KEŞİFLER ÇAĞI'NDA TÜRKLER MAĞRİPLİLER VE İNGİLİZLER

NABİL MATAR

Vadi

KEŞİFLER ÇAĞI'NDA TÜRKLER MAĞRİPLİLER VE İNGİLİZLER

NABİL MATAR

ÇEVİRİ: HASAN BAKTIR & MUSTAFA KIRCA

VADİ YAYINLARI

Prof. Dr. Nabil Matar, Lisans ve yüksek lisans eğitimini Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde aldı. 1976'da Cambridge Üniversitesi'nde Thomas Traherne'nin şiiri üzerine yaptığı çalışmasıyla doktora çalışmasını tamamladı. Ve yine Clare Hall, Cambridge Üniversitesi'nde post-doktora çalışmaları yürüttü. Ürdün ve Beyrut Amerikan üniversitelerinde dersler verdi ve 1986 yılında A.B.D.'ye taşındı. Burada, 2007 yılına kadar Florida Teknoloji Enstitüsü Beşeri Bilimler Bölümü Başkanlığı görevini yürüttükten sonra, Minnesota Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne geçti. Halen burada İngiliz Edebiyatı, İngiliz Tarihi ve Dini Çalışmalar Programları bölümlerinde ders vermektedir. Kaleme aldığı sayısız makalesi, kitap ve ansiklopedi bölümleri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; *Islam in Britain, 1558-1685* (Cambridge UP, 1998), *Turks, Moors and Englishmen in the Age of Discovery (Columbia UP, 1999)*, ve *Britain and Barbary, 1589-1689* (UP of Florida, 2005).

Vadi Yayınları Danışmanı
Ercan Şen

Yayın Yönetmeni
Kadir Yılmaz

İngilizce Editörü
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Güllübağ

Vadi Yayınları: 282
Tarih Dizisi: 19

Keşifler Çağı'nda Türkler, Mağripliler ve İngilizler
Nabil Matar
Çeviri: Hasan Baktır, Mustafa Kırca

©Vadi Yayınları, Ekim, 2012
I. Basım-Ekim, 2012

Sayfa Düzeni
Vadi
Kapak Tasarımı
Ümmühan Yılmaz

Baskı ve Cilt
Korza Basım-Ankara Tel: 0312 342 22 08

Kütüphane Bilgi Kartı
Nabil MATAR
Keşifler Çağı'nda Türkler, Mağripliler ve İngilizler
140 s. 14x21,5 cm - (Vadi Yayınları: 282 - Toplum Dizisi: 19)
ISBN: 975 - 6768- 59-2
I. Keşifler Çağı II. İngiliz Edebiyatı ve Tarihi III. Türkler

Sertifika No: 19220
www.vadiyayinlari.com - bilgi@vadiyayinlari.com
Vadi Yayın ve Dağıtım Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
Kültür Mahallesi. Ataç 2.Sokak. 47-C. Kolej - ANKARA
Tel.&Belgegeçer: +90 312 435 64 89

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....7

Giriş.....25

İngiltere'de Türkler Ve Mağripliler.....43
Askerler, Korsanlar, Tüccarlar Ve Esirler:
Müslümanlar Arasındaki İngilizler.....71
Rönesans Üçgeni:
Britanyalılar, Müslümanlar Ve Amerikalı Yeliler.....115
Eşcinsellik ve İstila.....141
Haçlı Seferleri Ve Kutsal Topraklar.....163
Sonuç
İngilizler, Müslümanlar Ve Amerika Yerlilerinin Gölgesi.....205

Notlar.....213

16. Yüzyılda Osmanlı-İngiliz İlişkileri'nin Niteliği Üzerine Düşünceler

I.

Türklerin Avrupa ile olan ilişkileri aslında çok güçlü ve bir o kadar da çelişkilerle dolu bir geçmişe sahiptir. İlk kez iki toplum arasındaki ilişkinin siyasi anlamda Atilla'nın Avrupa'yı istilası ile başladığını söylemek yanlış olmasa gerek. Bu kısa süren bir dönemdir ve İslam öncesi olduğu için değişik bir niteliğe sahiptir ve fazla önemsenmemiştir. Haçlı Seferleri ile birlikte Türk-Avrupa ilişkileri kesintisiz ve çok boyutlu bir döneme girmiştir. Bu dönemde Avrupalılar doğunun Türk, Arap, Rum, Ermeni ve Yahudi topluluklarını 'öteki' olarak kabul ederek, düşmanca bir tutum geliştirdiler.* Kudüs'e gitmesi gereken Avrupalı Haçlı ordusu, özellikle İtalyanların kışkırtmasıyla, İstanbul'a yönelerek Doğu Roma [Ortodoks-Bizans] İmparatorluğu'nun merkezi İstanbul'u yağmalamış, Hıristiyan halkı da kılıçtan geçirmiştir. Bu dönemde Akdeniz'deki birkaç adaya ve İstanbul'a yerleşen haçlılar, yerli halkın Avrupa Katolik Hıristiyanlarına karşı nefretini artırmışlardır. Bu süreçte Türkler, Araplar ve Anadolu'da yaşayan Rumlar Haçlılara karşı sürekli mücadele içinde oldular.** 1453 yılında İstanbul'un fethi ile birlikte Roma Medeniyeti'nin siyasi ve kültürel mirası da Türklerin eline geçti. Bu önemli bir dönemeçtir.

---

* Öteki Doğulu aslında bugün Avrupa bilinçaltında var olan düşman imgesinin de kaynağıdır. Örneğin, Yüzüklerin Efendisi'nde Avrupa Medeniyeti'nin sözüm ona muhafızları, Doğu'nun [burada Şeytanın] ordularına karşı savaşır.

** Ortaylı, İ. *Avrupa ve Biz*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009.

Artık, Viyana bozgununa kadar Türkler yenilmez bir orduya sahip, büyük bir imparatorluktur.* Bu iki dönem arasında Türkler Araplardan [Saracen] ayırt edilen, İslam dinini kendi şahıslarında temsil eden ve bütün Avrupa'nın kaderine hükmeden bir güçtür. Bu süreçte Katolik-Avrupa, Osmanlı Devleti'nin tebaası olan 'öteki' Hıristiyanların önemini anlamış ve onları kendi yanına çekme gayreti içinde olmuştur. Bu dönemeç aslında Ortak-Avrupa [bugünkü Avrupa-Hıristiyan Topluluğu] fikrinin de ortaya çıkmasına önemli katkıda bulunmuştur. Bugünkü Türkiye-Avrupa Birliği tartışmalarının da temelini oluşturan 'Türkiye Avrupa'nın bir parçası mı değil mi' sorusunun kaynağını burada görmek mümkündür. Bir tarafta Türkler Roma ve Helen Kültürel mirasının devamı, diğer tarafta Avrupa'nın kabul edilemeyen 'ötekisidir'.

Viyana Bozgunu'ndan sonra Osmanlı-Avrupa ilişkilerinin boyutu daha çok siyasi ve iktisadidir. Bu süreç I. Dünya savaşına kadar devam eder. Bütün bu süreçlerin ayırt edici iki özelliği vardır. Birincisi, Doğu-Batı veya Avrupalı-Türk ayrımının temelini dini referanslar değil, güç ve iktidar ilişkisi oluşturur. Haçlı Seferleri, İstanbul'un fethi ve Viyana Bozgunu'ndan sonra Osmanlı-Avrupa ilişkilerinde değişen ülkelerin dini yapısı değil, siyasi ve iktisadi durumları olmuştur. Osmanlı Devleti'nin iktidar ve gücü elinde tuttuğu dönemlerde Avrupalı devletler Osmanlı ile çatışmaktan kaçınarak, uzlaşma içinde olmaya çalışmıştır. Rönesans hümanistleri, Aydınlanma bilginleri ve bazı Modern dönem Avrupalı entelektüeller, ilerde de belirtildiği gibi, Türkleri Roma'nın ve diğer büyük medeniyetlerin mirasçısı ve devamı olarak görmüştür. Örneğin; İlber Ortaylı, Papa II. Pius'un Fatih'e Hıristiyanlık teklif ettiğini yazar.** Avrupa ile Türk toplumu ilişkilerindeki ikinci en belirgin nitelik ise Avrupa kimliğinin

---

* Avrupa toplumu İstanbul'un fethinden sonra Türkleri bazen Roma'nın devamı olarak görmüş, bazen de Hıristiyanlığın düşmanı olarak kabul etmiştir. Bu dönemde Fransız, İngiliz ve diğer Avrupa metinlerinde Türkler hakkında Muhteşem Türk [Great Turk], Korkunç Türk [Terrible Turk], vb. ifadelere sıklıkla rastlanır. Bir tarafta Türkleri Batı Medeniyeti'nin içine dâhil etme, diğer tarafta ise ötekileştirme bir arada olagelmiştir. Burada güçlü olanın, iktidar sahibinin ilişkileri belirleyen temel unsur olduğunu d a görüyoruz.

** Papa II. Pius, Fatih'e 'bütün dünyaya sahip olabilmen için sadece bir miktar suya, yani vaftiz edilmeye ihtiyacın var' demiştir (İlber Ortaylı; Avrupa ve Biz, s, 210).

bu dönemde kendini 'Türk karşıtlığı' ilkesi üzerine kurgulayarak oluşturmuş olmasıdır. Avrupa medeniyeti Türk kimliğini kendi kimliğinin en temel ayırt edici ve karşıt niteliği olarak kabul etmiştir. Bu nedenle Avrupalının bilinçaltında Türk her zaman karşıt, tehlikeli ve Avrupa kimliğini tehdit eden 'ötekidir'. Sonuçta, bütün bu süreçler aslında Doğu ve Batı [Türk-Avrupa] kültürlerini bir tarafta kaynaştırırken, diğer tarafta ayrıştırmıştır.

II.

Orhan Pamuk *Beyaz Kale* romanında Venedik-Napoli seyahati sırasında Akdeniz'de Osmanlı gemicilerinin eline düşen bir Hıristiyan esirin yaşadıklarını anlatır. Romanın kahramanı esaretin zorluklarını birinci ağızdan anlatır ve bütün hayatının bu esaret ile birlikte nasıl değiştiğinden bahseder. Hayatındaki bu değişimin hikayesi O'nun için bir rastlantı değil, zorunluluktur. Bu zorunluluk adeta O'na dünyayı ve hayatın anlamını yeniden öğretmiş ve birçok fırsatlar sunmuştur. Dünya'nın yuvarlak olması, matematiksel olarak zamanın hesaplanması ve hayata dair daha birçok önemli bilgiyi elinde esir düştüğü Osmanlı Paşasından öğrenmiş* ve bu bilgiler O'na özgürlüğünü kazandıktan sonra bile kendi ülkesinde önemli bir şöhret kazandırmıştır. Bu nedenle romanın hemen başında kahraman hikayesine 'bütün hayatım' Türklerle karşılaştıktan sonra 'değişti' diye başlar.** Esir-kahramanın Osmanlı dünyası ile ilgili anlattıkları, Osmanlı'nın 16 yüzyılda bilimde, sanatta ve sosyal yaşamın zenginliğinde Avrupa karşısında tartışmasız üstünlüğünü göstermektedir. Kahraman birinci ağızdan, Osmanlı İmparatorluk dünyasında yaşamış olmanın bile Hıristiyan bir esire kendi ülkesinde birçok fırsatlar sunacağını itiraf etmektedir. Orhan Pamuk'un *Beyaz Kale*'si ile Osmanlı'da

---

* [sahibim] 'bana her şeyi öğreteceğini söyledi... Beni ancak ondan sonra azat edebilirmiş. Bu her şeyin ne olduğunu öğrenebilmem için aylar geçmesi gerekti. Okullarda, medreselerde öğrendiklerimmiş her şey; orada, benim ülkemde öğretilen astronomi, tıp, mühendislik, bilim! Sonra hücremde duran ve ertesi gün getirdiği kitaplarda yazanlar da bütün duyduklarım ve gördüklerimde, nehirler, göller, bulutlar ve denizler hakkındaki düşüncelerim de, zelzelenin ve gökyüzünün nedenleri de (Pamuk: 30).

** Pamuk, O, Beyaz Kale, Can Yayınları, İstanbul, 1985, s. 11.

5 sene kadar esir olarak yaşadıktan sonra İspanya'ya dönen ve İspanya Kralına anılarını anlatan Y. Sanzo'nun anıları arasındaki metinler-arası ilişki, aslında *Beyaz Kale*'deki hikayenin kurguromanın ötesinde bir gerçekliği yansıttığını ortaya koyar. Mariel Serrano Y. Sanzo bir denizcidir ve 1552-1556 yılları arasında esir olarak İstanbul'da yaşamıştır. Özgürlüğünü kazanıp, İspanya'ya dönünce de anılarını yayımlar. Sanzo anılarında karşılıklı soru-cevap anlatım tekniğini kullanmıştır. Bu esaret anılarında *Beyaz Kale*'deki hikayenin bir benzerini görmek mümkündür. Orhan Pamuk'un *Beyaz Kale*'si ile Sanz'ın *Türkiye'de Dört Yıl* adlı eserlerini karşılaştıracak olursak; iki eserin de kahramanı Katolik bir Hristiyandır. Her iki anlatıcının gemilerindeki kürekçiler esir Türk ve Mağriplilerdir. Pamuk'un kahramanı Cenova'dan Venedik'e giderken, Sanz'ınki ise Napoli'den Venedik'e giderken Türklere esir düşmüştür. Pamuk'un romanındaki Osmanlı Paşası *Köprülü* olarak anlatılırken, Sanz kendisini esir alan Osmanlı Paşasını *Sinan Paşa* olarak anlatır. Her iki anlatıcı da hayatı ve bildikleri her şeyi Osmanlı Dünyasında öğrendiklerini itiraf ederler ve Osmanlının bütün Avrupa'yı korkutan üstünlüğünden hayranlıkla bahsederler.*

Bir medeniyetin üstünlüğü, özellikle imparatorluk kültürü ile dünyanın farklı milletlerini ve kültürlerini bir arada tutmaya muktedir olmuş bir medeniyetin üstünlüğü, gücünü insanlara sağladığı iktisadi ve bireysel fırsatlar, bilgi ve teknolojik birikimden alır. Bu iki esirin Osmanlı dünyası hakkında söylediklerinden Osmanlı İmparatorluğu'nu, o dönemin Avrupa Medeniyeti'nden üstün yapan niteliklerin neler olduğu açıkça anlaşılmaktadır; Osmanlı Devleti esir bile olsa bir insanın temel insani haklarını teminat altına almış, esirlere şiddet uygulamamış ve insanlar arasında adaletle hükmetmiştir. Osmanlı Dünyası hakkında öğrendikleri bilgiler, bu iki esire kendi ülkelerinde önemli bir şöhret ve bir takım fırsatlar sağlamıştır. Bu iki eserin kahramanları ve Osmanlı Dünyasında yaşayan Avrupalılar kendi ülkelerinde Osmanlının askeri gücü, kurumları ve sosyal yaşamı hakkında bilgiler vermiş ve bu

* Sanz eserinde Türklerin Hıristiyanlardan çok daha insaflı ve dürüst olduğunu şöyle anlatır: 'Türkler Hıristiyan esirlere bizim Müslüman esirlere yaptığımız gibi davranmazlar. Çok daha insaflı ve insanca tutumları vardır' (Sanz: 16).

bilgiler de Avrupalı Devletlerin politikalarını şekillendirmiştir. Örneğin, 1660 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda ticari ateşe olarak görev yapan Sir Paul Rycaut, Osmanlı İmparatorluğu'nda Ortodoks, Katolik ve Ermenilerin; Müslümanların ve Yahudilerin bir arada yaşayabilme kültürlerinden ders çıkarılarak Ortodoks, Protestan ve Katolik Hıristiyanların bir gün birleşebileceğini öngörmüş ve bu yönde yazılar yazmıştır.*

Osmanlı Dünyasında yaşamak, Avrupalı Hıristiyanlara iki önemli avantaj sağlamıştır. Bunlardan birincisi Osmanlı Devleti'nde kendi yerel ve dini kimliklerini kaybetmeden yaşayabildiklerini görmüşlerdir. Bu durum ülkelerine döndüklerinde kendi toplumlarında yeniden kabul görmelerini kolaylaştırmıştır. İkinci olarak, Osmanlı'nın sunduğu iktisadi fırsatlardan faydalanarak maddi gelir elde etmişlerdir. Bazen özgürlüğünü kazanmış esirlere bile Avrupa devletleri kurumlarında önemli görevler verebiliyordu. Bu görevlere getirirken Osmanlı Devleti'nde yaptığı işler önemli rol oynuyordu. Örneğin, Orhan Pamuk'un *Beyaz Kale*'sindeki kahraman, *Köprülü*'nün yanında askeri ve teknik konularda Paşa'dan çok önemli bilgiler elde ettiğini söyler. Sanz ise *Sinan Paşa*'dan öğrendiklerini, İspanya Kralına anlatır ve karşılığında hem maddi olarak ödüllendirilir hem de Saray'da önemli bir mevki sahibi olur. Burada her iki anlatıcının da Osmanlı dünyasının kendilerine sunduğu fırsatların ülkelerinde onların işlerini kolaylaştırdığını görmekteyiz.

Bütün esirler ülkelerinde aynı muameleyi görmezler. Bu nedenle ülkelerine gitmekten vazgeçen ve Osmanlı toplumunun bir ferdi olmayı kabul eden Avrupalılar olmuştur. Lady Mary Wortley Montagu *Türkiye Mektupları*'nda, Osmanlı'nın eline esir düşmüş ve sonrasında bir Osmanlı askeri ile evlenerek İstanbul'a yerleşmiş bir İspanyol kadından bahseder. İspanyol kadın Akdeniz'de bir Türk Amiralin eline esir düşünce, kardeşi İspanya'dan kız kardeşinin özgürlüğü için gerekli fidyeyi göndermiştir. Sonrasında, Amiral parayı İspanyol kadına teslim etmiş, özgürlüğünü de

* Rycaut, *The Present State of the Turkish Empire* (Osmanlı İmparatorluğu'nun Hâlihazırının Tarihi-XVII. Yüzyıl, çev. Halil İNALCIK, TTK, Ankara: 2012) adlı eserinde Osmanlı sosyal yaşamından bahseder. Yazarın ayrıca, The Present State of the Greek Church diye ayrı bir eseri vardır.

bağışlamıştır. Müslümanların eline esir düştüğü için İspanya'da manastıra kapanmak zorunda olduğunu bilen bu kadın, Amiral ile evlenerek İstanbul'da yaşamaya karar vermiştir.* Lady Montagu bu hikâyeyi birinci ağızdan dinleyerek yazdığını söyler.

Osmanlı Dünyası ile ilgili hatıralarını kaleme alan bir başka Avrupalı da T.S.'dir.** Matar'ın da değindiği gibi, T.S. hatıratında daha çok Osmanlı dünyasında kendisine sunulan iktisadi fırsatlardan ve fantastik olaylardan bahseder. Kuzey Afrika'da, Osmanlı Devleti adına sahibi ile vergi toplamış, isyan eden Berberilere karşı savaşmış ve bütün bunların karşılığını maddi olarak fazlası ile almıştır.*** Ayrıca, T. S. Müslüman kadınlarla çeşitli ilişkiler yaşadığını iddia eder. Kendisinin çok yakışıklı olduğunu ve beyaz teni ile birçok kadını cezbettiğini anlatmaktadır. Bu kadınlardan bir tanesi de evlidir ve 'T.S. ile olan ilişkisinde o kadar cesur davranmıştır ki, T.S. ona âşık olmuş ve kendisiyle birlikte İngiltere'ye kaçmaya niyetli olması halinde onunla evlenebileceğini söylemiştir'. Bu kadından çocuğu olduğunu ve bu durumu kadının kocasının anlamadığını yazan T.S. daha sonra kendisi ile birlikte olmak isteyen Müslüman kadınları reddetmiştir.**** Bu fantastik anlatının geri planında Batı'nın bilinçaltındaki arzu ve korkular yansıtılır. Burada T.S. bir tarafta Osmanlı Devleti'nin kendine sunduğu askeri ve iktisadi fırsatlardan faydalanırken, diğer tarafta 'Müslüman kadına sahip olma metaforunu kullanarak' Osmanlı İmparatorluğu'na karşı zayıf durumda olan Avrupa'nın, Osmanlı Devleti'ne hükmedebilme arzusunu yansıtmıştır.

III.

Osmanlı İmparatorluğu millet ve mezhep ayrımı yapmaksızın bütün Avrupalılara çeşitli fırsatlar sunmuştur. Bu Osmanlı

---

* Tercüman Binbir Eser tarafından yayınlanan Lady Montagu'nün *Türkiye Mektupları*'nda Mayıs 1718 tarihli Kontes'e yazdığı mektup, s.134.

** Mclean, G. Rise of Oriental Travel: English Visitors to the Otoman Empire 1587-1720, Macmillian, New York, 2004, s. 202.

*** A.G.E, s. 200-210.

**** Nabil Matar, *Türkler, Mağripliler ve İngilizler* adlı eserin giriş bölümünde ve Gerard Mclean ise *The Rise of Oriental Travel* adlı eserinde T.S.'de bahseder.

İmparatorluk kültürünün en belirgin niteliklerinden bir tanesidir. Osmanlı-Avrupa ilişkilerinin bir başka ayırt edici niteliği de Osmanlı Devleti'nin her bir Avrupa Devleti ile bir diğeri ile karşılaştırılamayacak kadar farklı bir ilişki geliştirmesidir.* Bu durum özellikle Osmanlı-İngiliz ilişkilerinde kendini gösterir. Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin kendine mahsus niteliğini açıklamadan önce, iki devlet arasındaki ilişkilerin tarihçesine kısaca değinmek yerinde olur. Diğer Avrupa devletlerinden farklı olarak Türk-İngiliz ilişkilerini üç farklı dönem ve başlık altında inceleyebiliriz. Birincisi başlangıç dönemidir. Türkler ile İngilizler 'ilk defa Birinci Haçlı Seferi sırasında karşılaşmıştır. Geoffrey Chaucer, *Kanterbury Hikâyeleri*'nin Prologue [giriş] bölümünde 'kâfir Türklere karşı savaşa giden'** şövalyenin maceralarından bahseder. Burada kastedilen 'kafir' kelimesinin açıkça Türk kelimesi ile birlikte kullanılması, o dönemden itibaren İngilizlerin söyleminde ve bilinçaltında Türk olgusunun varlığına işaret eder. Aksoy, Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Tarihi* kitabının III. Cildi'nin 224. sayfasından yaptığı bir alıntıda Lancaster Kontu'nun 1000 kişilik bir kuvvetle bu sefere katıldığını ve Niğbolu'da Osmanlı Sultanı Yıldırım Beyazıt'ın ordusu ile savaştığını yazar.*** Yıldırım Beyazıt ayrıca Marlow'un *Muhteşem Timur* oyununda yenilen, trajik bir karakterdir. Haçlı Seferleri'nden I. Elizabeth Dönemi'ne kadar devam eden süreçte İngiliz kültür ve toplumunda belirgin bir Türk tiplemesi yoktur, ancak bu dönem İngiliz kamuoyundaki Türk bilinci ve imgesi, diğer Avrupa toplumlarındakine benzer niteliklere sahiptir. Bu erken dönem daha çok Osmanlı-Türk toplumunun İngiliz kamuoyunda tanınmaya başladığı dönemdir. Birinci veya başlangıç dönemi olarak da tanımlayabileceğimiz bu dönemde Osmanlı-Türk Devleti ve toplumu Hıristiyanlığı tehdit eden 'öteki' olarak kabul edilmiş ve bu şekilde metinlere yansımıştır.

Osmanlı-İngiliz ilişkilerinde ikinci dönem 16. yüzyılda başlar. Bu döneme kadar İngilizler Türkleri uzaktan tanıyan bir

---

* Belki de bu çok boyutlu ilişki Türkiye siyasetinde olmadığı için Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Osmanlı İmparatorluk mirasına hükmetme yetisi ve gücü de yoktur.

** Chaucer, G. Canterbury Tales, Penguin Boks, London, 1969, s.5.

*** Aksoy, Nazan, *Rönesans İngiltere'sinde Türkler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 2004, s. 35.

toplumdur. Bunun belki de en önemli nedeni 16. Yüzyıla kadar İngiltere'de Osmanlı Dünyasını anlatan eserlerin büyük çoğunluğunun çeviriden ibaret olmasıdır. Bu bilgilerin çoğu da İtalyanca ve Latinceden çevrilen eserlerden oluşmaktadır. McJanet'a göre İngiltere'de Türkler hakkında yayınlanan ilk çeviri eser Grafon'un *The Order of the Great Turckes Courte* adlı çalışmadır. Çeviride daha çok saldırgan bir söylem kullanılmış, yazarın [Geuffro Antoine] eserinin içeriği değiştirilmiş ve yazarın temkinli ve sade olan tarzı esere yansımamıştır. Yazar, Osmanlı İmparatorluğu'nun Payitahtında bir süre bulunmuş, eserinde Osmanlı siyasi yapısının işleyişini, Osmanlı ordusundaki düzeni ve sosyal ilişkileri bir Rönesans hümanisti gözüyle anlatmıştır. Ayrıca İslam ve Hıristiyanlık arasındaki benzerliklere de değinmiştir: 'her iki dinin de aynı Tanrı'ya inandığını ancak İslam dininde kural koyucunun Muhammed olduğunu yazmıştır. Geuffroy, Sultan I. Süleyman'ın kanunlara önem veren, iyi bir idareci olduğunu söyler ve Osmanlı'nın Tanrı tarafından Hıristiyanları [günahlarından dolayı] cezalandırmak için gönderildiğine inanır. Bütün bu değerlendirmelerin hemen hiçbirini Grafon çevirisine yansıtmaz. İngilizce çeviride Türklerin şehvet düşkünü, kibirli ve zalim bir toplum olduğu vurgulanır.* William Watremen'in 1555 yılında yaptığı çeviri daha tutarlıdır. Watremen'ın Beamus'un eserinden yaptığı çevirisi Osmanlı hayranlığını ön plana çıkaran bir çalışmadır. Türklerin insanüstü ['melek'] olduğunu, çok farklı dil ve dinden insanları bir arada barış içinde tutabildiklerinden övgüyle bahseder. Ancak yazar ve çevirmen Türkler ile İslam Peygamberini bir diğerinden ayırır. Yazarın ve çevirmenin Protestan olduğu düşünüldüğünde, burada Katoliklere karşı Türklerin daha adil ve dürüst olduğu düşüncesi vurgulanmıştır.** Bu iki çevirinin önemi Türkler hakkında İngilizceye çevrilen ilk eser olmasının ötesinde, Rönesans döneminin Osmanlı Devleti hakkındaki iki temel düşüncesini [hayranlık ve nefret] ortaya koyması ve bu düşüncelerin bir sonraki dönemlerde de devam etmesidir. Nefretin kaynağını İslam dini, hayranlığın kaynağını ise Osmanlı Devleti'nin askeri ve siyasi üstünlüğü oluşturmaktadır. Bu iki

* Mcjanet, J. Emissaries in Early Modern Literature and Culture, Edited by Brinda, C., Ashgate Publishing Group, ağabeyngton, Oxon, 2009, s. 154.
** A.G.E., s.156-58.

farklı tutumu tek bir eserde de görmek de mümkündür. Barthalomeus Georgovitz'in yazdığı ve Hugh Gough'un 1570 yılında İngilizceye çevirdiği *De Turcarum Morilus Epitom* adlı eserde, yazar bir tarafta 'Türklerin karanlık imparatorluğunun bütün Hıristiyanları yutacağını yazarken diğer taraftan da yeniçerilerin* ahlak ve disiplini ile bütün Doğu'yu ele geçiren Büyük İskender'in askerlerinin gücünün aynı olduğundan övgü ile bahseder.**

16. yüzyıl ve sonrasında Avrupalı entelektüellerden bazıları Osmanlı İmparatorluğu'nun üstün bir güce sahip olmasının en önemli nedenlerinden birini antik Yunan ve Roma medeniyetlerinin devamı olmasına bağlıyordu. Henry Blount 'Türkler bir zamanlar en büyük medeniyetlerin kurulduğu coğrafyaya hükmediyor', dolayısı ile onların 'birikimlerinden' de faydalanarak üstün bir medeniyet olmayı başarmışlardır, diye yazar.*** Giovanni Botero Avrupa'nın Roma ve Bizans ile elde ettiği ihtişamı Osmanlı Devleti'nin devam ettirdiğini söyler. Botero'ya göre Türklerin Dünya hâkimiyeti Tanrı'nın dileği iledir.**** Bu dönemde yazılan Osmanlı Dünyasını anlatan eserlerin İngiliz yazarları kendileri ile birçok konuda çelişmişlerdir. Bu yazarlar söylemlerini genellikle önyargı ve nefret ile beslemişlerdir. Ne var ki bütün bu çelişkileri bir tarafa bırakacak olursak, bu eserlerin bir başka ortak noktası yazarların ve çevirmenlerin Osmanlı Devleti'ni Avrupa'dan ve İngiltere'den daha üstün yapan siyasi, iktisadi ve sosyal nitelikleri sorgulamalarıdır. Bu sorgulamayı yaparken de kendi toplumlarındaki yozlaşma ve eksikliklere de vurgu yapmışlardır.

İkinci Dönemin bir başka önemli özelliği ise Osmanlı-İngiliz ilişkilerinde siyasi ve ticari boyutun ön plana çıkmasıdır. Ticari boyutu Yakın Doğu Şirketi'nin kurulması ile başlar. İngilizler Yakındoğu Ticaret Şirketi'ni [Levant Company] kurduktan

---

* Avrupalı yazarların birçoğu Yeniçerilerin disiplin, ahlak ve başarısının asıl nedeninin sahip oldukları Hıristiyan kanından kaynaklandığını iddia etmiştir.

** Mcjanet, J. Emissaries in Early Modern Literature and Culture, Edited by Brinda, C., Ashgate Publishing Group, ağabeyngton, Oxon, 2009, s. 161.

*** Blount, H. A Voyage into the Levant, Walter J. Johnson Inc., Amsterdam, 1977, s. 160.

**** Mcjanet, J. Emissaries in Early Modern Literature and Culture, Edited by Brinda, C., Ashgate Publishing Group, ağabeyngton, Oxon, 2009, s. 160.

sonra Akdeniz'den dünyaya açılarak Büyük Britanya Sömürge İmparatorluğu'nun temelini atmışlardır. Nabil Matar'ın *Keşifler Çağı'nda Türkler; Mağripliler ve İngilizler* adlı eserinin [yani bu kitabın] sonuç bölümünde de değindiği gibi, Virginia Company, East India Company gibi İngiliz sömürgeciliğinin temelini oluşturan şirketler Levant Company'den ayrılarak kurulmuştur. Bu şirketlerin kurucularının hemen hepsi Osmanlı denizlerinde ya ticaret ya da korsanlık yapmıştır. Ticari ilişkilerle Osmanlı Dünyasını gören birçok İngiliz tüccar, sefir, asker, korsan ve esir Osmanlı İmparatorluğu'nu bir fırsatlar dünyası olarak değerlendirir.

Osmanlı-İngiliz İlişkilerinin siyasi boyutu biraz daha farklıdır. 16 yüzyılda İngilizler Dünya siyasetinde gücü ve etkisi olmayan bir devletti. Bir tarafta Katolik İspanya ve Fransa arasına sıkışmış diğer tarafta dini çatışmalar ve taht kavgaları gibi sorunlarla boğuşmaktaydı. Ülkesini içinde bulunduğu bu çıkmazdan kurtarmak için Kraliçe I. Elizabeth yeni bir siyaset geliştirmiştir. O dönemin Avrupa ve Dünya siyasetinin en güçlü aktörü hiç şüphesiz Osmanlı Devleti idi. Kraliçe I. Elizabeth, ülkesini bu çıkmazdan Osmanlı Devleti'nden alacağı siyasi desteğin kurtaracağına inanmış olmalı ki William Harbourn'u Payitahta elçi olarak göndermiş ve III. Murat'tan ticari imtiyazlar ve İspanya'ya karşı askeri destek istemiştir. O dönem Osmanlı Devleti için İngiltere ittifak yapmaya değecek kadar önemli görülmemiştir. Bu nedenle de Osmanlı Devleti İngiltere'ye bir takım ticari kolaylıklar sağlamış, ancak İspanya'ya karşı askeri destek sözü vermemiştir. Bu kadarı bile İngiltere için bir dönüm noktası olmuştur. Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye tanıdığı kapitülasyonlar İngilizlere Akdeniz ticaretinin önünü açmıştır. Akdeniz'e açılmak büyük Britanya Sömürü İmparatorluğu'nun ilk adımıdır ve bu adım atılmamış olsa idi Büyük Britanya İmparatorluğu ya hiç ortaya çıkmaz veya bu kadar kalıcı ve güçlü olamazdı.

Osmanlı Devleti ile kurulan dostluk birçok İngiliz tüccar, korsan, sefir ve seyyaha Ortadoğu'nun ve Kuzey Afrika'nın kapılarını açmıştır. Bu sayede Osmanlı Türk Medeniyeti'nin üstünlüğünü ve bu dünyanın iktisadi, askeri ve sosyal fırsatlarını anlatan eserler yazılmıştır. Birçok İngiliz arkeolog, seyyah, paralı asker, köle ve tüccar tarafından kaleme alınan bu eserlerin ortak noktası, ya-

zarlarının Osmanlı Dünyasını çok iyi tanıdığını iddia etmesidir. İngilizler bu dönemde kendilerine mahsus bir söylem geliştirerek Osmanlı Dünyası hakkındaki olumlu ve olumsuz yargıların oluşmasına öncülük etmişlerdir. Bu dönemde yazılan ve çevrilen eserlerin hemen hepsi Osmanlı Devleti'nin dini ve siyasi yapısı üzerinde durarak Hıristiyan-Avrupa ve Müslüman-Türk ayrımını vurgulamışlardır. Bu eserler bir tarafta yenilmez bir ordu ile Avrupa'ya korku salan bir imparatorluğa duyulan hayranlığı diğer tarafta ise bu korkunun yarattığı nefreti bir arada tutmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu ile yapılan ticaret antlaşmasının ardından Osmanlı Dünyası'nın sunduğu iktisadi ve askeri fırsatların cazibesine kapılarak "Türklerin arasına katılan" [Turning Turk] İngilizlerin sayısındaki artış toplumsal tepkilere neden olmuştur. Bu durum Kraliçe Elizabeth Dönemi tiyatrosunda fazlasıyla yer almıştır. Aksoy'un da belirttiği gibi, bu dönemde Türklerden 31 oyunda bahsedilmekte ve Türkiye 12 oyundaki olay örgüsünün kurgulandığı mekân olarak geçmektedir.* Shakspeare dönemin en fazla dikkat çeken ve 'öteki' dünyanın baştan çıkaran cazibesine oyunlarında çok fazla yer veren bir oyun yazarıdır.** Shakspeare'de adı geçen ve atıfta bulunulan 'öteki' dünya aslında Osmanlı dünyasıdır ve Osmanlı Devleti'nin temsil ettiği İslam coğrafyasıdır. Bu dünyanın cazibesine kapılarak Müslüman olanlar için İngilizler "Türk olmak [Turning Turk]" deyimini kullanmaya başlamıştır. Shakspeare bu duruma atfen Hamlet'te 'ne oldu yoksa Türk mü olduk'*** der. Bu yeni deyim Robert Daborne'un oyununun da ismidir. Bu oyun konusunu İngiliz Korsan John Ward'ın hayatından alır. Ward Osmanlı Dünyasının Akdeniz'de sunduğu iktisadi

---

* Aksoy, N, Rönesans İngiltere'sinde Türkler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1990, s. 5–6.

** Bu dönemde Türkler ile ilgili 37 tane tiyatro eseri yazılmıştır. Sadece Shakspeare'de direk ve dolaylı olarak Türklere yapılan atıf 100'den fazladır. Othello Akdeniz'deki Türk-Hıristiyan savaşını konu alır. Burada belki de o dönemde Hıristiyan kimliğini değiştirerek Müslüman olan İngilizlere nazire yapmak için Shakspeare Hıristiyan kimliğini kabul etmiş bir Mağripli karakter ile çıkar seyircinin karşısına.

*** Shakspeare, W. Hamlet, www. Gutenberg.org., Act 3, Scene II: Burada Türk olmak dinden çıkmak anlamında kullanılmıştır. Bu [Turning Turk] deyimi dönemin İngiliz söyleminde fazlasıyla yer alan bir ifadedir.

fırsatların cazibesine kapılarak, önce İngiliz donanmasından ayrılmış, daha sonra da dinini değiştirerek Müslüman [Türk] olmuş ve Osmanlı donanmasına katılarak Akdeniz'de korsanlık yapmaya başlamıştır. Ward, Türk olduktan sonra birçok Britanyalıyı köleleştirdiği için oyunda "şeytan" olarak tanımlanmıştır.* Kısa süre içinde Akdeniz'de büyük bir filoya sahip olan Kaptan Ward, iktisadi refahını artırarak, ardından birçok Britanyalıyı da "Türkleşmiştir; Anthony Johnson, Thomas Mitton, William Graves ve Tobby Glanville gibileri Ward'ın ardından mürtet olan sadece birkaç Britanyalıdan bazılarıdır. Hatta Ward tayfalarının çoğunu mürtet Britanyalılardan seçmiştir. Kendisi ve tayfaları korsanlık yaparak o kadar zengin olmuştur ki 1607 yılına kadar "İngiliz ve Türklerden oluşan 400 mürettebatlı" devasa bir geminin sahibi olmuştur.**

Ward kadar olmasa da Akdeniz'de şöhret yapan bir başka mürtet de Hollandalı korsan denizci Simon Dansker'dir. Bu iki korsanın ismi Müslüman kaynaklarda bile geçmektedir. Matar, 17. yüzyılda yazıldığı düşünülen İbn-i Abi Dinar'ın *Akhbar Ifriqiya wa Tunis* adlı eserinde Ward'ın isminden *Wardiyya* olarak bahsettiğini yazmıştır:

> bu dönemde Kaptan reislerin sayısı arttı ve Yusuf Bey ile arkadaşları denizlerde düşmanlarına korku salan korsanlar olarak ün yaptılar. Bu dönemdeki Kaptan reislerden en ünlüleri önceleri Hıristiyan olan ve sonradan İslam dinini kabul eden Reis Samson ve Reis Wardiyya isimli iki kişi idi. Bunlarda denizlerin ünlü korsanları arasına katıldılar.***

Francis Verney, Kaptan Giffard, John Nuut, Ambrose Sayer, İngiliz kaptanlar Kelly ve Sampson Türklere katılarak, kendi yurttaşlarına ve dindaşlarına saldıran korsanlardan bazılarıdır. Bu mürtetlerin büyük bir kısmının Britanyalı olduğu kayıtlara geçmiştir. İngiliz Devleti için endişe verici bu durum Fas elçisi John Harrison'u çok endişelendirmiştir. Harrison, Kral I. Charles'a

* Nabil Matar'ın bu kitabın xxxxx sayfasında da belirttiği gibi, T.S. ve Ward gibi insanlar Hıristiyan kimliğini terk edip kendilerine yeni bir kimlik seçmenin ne demek olduğunu çok iyi biliyorlardı.

** A.G.E., s.,

*** A.G.E., s.

yazdığı bir mektupta 'majesteleri Senegal Limanı'na gelen İngiliz gemileri ve korsanları bir süre sonra korsanlığın cazibesine kapılarak Türklere katılıyorlar; neticede Majesteleri birçok tebaasını Dinimiz de birçok temiz ruhu kaybediyor'* diye şikâyette bulunmuştur. Müslüman bayrakları altında tayfalık yapan İngiliz, İskoç ve İrlandalı tayfaların sayısı her geçen gün artmıştır.** Bu insanlar için Müslümanlar arasında yaşamak onlara birçok iktisadi fırsatlar sunuyor ve maddi olarak onları fazlasıyla tatmin ediyordu. Bu dönem İngiltere'sinde olmayan birçok şey Osmanlı Dünyasında vardı. Osmanlı Devleti'nin kendi toplumu içinde yaşayan İngilizlere sunduğu en önemli fırsat, belki de bir imparatorlukta yaşamanın herhangi bir dil, din, etnik veya ulusal kimlikten bağımsız bir şekilde, sadece insan olarak yaşamanın ne anlama geldiğini göstermesidir. Mürtetlerin hikâyeleri ve elde ettikleri şöhret ve zenginlik, onlar hakkında yazılan oyunlar ve efsaneler Hıristiyanlığın kurguladığı kimlik ve insan-dünya ilişkisine aykırı bir yaşam örneği ortaya koymuştur. Bu durum modern-kapitalizm öncesi Avrupa'nın çok kültürlü, seküler ve iktisadi değerleri önceleyen yeni kimliğinin de temelini oluşturmuştur.

17. yüzyıldan sonra artık İngilizler Osmanlı İmparatorluğu'na sadece macera ve zengin olmak için gitmemiştir. Osmanlı ülkesi artık bir yaşam alanıdır. 1640'lara gelindiğinde İzmir'e yerleşmeye başlayan İngilizlerin sayısı küçük bir topluluk oluşturacak kadar olmuştu. İzmir'de kozmopolit ve küresel diyebileceğimiz türde bir yaşam vardı. İzmir, birçok Avrupalının ortak bir kültür oluşturduğu, nispeten özgür bir dünyaydı. Burada yaşayan her bir milletin kendilerine ait bölgeleri vardı. İngilizler Fransız Mahallesi ile kapalı çarşı arasındaki bölgede mesken tutmuştu. Kendilerine ait kiliseleri ve okulları vardı. İzmir birçok İngiliz seyyah

---

* A.G.E., s.

** Matar'ın da dediği gibi 'Birçok Britanyalı için Londra'dan İstanbul ve Cezayir'e seyahat etmek, Yeni Kıta'daki Jamestown veya Charlestown'dan ayrılıp yerlilerin arasına katılmaktan çok daha cazipti. Amerika'da yerlilerin arasına katılmak Avrupalı Hıristiyan bir göçmeni en fazla Yeni Kıta'daki açlık ve salgından kurtarırdı ve belki de kadınları olmadığı bir toplumda biraz huzur verirdi; Müslümanların arasına katılmanın sonucunda ise zenginlik ve güç sahibi olmak mümkündü, s.

ve tüccar için hem iktisadi hem de sosyal olarak cazip bir yaşam alanı oluşturmaktaydı.* Bu nedenle birçok diplomat İzmir'de görev almak için adeta bir diğeri ile yarışmıştır. 1667 senesinde İzmir'e atanan Sir Paul Rycaut bunun için epey mücadele etmiştir. İzmir'in İngiliz ekonomisine de önemli katkısı vardı. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz imalathanelerinde üretilen mamuller İzmir Limanı'ndan dünyanın farklı yerlerindeki pazarlara ulaştırılırdı. Bu nedenle de birçok seyyah, tüccar ve yatırımcı İngiliz İzmir'e yerleşmiştir. İzmir'de yaşayan birçok seyyah ve tüccar Osmanlı tebaası Ortodoks Rum ve Ermeni kadınlarla evlenerek Osmanlı Levanten toplumuna katılmıştır. Bu durum bir süre sonra İngiliz Devletini tedbir almaya zorlamıştır. 1677 yılında Kral II. Charles yayınladığı bir genelge ile İngiliz Yakın Doğu Şirketi çalışanlarına Osmanlı tebaası ile evlenmeyi yasaklamıştır.**

İngilizler açısından bakacak olursak ikinci dönem İngiliz-Osmanlı ilişkilerinin en temel niteliğini İngilizlerin kendilerinden daha üstün bir güce sahip olan Osmanlı-Türk Devleti'ni yakından tanıma ve gücün sunduğu siyasi ve iktisadi fırsatlardan faydalanma arzusu oluşturur. Zaman içinde Osmanlı Devleti'ni güçlü yapan nitelikleri öğrenen İngiliz Devleti, benzer bir güce sahip olmayı arzular. Osmanlı İmparatorluğu bu dönemde İngiltere için adeta sürükleyici bir güç olmuştur. Bu dönemin anlaşılması İngiliz Devleti ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkinin sosyal, siyasi, iktisadi ve askeri açılardan ne tür bir çeşitliliğe sahip olduğunun anlaşılmasına bağlıdır. Bir tarafta tiyatro sahnesinde Türkleri ve Osmanlı ordusunu ötekileştiren Shakspeare ve çağdaşları, diğer tarafta Türklerin ve Protestanların ortak inanca sahip olduğunu varsayarak [Tanrı'nın gerçek kulları], Osmanlı Sultanı'na iktisadi ve siyasi işbirliği için yakaran bir Kraliçe vardır.*** Bir tarafta Katolik Roma ve Müslüman Türk'ü benzer ifadelerle yeren bir edebiyat söylemi, diğer tarafta Osmanlı'nın sunduğu fırsatlardan faydalanmak için Payitaht'ta nöbet tutan ve hatta Osmanlı ordusu

* Daniel Goffman'ın 1642-1660 yılları arasında İzmir'de yaşayan Britanyalıları ve bunların Cromwell hükümeti ile kurduğu ilişkiyi anlatan önemli bir çalışması vardır.

** Matar N. and Mclean *G. Britain and Islamic World*, Oxford University Pres, Oxford, New York, 2011, s. 99.

*** Kraliçe I. Elizabeth'in Osmanlı Sultanı'na yazdığı mektuba bakınız.

ile sefere giden İngiliz tüccarlar ve elçiler vardır.* Bu çelişkilere biraz da olumlu yaklaşacak olursak, aslında Osmanlı Dünyasına içerden ve dışarıdan bakan iki farklı 'göz'ün olduğunu, nefret-hayranlık karşıtlığının ötesinde Osmanlı medeniyetinin artık İngilizler tarafında kabul edilen gerçekliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bütün bu çelişkilerin ardında Osmanlı'nın İngiliz tarihinin yeniden oluşmasına ne kadar katkı sağladığı gerçeği de vardır. İngilizlerin makûs talihini belki de değiştiren en önemli unsur denizdir. Büyük Britanya İmparatorluğu'nu besleyen en önemli damar da hiç şüphesiz denizdir. İngiliz-Osmanlı ilişkisinin temelini de bu gerçeklik oluşturmuştur. Osmanlı'nın İngilizlere Akdeniz'in kapılarını açması, İngiliz Devleti için dönüm noktası olmuştur. Bu dönemden sonra da Türkler ve Osmanlı coğrafyası artık İngilizleri oldukça yakından ilgilendiren bir dünyaya dönüşmüştür.

Kraliçe I. Elizabeth'in Osmanlı Devleti'ne elçi göndermesi ile başlayan ve Osmanlı-Rus Harbi'ne kadar devam ikinci dönemde, Osmanlı Dünyası İngiliz tüccarlar, sefirler, seyyahlar, askerler ve hatta köleler için bir fırsatlar dünyasıdır. Bu dönemin sonuna doğru güç dengeleri değişmiştir; bir sonraki dönemde artık Osmanlı üstünlüğünü kaybetmeye başlamıştır. Üçüncü Dönem olarak tanımlayabileceğimiz bu yeni dönemin kendi içindeki dinamiklerini, dünya siyasetini nasıl etkilediğini ve özellikle 'Büyük Britanya İmparatorluğu'nun' geleceğini nasıl şekillendirdiğinin detaylı bir şekilde incelenmesi gerekir. Üçüncü dönemde, İngilizler Osmanlı coğrafyasında gücü ele geçirmek için mücadele etmiş ve parçalanmaya başlayan imparatorluktan en fazla pay ve kârı elde etmenin yollarını aramıştır. Bu dönem ayrı bir değerlendirme konusudur ve bir şekilde bugün de devam etmektedir. Biz burada erken döneme fazla yer vermeden, ikinci dönem üzerinde durduk. Üçüncü dönem Osmanlı-İngiliz ilişkileri kendi dinamikleri içinde incelenmeli ve Türk-İngiliz ilişkilerinin geleceği yeniden belirlenmelidir. Ne yazık ki ülkemizde Türk-İngiliz ilişkilerinin geçmişi ve bugünü ile ilgili çalışmaların sayısı yok denecek kadar azdır. Yapılan akademik çalışmalar genellikle edebiyat metinle-

* İngiliz Elçisi Edward Burton Sultan III. Mehmet ile sefere katılmış ve sefer dönüşünde hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine III. Mehmet, Kraliçe I. Elizabeth'e bir mektup göndermiştir. Bent, J.T.

rindeki Şarkiyatçı söylem çözümlemelerinin ötesine geçmemektedir. Bu da sömürgecilik sonrası, parçalanan bir imparatorluğun mirasını eksik veya yanlış anlamamızdan kaynaklanmaktadır. Britanya karşısında Osmanlı devleti 18. yüzyıla kadar tartışmasız bir üstünlüğe sahipti. İngiliz Hükümeti, Osmanlı ile ticari ve siyasi ilişkilerini geliştirebilmek için politik bir mücadele vermiştir.* Osmanlı bu süre zarfında birçok İngiliz vatandaşı için fırsatlar ülkesi olmuştur. Kendi kimliğinden ve dininden vazgeçerek Türkler arasında yaşamayı kabul eden İngilizlerin sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Buna karşı verilen tepkiyi Kraliçe I. Elizabeth dönemi tiyatrosunda da görmek mümkündür. Bu çok boyutlu ilişkilerin ortaya çıkarılması ve Osmanlı dünyasının Büyük Britanya Devleti'ne ve toplumuna sunduğu fırsatların incelenmesi ve doğru şekilde değerlendirilmesi için daha kapsamlı ve cesur çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu çalışmalar imparatorluk geçmişinin sağladığı birikim ve güç ile yapılmalıdır. Ayrıca, yapılan yeni çalışmalarda Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin temelini oluşturan ticari ve siyasi çıkarlar yeniden değerlendirilmelidir. Bu çalışmaların sonunda ortaya çıkacak sonuçlardan elde edilecek veriler, asırlarca yönettiği coğrafyada siyasi ve iktisadi gücünü yeniden tesis edebilmesi için Türkiye'ye önemli ipuçları verecektir. Bu ve benzeri çeviriler de bu çalışmaların önünü açmak için yapılmaktadır.

Hasan Baktır

Kayseri, Ekim-2012

* Bütün bunlara rağmen 1642 yılında Kral I. Charles Osmanlı ile ticaret ve dostluk ilişkilerinin devam etmesini arzuladığını belirten bir mektup yazmıştır (Mclean and Matar, *Britain and the Islamic World*, OUP, 2011, s, 91.).

Kaynakça

Aksoy, N, *Rönesans İngiltere'sinde Türkler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1990

Bent, J.T. *Early voyages and travels in the Levant. The diary of Master Thomas Dallam, 1599-1600. II. Extracts from the diaries of Dr. John Covel, 1670-1679. With some account of the Levant Company of Turkey merchants. Edited with an introduction and notes.* New York: B. Franklin, 1964.

Blount, H. A, *Voyage into the Levant*, Walter J. Johnson Inc., Amsterdam, 1977.

Chaucer, G. *Canterbury Tales*, Penguin Boks, London, 1969, s.5.

Goffman, D. *Britons in the Ottoman Empire, 1642-1660.* Seattle: University of Washington Press, 1998.

--- *The Ottoman Empire And The Early Modern Europe*: Cambridge: CUP, 2002.

Matar, N. *Islam in Britain, 1558-1685*: Cambridge: CUP, 1998.

---*Turks, Moors and Englishmen in The Age of Discovery.* New York: Colombia University Press, 1999.

---"English Accounts of Captivity in North Africa and Middle East: 1577-1625": *Renaissance Quartley* 54 (2001): 553-565

--- "The Renegade in English Seventeenth-Century Imagination": *Studies in English Literature* 33 (1993): 489-491.

Matar N. and Mclean G., *Britain and Islamic World*, Oxford University Pres, Oxford, New York, 2011, s. 99

Mcjanet, J. Emissaries in Early Modern Literature and Culture, Edited by Brinda, C., Ashgate Publishing Group, Abington, Oxon, 2009, s. 154

Mclean, G. *The Rise of Oriental Travel: English Visitors to the Ottoman Empire 1587-1720.* New York: Macmillan, 2004.

Montagu, L.M.W. *Turkish Embassy Letters.* Athens G.A.: University of Georgia Press, 1993 [Türkçesi için Tercüman Binbir Eser Yay.]

Ortaylı, İ. *Avrupa ve Biz*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009.

Pamuk, O, *Beyaz Kale*, Can Yayınları, İstanbul, 1985, s. 11.

Rycaut, *The Present State of the Turkish Empire* (Osmanlı İmparatorluğu'nun Hâlihazırının Tarihi-XVII. Yüzyıl, çev. Halil İNALCIK, TTK, Ankara: 2012) adlı eserinde Osmanlı sosyal yaşamından bahseder.

Shakspeare, W. Hamlet, www. Gutenberg.org. 27.09.2012

GİRİŞ

Rönesans dönemi bilinen dünyanın batısına, Amerika ve ötesindeki dünyaya cesur yolculukların yapıldığı, İngiltere ve dünya tarihini önemli ölçüde değiştiren bir keşifler ve seferler çağıdır. Diğer taraftan aynı dönemde -Kraliçe I. Elizabeth döneminden Kraliçe Caroline döneminin başlangıcına kadar- Britanyalılar, Mağripliler ve Türklerle çok geniş bir sosyal, siyasi ve ticari ilişki içinde bulunmaktaydılar. Osmanlı Türkleri, Doğu Akdenizliler, Tunus, Cezayir, Libya ve Fas Müslümanları dışında, Hıristiyan olmayan başka hiçbir devlet İngiltere ile bu kadar geniş çaplı bir iletişim içinde olmamıştır. Bu Müslüman topluluklar, İngiliz sınırları içinde bilinen ve doğrudan iletişim kurulan farklı dine inanan en geniş insan topluluğunu oluşturmaktaydı, hatta Rönesans döneminin Yahudilerden ve Amerikan yerlilerinden daha fazla tanınan başlıca "öteki" toplumuydu.[1]

Yahudilerle ve Amerikan yerlileri ile olan birebir ilişkileri ortaya koyan kayıtlar sayısal olarak değerlendirildiğinde, İngilizlerin Rönesans döneminde bir Müslümanla karşılaşmış olmaları veya karşılaşma ihtimallerinin bir Yahudi veya bir Amerikan yerlisiyle karşılaşma ihtimallerinden çok daha yüksek olduğu görülecektir. Britanyalılar bu dönemde iletişim içinde oldukları Yahudileri daha çok Maronlar olarak biliyorlardı. Kraliçe I. Elizabeth döneminde Hıristiyanlığı yeni kabul eden seksen ile yüz arasında Maron aile Londra'da yaşamaktaydı. İngiltere'nin yerlisi olmayan ve hemen hepsi Portekiz'den gelen bu Hıristiyanlar, ev satın alacak kadar kendilerini yerleşik hissetmişler ve çeşitli bölgelerden ev alarak Londra'da cemaat oluşturmaya başlamışlardır: Londra Kulesi'nin kuzey ve güney tarafında, Crutched Friars'da (Anes ailesi), Aldgate'de (Alvarez ailesi), Ward Tower'da (Nunaz ailesi), Hart Street'de (Pinto ailesi) ve Holborn'da önemli yabancı dindaş ziyaretçileri evinde ağırlayan, Kraliçe'nin doktoru Dr. Rodrigo Lopez oturmaktaydı. Kral I. James döneminde Yahudiler ve Maronlar, Oliver Cromwell'in kendilerine yeniden yerleşmelerine izin verdiği ara döneme kadar neredeyse Londra'da görülmez oldular.[2]

Amerikan yerlilerine gelince, sadece birkaç yerli İngiltere'ye gelmişti (veya getirilmişlerdi). Bu yerliler; yalnızca sayısal olarak Yahudilerden az oluşlarıyla değil, aynı zamanda kimlikleri ve tarihleri olan yerli bir toplum olarak, artık İngiliz gibi konuşmayı, İngiliz gibi giyinmeyi ve davranmayı öğrenmeye çalışan ve kendi eski kimliklerinden arındırılmış Hıristiyanlar olarak tanımlanmaktaydılar. 1605'te George Weymouth[3] tarafından bir kaç yerli ile birlikte esir alınan Madam Penobscot'un ve Pocahontas'ın portreleri [resim 1'de de görüldüğü gibi, kıyafeti ve görünüşü ile yerli kimliğinden uzaklaştırılmış ve tam bir İngiliz'e dönüştürülmüş] bu yerlilerin nasıl algılandığını göstermektedir. Bu yerliler birer Amerikan Kızılderili'si olarak değil, sömürgecilerin değişime uğratma başarısı olarak "medenileştirilmiş" birer insan olarak algılanmışlardır. Pocahontas'ın resminin altında onun dinini "değiştirmiş ve Hıristiyanlık inancına göre vaftiz edilmiş" olması özellikle belirtilmiştir. İngiliz halkı açısından bakıldığında ise Amerikan yerlilerini farklı ve ayrıcalıklı kılan hiçbir özellikleri bulunmamaktaydı: yerlilerin varlıkları ancak dönüştürülebildik-

leri ölçüde bir değer ifade ediyordu. Shakespeare'in *Fırtına* adlı eserinde (2.2.34)'te yazdığı gibi "ölü bir Kızılderili görmek için bir onluk" verebilirlerdi. Bayan Rebecca Rolf'ün yüksek maiyetiyle birlikte yaptığı ziyaret bile Londralıların hafızasında sınırlı bir hayal gücü ve edebi heyecan yaratmıştır.[4] İngiliz tiyatrosunun altın çağında ne Rebecca Rolf ne de Amerikan yerlileri üzerine yazılmış tek bir oyun yoktur.

Hâlbuki 1580'den başlayıp 1630'lara kadar süren dönemde Türkleri ve Kuzey Afrikalıları konu alan düzinelerce oyun bulunmaktadır. İngilizler, bu insanları [ki bu insanlarla tiyatro sahnesinde ve Londra'da sık karşılaşırlardı] yalnızca yerlilerden ve Yahudilerden değil, aynı zamanda Orta Asya [İran], Hindistan, Hindistan takımadaları ve bu bölgelerde yaşayan diğer Müslümanlardan çok daha iyi tanımaktaydılar. Her ne kadar Elizabeth ve James döneminde Hindistan'daki Moğol[5] ve İran Safevi Müslümanları ile çeşitli temaslar geliştirilmişse de, bu temaslar, Levanten ve Akdeniz Müslümanları ile karşılaştırıldığında siyasi ve ticari açıdan oldukça sınırlı kalmıştır. Aslında Levantenlerin açmış oldukları arterlerden "İngilizler, Doğu Hindistan'a akmışlardır".[6] Moğol Müslümanları ve İran Müslümanlarının Rönesans İngilteresi'ne etkisini ortaya koyan bir çalışma yapılmadan önce, öncelikli olarak Türklerin, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Kuzey Afrikalıların bu dönemdeki etkileri araştırılmalıdır.

***

Araştırma konumuz olan bu dönemde binlerce Türk ve Kuzey Afrikalı, İngiliz ve Galler limanlarına uğramış ve buralarda ticaret yapmış; yüzlercesi açık denizlerde yakalanmış ve İngiliz mahkemelerinde yargılanmış; birçok elçilik görevlisi ve elçiler damak tatları, kıyafetleri ve seçkin Arap atları ile Londralıların gözlerini kamaştırmışlardır. Bu bağlamda, İngilizlerle Müslümanların Londra'nın çeşitli sokaklarında birbirleriyle karşılaştıklarını söyleyebiliriz. İngilizler, Londra'yı ziyaret eden Türklerle aynı masada yemek yemiş; güneybatı sahilindeki zindanlarda, İrlanda'nın sahil kasabalarında ve Manş Denizi'ndeki adalarda Berberi korsanlar ile karşılaşmış ve verdikleri ziyafete katılan Osmanlı elçilerine hayran kalmışlardır. İngilizler, Malta korsanlarının[7] saldırılarına karşı Mekke'ye giden Müslüman hacıları

gemilerinde taşımış ve bu insanlarla Akdeniz limanlarında çeşitli seviyelerde ticaret yapmış; Müslüman ordularında savaşmış, yağma ve saldırı faaliyetlerinde Berberi gemilerine eşlik etmiş ve köle olarak da Müslüman toplumun dünyasına girerek dillerini ve dinlerini öğrenmişlerdir. Türkler ve Kuzey Afrikalılar, İngilizler için bilinmeyen, fantastik ve kurgu ürünü insanlar değil, aksine kadınıyla erkeğiyle tanıdıkları, bazen nefret ettikleri, bazen de hayranlık duydukları ve birlikte yaşayıp çalıştıkları insanlardı. Nadiren olsa da, Müslümanlılarla evlilik yoluyla birleşenlere de rastlanıyordu. Her ne kadar Müslümanlarla iş yapan Britanyalıların tam sayısını vermek mümkün olmasa da, bu sayı Elizabeth, Jacob ve Caroline dönemlerinde Londra tiyatrolarında ve seyyar sokak tiyatrolarında canlandırılan Mağripli Othello'yu ve Türk Padişahı Beyazıt'ı izleyenlerin sayısından az değildi.

Rönesans İngilteresi'ndeki Müslümanların nasıl gösterildiğini inceleyen çok geniş bilimsel araştırmalar yapılmış olmasına rağmen bu çalışmaların hemen hepsinde, öncelikle benzer yaklaşımlar ve aynı kaynakların kullanımıyla sınırlı kalınmış, ayrıca çoğu zaman Kuzey Afrika ile Sahra Afrikası arasında herhangi bir ayrım bile yapmayan sathi bir bakış açısı sergilenmiştir.

Kaynak eserler bağlamında, Rönesans 'İslam'ını inceleyen tarihçiler ve eleştirmenler büyük oranda Peele, Kyd, Marlowe, Shakspeare, Greville, Mason, Daborne, Heywood ve Goffe gibi oyun yazarlarının eserlerini veya Morrison, Sanderson, Sandy, Biddulph, Coryat, Blount, Lightgow ve diğer gezginlerin seyahatnamelerini temel almışlardır. Hâlbuki bu tiyatro yazarları ve gezginler İngiliz Rönesansı'nın fikir dünyasını çarpıcı bir şekilde yansıtmış olmalarına rağmen, eserleri, eleştirmenler için Rönesans dönemi Müslümanlarını anlatan neredeyse tek kaynak haline gelmiştir. Kyd'den Mason ve Goffe'a kadar, Müslümanlar sahnelerde hiçbir ayırt edici özelliği olmayan insanlar olarak sergilenmişlerdir. Bu yazarlar ahlaki olandan daha çok ahlaksızlığı göstermişlerdir. Shakspeare'in batıl inançları olan Mağripli karakteri veya Goffe'un "Öfkeli Türk" karakteri sahneye yansımış, ancak hiçbir zaman bu eserlere ve sahnelenen oyunlara İngilizlerle Müslümanların o günün gerçek dünyasında karşılaşmalarını ve Müslümanlarla olan temaslarını yansıtan gerçek tek bir diyalog

bile yansıtılmamıştır. Bu açıdan bakıldığında, Rönesans dünyasında İslam ve Müslümanların algılanışı ile ilgili birçok bilgi ve düşünce bu ve benzeri eserlerden edinilmiştir. Oysa bu tür eserler, Rönesans döneminde İngilizlerle Müslümanların karşılaşmalarını ve *gerçek* dünyada geliştirdikleri iletişimi anlatmak ve incelemek için birer temel kaynak olarak değil, daha çok tamamlayıcı çalışmalar ve tali kaynaklar olarak değerlendirilmelidir. Konuyla ilgili güvenilir kanıtlar; insanların gerçekte kurdukları iletişimi ve birbirleri hakkındaki yargılarını anlatan ifadeler mahkeme tutanaklarında, esirlerin anılarında, gönüllü elçilerin notlarında, Müslümanların arasında zaman geçirmiş ve onların dil(ler)ini iyi derecede öğrenmiş olan İngilizlerin yazılarında yahut Londra ve Cezayir'de uzun süre Müslüman tüccarlarla ticaret yapmış olan insanların belgelerinde mevcuttur.

Bu tür kaynaklar çok fazla dikkate alınmadığından birçok araştırmacı, İngilizlerin Müslümanları sadece hayal ürünü ve edebi eserlerde yansıtılan birer kurgu olarak gördüklerini söyleyecek kadar ileri gitmiştir. Örneğin G. K. Hunter, I. Elizabeth dönemi insanlarının "Mağriplilerin Hıristiyan sınırları dışında her yerde olabileceğini hayal ettiğini" yazmıştır. Kim F. Hall da, İngilizlerin Gine ve Güney Akdeniz limanlarına kadar gittikleri, fakat Afrikalı tüccarların İngiliz limanlarına hemen hemen hiç uğramadıkları konusunda hemfikirdir.[8] Sadece Bernard Haris, Eldred Jones ve Jack D'Amico İngiltere'de Müslüman elçilerin ve "kara Mağriplilerin" bulunduğuna değinmiş, ancak bu yazarlar da Kuzey Afrika ile Sahra-altı Afrikası arasında herhangi bir ayrım yapamamışlardır.[9] Bu çalışmanın ilerleyen sayfalarında da gösterileceği üzere, bu kitabın ele aldığı dönemde İngiliz topraklarında İngilizler, Türkler ve Kuzey Afrikalı Müslümanlar arasında oldukça kapsamlı bir etkileşim vardı.

İkincisi, çok sayıda tarihçi Kuzey Afrika Müslümanlarını, "Mağriplileri" ele aldıkları aynı sayfalarda, Afrika'nın bütün yerli [siyah] (bunlara Sahra-altı Afrikalılar diyeceğim) halkı ile birlikte ele almıştır. Afrika Kıtası'nın bu iki farklı coğrafi ve daha da önemlisi siyasi bölgesi arasında ayrım yapılmamıştır. *Karanlıkta Kalan Şeyler* adlı eserinde Kim F. Hall, İngilizlerin Afrikalılarla etkileşimini kapsamlı olarak incelemiş, ne var ki diğer araştır-

macılar gibi o da Sahra-altı Afrikası ile Kuzey Afrika ayrımını yapmamıştır.[10] Rönesans dönemi yazınında etnik ve milli kimlik temsilini tam olarak yansıtmak hep çok zor bir durum olmuştur. Kuzey Afrika ile Sahra-altı Afrikası'nı bir tutmak yanlıştır, çünkü İngilizlerin Sahra-altı Afrikası ile olan ilişkisi güç, sömürgecilik ve esir ticaretine dayanırken, Kuzey Afrika ve Yakın Doğu Müslümanları ile olan ilişkisinde bir tür eşitlik, hayranlık ve öne geçme arzusu vardı. Örneğin Purchas, okurlarına ilham verecek cesur tüccar modeli ararken Müslümanları örnek vermiş ve "Müslümanların çok uzak ülkelere, hatta Atlantik'ten Filipinlere kadar ticaretleriyle birlikte dinlerini de götürdüklerini"[11] yazmıştır. Purchas batıl inançlı Müslümanlara karşı acımasız olduğu kadar, dinlerini yayma becerilerini de bir o kadar takdir eder ki kendi yurttaşlarından istediği şey de tam olarak budur. Purchas, Müslümanlar ile ilgili bu tür düşüncelerini ifade ederken, İngiliz ve Avrupalı tüccarların Sahra-altı Afrikası'nda köle ticareti ile uğraştıklarını da biliyordu: Bir grup Afrikalı örnek gösterilirken, diğer bir grup Afrikalı ticari bir mal gibiydi. İşte bu yüzden İngilizler'in "Mağriplileri", "Kara Mağriplileri", "Zencileri"[12] ve diğer ırkları nasıl algıladığının ayrımını yapmak sadece İngilizlerin insanları renklerine ve dinlerine göre nasıl ayırt ettiğini anlamak için değil, aynı zamanda güç ve sömürgecilik mücadelesini ortaya çıkarmak için de önemlidir.

Son olarak da, eleştirmenler edebi metinlerin incelenmesinde hemen her zaman sömürgecilik sonrası söylemini kullanmışlardır. Bu sömürgecilik sonrası söylem kendini sömürgecilerin elinden daha yeni kurtarmış olan (ancak neo-sömürgecilik tarihinden kurtaramamış) 20. yüzyıl Müslüman dünyası açısından anlaşılır bir durumdur. Ancak Jonathan Haynes, Jack D'Amico, Emily C. Bartels, Jean Haywood ve Mason Vaughan, diğer birçok yazar gibi sömürgecilik sonrası söylemi temel alarak Müslüman dünyasının modern dönem İngiliz seyahatnamelerinde ve tiyatro eserlerinde endüstriyel ve askeri açılardan gerileyişini ortaya koymuşlardır.[13] Ne var ki, Rönesans döneminde İngilizlerin Türklere olan tutumu "Japonya karşısında mağlup olmuş ve Pekin'in düşüşü ile Japonya'nın zaferleri arasında kalmış bir Çinli'nin Avrupalılar karşısındaki tutumu gibi"[14] korku, endişe ve tedirginlik değildi.

Bir araştırmacı, İslam ve Müslümanlar hakkında İngilizlerin "sömürgecilik söylemine" vurgu yapan ve fakat edebi olmayan bir delil arayacak olursa çok az şey bulacaktır. Thomas More *Ütopya* adlı eserinde Amerikan Kızılderililerini sömürgeci bir söylemle anlatmış, onların yönetim altına alınması, dinlerinin değiştirilmesi ve sahip olduklarından mahrum bırakılmaları gerektiğini savunmuştur. Eseri yazdıktan yirmi yıl sonra idamını bekleyen More'u en fazla endişelendiren olay, Türklerin orta Avrupa'daki Hıristiyan ülkeleri durdurulamayan bir ilerleyişle fethetmeleri ve en kötüsü buralardaki insanları Müslümanlaştırmadaki başarıları olmuştur.[15] More, her ne kadar Türklerin İngiltere'ye saldırmasını olası bir durum olarak görmese de, Müslüman Türklerin gücünden ve Avrupa'nın Müslümanlaştırılmasından derin endişe duyuyordu: Batıda Amerika kıtalarının ele geçirilmesiyle Hıristiyanlık büyürken. Doğuda Osmanlının batıya doğru olan genişlemesiyle küçülüyordu. Yarım asırdan az bir zaman sonra durum daha da kötüye gitti. 1600 yılında İngiliz Avukat R. Carr, "nasıl olur da bu kadar çok yurttaşımız [din kardeşimiz] bitmeyen bir başkaldırı ile Hıristiyan inancını terk ederek zındık Muhammed'in dinine girerken, hemen hiçbir Müslüman Hıristiyan olmuyor,"[16] diye isyan ediyordu. Daha önceleri *Islam in Britain* [*Britanya'da İslam'ın Tarihi*] adlı eserimde de belirttiğim gibi, refah düzeylerini artırmak ve kölelikten kurtulmak isteyen Hıristiyanlar İslam inancını kabul etmiş ve Müslüman toplumun bir üyesi olmuşlardır. Hâlbuki Müslümanlar arasında Hıristiyanlığa buna benzer bir geçiş olmamıştır (Bkz: Bölüm 1 ve 4).

Kraliçe I. Elizabeth, İslam'ın büyüleyici etkisine[17] bakmadan ve kendisi veya tabiiyetindekiler hiçbir zaman açıkça ya da gizlice sömürgecilik amacı gütmeden, Osmanlı İmparatorluğu Türkleri ve Mağrip Krallığı Mağriplileri ile diplomatik ve ticari dayanışma içine girmiştir. Tam tersine ve kendini üstün göstermenin yerine, Kraliçe I. Elizabeth Mağrip Kralı Ahmet El-Mansur'dan (1578-1603) defalarca diplomatik ve askeri alanlarda yardım da talep etmiştir.[18] Hem Elizabeth'in hem de Mansur'un hükümranlıklarının son yılı olan 1603'te, Mansur, Kraliçeye yazdığı bir mektupta Mağrip ve İngiliz birliklerinin İngiliz gemilerini kullanarak Batı Hindistan'daki İspanyol sömürgelerine saldırmayı ve bu toprakları İspanyollardan temizleyerek, Tanrı'nın yardımıyla

"ele geçirmeyi" ve bu toprakları "sonsuza dek birlikte yönetmeyi" önermiştir. Mansur mektubuna şöyle devam etmiştir:

> Ve bu sebepten dolayı buraların kendi askerlerimizin yerleştirilmesi gerekecektir, isterseniz sizin ve bizim askerlerimizden oluşan bir güç yerleştirelim ya da biz buralara, sizin askerleriniz olmaksızın, sadece kendi askerlerimizi yerleştirelim. Bunu bu bölgenin çok sıcak bir iklimi olması ve sizin ırkın insanlarının bu sıcaklıklara dayanamayacağını, buna karşı bizim askerlerimizin sıcağa karşı dayanıklı olmalarını göz önünde bulundurarak söylüyorum.[19]

Mansur'un planına göre, İngiltere Amerika'nın sömürgeleştirilmesinde Mağriplilere yardım edecekti. Şu açık bir gerçekti ki; ne Mansur İngiliz sömürgeciliğinden korkuyor, ne de Elizabeth'in Kuzey Afrika'yı sömürgeleştirmek gibi bir planı vardı.

Jakoben dönemde (1603-1625) Müslüman topraklarının sömürgeleştirilmesi önerisi yalnızca Henry Roberts tarafından Kral I. James'e yazılan bir mektupta ifade edilmiştir.[20] Robert'in mektubunda kullanılan dil tam anlamıyla "sömürgeci" bir söylemdir, çünkü mektup Mağrip'i aynı bir Amerika sömürgesi gibi göstermiştir: O günün bilgi verici tanıtımlarında İngilizleri Amerika'ya göçe teşvik etmek için Amerika'nın doğal güzelliklerinin ve zenginliklerinin tasvirine benzer şekilde Mağrip'i doğal zenginlikleri, flora ve faunasından yararlanılacak bir yer olarak tasvir eden Roberts, İngilizlerin buranın zenginliklerinden yararlanması gerektiğini belirtmiş ve buradaki Müslümanların, aynı Amerika'daki yerliler gibi Hıristiyanlığa geçmeyi dört gözle bekledikleri imajını oluşturmaya çalışmıştır. Ne var ki, Roberts'in bu sömürgeci çağrısı bireysel bir söylemden öteye gitmemiştir; Kral I. James hiçbir zaman Müslüman topraklarının sömürgeleştirilmesi bağlamındaki sömürgeci söylemi dikkate almamıştır.

Kral I. Charles'a diğer bir çağrı da o dönemde Mağrip elçisi olan John Harrison tarafından yapılmıştır. Harrison 1630'un Ekim ayında Kral'a yazdığı bir mektupta "majestelerinin onu-

runu ve Tanrı'nın ihtişamını yüceltmek için bu topraklarda bir Hıristiyan toplumunun kurulması gerektiğini"[21] yazmıştır. Bir yıl sonra ise Müslümanların denizdeki gücünün artması ile çok fazla meşgul olmak zorunda kalan Harrison tüm bunları unutmuştur. Ekim 1631 tarihli mektubunda ise Harrison, Türklerin ve Mağriplilerin açık denizlerde çok güçlü olduklarını ve çok kısa zamanda kanalları, hatta Manş Denizi'ni bile tehdit edecek kadar güçlenebileceklerini yazmıştır.[22] Mağrip'te Hıristiyan bir topluluk oluşturulması düşüncesinin yerini İngiltere'yi tehdit eden Mağripli korkusuna bırakmıştır.

Sömürgecilik öncesi dönemi hatalı bir yaklaşımla sömürgecilik sonrası bir söylem ile açıklamaya çalışan tarihçiler ve eleştirmenler, Elizabeth ve erken Stuart dönemlerinde İngiltere'nin, 18. Yüzyıl'daki gibi bir sömürge imparatorluğu olmadığını unutmuş görünüyorlar. Bu dönemde İngiltere her ne kadar İskoçya ve Galler'i sömürgeleştirmiş ve İrlanda'da sömürge mücadelesine devam etmekte olsa bile, Kraliçe Elizabeth öldüğünde Amerika kıtasında tek bir santimetrekare sömürge toprağı yoktu. İngiltere 1607'de Virginia'da ilk sömürgesini kurmuş, ancak sonraki yarım asırda, Fransa'nın ve İspanya'nın Yeni Dünya'da elde ettiği sömürgelerle karşılaştırıldığında pek de fazla bir önem arz etmeyen Massachusetts (1629), Maryland (1632) Rhode Adaları (1635) ve Connecticut (1636) kolonilerini kurmaktan öteye geçememiştir.[23] Bu sırada, İngiltere'nin işleri dünyanın başka bölgelerinde yolunda gitmiyordu. 1558'de İngiltere Calais'teki sınır karakolunu Fransa'ya kaptırdı (1624'de Richard Eburne hâlâ "Normandiya ve Aquitaine'in"[24] kaybedilişine gözyaşı dökmekteydi) ve 1578'de İngiltere'nin Portekiz taraftarı paralı askerleri Mağrip'te yenilgiye uğratıldı. 1594 ve 1603 yılları arasında İngiltere, İrlanda'nın İngiliz sömürgesine karşı devam eden isyanı ile mücadele etti; 1620'lerde İngiliz tüccarlar Baharat Adaları'ndan Hollandalılar tarafından ve yine aynı yıllarda Japonya'dan da Şhogunlar tarafından çıkartıldılar. Her ne kadar Raleigh, Hayklut, Purchas ve diğer bazı soylular sömürgeciliği telkin eden yazılarıyla Kraliçe Elizabeth ve Stuartlar döneminde öne çıkmışlarsa da, İngiltere'nin bu dönemlerde sömürgecilik faaliyetlerini yürütecek gücü yoktu. 1617 yılında Cezayirli korsanların İngiliz ve İskoç gemilerine saldırıları artık baş edilemeyecek kadar yıkıcı bir

duruma geldiğinde, Lord Bacon tüccarlar ve deniz kaptanlarıyla durumu değerlendirmek için bir toplantı yaptı. İngiltere'nin Hollanda, Fransa ve İspanya ile güçlerini birleştirmeden Cezayirli korsanlarla baş etmesinin imkânsız olduğuna oybirliği ile karara vardılar.[25] Bu dönemde gururlu ve girişken ruhlu mağrur İngilizler bile İngiltere'nin emperyal bir güç olmadığının farkındaydı.

Bundan yarım asır sonra, Cromwell'in güçlü yöneticilik yeteneği sayesinde İngiltere emperyal bir güç olma yolunda denizlerdeki yerini aldı. 1655'in sonlarına doğru Cromwell *Jamaika'ya Yerleşmek İsteyenleri Destekleyen Bir Bildiri* yayınladı. Cromwell, potansiyel göçmenlere kendilerini korumak üzere bir ordu ve deniz gücünün hazır bulunacağını ve göçmenlerin kendilerine ait olmak kaydıyla "şato" inşa edebilecekleri güvencesini verdi.[26] "Batı Hindistan"da İngilizler sahip oldukları toprakların "kralı" olacaklar ve burada da şatolar inşa edebileceklerdi (daha sonraları Robinson Crusoe'nun kendi adasına "yaşam yeri" adını vermesi gibi); hem İngilizler, hem de Avrupalılar için şatolar ve surlar Yeni Dünya'nın topraklarını sömürgeleştirebilme başarısının en güçlü delilleriydi.[27] İngilizler Müslüman topraklarında bu şatolardan inşa etmemişlerdir. Bu sebepten dolayı İngilizler bu dönemde Müslüman dünyası ile olan ilişkilerini hiçbir zaman *sömürgecilik* ile tanımlamamışlardır.[28] *Koloni*, *plantasyon* ve *yerleşim* gibi terimler, İngilizlerin İrlanda, Amerika ve diğer Batı yarıküredeki konumlarını, özellikle de bu bölgelerin yerlilerden temizlenmesi ve askeri üstünlüklerinin kabul ettirilmesinden sonra bölgedeki statülerini tanımlamak için kullanılmıştır. Müslüman İmparatorlukları söz konusu olduğunda içinde bu tür terimlerin kullanıldığı İngiliz söylemleriyle karşılaşılmamaktadır. İngilizler bu dönmede Amerika'ya "sömürgeci" olarak giderken, Müslüman İmparatorlukları söz konusu olduğunda ise "görüşme heyeti" olarak gitmişlerdir. Bu dönemde İngilizlerin değil, Türklerin koloniler kurarak Hıristiyanları hizmetkârlar haline getirdiklerinin Richard Beacon daha o zamanlarda, 1594'te çok iyi farkındaydı.[29]

* * *

İngilizlerle Müslümanlar arasındaki etkileşimde bir sömürgecilik söylemi, uygulaması veya amacı yoktu. Müslümanlar farklı ve garip zındıklar, hayranlık uyandıran veya korku veren "bar-

barlar", ama sömürülmeye açık bir hedef olarak görülmüyorlardı. Kuzey Afrika'daki durum Plymouth ve Jamestown'a denk olmadığı gibi, hatta başarısız olunan Roanoke'ye bile denk değildi. Hiçbir İngiliz bu dönemde Müslüman ülkelerinden tekini bile, Jan van der Straet'in Amerigo Vespuci'yi "Amerika"ya çıplak ve sahip olunacak bir kadın olarak bakarken resmettiği tablosu gibi resmetmemiştir. İngiltere'de İslam dünyası ile ilgili olarak yapılan ilk resim Van Der Straet'in "Amerika" tablosunu yaptığı yıla tesadüf eden 1600 tarihli bir resimdir. Fas elçisini ürkütücü ve gözdağı veren bakışları olan biri olarak tasvir etmiştir. Bu resimde Mağrip elçisi ürkütücü ve gözdağı veren bakışları olan biri olarak tasvir edilmiştir. Mağripli elçi Londra'da poz vererek İngiliz metropolünde gücünü ve azametini gösterirken, bunun tersine Vespuci (haçıyla) çıplaklar ülkesinde zafiyet halindeki yerlilere kendini gösteriyordu.

İngiltere için İslam ülkelerinin sömürgeye dönüştürülmesi imkânsızdı ve işte tam da bu sebepten Müslümanlar öcü gibi gösterilmiş, ötekileştirilmiş ve karşı kutup olarak tanımlanmıştır. Taassup ve ırkçılığın oldukça fazla hissedildiği Elizabeth, Jakoben ve Caroline dönemlerinde tiyatro yazarları, seyyahlar, din bilginleri ve tartışmacılar erken dönem modern İngilteresi'nin Müslüman imajını tanımlamışlardır. Bu yazarlar, geniş halk kitleleri tarafından okunan eserlerinde o basmakalıp Müslüman imajını kurgulamıştır. Bu imaj, o kadar çok tiyatro eserinde ve gösterisinde temsil edilmiştir ki, bir Yahudi ve Kızılderili imajından çok daha fazla rağbet görmüş ve kalıcı olmuştur. Bu tiplemelerde "Türkler" zalim, gaddar, yoldan çıkmış ve aldatıcı; "Mağripliler" şehvet düşkünü, duygularına hâkim olamayan, kin güden ve batıl inançları olan insanlar olarak temsil edilmişlerdir. Bir İngiliz veya bir Hıristiyan'da asla olmayan özellikler Müslümanlara yakıştırılmış ve Müslümanlar ancak kutsal savaş yapılabilecek *öteki* haline getirilmiştir.[30]

Bu ötekiliğin yaratılmasının çok büyük oranda edebi ve dini bağlamlarda oluştuğunu görmek önemlidir. Peele'in *Alkazar Muharebesi*, Dekker'in *Şehvetin Memleketi*, Shakspeare'in *Othello*, Beaumont ve Fletcher'in *Malta Sövalyesi* ve Rowley'in *Şehvetle Kaybedilen Herşey* adlı eserlerinde ortaya konan ırkçı, cinsel ve

ahlaki aşağılamalara,[31] devlet ve mahkeme kayıtlarında ve ticaret anlaşmalarında nadiren rastlanır. Öte yandan tiyatro oyunları, masklar, gezici tiyatro kumpanyaları ve benzeri faaliyetler, Müslümanların ötekiliğini pekiştiren en önemli unsurlar olmuşlardır. İspanya'da, Portekiz'de, İtalya'da ve Fransa'da olduğu gibi, İngiltere'de de edebi metinler İslam karşıtı söylemin milli bilinç içinde gelişmesinde önemli rol oynamıştır. *El-Cid* ve *Don Kişot* nasıl İspanyol yaratıcı dehasını tanımlıyorsa, *Lusiads, Roland'ın Şarkısı, Orlando Furioso, Kurtarılmış Kudüs* gibi eserler de Portekiz, Fransız ve İtalyanların İslam dünyası ile ilgili kanaatlerinin şekillenmesini sağlamıştır. Benzer şekilde *Eleazer* ve *Othello* karakterleri de İngilizlerin "Mağripliler", *Bajazeth, Ithamore* ve *Amureth* karakterleri de "Türkler" hakkındaki düşüncelerini şekillendiren başyapıtlar olmuşlardır. Müslümanların ötekiliği Rönesans'tan modern dönemin başına kadar Avrupa milli edebiyatının başyapıtlarında devam etmiştir: *El-Cid* ve *Roland* ile birlikte Avrupa milli edebiyatının dehaları olarak kabul edilen Tasso, Camoes, Ariosto, Cervantes, Marlowe ve Shakespeare'in eserlerinde İslam ve Müslümanların Avrupalılar için bir "öteki" olarak kaldığı görülür. Ortaçağ sonu, Rönesans başlarında Avrupa ülkelerinde milli bilinçler şekillenirken, en azılı düşman "Müslüman", en büyük kahraman ise "zındıklara" karşı mücadele eden "savaşçı ecdat" kavramı olmuştur.

İngiltere'de İslam karşıtlığı ele alındığında, Elizabeth döneminin büyük kahramanlarının (Drake, Raleigh ve çağdaşları) çoğunlukla ittifak yaptıkları Müslümanlarla mücadele ettikleri dönemde değil, Yeni Dünya'nın vahşi insanlarına ve ezeli düşmanları İspanyollara karşı savaştıkları dönemde ortaya çıktığı görülecektir. Bu yüzden İspanyollar, Fransızlar ve Portekizlilerin tersine İngilizler, Müslümanlık karşıtı bir destan yazmamışlardır. Spenser ve Milton'un destanları Türklere ve Müslümanlara sadece birkaç yerde gönderme yapar. İngiliz tiyatrosu, sopayı Müslümanlara doğrultmuştur. Metropollerinde, limanlarında, Akdeniz ve Atlantik deniz ticaret yollarında Müslümanlar halkın korku ve tedirginliğini besleyecek şekilde tasvir edilmişlerdir. 1550–1688 döneminde İngiliz oyun yazarları arasında, Eliot H. Tokson'un deyimiyle, "siyah insanları" anlatan çok az yazar Müslümanları sempatik ve tarafsız bir gözle betimlemiştir.[32] Tokson, yazısın-

da bu tür yaklaşımların "ırkçılığın işareti olduğunu" ve bunun Avrupalılar ile Afrikalılar (hem kuzey Afrika hem de Sahra-altı Afrikası) arasında bir uçurum oluşturduğunu, bu dünyanın insanları ile var olan iletişimi bir tür çatışmaya, etkileşimi de klişelere mahkûm ettiğini yazmıştır.[33] Tokson ve Anthony Barthelemy'in de belirttiği gibi, Elizabeth, Jakoben ve Caroline dönemlerinde sergilenen tek bir tiyatro oyunu bile Kuzey Afrika veya Yakın Doğu Müslümanlarını yiğit ya da örnek alınacak bir insan olarak göstermemiş, dünyanın sonu hakkındaki tefsirlerde Müslümanlara ne savaşla, ne de Hıristiyanlığa dönme sonucunda bile kurtuluş şansı vermemişlerdir.[34] İngiltere'de, Kuzey Afrika'da ve Yakın Doğu topraklarında Müslümanlarla kurulan temaslarla yakınlık, dini ve edebi anlamda birlikte yaşama kültürü oluşturmasına rağmen, modern dönemin başlarında İngiltere'de edebi ve dini metinlerde Müslümanlar, medeni Avrupalı /Hıristiyan'ın daha alt seviyesinde tanımlanmıştır.

Müslümanların bu şekilde tanımlanması bilimsel delillerden uzak ve gerçekle örtüşmeyen bir durum ortaya koymaktadır. Bu durum, Margaret Hodgen'in 16. ve 17. Yüzyıl antropolojisi üzerine yaptığı çalışmasındaki kanıyı destekler mahiyettedir: "Rönesans döneminde Avrupalı ve Hıristiyan olmayanlar, gerçeklere ve tecrübe sonucu oluşan deneyimlere göre değil, daha çok kültürel kalıplara ve hayali algılamalara göre tanımlanmaktadır".[35] İşte bu yüzden, Osmanlı İmparatorluğu ve Kuzey Afrika'da yaşayan Müslümanlar, İngiliz ve diğer Avrupalı yazarlar tarafından ilk defa "barbar" olarak tanımlanmıştır.[36] "Barbar" teriminin bu dönemde yeniden ortaya çıkması oldukça ilginçtir, çünkü Ortaçağ döneminde bu terim kullanılmamıştır. Yazarların bu terimi "barbar" olmayan ve oldukça ileri düzeyde askeri ve tarihi bir medeniyet birikimine sahip olan Müslümanları tanımlamak için, Müslümanlar hakkında geniş bilgilere rahatça ulaşabilecekleri Rönesans döneminde kullanmaya başlamaları dikkat çekicidir. Buna rağmen, "barbar" kelimesinin kullanılmasını açıklamak çok da zor değildir. Bu dönemde Yeni Dünyanın insanlarını aşağılamak için kullanılan "barbar" yakıştırması, Osmanlı ve Akdeniz insanlarını yermek için de kullanılmaya başlanmıştır. Barbar oldukları iddia edilen Kızılderililerin sömürülmesini meşrulaştırmak için kullanılan bu sıfat, Müslüman ülkelerin de sömürgeleştirilme

umudunu meşrulaştırmak için kullanılmaya başlanmıştır.[37] İngilizler, Müslümanları sömürgeleştirememiş olmalarına rağmen, onları "barbar" ilan etmişlerdir. Belki de sadece bundan dolayı (Kızılderililerin aksine) Müslümanlar sömürgeleştirilsinler veya sömürgeleştirilmesinler İngilizler tarafından "öteki" olarak anılmaya mahkûm edilmişlerdir.

İngilizler, Müslümanlar hakkındaki söylemlerini Müslümanlarla olan fiili temasları üzerine inşa etmemişlerdir. Bu söylemler daha çok temsilin temsili olarak ortaya çıkmıştır: İngilizler, Müslümanları "öteki" olarak göstermek için onları Amerikan yerlileri gibi "karşıt" ve "her türlü kötülüğün sorumlusu" olarak gösterirler. Amerika yerlilerini hezimete uğratıp kendi dünya görüşlerini aşıladıkları gibi, Müslümanları yenip istedikleri kıvama getiremediklerinden dolayı yazarlar ve ressamlar, Müslümanları tanımlamak için Amerikan yerlileri için kullandıkları sıfatları kullanmaya devam ederler. Bu benzetme süreci bilinçli ve kasıtlı olarak yapılmıştır. İngilizlerin Amerikalı yerlilerle karşılaşmasını anlatmak için Thomas Harriot'un *Kısa ve doğru haber* adlı eserinde kullandığı "görünmeyen kurşunlar" mecazı gibi, Amerika'da İngilizler ve diğer Britanyalılar, kendilerini üstün olarak konumlandırabilecekleri ve mağlup edebilecekleri bir kültür ile karşılaştılar. Yeni Dünya'da İngilizler değersiz eşyaları verip karşılığında yerlilerden toprak ve sömürge aldılar ve "kurtarılmışlara" [yerlilere] kendi teknolojik ve milli kahramanlıklarını gösterdiler.[38] Müslüman coğrafyalarda İngilizler görünmez kurşunlara sahip değillerdi, çünkü Müslümanlar din olarak da, askeri açıdan da güçlüydüler ve bunlar İngiliz kültürünü geniş çapta etkiliyor, endüstride ve ticarette de kendi şartlarını kabul ettiriyorlardı (İngilizler Türklerin ne tür mallar alabileceğini öğrenerek buna göre üretim planı oluşturma ihtiyacı hissetmişlerdir). Amerika'da muzaffer olan İngilizler, Kuzey Afrika ve Yakın Doğu'da kendilerini alçak gönüllü olmak zorunda bulmuşlardır. Bir başka deyişle, Virginia'da efendi olan İngilizler Cezayir'de köleydiler.

Sonuç olarak, İngilizler kendi milli kimliklerine olan inançlarını devam ettirmek ve tanrısal bir anlam yükledikleri İngiliz kimliğine olan güvenlerini sağlamlaştırmak için sömürgeciliklerini meşrulaştıracak ahlaki kıstaslar ortaya koyarlar ve (1622'den

sonra) yerliler için kullandıkları sıfatları Müslümanlar için de kullanmaya başlarlar. İngilizlere göre, Amerikan yerlileri "eşcinsel" [oğlancı] oldukları için Tanrı'nın gazabını hak ediyorlardı, aynı şekilde Kızılderililer gibi eşcinsel olan Müslümanlar da İngilizler/Hıristiyanlar tarafından uygulanan bu cezaya müstahaktılar. Amerika'da yerlilerin topraklarını gasp etmeyi meşrulaştıran bu savaş nasıl "kutsal" ve "haklı" ise, aynı şekilde Müslümanlara karşı verilen mücadele de "Kutsal Savaş"tı. Fakat Akdeniz havzasında yaşayan Müslümanlar, güçlü ve egemenlik altına alınamamış insanlardı. Bu nedenle, İngiliz yazarlar bu insanlar kadar güçlü olduklarını gösteren farklı bir tavır geliştirmiş ve kendilerini onların yerine koyarak psikolojik bir tatmin sağlamaya çalışmışlardır. Akdeniz havzasının güçlü ve egemenlik altına alınamayan insanlarının yerine kendini koyma davranışı İngilizlere Hıristiyan olmayan öteki kimliklerle yüzleşme fırsatı vermiş; Fransa ve İspanya gibi diğer Avrupa devletlerine kaşı da sömürgecilik ve kültürel yetersizliklerini telafi edecek yeni yollar açmıştır. Bu tavır ayrıca İngilizlere egemenlik altına alamadıkları Müslümanlar üzerinde epistemolojik bir üstünlük kurabilme fırsatı sağlamıştır.

Amerika yerlilerini Müslümanlarla bir tutma eğiliminin, deneyci felsefeyi geliştiren ve bilimsel bir devrimin arifesinde bulunan bir toplum tarafından gerçekleştirilmiş olması büyük bir çelişkidir. Bacon'un bilimsel yaklaşımı, gerçeğin birebir deneyimlerle ve "ayrıntılara" önem vererek incelenmesini öngören yeni araçlar geliştirirken, Müslümanların tanımı bilimsel gerçekliği olan deneyimlerden çok kurgulara dayanmıştır. Kendinden farklı bir dine ve ırka ait Öteki toplumla karşılaşmanın sonucunda ortaya çıkan bu kurgularla, geleneksel kültür ve düşüncelerden kopmaların yaşanması aynı anda meydana gelmiştir. İngiliz maceraperestler ve tüccarlar için adalarının dışındaki dünya onlara kendilerinden farklı insanların yaşadığı yerleri ifade ediyordu. Bu durum Müslümanlar için düşünüldüğünde, onların bulunduğu yerler Britanya adalarından bağımsız bir dünya oluşturmaktaydı. Akdeniz Müslümanlarının egemen olduğu topraklarda, İngilizler İslam'ın toplumsal hayata hâkim olduğu bir dünyada olduklarını iliklerine kadar hissediyorlardı. Bu tehditkâr dünyayla uzlaşabilmek için İngiliz yazarlar üç köşeli bir etkileşime girdiler ve kendi içinde yeni söylemler geliştirdiler: Amerika yerlilerini

tanımlamak için cinsel ve savaşa ait söylemler kullandılar. Ne Hıristiyan ne de Kızılderili olan ve "öteki" olarak tanımladıkları Müslümanlar için de yeni bir yeni bir kimlik oluşturdular. Daha sonra da Müslümanlar için tanımladıkları bu yeni kimliği kendilerini Müslümanlardan ayırt etmek ve onlardan farklı olduklarını vurgulamak için kullandılar. İngilizler bu üçlü söylem sayesinde mağlup edemedikleri Kuzey Afrikalılara ve Türklere karşı kendilerinin üstün olduğunu iddia edebilmiş ve ancak bu sayede Hindistan'ı ele geçirmeye başladıkları dönemde geliştirdikleri kendi Avrupa-merkezli söylemlerini devam ettirebilmişlerdir.

Amerika kıtasında söylem, sömürgecilikle el ele ilerledi. Hakluyt'un "düzyazı destanı" yayınlandığında, yeniden basıldığında ve genişletildiğinde sömürgeciliğin de temelleri atılmış oldu. Bu atılan temeller, kıtaya hâkim olmanın, tahrip etmenin ve Amerika'da yeniden yerleşik düzen kurmanın da temellerini oluşturdu. Kuzey Afrika ve Yakın Doğu'da sömürgecilik söylemi, eylemsel yerleşmenin ve yok etmenin olmadığı, sadece bir söylem olarak kalmıştır: İngiliz yazarlar Amerika'da yerlilerle yapılan kutsal savaşın Müslüman ülkelere karşı da yapılması gerektiğini ortaya attılar, ancak bu savaş kâğıt üzerinde kalmıştır. Kuzey Afrika'da toprak elde eden Portekizlilerin ve İspanyolların tersine, İngilizler bu bölgede Keşifler Çağında bir karış toprak elde edememişlerdir. Hatta 17.Yüzyıl'ın ikinci yarısında, Kuzey Amerika'da diğer sömürgeci Batılı devletler topraklarını genişletirken, İngilizler Akdeniz'de yalnızca mağlup olmakla kalmadılar, aynı zamanda kontrolleri altındaki tek yer olan Mağrip'in Atlas Okyanusundaki kıyı kenti Tanca'yı da kaybettiler. 1683 ve 1684 yıllarında binin üzerinde İngiliz askerinden oluşan sömürgeci topluluk, Tanca'yı terk ederken geride hiçbir eser bırakmadı, hatta Patricia Seed'in de övgüyle bahsettiği gibi Amerika'daki İngiliz hâkimiyetinin sembolü olan o güzelim İngiliz bahçelerini bile tahrip ederek oradan ayrılmak zorunda kaldılar.[39] İngilizler Tanca'yı vakarla değil, Müslüman Tarihçi El–İfrani'nin deyimiyle, utanç içinde terk ettiler.[40] İngiliz yazarlar geliştirdikleri iktidar ve hâkimiyet söylemlerinin Müslümanlara uyarlanamayacağının farkına vardıkça, Amerika yerlileri ve Müslümanlar arasında daha çok bağ kurmaya başladılar; öyle ki, bazı İngiliz yazarlar "Mağripli" ile "Kızılderili" sözcüklerini birbirlerinin yerine kullandılar.

Edward Said'in tanımından yola çıkarak 18. Yüzyıl sonu Şarkiyatçılığını bir tür söylem olarak kabul ettiğimiz takdirde, Rönesans dönemi İngiliz yazarların yaptığını da Amerika kıtası için geliştirilen söylemin İslam'a ve Müslümanlara uyarlanması olarak görmemiz gerekir. Rönesans dönemi, Kapitalizm ve teknolojik üstünlük gibi söylemlerden daha önce, Britanya/Avrupa fetih söylemlerinin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. 18. Yüzyıl'da Osmanlı ve Kuzey Afrika ekonomileri ve ordulara zayıflamaya başladığında, İngiliz ve diğer Avrupalı yazarlar, Keşifler Çağı'nda Amerika yerlilerini tanımlamak için geliştirdikleri söylemlere yeniden yönelmişlerdir. Bir başka deyişle, bu söylemleri İslam'a ihdas ederek eş zamanlı olarak Şarkiyatçılık ve imparatorluk söylemlerini geliştirmişlerdir.

I. BÖLÜM
İNGİLTERE'DE TÜRKLER VE MAĞRİPLİLER

İngilizler, Kraliçe Elizabeth ve Stuart dönemlerinde Mağripliler ve Türklerle oldukça geniş çaplı bir iletişim içinde olmuşlardır. Ne Türklerin ne de Kuzey Afrikalıların İngiltere'de kalıcı olarak yaşamadıkları ve İngiliz tacının vatandaşı da olmadıkları dikkate alındığında, böyle bir iletişimin olması bile çok önemlidir. Ticari potansiyele sahip ve askeri güç olan bir imparatorluğun üyesi oldukları veya oldukları kabul edildikleri için Müslümanlar İngiliz otoritesinin sınırları dışındaydılar. Müslümanlar, İngiltere'de ne kendilerine yerleşik hayat kurmaya çalışan, yurtlarından çıkartılmış Musevilerle ne de Amerika'daki yerliler gibi mağlup olarak kıtaya dağılan insanlarla aynı konumda idiler. Müslümanlar belli bir coğrafyadan gelen ve diğer göçmenlerin tersine, İngiltere'de kalıcı olarak yerleşme amacı taşımayan kimselerdi. On altıncı yüzyılın ikinci yarısında birtakım Portekizli ve İspanyol Maronlar ile birlikte Hollandalı ve diğer ülkelerden gelen Protestan göçmenler Londra'da yerleşmeye çalışırken, sadece sonradan dinini değiştiren ve İngiliz Kilisesinin üyesi olan birkaç Müslüman'ın Londra'ya yerleştiği biliniyordu. Müslümanların, onları Hıristiyanlardan ayırt eden ve Öteki Hıristiyanlara karşı koruyan kendilerine ait siyasi, coğrafi ve dini bir kimlikleri vardı.

Hıristiyanlarla Müslümanlar arasındaki bu keskin ayrıma rağmen, Kraliçe Elizabeth vatandaşlarını hiçbir cezai yaptırıma maruz bırakmadan, Müslümanlarla açıkça dayanışma içine girmelerine, ticaret yapmalarına ve iletişim kurmalarına izin veren ilk hükümdar olmuştur.[1] Kraliçe, İngiliz tüccarlar için yeni pazarlar elde etmek ve 1580 ile 1590 yılları arasında İspanyollara karşı müttefik bulabilmek için Osmanlı Sultanına ve Mağripli idarecilere her iki tarafı da memnun edecek anlaşmalar önerdi. Osmanlı Sultanı III Murat (1574-1595) ile mektuplaşmalarında her ikisi de krallıklarının sınırlarında Türk ve İngiliz tacirlerin özgürce ticaret yapmalarına imkân tanımayı kabul etmişlerdir. 1597 yılında Kraliçe'ye yazdığı mektupta Osmanlı Sultanı "İngilizler imparatorluğumuzun sınırları içine özgürce giriş ve çıkış yapabilirler" diye yazmıştır.[2] Kraliçe de cevabında "aynı şekilde imparatorluğunuzun tabiiyetindeki tacirler ülkemizin sınırları içinde tanımış olduğunuz özgürlük nispetinde istedikleri zaman ve istedikleri sıklıkta krallığımıza gelip gidebilirler" garantisini Sultan Murat'a vermiştir.[3] İngiltere'nin kapıları artık "Türklere" açıktır. Kraliçe ve Osmanlı Sultanı arasındaki ticaret, siyasi iletişim ve dayanışma zamanla o kadar ilerledi ki, Avrupalı Krallar Kraliçe'nin İngiltere'de Osmanlılara Batı Avrupa'nın kapılarını açacak güvenli bir liman bağışlama amacında olduğundan bile şüphelendiler.[4] 1590 yılında İskoçya kralı VI. James "[Kraliçe Elizabeth hariç] hiçbir Hıristiyan Prens'in Osmanlılar nezdinde böylesine değerli olmadığına" ikna olmuştur; bu yüzyılın sonuna doğru Katolik Hıristiyanların manevi lideri Papa, I. Elizabeth'in "Osmanlılarla işbirliği içinde" olduğunu düşünmüştür.[5]

Kraliçe, Türklerle ve Mağriplilerle başlattığı dostane ilişkilerin devam etmesi için İngiliz denizcilerden ele geçirilen İspanyol kadırgalarından esir aldıkları Müslüman denizcileri serbest bırakmalarını istemiştir. 1596'da İngiliz donanması Kadiz'a saldırdıktan sonra burada bulunan otuz sekiz "kürek mahkûmu çaresiz Türk esir" İngiliz tarafına yüzmüştür. Hayklut'un kayda aldığı üzere, bu durum donanma komutanını ziyadesiyle memnun etmiş olacak ki, kendilerini kurtaran gemi komutanı onları "giydirmiş, yeterli miktarda para vermiş, diğer tüm ihtiyaçlarını gördükten sonra onlara bir gemi ve kaptan verip sağ salim Berberi ülkesine dönmelerini temin etmiştir."[6] İngiltere gibi Fransa da Müslüman

esirleri serbest bırakmıştır. Serbest kalan bazı esriler ülkelerine dönerken, bazıları da sığınma talebinde bulunmuştur.[7] 1591 yılında "Hamit isimli sıkıntıya düşmüş bir Türk" Kraliçe I. Elizabeth'e başvurarak İspanya'ya karşı İngiliz ordusunda savaşmak istemiştir.[8] Hamit'in böyle bir karara nasıl vardığını bilemiyoruz, ama bu dönemde yabancıların İngiliz ordusunda savaşmak için başvuru yapmaları beklenmedik bir durum değildir. 1575'ten 1588'e kadar, göçmenler İngiltere tarafında mükerreren milli savunma saflarına alınmışlardır.[9] 1596 yılında bir Fugger casusu, Kadiz'e saldıran İngiliz Donanması'na "beş Berberi kalyonunun" eşlik ettiğini ve İngilizlerin ele geçirdikleri bazı gemileri beraberlerinde Berberi ülkesine götürdüklerini rapor etmiştir.[10] Bu durumdan anlaşılacağı üzere, Britanyalılar ve Mağripliler arasındaki dayanışma kara ve deniz harekâtlarını kapsıyordu ve (asla resmi kayıtlara girmemesine rağmen) bu, Londra ile Marakeş arasında stratejik ortaklık gibi görünen bir temel üzerine kurulmuştu.

"Asya kökenli [Çinli] bir Türk'ün" 1586'da yaptığı gibi diğer "Türkler" ve daha sonra Robert Burton'un kayıtlarında "Moritanya asıllı bir rahip" diye tanıtılan, "Trabluslu Vaftizci Yakup[John Baptista]"[11] 1605'te Anglikan Kilisesi'ni [Hıristiyanlığını] kabul ederek İngiltere'de kalmayı tercih etmişlerdir. Kraliçe Elizabeth, Osmanlı Sultanı ve Mağrip hükümdarları ile olan iyi ilişkileri sürdürmek amacıyla Müslüman esirleri gönderdiği için, yukarıda sözü geçen olaylar yalnızca bir avuç Müslüman'ın tercihi olarak kalmıştır. İngiltere ve Mağrip arasındaki yakınlaşmanın en gerçekçi işareti, "Türkler ve diğer kâfirlerin" elinden fidye ödeyerek Britanyalıları kurtarmak için vaazlarda toplanan paraların, İspanyollar tarafından esir alınmış ve İngiltere'de serbest bırakılmış Mağriplilerin ülkelerine geri gönderilmesi için kullanılmış olması olasılığıdır. "Kâfirlere" gösterilen böyle bir Hıristiyan merhameti, Kraliçenin Mağrip ile olan dayanışmasına ne kadar önem verdiğini gösteren çarpıcı bir örnektir: (1603 tarihli) Kraliçe'nin Mağrip Kralına yazdığı son mektup İngiltere'ye sığınmış olan "Mağriplilerin ve Türklerin" kendisi tarafından serbest bırakıldığına dairdir.[12]

Tiyatro sahnelerinde eli kanlı zalimler imajına alışık İngilizler arasında sığınmacı "Müslümanların" nasıl yaşadıkları, nasıl

geçindikleri ve kendilerini nasıl ifade ettikleri konusunda hiç bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Müslümanlar, İngiliz kayıtlarında ya Britanyalı denizciler tarafından serbest bırakıldıkları veya ticari görevlerle İngiltere'ye geldikleri şeklinde sürekli karşımıza çıkmaktadırlar. Bu insanlar hakkında belirtilen detaylar çok kısıtlı olduğundan, azat edilmiş köle ile tüccar ayrımını yapmak her zaman mümkün olmamaktadır. Aralık 1602'de, örneğin Middle Temple Günlükleri'nde John Manningham "Türk gibi giyinmiş birinin Kraliçe'yi görmek arzusunda olduğunu, ama yabancı olduğundan dolayı bu görüşmeden umutsuz olduğunu dile getirerek, Kraliçenin Lordunun ağırbaşlı tutumu hakkında biraz yakınmış. Sonra kendisine cevap verilmiş, Kraliçe'nin kendisini huzuruna kabul etmekle ne kadar âlicenaplık ettiğini, kendisi ile dilediği herhangi bir lisanda konuşabileceğini söylemiş ve hediye olarak sunduğu ağır bir kolsuz mantoyu kraliçe kabul etmiştir, vs." yazmıştır.[13] Bu Türk'ün kim olduğu belli değildir, ancak Kraliçe'ye "kolsuz manto" hediye edecek kadar zenginliği ve çok dil bilmesi, çok gezmiş bir tüccar olduğunu göstermektedir. Ekim 1617'de George Lord Carew'in Sir Thomas Roe'ya yazdığı raporunda belirttiği üzere, "Türk korsanlar" Sicilya kıyılarına yaklaşmış ve "tekneleri balık yüklü" balıkçılara rastlamış ve "değerinden fazla para ödeyerek balık almışlardır." Carew, bu Türklerin tüccar değil, aslında "kıyıların keşfini yapmak ve gözetlemek isteyen" korsanlar olduğundan şüphelenmiştir.[14] Ekim 1622'de iki "Türk'e" "ülkelerine dönmeleri için" Kraliyet Danışma Meclisi tarafından izin belgesi verilmiş; bir sonraki senenin Nisan ayında da "on Türk için [daha] izin belgesi düzenlenmiştir".[15] Kraliyet meclisi tarafından 1631 yılı Mart ayında "Berberi hâkimiyetindeki Santa Crux bölgesi tüccarlarından Barke Baha'ya, eşi ve iki hizmetçisi ile birlikte ülkesine dönmesi için" izin verilmiştir.[16] 1654 yılında "cambazlıkta mahir, siyah derili bir İngiliz'in Londra'ya geldiğinden bahsedilmektedir. Muhtemelen serbest bırakılan Müslüman esirlerden biri olan bu "Blackemore" çok rağbet görmüştür.[17] Eylül 1657'de, John Evelyn Londra'ya gitmiş ve orada "kendisine Türk denilen ünlü bir ip cambazını" görmüştür.[18]

1650'nin ortalarında Recep Dandulo isminde bir Türk İngiltere'ye gelmiş ve Chelsey'den Lady Lawrence'ın oğlu tarafından ağırlanmıştır. Geleneksel Türk elbiseleri ile şehirde do-

laşan Recep Dandulo halkın oldukça ilgisini çekmiş, daha sonra önde gelen Anglikan Kilisesi mensupları gözetiminde Hıristiyanlık dinine geçmiş ve İngiltere'ye yerleşmiştir.[19] 1657'nin Şubat ayında, muhtemelen şirket temsilcisi olarak "ülkelerine geçiş izni isteyen iki Türk, Halil ve Hamit" adına, İngiltere Yakın Doğu Şirketi izin vermesi için Başbakan Cromwell'e başvurmuştur.[20] Cromwell'in ölümünden iki hafta sonra, 16 Eylül 1658'de, Richard Cromwell'e "Muhammet, Mustafa, Hamit ve Abdullah isminde hepsi de Türk topraklarında doğmuş olan dört kişinin affedilmesi için başvurulmuş: "Bu insanlar İspanyollar'ın elinde 22 yıl esir olarak kaldıktan sonra, bir fırsatını bularak kaçmışlar ve Fransa'ya sığınmışlar; buradan da, İngiliz Kraliyet Donanması'nı kullanarak özgürce ve emniyet içinde ülkelerine dönebilmeleri için kendilerine İngiltere'ye gitme fırsatı verilmiştir".[21] Aynı ay, Abdulkadir, Ahmet Silla ve Hamit adındaki Türkler'in bağışlanması ve ülkelerine gönderilmeleri için de Cromwell'e başvurulmuştur.[22] Bundan on yıl sonra Ocak 1699'da, "—Himmet, —Abdra ve —Hammond isimli üç Berberi Kuzey Afrikalının dönmelerine izin verilmiştir".[23] Kraliçe I. Elizabeth'ten başlayıp, Richard Cromwell'e ve daha sonra II. Charles dönemleriyle devam eden süreç boyunca İngiltere, İspanyollarla veya Fransızlarla savaş olduğu her dönemde, Katolik kıta ile İslam toprakları arasında koridor görevi görmüştür.

İngilizlerin Müslümanlara ev sahipliği yapması daima ticaret amacı gözetilerek yürütülmüştür. İngilizler ticaret faaliyetlerini Müslüman ülkelere doğru genişlettikleri dönemlerde savaş esirlerine yalnızca yardım etmemişler, aynı zamanda Müslüman tüccarları kıyı şehirlerine davet etmişlerdir. Kraliçe I. Elizabeth'in Osmanlı Sultanı ve Mağrip Kralı ile yaptığı karşılıklı antlaşma İngiliz ve Galler Limanlarını Müslümanlara açmış, bundan sonraki dönemde I. Charles ve Commonwealth [İngiliz Milletler Topluluğu] yöneticilerinin, Kuzey Afrikalı devletlerle yaptıkları karşılıklı antlaşmalar İngilizlerin ticaret ağını genişletmiştir. Ekim 1628'de Kral I. Charles, komisyoncu olarak İngiltere'ye gelen Mağrip gümrük memurları Muhammed Kalveço ve İbrahim Mokadem'i huzuruna kabul etmiştir. Kaveço İngiltere'ye Haziran ayında gelmiş, ancak Ekim ayında arkadaşı gelene kadar Kral'a mektubu takdim etmemiştir. Bu ziyaretin amacı hem ticari

hem de askeri idi: Mağripli elçiler, İngilizlerin Akdeniz'de İspanyollarla ve Fransızlarla girdiği mücadelelerde kendilerine destek vermeleri karşılığında İngilizlerden silah ve Berberi Şirketlerine ticari tavizler vermelerini istemişlerdir.[24] Bu ziyaretin amacına ulaştığını görüyoruz, çünkü birkaç sene sonra Kraliyet danışma Meclisi, "Kuzey Afrika tüccarlarına sadece Mağrip Kralı'nın belirttiği Kuzey Afrika limanlarında ticaret yapmalarını" emretmiştir.[25] Aynı antlaşma gereğince, Türkler de İngiliz limanlarını kullanmıştır. Kasım 1631 ile Şubat 1632 arasında Molla El-Velid ile I. Charles arasında imzalanan antlaşma uyarınca, "Mağripliler" İngiltere'de mal alıp satabileceklerdi.[26] Eylül 1637'de Eş-şeyh Molla Muhammed ile Kral I. Charles arasında imzalanan diğer bir antlaşma gereğince, "Mağrip Kralı'nın tebaasının Büyük Britanya Krallığı sınırları içinde dini ibadetlerini özgürce yapmalarına" izin verilmiştir.[27] Yirmi yıldan daha az bir sürede, Ekim 1655'te Müslüman tüccarlar, İngilizler tarafından, böyle hoş karşılanmaya devam edilmesi durumunda kendi deniz ticaretlerinin "sona ereceği" endişesine kapılan Hollandalı ve "Yeni Zelandalı" tüccarlarının korkulu bakışları arasında "Falmouth Limanına" demir attılar.[28] Bunda üç yıl sonra Tunus Beyi ile bir antlaşma imzalandı. Antlaşma hem İngiliz hem de Tunus gemilerinin "yıkanması, temizlenmesi ve tamiri... satın alınması, her tür canlı veya karkas yiyeceğin alınması veya nakliyesi, her türlü ihtiyacın giderilmesi için" birbirlerinin limanlarını kullanmalarına izin veriyordu.[29]

İngilizler, Müslüman tüccarları paralı askerlerle desteklediler ve icra makamındaki ileri gelen Mağripli devlet adamlarını karar verme sürecinde İngilizlerin menfaatlerine uygun kararlar alacak şekilde etkilediler. 1584 gibi erken bir dönemde, William Harbourne Osmanlı İmparatorluğu'na elçi olarak gönderilen John Tipton'a, "dostları Muhammet Çavuşla majestelerinin ülkesini, ticareti ve esirlerin özgür bırakılmasını da içine alan her tür konuda fikir danışabileceğini" söylemiştir.[30] İngilizler bir sonraki yüzyıl boyunca da Müslüman aracılar görevlendirmeye devam ettiler. Ocak 1697'de Berberi olan Tunuslusu Kavra Mustafa'ya "Osmanlı İmparatorluğu'na ve Tunus'a gidebilmesi için" geçiş belgeleri düzenlenmiştir. Bunlara ek olarak, Kavra Mustafa'ya "geçimi için maaş" tahsis edilmiş ve "Müslüman aracıların varlığının bu ülkelerde yaşayan Majesteleri'nin tebaasının menfaatine

olacağı" vurgulanmıştır. Mart ayında "Mustafa ve Muhammet adında iki Cezayirliye" geçiş belgesi verilmiş;[31] Nisan ayında ise Cezayir'le dayanışma içinde olmanın Cezayir hükümeti tarafından olumlu karşılanacağı ve Majesteleri'nin Cezayir'le ticaret tapan tebaasının faydasına olacağı düşünülerek beş Cezayirliye geçiş izni verilmiştir.[32] İngiltere modern dönem başlayıncaya kadar, Yakın Doğu'da ve Kuzey Afrika'da ekonomik ve ticari nüfuzunu etkinleştirmek için bu ülkelere parasal yardım vaadinde bulunuyor ve rüşvet teklif ediyordu.

Ticari ve siyasi *dayanışma*nın yaşandığı aynı dönemde, denizlerde Britanyalı ve Müslüman korsanların birbirlerine karşı mücadelesi ise devam ediyordu. Onbeşinci Yüzyıl'da Endülüs'teki Hıristiyan-Müslüman veya on altıncı Yüzyıl'da Orta Avrupa'da oluşan cephelerin tersine, İngiliz ve Müslüman korsanların denizlerdeki ticaret ve baskınları bir arada devam etmiştir. "Türk ve Mağripli" Müslümanların İngiliz hükümeti tarafından esir alınarak mahkemeye çıkartılması ve daha sonra özgür bırakılmaları ya da cezalandırılmaları, aslında Müslümanların açık denizlerde ve İngiltere kıyılarında korsanlık yaptığı bu dönemlerde meydana gelmiştir.

Bu sebepten İngiltere'de rastlanılan ikinci kategorideki Müslümanlar esirlerdi. Bu yüzden ikinci durumda olan Müslümanlar, İngilizlerin karşısına mahkûm olarak çıkmışlardır. Özellikle Cezayir'e karşı yapılan 1621'deki başarısız İngiliz saldırısından sonra, Berberi Korsanlar İngiliz Korsanlara ve tüccarlara misilleme yapmış, binlerce Britanyalı esir alarak Kuzey Afrika köle pazarlarında satışa çıkarmışlardır Benzer şekilde, Müslümanlar da İngilizler tarafından esir alınılarak ya idam edilmiş ya da İngiliz zindanlarına atılmışlardır. 1620'de İngiliz gemilerinin "korsan bir Türk gemisini" ele geçirdikleri ve gemide bulunan 200 kişinin idam edildiği rapor edilmiştir. 1622'de İngiliz gemisi "Exchange" ile muharebe eden Cezayir gemisinden beş "Türk" esir edilerek Plymouth'da zindana atılmış; bundan kısa bir süre sonra da, dokuz Türk esiri "ilgili oldukları suçun cezasını çekmek veya Parlamento veya Kral'ın haklarında vereceği karar için" Exeter'e getirilmişlerdir.[33] Bu arada Tetuan'da esir alınan İngilizlerle değiş tokuş yapılmak üzere birkaç Türk de Kadiz'de esir alınarak zindana atılmıştır.[34] Bundan üç sene sonra, Şubat

1625'te Devon'un denizcilik müsteşarı Sir John Eliot, o günün Kaptan-ı deryası Buckingham Düküne İngiltere'de esir alınan Türkleri yargılanmak üzere getirdiğini Exeter'den yazılı olarak bildirmiştir.[35] Mahkemeye çıkartılacak "Türklerin ve mürtetlerin" [mürtet: sonradan dinini değiştiren kişi] sayısı, aralarına Hollandalı ve İngilizlerin de katılmasıyla, yirmi ikiye yükselmiştir. Eliot bunların bazılarının Plymouth yakınlarında esir alındığını bazılarının ise yedi-sekiz senedir zindanda olduğunu yazmıştır. Bu mahkûmların içinden yirmi kişi idam edilmiş, "aralarında çok genç ve suç ehliyeti olgunluğunda olmadığı düşünülen delikanlının" da aralarında bulunduğu beş kişinin idam cezası ise tehir edilmiştir. Burada önemli olan Eliot'un bu esirlerin isimlerine coğrafi kökenlerini eklemiş olmasıdır. Bunlardan bazıları İstanbulludur: "İstanbullu İbrahim" ve "İstanbullu Mehmet" gibi. Diğerleri Cezayirlidir: "Cezayirli Şaban" ve "Cezayirli Murat" gibi. Geri kalan mahkûmlar Akdeniz havzası insanlarından oluşmaktaydı. Bu durumda bu mahkûmların "Türk ve Mağripli" olma ihtimalinin çok yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Bu isimler arasında "Andrew Jaquis el Muhammet" ve "Vincent Hamit" dikkati çekmektedir; Hıristiyanlıktan İslam'a geçenlerin her zaman Müslüman ismi de aldıkları dikkate alınırsa, bu insanların "mürtet" olduklarını söylemek yanlış olmaz.

Nisan 1625'e kadar İngiliz yetkili makamlarına Exeter'de üç yahut dört, Plymouth'da otuz, Bristol'da üç veya dört ve "Baronet Seymor'da" on "Mağripli ve Türk"ün bulunduğu rapor edilmiştir.[36] Kıyı şehirlerindeki yetkililerinin bu insanlar hakkında ne yapacaklarına dair kesin bir karar verememiş olmalarından bunların tamamının korsan olmadıklarını anlıyoruz. Aynı kargaşa Cornwall bölgesinin emniyetinden sorumlu komutan Francis Basset'in 1626 yılında yazdığı bir mektupta da ortaya çıkmaktadır. Şahin uçurmaya ve horoz dövüştürmeye bir Türk ile uğraşmaktan daha çok zaman ayıran Basset'in, elinde bulunan mahkûmlardan kurtulmak istediği açıktı ve "elimdeki Türk mahkûmları ne yapacağımı bilmiyorum" diye yazıyordu.[37] Şaşkınlığının nedeni birbirinden farklı duyumlar alıyor olmasındandı. Yakın dostu ve Donanma yetkilisi Sir Francis Godolphin'a durumu sorduğunda Godolphin ve diğerlerinden "ne olursa olsun esir Türklerin idam edilmesi gerektiği" cevabını alır. Ancak farklı düşünenler de var-

dı. Basset, sayıları kırkı bulan bu mahkûmların yeme alışkanlıklarının Hıristiyanlardan daha farklı olduğu için zayıf düştüklerinin ve bazılarının da iş göremeyecek kadar yaşlı olduklarının farkına varmıştır. Basset, mahkûmların bir "şeytanlık yapmalarından ve firar etmelerinden" endişelenmiştir. Mahkûmlar Londra'ya gönderilme talebinde de bulunmuş, ancak Basset deniz kenarında bir yere gönderildiklerinde "mahkûmların kolayca bir gemi bulup kaçacaklarını" düşünmüştür. Diğer uzak Britanya adalarındaki yoksul ve kimsesiz mahkûmlar gibi, İngiltere'de de Müslüman mahkûmlar zindanlarda unutuluyorlardı. Kendi alıştıkları yemeklerden oldukça farklı olan yemeklerden dolayı –tabi bulabildikleri az miktarla– bitkin düşüyorlardı. En önemlisi de, İngiliz toplumu tarafından tamamen dışlanmışlardı; Basset "onlarla uğraşacak kadar deli bir insan görmediğini" söylemiştir.

Ne var ki bunlarla uğraşacak kadar deli bir insan vardı: ömrünün uzun bir kısmını Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'da, İngiliz tüccarların ve denizcilerin güvenliği için harcamış ve esir düşen vatandaşlarının özgürlüğü için uğraşmış olan İngiltere'nin İstanbul'daki elçisi Sir Thomas Roe. 1 Şubat 1625 yılında Kral James'e bir mektup yazarak Cezayir'deki İngiliz esirlerle, İrlanda'daki Türk esirlerin değiş-tokuş yapılmasını önermiştir. Mektubunda "Tanrı'nın İrlanda'ya çok sayıda Türk göndererek, hâlâ Müslümanların elinde esir olan az sayıdaki İngiliz'e özgürlüğü vereceğini" yazmıştır.[38] Birkaç ay sonra İngiliz yetkili makamlarına dört yüzün üzerinde İngiliz'in serbest bırakıldığını, ancak geri kalanların mübadele için beklediğini bildirmiştir. Roe, İngiliz makamlarına ayrıca "Plymouth ve İrlanda kıyılarında ele geçirilen Mağriplilerin aynı şekilde serbest bırakılması karşılığında İngiliz esirler üzerindeki akdin kalkacağı; Müslüman esirlerin Cafer Ağa nezaretinde ülkelerine gönderilmesinin bunun için önemli bir başlangıç olabileceği" şeklinde telkinde bulunmuştur.[39]

Kral, Roe'nun ricasını yerine getirmedi –aslında Kral, Roe'ya o yılın başında Cezayirlilerle varılan anlaşmanın İngilizler tarafından iyi yönetilemediği izlenimini veriyordu. Haziran 1626'da arkadaşı Edward Nicholas'a yazdığı mektupta "muhtelif sayıda Türk'ün huzuruna getirildiğinden" ve bir Cornwall gemisindeki

İngiliz denizcilerin Türklerce ele geçirildiği, ancak daha sonra bu geminin yeniden İngilizlerce ele geçirilmesiyle esir Türklerin sayısının daha da arttığını yazmıştır.[40] Esir Türkler Basset'in tahmininin aksine, yargılanmak için mahkemeye çıkartılmadıkları için öylesine perişan olmuşlardır ki, sonunda İngiliz yetkililerden dilekçe ile yardım istemişlerdir: "Kaptan Cafer Ballı Paşa, Cafer Reis ve 36 Türk ve Mağripli bir Cezayir gemisiyle Plymouth'a geldiler".[41] Dilekçelerinde durumları ve geçmişleri ile ilgili bilgiler de bulunmaktaydı. Esirler dilekçelerine "denizde geçen zorlu bir yolculuktan sonra" ve "Majesteleri'nin elçisinin Cezayir ile yaptığı ittifaka güvenerek, Plymouth Limanı'na demir attıklarını" yazmıştır. Açıkçası, Kuzey Afrika Hükümdarları ile İngiltere arasında ne zaman bir antlaşma imzalansa, Müslüman denizciler ve tüccarlar tıpkı İngilizlerin İslam ülkelerinin limanlarını serbestçe kullanabildikleri gibi kendilerinin de İngiliz liman hizmetlerini güvenle kullanabileceklerini düşünüyorlardı.

Ne yazık ki, bu düşünce çaresiz durumda olan bu insanları istismar etmekten kaçınmayan İngilizler tarafından her zaman paylaşılmıyordu. İngiliz yetkili makamlara başvuran Müslümanlar, "hiçbir İngiliz'e zarar vermemelerine rağmen," kıyıya çıktıktan sonra yakalandıklarını ve korsan muamelesi gördüklerini dilekçelerinde belirtmişlerdir. Dilekçelerini hazırlayan avukatları, İngilizlerin Cezayir ile yaptığı ittifak gereği, tutuklu bulunan bu insanların derhal serbest bırakılarak ülkelerine gönderilmeleri gerektiğini söylemiştir. Dilekçeyi inceledikten sonra İngiliz mahkemesi şu karara varmıştır: "Tunuslularla ve Cezayirlilerle Majesteleri'nin yaptığı ittifak ve sürdürmek istediği iyi ilişkiler düşünülerek, adı geçen Türklerin ve Mağriplilerin, ele geçirildiklerinde gemilerinde bulunan bütün silahlar, cephane, levazım, paralar ve eşyalar iade edilecek ve gemilerine binerek özgürce ve emniyet içinde ülkelerine geri dönmeleri sağlanacaktır." Ayrıca, geminin tüm hazırlıklarının yapılması ve "bu yolcuların başlarına daha fazla bela gelmeden" bir an önce yolculuğa çıkabilmeleri için gerekli hazırlıkların yapılmasıyla ilgili bütün masrafların yükümlü tutulan Yakın Doğu Şirketi tarafından karşılanmasına karar verilmiştir.[42]

O yıl İngiltere'deki Müslüman esirlerin sayısı artmıştır: Haziran 1626'da kırk bir Türk denizde yakalanarak Cornwall'daki St. Ives'e getirilmiştir.[43] Bu sırada, esirlerin mübadelesini öngören antlaşmayı bozan Kral Charles'a kızan Cezayir Beyi, elçisini serbest bırakılan yüzden fazla İngiliz esir ile birlikte İngiltere'de esir tutulan Müslümanların serbest bırakılması konusunda yetkililerle görüşmek üzere göndermiştir. Ne var ki elçi, İngiltere'de dokuz ay boyunca sorunları çözmek için çalışmış olmasına rağmen görevinde başarılı olamamış ve öfke içinde ülkesine geri dönmüştür. Bu durumun doğuracağı olumsuz sonuçları öngören Buckingham Dük'ü, Kral'ı Cezayir'e bir mektup ile birlikte "Kraliyet nişanını" göndermeye ikna etmiştir.[44] Ne var ki Cezayirlileri yatıştırmak için bunun dışında hiçbir şey yapılmamıştır. Sonuç olarak, İngiliz gemilerine yapılan saldırı artmıştır. 1630 Eylulu nde, Mağrip Emiri Sidi Ali Bin Muhammed bir mektup yazarak, İngiliz Kralı'ndan Sidi tebaasından olsun olmasın İngiltere'de esir tutulan bütün Müslümanların özgür bırakılarak İslam topraklarına geri gönderilmelerini istemiştir. İngiltere Kralı Charles ancak bu isteğin yerine getirilmesi halinde, "İngiliz tebaasından" hiç kimsenin Kuzey Afrika'da esir olarak kalmayacağından emin olabilecekti.[45] Müslüman idareciler, İngiliz Kralı ve tebaasının ancak yağmacı çöl kabileleriyle kıyas kabul eden bir davranış sergilediklerini düşünüyorlardı!

Esirlerin durumu, özellikle yaşlı ve hasta olanlar düşünüldüğünde, hapishane müdürleri için önemli bir sorundu. Elizabeth ve erken Stuartlar döneminde Müslümanların esir olarak alınıp satıldığına dair bir kanıt yoktur. Ancak yüzyılın ilerleyen yıllarında, Müslümanlar güçlerini kaybettikçe, Britanyalıların sahip olduğu Müslüman ve Mağripli kölelerden bahsedilmeye başlanmıştır.[46] Örneğin, Ahmet Tanjawi adında bir Müslüman Restorasyon döneminde esir alınarak, köleleştirilmiştir. Tanjawi denizcilikle ilgili oldukça önemli bilgiler öğrendiği York Dükü'nün hizmetçisi olmuş, daha sonra Tanca'ya kaçmış ve 1676'da Tanca'daki İngiliz kalesine yapılan saldırıya liderlik ederek denizcilik bilgisini Müslümanların hizmetine sunmuştur.[47] 1680 yılında Mağrip'te esir olarak kaldığı dönemi yazan Thomas Phelps, "İngiltere'de bir süre esir kaldıktan sonra İngiltere Kralı II. Charles tarafından özgürlüğüne kavuşturulan ve çok iyi düzeyde İngilizce konuşan,

yaşlı bir Mağripli ile karşılaştığını yazmıştır".[48] Bir diğer esir/köle de, İngiltere'de üç sene esaret hayatı yaşadıktan sonra, Kral II. Charles'ın, kardeşi II. James'in tahta geçmesi hürmetine fidyesiz özgürlüğünü verdiği denizci Abdullah Bin Aisha'dır.[49]

Burada bahsedilenler İngiltere'deki Kuzey Afrikalı Müslüman esirlerdir, ayrıca Britanyalıların Müslüman esirleri takas etmek üzere Berberi sahillerine getirdiklerine işaret eden birçok belirti bulunmaktadır.[50] 1635'te Robert Blake kırk beş Mağripli esiri Berberi kıyılarına götürüp, İngiliz esirlerle takas etmek üzere görevlendirilmiştir.[51] Ne var ki Blake, Mağrip Limanı'na ulaşınca oldukça zor durumda kalmıştır. Bunun nedeni esir İngilizlerin sayısının, esir Mağripli sayısından fazla olması idi. Bu yüzden, iki fakir kadın İngiliz Yetkili Makamı'na kocalarının Müslüman esirlerle takas yapılması için başvurduğunda, yetkililer esir değişiminin Sale Limanı'nda çoktan yapıldığını söylemişlerdir –muhtemelen Kraliyet veya ticari bağlantısı olan İngiliz esirler ülkelerine dönebilmiştir. "Dorset şirketinde birkaç esir kalmış olabileceği haricinde bilgisi olmayan Portland Kontu bu zavallı kadınların sıkıntılarının nasıl giderileceğini bilmiyordu".[52]

Tutsak tutulan Müslümanlar özgürlükleri için kendileri başvuruda bulunurken, değişik zamanlarda Britanyalılar Yetkili Makamların kendileri adına girişimde bulunmaları için dilekçeler vermişlerdir. Eylül 1626'da Charles Barrett ve birçok yöre sakini, Cornwall'da "krallığa [İngiltere'ye] getirilen çok sayıdaki Türkün bakımı ve ihtiyaçlarının karşılanma" giderlerinin yük olduğundan şikâyet etmişlerdir.[53] Daha önce tutsak tutulan Türklerin kaçma ihtimalinden dolayı endişelenen Francis Basset gibi, Barrett da tutsak Türklerin Cornwall'da istihbarat toplama yeteneklerinden endişe duymuştur. Bu yüzden de Meclise tutsakların "kıyıdan oldukça içerde, kıyıyı gözlemleyip, limanda ne olup bittiğini öğrenemeyecekleri kasabalarda" tutulmalarını önermiştir. Barrett tutsakların ülkelerine döndükten sonra, İngiliz sahil bölgeleri hakkında elde ettikleri bilgilerin korsanların ellerine geçmesi durumunda bu bölgeler için kötü sonuçlar doğurabileceğinden korkmuştur. Barrett'in İngiliz Yetkili Makamlarda uyandırdığı endişe o kadar etkili oldu ki, Barrett'e Berberi kontro-

lündeki yerlerdeki İngiliz esirlerle takas edilerek Türk esirlerden mümkün olan en kısa sürede kurtulması söylenmiştir.

Cornwall'daki Lanceston hapishanesi müdürünün esirler için yaptığı masrafların kendisine ödeninceye kadar, Türk esirleri teslim etmeyi reddettiğini söylemesi krize sebep olmuş gibi görünmektedir. Bunun üzerine İngiliz Yetkililer hapishane müdürüne 12 Aralık tarihinde bir ferman göndererek 29 Eylül'den önce tevkif edilmiş bütün esirleri Barrett'a teslim etmesini, bu tarihten sonra tutsak edilenlerin Berberi bölgesi Kraliyet sorumlusu John Harrison'a teslim edilmelerini emretmişlerdir. Bu durum İngilizlerin elindeki Müslüman esir sayısının arttığını göstermektedir. Kral tarafından Harrison'a Mağrip'teki İngiliz esirler ile İngiltere'deki Müslüman esirlerin takasını sağlama görevi verilmiştir.[54] Kral. bu durumu fermanında yoruma gerek bırakmayacak şekilde açıkça belirtmiştir: "biz bu ferman ile John Harrison'a Berberi ülkelerindeki hapishanelerde tutsak olan vatandaşlarımızla takas edilmek üzere ülkemdeki hapishanelerde tutsak olan Kuzey Afrikalı esirleri alıp ülkelerine sevk etme yetkisi ve gücünü ihsan etmiş bulunuyoruz".[55] Ne yazık ki Harrison'un Kraliyet Sekreteri Coke'a yazdığı mektupta da belirttiği üzere, "Kuzey Afrikalı tutsakları Berberi ülkesine götürmesi planlanan gemisi su alarak batmıştır".[56] Harrison, Barrett'in esirleri Cezayir ya da Sale'de değiştirmek yerine Dartmouth'tan yola çıkararak, Legorn'da "köle olarak" satmak için bir oyun yaptığından şüphelenmiştir. Böyle bir niyetin olmadığı bir kısım Türk ve Mağriplinin "Londra'nın çeşitli yerlerinde dolaşarak, dilendiklerinin görülmesi üzerine" açığa çıkmıştır.[57]

Gerçekten de 1627 Şubatı'nda İngiliz yetkililer, Barrett'in İngiliz esirlerle takas etmesi gereken, sayıları on veya daha fazla olan Türk esirin hapisten kaçarak "Batı sahillerinden Londra limanına kadar" geldiklerini öğrenmişlerdir.[58] Londra Belediyesi yetkililerinden, kaçak Müslüman esirlerin aranması ve yakalanmaları durumunda Barrett'e iade edilmeleri rica edilmiştir. Aynı yıla ait başka bir rapor, kırk "Türkün İngiltere'den ayrıldığını" (muhtemelen bunlar Harrison tarafından özgür bırakılan esirlerdi) ve aşağıda belirtilen şu işleri yaptıklarını belirtiyordu: üçü terzi, ikisi ayakkabıcı, ikisi tamirci, ikisi düğme imalatçısı ve biri

de avukat. Müslümanların Londra'da yaşıyor ve çalışıyor olması, büyüleyici bir toplumsal altyapının varlığı olasılığını gündeme getiriyor.[59] Bu Müslümanların bir araya geldikleri bir ibadethane ya da bir camii var mıydı? Bu insanlar günlük ibadetlerini devam ettirtebiliyorlar mıydı, Cuma toplantılarını/ibadetlerini yapabiliyorlar mıydı veya domuz eti ve şarap gibi dinlerinde yasak olan şeylerden nasıl kaçınıyorlardı? Asıl heyecan verici olan "avukat" sözcüğüne (özellikle "dava vekili" olmaması bağlamında) vurgu yapılmasıydı. Bu kişi sadece bir danışman mıydı yoksa İngiliz anayasasını bilen bir avukat mıydı? Kimliği bilinmeyen bir yazar "bir grup Müslüman'ın Londra'da yaşadığına" atıfta bulunmuştur,[60]ancak 1640'lı yılların başlarında camianın hâlâ şehirde bulunma olasılığına rağmen, ne yazık ki bu Müslümanlar hakkında daha fazla bilgi yoktur. Bu ve bunlara benzer kişiler Londra'ya gerçekten yerleşmiş olsalardı, yaptıkları işler bir şekilde zanaatkârlıkla, kalifiye işçilikle, küçük tüccarlıkla ve İngiltere'ye bu dönemde ticaret yapmak için yerleşen diğer yabancıların yaptıkları işlerle bağlantılı olurdu.[61] Birçok bekâr erkek bu dönemde çalışmak için Manş'ı geçip İngiltere'ye geldi; Müslümanlar bu insanlardan daha farklı olamazdı. Nasıl ki Müslümanlar arasında çalışan İngiliz vatandaşları varsa, İngiltere'de de çalışan Müslümanların olması gayet doğaldı.

Eylül 1636'da, iki Mağripli yakalandı –biri "Muhammet, yirmi yedi yaşlarında, diğeri Hamit, kırk dört yaşlarında". Yakalanan Mağripliler Sale şehrindendiler. Bunlar "dördü Mağripli, on sekiz Sale'li denizci, beş tane mürtet Hollandalı ve bir İngiliz kaptanla" denizde seyahat ediyorlardı.[62] Gemi İngiliz sahiline yaklaştığında, Hollandalılar Mağriplilere ihanet ettiler ve onları "hayatınızı ve özgürlüğünüzü düşünüyorsanız teslim olun" diye tehdit edip "Mağriplileri içeri kapattıktan sonra yelkenleri açıp" gemilerini ilk [İngiliz] limanına getirip demirlediler.[63] Portland Kontu durumu Kaptan-ı Derya'ya "dilekçesine Mağripli esirlerden ikisinin sorgu raporunu da ekleyerek" bildirdi. Sorgu raporuna bakıldığında Muhammed isimli Mağriplinin daha fazla konuştuğu görülmektedir; Muhammed Portland Kontu'na İspanya kıyılarında "yaklaşık yirmi yedi defa" deniz yolculuğu yaptığını, "İspanya kıyılarından, geçen sene Fransız kıyılarına yaptığı bir yolculuk hariç, otuz Fransız ile on paket elbise" aldıklarını söyle-

miştir. Her iki Mağripli daha önceki sorgularında "Sale tüccarları tarafından Hıristiyanları almak için yola çıkartıldıklarını" ancak "gemilerindeki Türklerin ve Mürtetlerin" kendilerini "İspanyollara karşı hizmette bulunmaya" zorladıklarını itiraf etmişlerdir.[64] Muhammed ve Hamit ifadelerinde İngiltere kıyılarına yaklaştıkları sırada, kıyıya çok yakın oldukları için takip etmek istemedikleri "iki balıkçı ile karşılaştıklarını, ancak dümenci ve gemi kaptanı olan kişinin" emriyle balıkçılardan bir tanesini esir aldıklarını, sonra esir balıkçının mürtet İngiliz rehber ile birlikte "gemiyi ele geçirip, Türkleri esir alarak... limana getirdiklerini" söylemiştir.[65]

Portland Kontu mahkemede de "aynı ifadeyi verdikleri takdirde", "Mağriplilere karşı başka bir kanıta" gerek kalmadan ceza verileceğine garanti vermiştir. "Çok ciddi bir suç olan korsanlıkla suçlandıkları için" Kont, Mağriplilerin suçlarını itiraf eder etmez hemen cezalandırılacaklarına inanmıştır. Aynı dönemde, "Sale'den gelen altı Mağripli veya Türk denizci" de İngiliz limanına demir atmaya mecbur edilmiş ve gemileri, Portsmouth Lordu'nun anlattığı üzere Hurst Kalesi'ne getirilmiştir.[66] Kendilerinden önceki denizciler gibi bu denizciler de, Mağrip Kralı ile I. Charles arasında yapılmış olan ticari ve askeri antlaşmaların kendilerine erzak temini ve güvenlik için İngiliz limanlarına girme izni verdiğine inanıyorlardı. Korku ve dehşeti yaşayan bu denizciler, Wight Adası'nda esir edilen diğer dindaşlarıyla birlikte, kendilerini Winchester'de hapse atılmış ve yargılanıyor buldular. Bu durumu nasıl idare edeceğini bilemeyen Portland Kontu, Thomas Wyan'a, Winchester'de mahkemeleri yapılacak olan "bazı Türk ve Mağriplilerin yargılanmasında" kendisine yardım etmesini istemiştir. Mahkûmlar mahkemeye çıkmak için bir yıldan fazla beklemek zorunda kalmışlar ve Ekim 1637'de Sir James Bagg, Deniz Kuvvetleri Komutanına bu durumu bildiren bir mektup yazmıştır. Mektubunda altı "Saleli Mağripli ve Türk'ün" gemilerinden "inmeye zorlandıkları" ancak "Tourbay'de küçük bir tekneyi zapt etmiş olmaları şeklindeki aleyhlerindeki delilin" korsan olarak suçlanmalarına yol açtığı belirtilmiştir. Bagg ayrıca esir edilen bu denizcilerin isimlerini de yazmıştır: "Ama Dela, Abdullah, Hamit, Hamit, Muhammet ve Rubely".[67]

Müslüman denizciler bazen korsanlık suçlamasına maruz kalarak haksız yere, bazen de gerçekten korsanlık yaptıkları için hapse atılıyor ve böylece kendilerini esir pazarında satılabilecek veya Kuzey Afrika'daki Britanyalı esirlerle takas edilebilecek bir durumun ortasında buluyorlardı. 1627'de Robert Swyer'in Mağrip Tetuan'dan "bir Mağripliyi" kaçırması gibi, Müslümanlar bazen grup olarak bazen de tek başlarına, İngiltere'ye getiriliyorlardı.[68] 1637'de Mağripli iki çocuk, tutsak alınarak Hıristiyanlığa devşirilmek amacıyla İngiltere'ye getirilmişlerdir.[69]Aynı yıl, Kaptan William Rainsborough, Deniz Kuvvetleri Komutan Yardımcısı'na gemilerindeki mürtet tutsaklar arasında Mağripli mahkûmları araştırması için Cezayirli asker "Alcado"ya izin vermesini istemiştir.[70] Bundan otuz yıl kadar sonra, 1669 yılının Mart ayında, İngiliz *Morning Star* gemisinde, sonradan Cezayirli bir savaşçı tarafından kurtarılan "Mağripli bir oğlanın" bulunduğu bildirilmiştir.[71] 1670 senesinde, içinde on Türkün ve iki mürtedin bulunduğu bir gemi "İrlanda Kıyılarındaki Trally Limanı'na yanaştırılmış", sonra içindeki Müslümanlar tutsak edilerek hapse atılmışlardır.[72]

İngiltere'ye gelen üçüncü ve son grup insanlar elçilerden oluşmaktaydı. Resmi görevli Müslüman heyetler İngiltere'ye on altıncı yüzyıl'ın ikinci yarısı gibi erken tarihlerde gelmeye başlamışlardır. Bu ziyaretler, daha önce bahsedilen gruplardan daha farklı bir adap ve erkâna sahip Müslümanları Londra toplumuna tanıtmıştır. Londra sokaklarında başıboş gezen veya hapishanelerde tutularak topluma karışmasına izin verilmeyen Müslümanlar kültür veya dinlerini koruyamaz durumdaydılar. Ancak elçiler, bunların tersine, şaşalı bir şekilde ve Kraliyetin koruması altında İngiltere'ye geldiler ve bu sebepten dini vazifelerini aleni bir şekilde yaptılar veya yapabildiler; yasak yiyeceklerden uzak durdular ve hemen fark edilen türbanları ve milli giysileri ile Londra'da dikkatleri üzerlerine çektiler. Bu ziyaretçiler, İngiliz halkına Müslümanların –aslında hali vakti yerinde bir Müslüman'ın– nasıl yaşadığı, ibadet ettiği ve kendisini gösterdiği konusunda gerçek fikirler verdi. Bu elit kesimden gelen ziyaretçilerin sayısının mahkûmlardan ve esirlerden çok daha az olmasına rağmen, Londralılara Müslüman kimliğini en güvenilir şekilde gösterdiklerini düşünebiliriz.

Londra'ya ülkesinin hükümdarının temsilcisi olarak gelen ilk Müslümanlar, "Mağrip Kralı'nın soyundan gelen", 1551'de Thomas Wyndham tarafından İngiltere'ye getirilen "soylu iki Mağripli" idi.[73] Eylül 1579'da, bir Türk elçi Kraliçe Elizabeth'e Osmanlı Sultanı'nın "ülkesinde İngilizlere sınırsız ticaret özgürlüğü tanıdığını" belirten bir ferman ile geldi[74]. Bu elçi oldukça önemlidir, çünkü Elizabeth dönemi İngilteresini ziyaret eden muhtemelen ilk Türk yetkilisiydi ve Osmanlı Sultanı III. Murat ile Kraliçe arasındaki ilk irtibatı sağlayacaktı.[75] 1580 yılında Osmanlı Sultanı, Ahmet isimli tüccar/elçiyi İngiltere'den birtakım eşyalar satın almak üzere göndermiştir.[76] Bundan üç sene sonra da, ilk Türk sefir Yakın Doğu'nun olağanüstü zenginliğini ve gizemlerini temsil eden aslan, Türk Hançeri, atlar ve keçiboynuzu gibi hediyelerle İngiltere'ye ulaşmıştır.[77] Ocak 1589'da Mağrip sefiri Ahmet Belkassem, İngiliz temsilci Henry Robert ile birlikte İngiltere'ye gelmiş, Kuzey Afrika Akdeniz Berberi Şirketi üyesi "at binmiş" kırktan fazla adamı tarafından karşılanmış ve fener alayı eşliğinde Londra'ya girişine refakat edilmiştir.[78] 1595 yılında Al-Caid Ahmet Ben Adel isminde başka bir elçi de mücahit kimliğine rağmen, "yirmi beş - otuz kişilik maiyeti" ile birlikte İngiltere'yi ziyaret etmiştir. Elçilerin mücahit olmaları önem arz eder, çünkü mücahitler, Avrupalı nakliye gemilerine Atlantik'te ve Akdeniz'de saldırılar düzenleyen korsanların liderleriydiler. Onları aleni bir şekilde başkentinde ağırlamaya varan bir nezaketle karşılayan İngiltere acaba korsanlarla gizli bir işbirliğine mi gidiyordu? İngilizlerin korsanlık ve yağmacılığından hoşlanmayan muhbir Fugger'e göre bu sorunun cevabı "evet"ti.[79]

1600 yılında İngiltere'de "Hamit Zarife" olarak tanınan elçi ve Mağrip Kralı Mulay Ahmet'in Kraliçe Elizabeth'e gönderdiği 15 Haziran 1600 tarihli mektupta ismi tam olarak 'Abd'ül Vahid bin Mesut bin Muhammet Annuri' olarak geçen elçinin tersine, bu ziyaretler hakkında günümüze çok az bilgi ulaşmıştır. Bu elçi İngiltere'ye maiyetinde isimleri "Arealhadgel Messy" ve "Aldage Hamet Mimon" olan iki tüccar ve on üç kişi ile birlikte, toplamda on altı kişi olarak gelmiştirler.[80] Bunlar İngiltere'ye Ağustos ayında ulaşmış, "garip kıyafetleri ve garip davranışları" ile altı ay şehir meclisi üyesinin Kraliyet Borsası'ndaki evinde kalmıştırlar.[81] Ziyaretleri süresince "yeme alışkanlıkları" bir sorun olmuş;

Müslüman olarak sadece *helal* et yiyen bu insanlar, bu yüzden hayvanları evlerinde İslami kurallara göre kesmişlerdir. Olayları izleyen biri "bütün et ihtiyaçlarını kendi evlerinde kestikleri koyun, kuzu, kanatlılar ve benzeri hayvanlardan karşıladıklarına ve kesim yaparken de yönlerini doğuya doğru döndüklerine" şahit olmuştur.[82] Diğer bir sorun da maiyetlerindeki birinin ölmesi durumunda ortaya çıkmış olabilir. Müslüman biri olarak, defnedilebilirler miydi? Günler geçip giderken, İngiliz sosyal ve ticari geleneklerini inceleyerek şehirde dolaştılar, kraliyet törenlerine katıldılar, insanları gözlemlediler ve Londralılar tarafından gözlemlediler. Bunlar orada burada o kadar çok görülüyorlardı ki, "Londralılar bunların onurlu birer elçi olduklarına değil, casus olduklarına" inanıyorlardı.[83] Bu esmer insanlar, sıra dışı kıyafetleri ve alışkanlıkları ile bir de yörenin fakir halkına yardım etmeyi reddetmelerinin duyulmasından sonra ve kendi ülkelerinden gelen veya İngiltere'de satın aldıkları her eşyanın fiyatına, ağırlığına, ölçülerine ve her tür özelliğine aşırı itina göstermelerinden dolayı Elizabeth toplumunu çileden çıkarıyorlardı.[84] Bu yüzden de bu insanlar ülkelerine dönmeye karar verdiklerinde, John Chamberlain "imansız olan bu insanlarla herhangi bir yakınlık içinde olmanın büyük bir skandal ve iğrençlik olacağını düşündükleri için hiçbir denizci veya tüccarın bunları Türkiye'ye götürmeyeceğinden" bahsetmiştir.[85] Gerçekten de sefirin günümüze ulaşan portresinden asık suratlı ve sert bakışlı görünüşlerine bakılarak değerlendirildiğinde şehir halkı gibi İngiliz ressamın da Mağriplileri sadece sinir bozucu değil, aynı zamanda tehditkâr bulmaları normal karşılanabilir.

Kraliçe Elizabeth bu kadar çok Müslüman elçiye müsaade eden tek hükümdardı. İslam dünyasını o kadar ilgi çekici buluyordu ki, İstanbul'daki elçisinden kendisine Türk elbiseleri almasını istemiş, tıpkı babası gibi, doğulular gibi giyinip kuşanmak istemiştir.[86] Elizabeth'in halefi I. James, 1607 yılında "yerel kıyafetlerinden vazgeçmeye ve İngiliz kıyafetlerine girmeye niyetli Mustafa isminde bir elçiyi" kabul etmiştir.[87] Buna rağmen Mustafa Bey "gösterişli elbiseler giyerek ve başında süslü kavuk ile dolaşarak" birkaç ay İngiltere'de kalmıştır.[88] 1611 yılında Londra'ya Türkiye'den "iki çavuş veya elçi" gelmiştir ve 1618'in Kasım ayında törenin baş görevlisi John Finet'in işaret ettiği üze-

re, "özellikle Kral'ın kendi ihtişamını Türklere göstermek için verdiği", Ziyafet Salonu'ndaki davete bir başka "Çavuş" katılmıştır.[89] Beklenmedik bir hareketle, Kral, çavuşun maiyetinden birine "dokunduğu kişinin çavuşun oğlu olduğu söylenmektedir, ağrıyan yerine haç ile anacak öncesinde ve sonrasında hiçbir dua okumadan, geleneksel istavroz merasimi sırasında tedavi için dokunmuştur." Bu olay dini etkileşime açıklığı göstermesi bakımından önemlidir: Çavuş, kendi oğlu üzerine Hıristiyan duası okunmasına izin vermemiş olmasına rağmen, Kral'ın haç ile istavroz çıkartmasına müsaade etmiştir.[90] Bu durumda çavuşun çocuğu, ya babası onun için her çareye başvuracak kadar hasta olmalıdır ya da babası gerçekten Hıristiyan tababetine inanmaktadır –her iki durumda da bir Müslüman'ın bu şekilde davranmasına müsaade edilmez. Kral'ın bir müslümanı iyileştirmek için böyle bir davranışta bulunmasının sebebi, İslam'ın aleyhinde olduğu herkesçe bilinen bir Kral olan I. James'in yalnızca Hıristiyan tababetinin Müslümanlara olan üstünlüğünü göstermek değil, aslında kendi tebaasına asil dokunuşunun milletler üstü gücünü göstermektir.

Cezayirli bir çavuş, tahta geçtikten kısa bir süre sonra Kral I. Charles'a 1625 Nisanı'nda ülkesinden atlar, kaplanlar, aslanlar gibi çeşitli Berberi hediyeleriyle birlikte gelmiş ve İngiltere'de dokuz ay boyunca kalmıştır. Ne var ki, Kral üzerinde olumlu bir intiba yaratamadan ve Kral da geleneksel hediyesini kendisine vermeden ülkeden ayrılmıştır.[91] Londra'da salgın başladığı dönemde Cezayir'in Londra temsilcisi Bay Leat, sefir adına Depford semtinde bir ev istemiştir. İsteğin yerine getirilmesi, bir yabancıdansa, kurul üyesi olan, daha fazla itibar edilmeye ve ağırlanmaya layık ve bilhassa Türk olduğu için Bay Bell'e verilmiştir."[92] Kuzey Afrika'da binlerce İngiliz ve İskoçyalının esir tutulduğu bir zamanda, kendi yurttaşlarını köle eden bir kralın temsilcisine yardımcı olmak Londralı tüccarlar için olacak iş değildi. Haziran 1627'de, Sale Limanı'nın İspanya'ya karşı düzenlenecek harekâtlarda üs olarak kullanılmasını görüşmek için, Kral'ın Kuzey Afrika'daki elçisi Bay Harrison eşliğinde Muhammed ben Sa'd ve Ahmed Ben Hüseyin adlı iki Mağripli elçi Londra'ya ulaşmıştır.[93]

Ne bu gelen elçiler ne de Calvecho ve Muhammed, halk ve İngiliz Kraliyet ailesi üzerinde kalıcı bir etki bırakabilmiştir. Ancak 1637 yılında İngiltere'ye teşrif eden Mağrip elçisi ise Londra'yı ve İngiliz Sarayını hayretler içerisinde bırakmıştır. Aynı yılın Ekim ayında Alkaid Jaurar bin Abdullah İngiltere'ye gelmiş ve ilk gelişinde Londra basınında geniş yer bulan Müslüman bir ziyaretçi olarak kayıtlara geçmiştir. O günün yazarlarından Finet, elçinin maiyeti ile birlikte Tower Hill'e geldiği anı "koyu kırmızı elbiselerini" giymiş, "altın zincirlerini"[94] takmış yüzden fazla şehir ayanı ve İngiliz vatandaşı ve "ahaliden binlerce, hatta on binlerce kişi"[95] elçiyi karşılamak için oradaydılar, şeklinde yazmıştır. Daha sonra elçi beş-altı yüz meşale ile St. Lawrence Jewry yakınında bulunan Wood Street'teki evine gitmiştir. Bu güzergâh elçinin kortejinin doğu Londra'nın büyük kısmını dolaştığı, Whitehall'da Kral'ı görmeye gittiğinde ise her çeşit insanın üşüşüp mahşer yerine çevirdiği metropolü enlemesine keserek geçtiği anlamına geliyordu.[96] Böylece, Alkaid'i binlerce Londralı görmüş oldu.

Londra halkı, bu elçi nezdinde İslam'ın ihtişamını da görmüş oldu.[97] Elçi, halkı selamlama merasimine "palalı" bir hizmetkârın öncülüğünde "geleneğe uygun olarak at sırtında ve maiyeti" peşlerinde ve kendisine eşlik eden Kral ile birlikte (arabada değil) at sırtında gitmişlerdir. Elçi, İngilizlerin kralına hediye etmek üzere "dört tane şahin" getirmiştir, ancak Kral resmi karşılama olmadan önce, "mahir olmayan ellerde" kötü muamele görebilirler diye onları elçiden elinde tutmasını istemiştir. "Ayrıca hediyeler arasında her biri zenci bir Mağripli tarafından idare edilen iki tanesi oldukça süslü eğerleri ve Şam kumaşıyla donatılmış, iki tanesi ise sadece kumaşla donatılmış dört adet at" da bulunuyordu. Elçi, Kral ve Kraliçe'nin huzuruna çıktığında "tercümanının aracılığı ile Arapça konuştu" — Kral Charles büyük ihtimalle hayatında ilk defa bir Müslüman'ın Arapça konuştuğunu duymuştur. Aslen Portekizli olan ve İslam'a sonradan geçen elçi, birkaç Avrupa dilini konuşabilen ve bu meziyetinden dolayı da takdir gören biridir; ancak Kral ile ilk görüşmesinde, politik bir kararlılık ifadesi olarak Arapça konuşmakta ısrar etmiştir. Elçinin Londra'ya gelişinden hemen sonra öyle bir şamata ve "basın haberleri" çıktı ki, tüm Londra halkı elçinin resmini de içeren matbuattan resmî

karşılama merasimini okuma şansını bulabilmişlerdir. Halkın da beğenisini kazanmış olan elçinin gazetenin ilk sayfasında neşredilen resmi, elçiyi sarıklı [kavuklu], müşfik ve tatlı bir insan olarak gösteriyordu.[98] (Unutulmamalıdır ki, elçi bir hadımdı).

Elçinin İngilizler üzerinde bu kadar beklenmedik bir etki yaratmasının sebeplerden biri de, Mağrip'ten beraberinde bir iyi niyet nişanesi olarak Mağrip hükümdarı tarafından bedelsiz olarak serbest bırakılmış 366 adet Britanyalı esir getirmiş olmasıdır. Başka hiçbir elçi bu tür bir şansa sahip olamamıştır; 1600 yılında Mağripli bir elçi beraberinde dokuz Hollandalı, 1626 senesinde ise bir başka elçi yüz kadar İngiliz esir getirmiştir.[99] Elçi Alkaid, kortejin başında olmasının tadını sadece bir otorite ve zenginlik olarak değil, aynı zamanda bunca esiri ailelerine kavuşturarak da çıkarmıştır. Finet'in de belirtiği gibi Elçi'yi, Kral ile görüşmeye giderken arkasında, hepsini elçinin kendi kesesinden yeni elbiselerle donattığı on altı esir takip etmiştir. Bu kortejin geçiş merasimi –Avrupa'da çok yaygın, ancak İngiltere'de beklenmedik bir durumdu– sadece elçinin karşılanması anlamında değil, aynı zamanda esirlerin bir halk kutlaması havasında evlerine dönüşü gibi algılanması açısından da bilhassa önemlidir. Bu tür karşılama törenleri Fransa, İtalya ve İspanya'da yaygın olarak tertip edilmekteydi ve Müslüman-karşıtlığı hissiyatını alevlendirme ve esir tutulanlar için fidye parası toplama hizmeti görüyorlardı. Diğer taraftan, bu merasimden önce İngiltere'de buna benzer başka bir merasimin yapıldığına dair hiçbir kayıt bulunmamaktadır.

Kral Charles, Mağrip ile barışı sağlamak ve korsanlık faaliyetlerini azaltmak isterken, tebaasından bazı kimseler Müslüman nakliye gemilerine saldırmaktan vazgeçme konusunda isteksizdiler.[100] Al-Jaurar'dan iki yıl sonra, İngiltere ile bir antlaşmanın koordinasyonunu sağlamak için gönderildi. Nisan 1639'da Muhammed Ben Askar İngiltere'ye ulaşmış ve Kral'dan İngiliz korsanlara "karşı adalet istemiştir".[101] Kral'ın, kuzeydeki İskoçlara karşı sefere çıkması sebebiyle, Askar'ın çabaları pek az bir başarı elde etmiş gibi görünmektedir. Bir yıl sonra, Eylül 1640'da, "15 veya 16 kişilik bir maiyet" ile birlikte bir çavuş Osmanlı Sultanının kişisel ulağı sıfatıyla Londra'yı ziyaret etmiştir. 1618 yılı çavuş vakasında olduğu gibi, Sultanın ulağı Şölen Sarayına Kral ve

maiyetini ziyaret etmek için gittiğinde, saray elçinin ziyareti için "özel olarak" dekore edilmiştir.[102] Finet'in bu hususu ısrarla belirtmesi önemlidir, çünkü bu, İngilizlerin Osmanlı Sarayıyla bir rekabet içinde oldukları hissini uyandırmaktadır. Osmanlı Sultanı yabancı elçilere ihtişamını Saray'da gösterirdi. İngiliz Kralı da, krallığının ihtişamını benzer şekilde, özellikle de Osmanlı'ya ihraç ettiği İngiliz kumaşından Sarayı dekore ederek, kraliyetinin ihtişamını Osmanlı çavuşuna göstermek istemiştir. Çavuş, İngiliz Yakın Doğu Şirketinden bir takım tüccarların eşliğinde Londra'ya gelmiş ve o zamana dek doğunun gizemine artık çoktan alışmış olmaları gereken büyük Londra kalabalıkları onları yine hayret içinde seyretmiştir.

Bu ziyaretin en önemli kısmını belki de gıda değişimi yapılması oluşturmuştur: Finet, Çavuşa bazı şekerlemeler ikram etmiş, karşılığında da "Türk mutfağına mahsus [bazı] etli yiyecekler" almıştır. Finet, Çavuşa et gönderdiği takdirde alacağı tepkinin farkında görünmektedir: Çavuş, Hıristiyanların bazen kötü niyetle, bazen de bilmediklerinden dolayı dinsel anlamda "temiz olmayan" etler ikram ettiklerini elbette biliyordu. Çavuş, İngiliz halkının rahatça ulaşabileceği biriydi; halk ise, ada psikolojisini iliklerine kadar hisseden İngilizler olması hasebiyle, yabancılara muziplik yapmaya istekli olmuş olabilirler. Bu muziplikler, özellikle domuz eti tüketmemeye gayret eden yabancılara karşı yapılmaktaydı. Yemekler Hıristiyanları ve Müslümanları bir araya getirmede önemli rol oynuyordu; İngilizler, muziplikler yapmanın dışında Türk mutfağına karşı oldukça meraklıydılar. Çavuş ülkesine dönmeden kısa bir süre önce, Lord Marshall ve Lord Chamberlain Finet'e Türk yemekleri hakkında meraklarını giderecek sorular yöneltmiş ve Çavuş'un ikametgâhında bir akşam yemeği daveti almasını sağlamışlardır. Yemeğin bütün masraflarını karşılayarak Çavuş'un hizmetçilerine "Türk usulü" yemekler yaptıran Lordlar, kendilerinden "daha üst düzeydeki Lordlarla" ve "duruşu ve tavrı ile oldukça sıra dışı duran" ulak ile birlikte harika bir ziyafet çekmişlerdir. En yüksek koltuğun Çavuş'a ayrıldığı masada, İngilizler ve Türkler "birbirlerinin damak tatlarını tecrübe ederek" birlikte oturmuşlardır. Böylece Türk mutfağı İngiltere'ye ulaşmış oluyordu.

Sivil Savaş ve Ara Dönem'de [interregnum, 1648-1660], Müslüman elçilerin ziyaret yaptığına dair hiçbir kayıt tutulmamıştır, ancak 1657'nin Mayıs ayında, Venedik elçisinin deyişiyle "bu ülke [İngiltere] ve şu ticaret merkezi [Cezayir] arasındaki dostluğu ve iyi ticaret ilişkilerini" teyit etmek için Cezayirli bir ulak Londra'ya ulaşmıştır.[103] Ulağın varışından üç hafta sonra "asaleti nispeten daha düşük bir başka Türk, din değiştirmiş bir Yunanlı" tarafından Ara Dönem Başbakanı'na takdim edilmek üzere "hediye hayvanlar" getirmiştir. Her iki ülke arasındaki ilişkilerin dostluğa dayandığını gösterircesine, bir ay sonra ülkesine dönerken elçiye "200 adet sekizli ve bir top kızıl renkli kumaş" hediye edilmiştir.[104] Kral II. Charles'ın 1667'de, Müslüman olması muhtemel milletler arası bir hilekârı, Hıristiyan tebdil-i kıyafetinde[105] huzuruna kabul etmiş olma ihtimali vardır. Ancak Kral Charles'ın iktidarı döneminde en ünlü ve en fazla dikkat çeken ziyaretçisi, Aralık 1681'de gelip Temmuz 1682'de İngiltere'den ayrılan Mağrip sefiri Muhammed Ben Hadi'dir.[106] Bu olayı anlatan şiirler ve özel yazışmalar ile günlüklerde kaydedilen betimlemeler arasında en önemlisi, sefirin gelişi ile ilgili *London Gazette*'de çıkan bir haber olmuştur. Bin Hadi, Kraliyet ailesi tarafından ağırlanmış ve şehir ahalisi tarafından görülmüştür. Sarayda ve şehirde dolaşmış olan sefir, Oxford'tan Cambridge'e kadar da seyahat etmiştir. Sefir, Kraliyet Akademisini ziyaret ederek akademi üyeleri ile tanışmış, yapılan deneyleri gözlemlemiş, ayrıca balolara ve konserlere katılmış ve halkın arasında dolaşmıştır. Maiyeti ile birlikte kendisi de ilgi odağı olmuştur. John Evelyn sefirin şarap içmediğini, kadınlara karşı nazik olduğunu, Hyde Park'ta at üstünde çok ihtişamlı göründüğünü, Arap el yazmalarıyla ilgilendiğini ve bilimsel yeniliklere çok meraklı olduğunu yazmıştır. Sefir ve maiyetindeki Mağripliler Londra'da kaldıkları süre boyunca "o kadar çok ilgi odağı haline geldiler ki," Evelyn, Londralıların "onları görmek için çıkardığı hengâme ve gürültüden" utandığını yazmıştır.

Açıkçası Türkler ve Mağripliler "her yerde" idiler; yalnızca İngiliz tiyatro yazarlarının ve şairlerin hayalinde değil, fiili olarak caddede, liman kasabalarında, kraliyet konutlarında, saraylarda, Elizabeth, Jacobean ve Caroline dönemlerinde İngiltere ile Galler hapishanelerinde bile onlara rastlamak mümkündü.

* * *

On yedinci yüzyılda İngilizlerin Müslümanlarla karşılaşması, tüccarlar/sığınmacılar, korsanlar ve elçiler çerçevesinde gerçekleşmiştir. Burada eksik olanlar, kendi isteği ile İngiltere'ye seyahat eden Müslüman gezginlerdir. Çok sayıda İngiliz ve İskoçyalı gezgin Müslüman imparatorluklara seyahat etmiş ve bu insanların gelenekleri, tarihi ve İslam dini ile ilgili ayrıntılı tanımlamalar yapmış olmalarına rağmen, hiçbir Müslüman buna benzer bir girişim amacıyla Britanya adalarına gitmiş gibi görünmemektedir. Bunun başlıca sebebi, belki de Hıristiyanları Filistin'e çeken kutsal mekânların benzerlerinin batıda olmaması ve Müslümanların, bin Hadi'nin başına geldiği gibi, geri döndüklerinde kendi ülkelerindeki idareciler tarafından casuslukla suçlanma korkusu olabilir.

Britanya adalarındaki sayıları hiçbir dönemde yetmiş-sekseni geçmemiş olmasına rağmen, İngiltere'ye ve Britanya adalarına gelen Müslümanların sayısı yüzlerle ifade edilebilecek bir miktara ve belki birkaç bine ulaşmış olabilir. Müslümanlarla olan temaslar genellikle İngiltere'nin güneyinde ve Galler'de, kıyı sahili kasabalarından Londra'ya doğru ve onları çevreleyen bölgelerde gerçekleşmiştir. Sözü geçen bu bölgelerdeki göçmenlerin çoğunluğu Avrupa'dan (Hollanda, Belçika ve Fransa) gelip yerleşmiş kimselerdi. Türk ve Kuzey Afrikalı denizciler İskoçya ve İrlanda sahillerine ulaşmalarına rağmen, bu iki bölgenin ikisinde de veya kuzey İngiltere'de Müslüman sığınmacılar, tüccarlar veya sefirler hakkında hiçbir kayıt bulunmamaktadır.[107] Müslüman korsanların İrlanda'ya saldırı düzenlediğine (bazen de esir edildiğine) dair rivayetler vardır, ancak bu durum, Müslümanların güney İngiltere ve Galler bölgesinde ağırlıklı olarak görüldüğü gerçeğini değiştirmez. Günümüze ulaşan Türk ve Mağripli esir kayıtlarında tek bir kadından bile söz edilmemektedir. Çok sayıda İngiliz kadının tutsak edildiği ve Kuzey Afrika'da köle olarak satıldığı bilgileri vardır, fakat hiçbir Müslüman kadın sığınmacı veya tutsak olarak İngiltere'ye ayak basmış gibi görünmemektedir. Herhangi bir Müslüman elçinin de maiyetine Müslüman kadın dâhil ettiğine dair hiçbir kayıt/bilgi bulunmamaktadır.

Bu sebeple, on yedinci yüzyıl Hıristiyan ve Müslüman etkileşiminde, Müslümanların/Mağriplilerin davranışlarında haddini

aşma şeklinde nitelenebilecek bir tutum görülmemiştir.[108] Sosyal ilişkileri belirleyen, kararsızlık ve mütekabiliyet, cazibe ve nefretti, ancak şiddet yoktu. Jacobean Dönemi'nde İspanyol elçisinin başına geldiği gibi, hiçbir Müslüman elçi taşlanmamıştır. Britanyalılar ve Müslümanlar arasındaki derin kişisel ilişkiler çerçevesinde, tüm Rönesans dönemi boyunca bir İngiliz kadın ile Hıristiyan olmayan bir erkek arasında olan veya olmak üzere olan evlilikleri Türkler ve Mağriplilerle yapmış olmaları da ayrı bir önem taşımaktadır. Bir İngiliz kadının din değiştirmemiş bir Yahudi veya Kızılderili ile evlendiğine veya evlenmeyi düşündüğüne dair hiçbir kayıt yoktur, ancak İngiliz-Müslüman evlilikleri ya da ilişkileri hakkında çok sayıda kayıt bulunmaktadır. Müslümanlar Hıristiyan olmayan grup olarak diğerlerinden kolayca ayırt edilebiliyor ve arzu edilmese de ırklar arası evlilikler olabiliyordu. [Doğu Hindistan] Şirketi'nin menfaatine olacağı için 1614'te Sumatra Sultanı ile "soylu bir aileden gelen" bir İngiliz beyefendisinin kızının evlenmesi için görüşmeler yapılmıştır. Londra'daki bazı din adamları, damadın Müslüman olması hasebiyle bu evliliğe itiraz etmişlerde de, Şirket "Kutsal Kitaba göre... bu girişimin şeriata uygunluğunu" kendi din adamlarını tertipleyerek ispat etmiştir. Bu evlilik hiç gerçekleşmemiş olsa da, Müslüman bir erkekle Hıristiyan bir kadının evlenmesinin (uygulama olarak değil de) dini olarak bazı çevrelerce yasal görülmüş olması oldukça önemlidir.[109]

Bundan yirmi yahut yirmi iki yıl sonra, Cezayir'deki esirlerin sayısının arttığı ve serbest bırakılmaları için ödenmesi gereken fidye kaynakları tükendiği için–her bir esir denizci için altı hayat kadını olmak üzere– Kral Charles'a fidye bedeli olarak hayat kadını göndermesi yönünde imzasız bir öneri yapılmıştır.[110] Kral, bu öneriyi ciddiye almamasına rağmen, İngiliz (ve diğer Britanyalı) kadınların "Türklerle" tarihin en eski mesleğini icra edecek olmaları, ırkların karışmasının tümüyle reddedildiği bir ortamın varlığı anlamına gelir. 1639 ile 1644 yılları arasında Cezayir'de tutsak kalan T.S.'in esaret hatıratında, Müslüman kadınlarla yaşadığı sayısız çeşitli ilişkiden bahsedilmekte, çok yakışıklı olduğu için evli ve dul birçok kadını cezbettiği anlatılmaktadır.[111] Kadınlardan özellikle biri T.S.'le olan ilişkisinde o kadar cesur davranmıştır ki, T.S. ona âşık olmuş ve kendisiyle birlikte

İngiltere'ye kaçmaya niyetli olması halinde onunla evlenebileceğini söylemiştir. Ne yazık ki "kadının bir oğlu bir de kızı vardı ve bu durum onu engellemişti, yoksa ben özgürlüğümü kazandıktan sonra onu alıp götürürdüm." T.S., daha sonra bu kadının "çok güzel ve olması gerektiğinden daha beyaz tenli bir kız çocuğu" dünyaya getirdiğini, "aptal kocasının" çocuğu kendinden sandığını yazmıştır.[112] Başka kadınlar da onunla birlikte olmak istediğinde, T.S. bunu reddetmemiş, onları yatakta yerini almaktan mutlu olan Türk efendisine iletmiştir. Yani Müslüman bir efendi ve Hıristiyan bir köle Müslüman kadınlarla gayr-ı meşru ilişkilerin zevklerini paylaşmışlardır.

On yedinci yüzyılın ikinci yarısında Cezayir beyinin eşlerinden biri İngiliz'dir, ayrıca kudretli Mağrip Kralı Molla İsmail'in hareminde de bir İngiliz kadın bulunmaktadır. Molla İsmail'in bu kadından iki tane oğlu olmuştur.[113] 1682'de sonradan Müslüman olmuş Hamit Lucas, Mağrip sefiri Muhammed bin Hadi'ye Londra'ya seyahatinde eşlik etmiş, İngiltere'de kaldığı sırada hizmetçi bir İngiliz kız ile evlenmiştir.[114] Thomas Rymer bu olaya, on yıl sonra şöyle atıfta bulunur: "Beraberimizdeki bir Mağripli [İngiltere'de] kömür madeninde çalışan zavallı küçük bir kızla evlenebiliyor." Rymer, bu evlilikten İngilizlerin Venedikliler gibi "Mağriplilere karşı nefret ve tiksinme" hissetmediklerini ve bu yüzden onlarla evlenmeye istekli oldukları sonucunu çıkartmıştır.[115]

* * *

Bu dönemde Britanyalılar, Türkler ve Mağripliler arasında işbirliği ve çatışma, korsanlık ve ticaret, cinsel birliktelik ve evlilik düzeyinde ilişkiler gerçekleşmiştir. Bunlardan kimi yasal, kimi yasadışı; kimi anlaşılması güç, kimi benzeri görülmedik; kimi gizli, kimi aleni meydana gelmiş geniş bir ilişkiler ağı ortaya koyar. Toplumlar arasındaki bu ilişkilerdeki değişmeler diplomatik havaya bağlı olarak şekillenmiştir. Aslına bakılırsa, bu ilişkiler Britanyalılar ile Hıristiyan Avrupa devletleri arasında ortaya çıkan değişimlerden çok da farklı değildir: işbirliği ve alışveriş olduğu dönemlerde karşılıklı anlayış ve dayanışma, savaş ve düşmanlık dönemlerinde ise korku ve endişe ortaya çıkmıştır. İngiltere'ye gelen ve Hıristiyan olmayan insanlar arasında, Britanyalılarla Londra'da veya Londra dışında, en fazla iletişim kurabilen top-

luluk Müslümanlar olmuştur. Başta İngiliz Tiyatrosu olmak üzere, İngiliz Edebiyatı'nda, Hıristiyan dinine tabi olmadan adı en fazla geçen insanlar Müslümanlardır. Çok sayıda tiyatro eserinde bir Müslüman ile Hıristiyan'ın ve daha özel bağlamda bir İngiliz ile Müslümanın izdivaçlarına atıflar bulmak mümkündür. Bu dönemde bir İngiliz'in farklı mezhepten bir Hıristiyan'la veya dinini değiştirmemiş bir Yahudi yahut bir Kızılderili ile evlenmesi ve hatta sahnelenmesi bile mümkün değildi.[116]

Müslümanlar din, kültür, dil ve kimi zaman ten rengi (özellikle Mağripliler) bağlamında Britanyalılardan farklı olmalarına rağmen, İngilizler Müslümanlara dindaşları olan diğer Avrupalı tüccarlara, korsanlara ve elçilere davrandıkları gibi muamele etmişlerdir. Burada önemli olan, kişinin toplumsal ve ticari statüsü, mesleği, diplomatik rolü ve konumunu belirten diğer unsurlardı. Tutsak edilen bir Türk korsan, bir İspanyol korsandan daha kötü muamele görmemiştir. Aslında Türkler, İspanyollardan daha iyi muamele görmüşlerdir; Mağripli bir sefir ancak diğer sefirler kadar dikkat çekmiş ve merak uyandırmıştır.[117] Önemli bir not olarak Londra'da yabancılar aleyhinde çıkan ayaklanmalardan hiçbirinin Müslümanlara karşı yapılmadığı belirtilmelidir. Müslümanlar asla İngiltere'de yabancı düşmanlığı uyandırmamışlardır. Bu belki sayısal olarak Hollandalı veya Walloonlar kadar çok olmadıklarından, belki de hiçbir Müslüman hükümdarın II. Philip ve donanmasının yaptığı gibi İngiltere'yi tehdit etmemesindendir.

Türkler ve Mağripliler, İngilizlerin karşılıklı olarak iletişim halinde olduğu ve Hıristiyan olmayan bir medeniyete mensup en ciddi topluluklardı. Türkler ve Mağripliler aynı zamanda uluslararası ticaret, diplomasi ve İngilizleri Akdeniz ve Atlantik keşiflerine zorlayan askeri rekabetin bir parçasıydılar. Elizabeth döneminden itibaren İngilizler, İngiliz-merkezci (anglo-centric) bir dünya görüşü geliştirmeye başlamış olsalar da, bazen güçlü bazen de çatışmacı ve saldırgan olabilen İslam-merkezlilikten memnun olmaları gerektiğinin derinden farkındaydılar. Türkler ve Mağripliler Sale Limanı'ndan Londra'ya, Tunus'tan İstanbul'a ve Bristol'dan New England'a varıncaya kadar, İngiltere'ye Akdeniz ve Atlantik'teki güç mücadelesinde kendilerinin de dikkate alınması gerektiğini mütemadiyen hatırlatmışlardır.

II. BÖLÜM

ASKERLER, KORSANLAR, TÜCCARLAR VE ESİRLER: MÜSLÜMANLAR ARASINDAKİ İNGİLİZLER

Bir tarafta Müslümanlar İngiltere'ye giderken, diğer tarafta birçok Britanyalı Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz'e seyahat etmekteydi. Buralara giden (veya götürülen) binlerce İngiliz'in çoğunluğunu tutsaklar oluşturmaktaydı –hatta bir kayda göre sadece Cezayir'de bulunan tutsak sayısının beş binden daha fazla olduğu rivayet edilmiştir.[1] Başka yüzlerce Britanyalı, Müslüman Akdeniz ülkelerine kendi kararlarıyla gitmiş ve orada ticaret yapmak, iş aramak, kısa süreli ziyaret veya yerleşmek için kalmışlardır. Bu Britanyalıların büyük bir kısmı erkekti, ancak aralarında birkaç kadın da bulunuyordu. Fakat Müslümanlarla muhatap olan Britanyalıların oldukça büyük kısmını erkeklerin oluşturduğu da bir gerçekti.

Müslüman ülkelere giderek, oradaki insanlarla muhatap olan Britanyalıların –özellikle William Harborne, Thomas Roe ve Dudley North gibi seyyahların –yazdıkları Müslümanlarla İngilizlerin Rönesans dönemi etkileşimi hakkında çok çarpıcı ve bilgilendirici detaylar içermektedir. Bunların yanında askerlerin, tutsakların ve Müslümanlar arasında çalışarak onlarla ticaret yapan muhtelif "küçük" Britanyalıların izlenimleri daha dikkatli ve samimi tasvirler içermektedir. Bu yazılanlar, kendilerini savunma ve bazen de itaat etme durumunda olan Britanyalıların bakış açısını yansıtmaktadır. "Türkleri" tanımayan ve onları siyasi açıdan betimleyen sefir ve kraliyet elçilerinin lüks yaşamından uzak

paralı askerlerin, denizcilerin, esirlerin ve kölelerin, tüccarlar ve zanaatkârların Türkler hakkındaki izlenimleri farklıdır. Bu insanların Müslümanlarla ilgili düşünceleri, güven içinde yaşayan ve Müslümanlarla nadiren muhatap olan seyyahlarınkine de benzemez. Müslümanlar arasında köle, hizmetçi, paralı asker, korsan veya tüccar olarak yaşayan bu insanların kaderleri her zaman ülkenin Müslüman idarecisinin ve tebaasının insafına bağlıydı. Hatıralarında kendilerine bir kahraman rolü biçmiş olsalar da, bu insanların yazdığı dokümanlarda Britanyalılar ile İslam topraklarındaki Müslümanlar arasında nasıl bir iletişim kurulduğunu gösteren emsalsiz örnekler vardır. Bu belgelerdeki bilgiler yalnızca Müslümanlarla olan çeşitli kişisel etkileşimlerle sınırlı değildir; değişik İslam şehirlerinin iç bölgeleriyle Fas'tan Mısır'a, Moha'dan İstanbul'a doğru uzanan bir dünyayı da anlatır. İlk elden tecrübelere dayanan bu metinler, Haçlı Seferlerinden sonra Müslümanlar hakkında İngilizlerin yazdığı ilk otantik metinlerdir.

Askerler

Britanyalılar Kraliçe Elizabeth döneminden Kraliçe Caroline dönemine kadar Orta Asya'da, Kuzey Afrika'da ve Doğu Akdeniz'deki Müslüman devletlerin ordularında görev yapmışlardır. Müslüman ordularda yer alan bu Britanyalıların bazıları soylu kimselerdi, ancak çoğunluğu ya para kazanmak için bu ordulara katılmış sıradan paralı askerler ya da kuzey Afrikalılar tarafından tutsak edilerek askerlik görevine zorla alınmış denizci ve topçulardı. Bu insanlara Cezayir, Tunus, Trablus ve Fas yönetimleri oldukça cazip ve itibarlı iş fırsatları sunmaktaydı. 1607 tarihli bir oyununda Sir Anthony Shirley'in, İran Sufisi/Şahı'na "Savaşlarınız erkekçe, cansiperane ve kahramanca", "ordunuzda korkaklara yer yok" dediği rivayet edilmiştir.[2] Sonuç itibariyle, Rönesans döneminde Britanyalılar Müslüman ordularında görev yapmışlardır: Osmanlı, İran ve Kuzey Afrika devletleri Britanyalıların askeri beklentilerini ve mali ihtiyaçlarını karşılamıştır. Kral James, saltanatı boyunca diğer ulusların ordularında görev yapan İngiliz ve İskoçların İngiltere'ye dönerek kendi ordularında yer almaları

için defalarca bildiri yayınlamıştır. Ancak Müslüman ülkeler bu insanlar için cazibesini son nefeslerini verene kadar sürdürmüştür.

Orta Asya'ya ve Akdeniz'deki Müslüman ülkelere giden Britanyalıların bazıları profesyonel ordusu veya güvenli gelire sahip asker sınıfı olmayan Rönesans İngilteresi'nde askeri istihdamdan mahrum kalmış kimselerdi. (İngiltere'de profesyonel orduya ilk defa İç Savaş'ın başladığı dönemde geçilmiştir.) Kendi ülkelerinde iş bulma şansı olmayan bu insanlar, mesleki gelişimlerini ve şanslarını Müslümanlar arasında aramaya karar verdiler. Şaşırtıcıdır ki bu insanlar "kâfir"lere hizmet ettikleri için yurttaşları tarafından kınanmaktan çok, biyografilerde ve ulusal tiyatro sahnelerinde yüceltilmiş ve nerdeyse büyük İngiliz kahramanları olarak kabul edilmişlerdir. Bu insanların yüzlercesi Müslüman ordularında görev almış ve Müslümanlar için savaşırken hayatlarını kaybetmiştir. Günümüze ulaşan edebi ve tarihi belgelerden anlaşıldığı kadarıyla sayıları yüzlerle ifade edilmektedir. Her ne kadar bu insanlar geride deneyimlerini anlatan bir kayıt bırakmamış olsalar da, Elizabeth ve Jacobean düşüncesinde ve kültüründe oldukça etkili bir iz bırakmışlardır. Bu insanlar bilhassa Müslümanlar arasında yaşamanın ve çalışmanın Britanyalılar için makul ve kazançlı bir iş olduğunu göstermişlerdir. Kahraman Britanyalı imajlarıyla, Müslüman Devletlerin ordularında savaşan Britanyalı askerler hakkında yazılanlar, İngiltere'de okur-yazar ve tiyatroya giden İngiliz halkını Müslüman devletlerin ordularında görev almaya teşvik etmiş olabilir.

Rönesans İngilteresi'nde ortaya çıkan iki önemli olay Britanyalıların Müslüman ordularında yer almalarında etkili olmuştur. Bu gelişmelerden ilki, son Tudor saltanatı süresince ve ilk Stuart saltanatı sırasında askerlik "mesleği"ndeki değişimdir. On altıncı yüzyılın ikinci yarısına kadar Kraliyetin emrinde asker olmak, İngiliz soylu aileler için onurlu bir görevdi, ancak şövalyeliğin Elizabeth dönemi İngiliz Devlet sistemindeki önemini kaybetmesi bu durumu değiştirdi.[3] Bu insanların önemsediği "hümanist siyasi ve kültürel idealler" köklü değişimler geçirmekte ve Britanya "artarak karmaşıklaşan, ticarileşen ve yozlaşan bir toplum"a dönüşmekteydi.[4] Sözü geçen değişim döneminde, muharebelerden önce vatani görev tanımı altında askere alınıp, sonrasında

da salıverilen sıradan askerler "çalmaktan ve aşağılık işler yapmaktan başka imkânı olmayan" serseri kimseler olarak algılanıyordu.[5] Robert Barrett'in "1598 yılında yazdığı gibi, bu insanlar birer "zararlı ot" ve "ülkelerinin yüz kara"larıdır.[6] Elizabeth dönemi İngilteresi'nde sıradan ve soylu askerlerin kimliklerini oluşturma sürecinde binlerce asker işsiz kalmış, hayatları kazandıkları askeri değerlerin yozlaşmasıyla sonuçlanan geriye dönüşü olmayan değişimlere uğramıştır. Aynı dönemde Osmanlı ordusunun yapısındaki güçlü disiplin ve askerlerine olan güveni çok iyi biliniyordu. *Breviat Seyahatnamesi (1601)* yazarının da kaleme aldığı gibi, Müslüman Osmanlı ordusunun başarısını şekillendiren "asker sayısı... ve ordunun düzenli yapılanması"[7] Britanyalı ve diğer işsiz Hıristiyanları kendine çeken niteliklerdendi.

Bu dönemde meydana gelen diğer değişiklik ise savaş teknolojisinin değişmesi idi. On altıncı yüzyılın ilk yarısından itibaren İngiliz askerler ok, savaş baltası, mızrak ve kazık gibi silahlara olan bağımlılıkların, onları ateşli silahlar eğitimi almış olan yurttaş ve Avrupa kıtasının diğer ordularına karşı koymalarını engellediğini fark ettiler. Döneme ait birçok askeri kayıtta ateşli silahların Ortaçağ İngilteresi'ne ait kahramanlıkları, cesareti ve erdemleri yok ettiği için hor görüldüğü yazılmış, diğer bir takım askeri kayıtlarda ise bu durumun uyum sağlanması gereken bir yenilik olarak değerlendirildiği görülmektedir.[8] Ortaya çıkan yeni durumdan en fazla zarar görenler yeni teknolojiye [ateşli silahlara]sahip olamayan ve bu nedenle işsiz kalan sıradan askerler olmuştur. Bu sıradan askerlerin içinde bulunduğu durumu, I. James'in takip ettiği politikalar daha da kötüleştirmiştir. Kralın İspanya ve Hollanda ile imzaladığı barış antlaşmaları ve daha sonra Avrupa'da Otuz Yıl Savaşları'na dönüşecek olan girişimlerden uzak durması sıradan askerlerin muharebe etme şanslarını yok ettiğine Jacobean tiyatrosu geniş yer vermiştir.

Savaş teknolojisi ve amaçlarının değişmesi sonucu ülkelerinde işsiz kalan birçok I. Elizabeth ve Jacobean dönemi Britanya vatandaşı yabancı ordularda– Hıristiyanların yanında [özellikle Protestan ülkelerde], Müslüman devletlerin ordularında- paralı asker olarak hizmet etmek için fırsat aramışlardır. 1575 yılı gibi erken bir dönemde, yabancı devletlerin ordularına hizmet et-

mek İngiliz askerleri için öylesine çekici hale geldi ki Kraliçe I. Elizabeth bu durumun önüne geçmek için girişimde bulunmak zorunda kalmıştır. 1575 yılının Kasım ayında Kraliçe, İngiliz vatandaşlarına geri kalmış ülkelerde veya herhangi başka bir yabancı prens veya kralın emri altında askerlik hizmeti vermelerini yasaklayan bir kanun yayımladı.[9] Ne var ki, kanunlar umutsuz bir askerin kendine uygun bir iş ve gelir aramasına hiçbir zaman engel olamamıştır. Aynı yıl Ralph Lane, Kraliçe'den kendisine Fas ve Cezayir kralının hizmetine girebilmesi için diplomatik bir mektup yazmasını rica etti.[10] Bundan üç sene sonra John Wanton silah tüccarı olarak Tunus'a gitti ve İngiltere'den askeri malzeme nakliyesini tertipleyerek aleni bir şekilde Kuzey Afrika Kralı'na hizmet eden ilk İngiliz silah tüccarı oldu. 1584 yılında Kaptan Roger Williams, Sekreter Walsingham'a devletinin kendisine bir iş bulmasına yardımcı olmadığı takdirde, Hollanda Kralından Türk ordusunda hizmet verebilmek için asker olduğunu teyit eden bir mektup isteyeceğini yazmıştır.[11]

Müslüman bir devletin ordusunda görev alan ve ulusal bir üne kavuşan ilk İngiliz asker/kaptan, George Peele, 1578'de yazılan ve Portekiz Kralı Sebastian'ın ölümünü anlatan *The Battle of Alcazar* (1591) oyununa da konu olan Tom Stukley'dir.[12] Bu oyun İngiltere'nin Kuzey Afrika'da planlarının nasıl suya düştüğünü anlatır. Kraliçe Elizabeth, 1572 yılında Ahmet bin Abdullah'a kendisini tahtından eden Abdulmalik'ten Fas tahtını tekrar geri almasına yardım edeceğine söz veren Portekiz Kralı Don Sebastian'ı desteklemiştir. Bunun karşılığında, Ahmet Sebastian'a tüm Fas topraklarını lojistik üs olarak kullanma sözü vermiştir. İngiltere bu savaşa İspanya Kralı II. Philip'in, Sebastian'ın planlarını engellemek için Abdulmalik'i desteklemesi karşısında, İspanya'nın gücünü ve sömürgelerini artırma çabalarının önüne geçebilmek için katılmıştır. 4 Ağustos 1578'de gerçekleşen "Alcazar" muharebesi, Portekiz-İngiltere-Fas ittifakının tümden bozguna uğraması ile sonuçlanmış ve bu savaşta Ahmed ve Sebastian da hayatlarını kaybetmişlerdir.

Thomas Stukley Abdulmalik'e karşı Sebastian ve Ahmed'in ordusuna kendisine katılan birkaç yüz silah arkadaşı ile destek vermiştir. Avrupa ve Arap kaynakları Thomas Stukley'nin adın-

dan bahsetmez, buna rağmen Stukley İngiliz askeri için bir kahramanlık timsalidir. Peele'in oyununda, Stukley sahneye çıktığı 1594 baskısı açılış sayfası Stukley'e vurgu yapar ("Onun Muhammed Paşa'nın yanında Şeytan olarak tanımlanan (3.4.964) [İngiliz-Portekiz-Fas ittifakının düşmanı] İspanyol destekli Abdumalik'e" karşı verdiği kahramanca mücadele anlatılır. Alcazar Savaşı, Kuzey Afrika Kralı Abdulmelik ve Portekiz Kralı Sebastian arasında geçmiştir ve Sir Thomas Stukley bu savaşta yaşamını yitirmiştir). Stukley aslında Müslümanlarla birlikte savaştığı için İngiltere'nin baş düşmanı İspanya'ya karşı direnerek İngiliz amacına hizmet etmiştir. Burada Mağripliler arasında İspanyollara karşı savaşan Stukley, aslında Afrika'daki bütün İspanyol muhbirleri için İspanya'nın ilerleyişini durdurmak adına Kraliçe'nin safında mücadele eden bütün İngiliz askerleri temsil etmektedir. 1577 yılında Francis Drake, Safi Limanı'na demir attığı zaman yerli halk bu denizcilerin Fas Kralı'na karşı savaşa hazırlanan "Portekiz Kralının öncü kuvvetleri" olduğunu düşünmüştür.[13] Alcazar Savaşı'ndan on yıl sonra Brüksel'den "30.000 Faslı'nın" ve 10-12.000 civarında İngiliz'in" İspanya'nın Kutsal İttifakına karşı birleştiği haberi gelmiştir.[14] 1590'lı yılların yarısına kadar, Kraliçe ile Fas Kralı arasındaki ittifak o kadar bilindik hale gelmiştir ki Kraliçe'nin Mağriplilere, İspanyollara karşı yardım etmek için bütün deniz gücünü Moritanya üzerine göndereceğine inanılmaya başlanmıştır.[15] Ancak İngiliz donanmasından bu kadar çok sayıda askerin Fas Kralı için savaşması elbette mümkün değildir –kraliçe prensipleri desteklemeye istekli olmuş olabilir ancak masrafları değil. Ancak bu dönemde yazılan raporlar İngilizlerin Müslüman devletlerin ordusunda ne kadar çok görev aldığı gerçeğini ortaya koymaktadır.

Peele, Stukley'nin, Muhammed Paşa'ya hizmet ederken bile kimliğini hiçbir zaman gizlemeyen bir İngiliz ve örnek bir asker olduğunu yazmaktadır. Celybin, Stukley'i "ölümünde" ulusal "yas" (4.1.1023) ilan edilecek "savaşçı bir İngiliz" olarak anlatır (5.1.1368). Ne var ki I. Elizabeth döneminden günümüze ulaşan birkaç kaynaktaki imajı Stukley'in yüksek idealler peşinde koşan, kahraman bir kaptan imajıyla örtüşmemektedir. Camdem (Stukley ile ilgili bilgilerinden Hayklut da yararlanmıştır) Stuckley'in hayatını "haydut", "asi", "pervasız" ve ''kendini be-

ğenmiş bir denizci" tasvir eder;[16] bunlardan daha da aşağılayıcı olanı ise, Floransa'nın Londra elçi sekreteri'nin William Cecil'e yazdığı bir raporda Stukley'den "müsrif, aşağılık, dinsiz, vicdanı ve muhakemesi olmayan biri" olarak bahsetmesidir.[17] Ayrıca, Stuckley Kuzey Afrika seferine çıkmadan hemen önce, Papa tarafından —ki bu Papa Türkler ile müttefik olduğu için Kraliçe I. Elizabeth'i mürtet ilan etmiştir— Leinster Markizi ilan edilmiş ve İrlanda'yı kuşatma talimatı verilmiştir.[18] İngiliz resmi bakış açısı nasıl algılamış olursa olsun, Stukley, Peele'in oyunlarında örnek bir kahraman ve Kutsal dinin cesur bir şövalyesi olarak anlatılır Peele popüler bakış açsıyla Stukley'i örnek bir İngiliz savaşçı olarak tanıtmış ve onun şahsiyetiyle Hıristiyanlığın şövalye değerlerini sağlamlaştırmıştır. Oyunlarını seyreden İngilizler, Stukley'i Müslümanlar ile birlikte onuru için savaşan ve düşmanların en kötüsü olan Katolik İtalyanların öldürdüğü kahraman bir İngiliz olarak tanıdılar.[19] İngiliz Devleti'nin Stukley'e olan soğuk tavrına rağmen, İngiliz halkı onu bir kahraman olarak tanımıştır; hakkında daha sonra yazılanlar onu yazarlara, halk ozanlarına, tiyatro seyircilerine Müslümanlar arasındaki kahraman İngiliz askeri olarak göstermiştir.

Tarihi Kayıtlar Stukley'nin son savaşından önce "iş kılıçlara kaldığında bana iyi bakın, İngilizlerin korkak olmadığını göreceksiniz" diye meydan okuduğunu belirtmiştir.[20] Tiyatro sahnelerinde her zaman sıradan askerlerin korkak ve başıboş olduğunu seyreden İngilizler için Stukley'nin sözleri çok etkileyicidir. Stukley o kadar meşhur bir karakter oldu ki, 1605 yılında *Cesur Kaptan Thomas Stukley'in Hayatı ve Ölümü* adlı kendisi hakkında yeni bir oyun sahnelendi. Bu oyun; Peele'in oyunu ile karşılaştırıldığında Stukley'nin hayatı daha detaylı anlatılmakta ve kahramanın Kuzey Afrika'daki son savaşında hayatını kaybetmesi ile bitmektedir. Ölümünden kısa süre önce Stukley, hem yurttaşı hem de rakibi olan ve Sebastian ile birlikte Kuzey Afrika seferine katılan Vernon ile uzlaşarak asil bir ruh sahibi olduğunu da göstermiştir. Bu iki gururlu İngiliz'in kanları, savaşta ölen Portekizli ve Müslüman kralın kanlarıyla ile karışmıştır (II, 2721-24).[21] Bu oyun birçok Britanyalı'nın Alcazar Savaşı'nda hayatını kaybettiğini İngiliz seyircisine teyit etmiştir. Hohannes Thomas Freigius tarafından yazılan ve Hayklut tarafından tekrar

basılan bir tarihi belgede "bu savaşa nihayetinde büyük bir kısmı hayatını kaybedecek birçok İngiliz'in katıldığı" yazılmıştır.[22] Müslüman topraklarda yapılan savaşlarda hem sıradan hem de soylu İngilizler için kahramanlık vardır. Daha sonra 17. yüzyılda Thomas Fuller, Stukley'i anarken "kahramanca savaşmasından" övgü ile bahseder. Stukley hakkındaki tüm olumsuzluklar neredeyse unutulmuştur.[23]

1600'lü yılların başlarında Fas ordusunda görev yapan İngiliz askerlerin sayısında bir artış göze çarpmaktadır. Mulay Mansur'un son dönemleri taht kavgalarına şahit olmuş ve Mansur'un 1603'teki ölümünden sonra taht mücadeleleri (salgın hastalıklarla birlikte) her bir varisin iktidarı ele geçirmek için her türlü askeri yardımı almaya uğraştığı bir iç savaşa dönüşmüştür. 1603 yılında Mulay Mansur'un oğullarından Mulay Sidan (Zaidan) "savaş için gerekli donanıma sahip askerleri olmadığı için, o dönemde Sali'de bulunan İngiliz askerlerden iki tanesini ordusundaki topçu birliğin başına getirmiştir".[24] Bu olay göstermektedir ki İngilizler Fas ordusunda görev alma konusunda herhangi bir tereddüt göstermemişler, Faslılar da Hıristiyan İngilizlere, belki de başka çareleri olmadığı için, kendi ordularında üst rütbeli görevler vermişlerdir. Daha sonra, Zaidan ordusundaki İngiliz askerlerin sayısını artırmış ama Mulay Abdullah ile yaptığı savaşta ordusundaki İngiliz askerlerden otuz veya kırk kadarı rakibi tarafından esir edilmiş, diğer İngiliz askerleri önce yenilen ordularıyla birlikte kaçmış olsalar da daha sonra taht mücadelesini kazanan Mulay Abdullah tarafından bağışlanmışlardır.[25] 1607'deki kayıtlara bakarsak, Zaidan Fas'ta bulunan İngiliz (ve Hollandalı) esir topçuları kendi ordusunda ihtiyaç duyduğu için serbest bırakmayı reddetmiştir.[26]

Mağrip Kralı Mulay Hamit'in Yükseliş Tarihi (1609) adlı kaynakta Kuzey Afrika'daki Müslüman devletlerin ordularında görev yapan çeşitli meslek grubundan birçok İngiliz askerle ilgili detaylı bilgilere rastlamak mümkün. Bu askerler, İngiliz ve diğer Avrupa ülkelerinden "cesur Kaptan John Giffard'ın" komutasında, "Mulay Sidan'ın yanında" kardeşine karşı verdiği taht savaşında görev almışlardır. Kitabın yazarı, Giffard'dan Zidan'ın fikir aldığı, birçok altın ve hediyelerle ödüllendirdiği onurlu bir asker

olarak bahseder. R.C. bir İngiliz kaptanın Müslümanlar arasında statü ve maaş —belirtmek gerekirse yıllık 25 şiling ve diğer harcırahlar— kazandıklarını teyit etmiştir. Müslümanlar arasında savaşan İngiliz savaşçılarının giderleri hükümdarın hazinesinden karşılandığı için, Giffard için en iyi kalite İngiliz ve Avrupalı askerleri etrafında toplamasında hiçbir sorun yoktu. Giffard'ın çevresinde cesareti ile ün yapan akrabası "Mater Philip Giffard", "cesur Kaptan Jaques, Avrupa'nın en iyi mekanikçilerinden Kaptan Smith, eski Bizans askerlerinden Kaptan Baker, Kaptan Tailer, Kaptan Faukes, Kaptan Chambers ve Captan Isack" gibi çok yetenekli askerler vardır.[27] Kitabın yazarı R.C. için tüm bu askerler oldukça iyi para kazanan muhteşem insanlardır. Bu yetenekli askerlerin her biri günlük 12 şilin, gemi kaptanları 4 şilin ve askerler de 12 peni ücret alırlardı ve bu "onların gerçekten hak ettikleri" bir ücretti. Yazarın amacı, İngiltere'de paraları ödenmeyen —bu yüzden hayatta kalmak uğruna yağmacılık yapmak zorunda kalan— askerlere Müslüman devletlerin ordularında maaşlarının düzenli ödendiğine ve Müslüman yöneticilerin cömert ve adil olduklarını göstermekti.

Kitabın yazarı, Müslümanların ordusunda görev yapan İngiliz askerlerin mali durumlarının çok iyi olduğunu söylemiş, ama bu askerlerin yalnızca para için değil, aynı zamanda onur için savaştıklarını da vurgulamak istemiştir. Bu askerler idealleri için savaşan ve bu uğurda ölmeyi göze alan cesur insanlardır. Mulay Zaidan'ın Mağripli askerleri savaşı kaybettiği sırada kaçma hazırlıkları yaparken "İngiliz komutanlara kendi başlarının çarelerine bakmaları için haber göndermiş, Kaptan Giffard'a da kendini kurtarması için bir at yollamıştır. Buna karşılık Giffard, ordusundaki İngiliz askerlerin kaçmak için değil savaşıp onurları ile ölmek için geldiklerini söylemiştir.[28] Stukley'i konu alan tiyatro oyunlarında olduğu gibi, İngiliz komutan ve askerleri hep birlikte öleceklerdi; onlar Müslümanlar arasında onurlarını koruyan asil ve cesur askerlerdi. Hollanda'da görev yapan Fransız elçinin anlattıklarına göre savaşta toplardan sorumlu 45 İngiliz asker yaşamını yitirmiştir (22–25 Şubat 1607).[29] Britanyalı askerlerin Müslümanlar arasındaki kan davaları ve savaşlarda önemli askeri görevlerde bulundukları açıkça görülmektedir.

Birçok Britanyalı (ve diğer Hıristiyan Avrupalı) ateşli silah eğitimi aldılar ve Müslümanların ordusundaki teknik ve mekanik iş gücü eksikliğini doldurdular. Müslüman devletlerin ordularında görev almalarının en önemli gerekçesi ise düzenli ve gününde ödenen bir maaşa sahip olmalarıydı. Hem kendi arzuları ile hem de esir olarak hizmete zorlanan Hıristiyan askerlerin tamamı hizmetlerinin karşılığını aldılar. Özgürlüğünü alabileceği ümidi ile kendisine orduda verilmek istenen teknik vazifeyi reddeden Richard Astelon örneğindeki gibi, Müslümanlar teknik konulardaki eksiklerini gidermek için Avrupalı esirlerini orduda görev almaya ikna etmişler veya zorlamışlardır.[30] Müslüman hükümdar tarafından yapılan bu teklifleri geri çevirmesi Hastelon'un ülkesi, ailesi ve inançları açısından baktığımızda kendisini çok zor duruma düşürmüştür. 1580'lerin sonunda, esaretinden bahsederken "Müslüman bir kabilenin reisinin" kendisine dinini değiştirmesi ve ordusunda görev alması karşılığında "[ayda 50 Sterline denk] yıllık 700 altın, buna ek olarak günlük 30 Asper [12 peni], yemek, ev, yıllık yüz torba ürün veren bir arazi, araziyi sürmek için 2 yetişkin öküz, bir at, bir yardımcı, silah ve yaşamı boyunca ihtiyaç duyabileceği her şeyi verebileceğini, hatta kendisini Müslüman bir kadınla da evlendirebileceğini söylemiştir".[31] Teklif edilen vaatlerin detaylarına Hasleton'un gösterdiği hassasiyet, okuyucularının ve bilhassa işsiz İngilizlerin iştahını kabartmış olmalıdır.

Marlow, *Timburlane* (1590) adlı oyununun birinci bölümünde Sultan Beyazıt'ın "ordusunda çöldeki kum taneleri kadar çok sayıda Hıristiyan asker olduğunu" söyler (3.1.9.II). 1596 yılında Sir Thomas Glover'a mektup gönderen ve fakat kimliğini açıklamayan bir İngiliz "Borazancı", Agra Kalesinin fethinde Türklere yardım ettiğini yazar.[32] *Kutsal Roma Kilisesi Ruhani Lideri'ne Osmanlı Sultanı'nın Gönderdiği Bir Mektup'ta* ordusunda ateşli silahlar bölüğünde ve diğer askeri birliklerde görevli 30.000'den fazla Hıristiyanlıktan Müslümanlığa geçen ve Osmanlı Ülkesini korumak için Hıristiyan devletlere karşı savaşan asker bulunduğu yazılmıştır. Bunlar yeniçerilerin (gençliklerinde Hıristiyanlıktan İslam'a geçenler) yanında, Avrupa'dan Osmanlı'ya sığınmış Hıristiyan askerlerden oluşmaktadır.[33] Osmanlı'ya sığınan bu insanları hain ve dinsiz serseri mürtetler olarak tanımlayan Sir Thomas Shirley, aslında bu insanların Hıristiyan Avrupa'da bu-

lamadıkları huzuru ve başarıyı Türklerin arasında bulmak için kaçtıklarını yazar. Nedense bütün bunları yazan Shirley, 1606 yılında kardeşi Anthony'nin Mağrip Kralı'nın emrinde çalışan bir asker olduğunu unutmuş görünmektedir.[34] Sir Thomas Coryat İstanbul'u fetheden Osmanlı Sultanının ordusunda kendi ülkeleri veya daha yoksul Avrupa ülkelerinde kazanabileceklerinden daha fazla para elde etmek için Hıristiyan Bizans ordusuna karşı savaşan, "kaçak serserilerden" oluşan birçok Fransız askerin bulunduğunu yazmıştır. Bu kayıt, savaşa katılan "hain" Fransız alayı ve albaylarını görmüş olan Sir Thomas Roe tarafından da 1623'te doğrulanmıştır.[35] 1622 yılında John Rawlins, biri İngiliz biri Hollandalı iki mürtet askerin topçu olarak görevlendirilmek ve ordu donatım işlerinde kullanılmak üzere Cezayir ordusuna alındığını yazmıştır. John Chamberlain de bundan bir sene sonra en iyi 700-800 denizci [amfibi] askerin Cezayir ve Tunus yöneticileri tarafından ordularında görevlendirilmek için tutsak edilmelerine ağıt yakmıştır.[36] Sir Henry Blount, Shirley'nin aşağıladığı bu "mürtet"lerin "ateist" olduklarını, aslında "Türkler daha cazip fırsatlar sunduğu için dinlerini değiştirdiklerini" yazmıştır.[37] Kraliçe I. Elizabeth döneminden Stuart dönemine kadar Müslüman ülke orduları İngiliz ve diğer Hıristiyan Avrupalılar için bir geçim kapısı olmuştur.[38]

İngiliz ve Müslümanlar arasındaki bu dayanışma neredeyse 17. yüzyılın ikinci yarısının ilerleyen yıllarına kadar devam etmiştir. 1650 yılında Kaptan Edward Coxere'ı tutsak eden Tunus gemisinin "kaptanı bir İngiliz mürtetti ve aynı zamanda topçu idi"[39] ... ve 1664 yılında "Osmanlı ordusunun yenilenmesine öncülük eden mühendis gene bir İngiliz idi".[40] 1681 yılında tutsaklık hatıralarını yazan Francis Brooks "O'na [Mağrip Hükümdarına] ateşli topların nasıl kullanılacağını bildiklerini ve onunla [savaşa] gidebileceklerini söyleyen 8 İngilizden" bahsetmiştir.[41] Aynı yıl "Francis'in askerlerinden Topçu William" da donanmasına hizmet etmek için Trablusgarp Beylerbeyi'nin kalesine sığınmıştır.[42] 1678'de esir edilen ve Müslüman olan Joseph Pitts 1690 yılında efendisiyle birlikte Cezayir'deki orduda savaşlara katılmış, 1715 senesinde Thomas Pellow Müslüman olmuş ve Mulay İsmail'in ordusunda topçu olarak görev almıştır.[43] Müslümanlar arasında asker/ topçu olarak hizmet vermek, Britanyalılar tarafından aske-

ri bir fırsat olarak algılanmıştır. Fidyeleri ödenerek esaretten kurtarılan bazı İngiliz "topçuların, dinlerini değiştirerek bulundukları yerde Müslüman olarak yaşamayı, ülkelerine dönmeye tercih etmiş" olmalarında şaşılacak bir durum yoktur.[44] Bu tercihlerinin gerisindeki en önemli sebep, Müslümanlar arasında daha önemli görevlerde bulunma ve daha yüksek maaşlar alma imkânlarıdır.

Bazı İngilizler dinlerini değiştirerek Krala ve ülkeye sadakatlerini göstermiş, bazıları da dinlerini değiştirmeden Müslüman ve Hıristiyan idarecilerin güvenini birer arabulucu olarak kazanmışlardır. Lord Cecil ile yakın aile bağları olan Jasper Thomson, Sultan III. Mehmet'in İspanya Kralı'na karşı giriştiği sefere katılmış, 1590'ların sonunda Katolik İspanya'ya karşı Müslüman ve Protestan Kraliçe Elizabeth kuvvetlerini birleştirmeyi tasarlayan Mulay Ahmet el-Mansur'un sırdaşı olmuştur.[45] 1627 yılında İngiltere temsilcisi John Harrison, Kral I. Charles'a yazdığı bir mektupta, Kral'dan İspanya'ya karşı verilen savaşta iki bin İngiliz askeri ile destek olmasını istemiştir.[46] Dokuz yıl sonra, Yakın Doğu'da seyahat eden bir İngiliz gezgin, Sir Henry Blount, Osmanlı Sultanından ordusuna katılması için teklif almış, ama kendisinin farklı bir görevi olduğunu söyleyerek bu teklifi geri çevirmiştir.[47] Londra ile Marakeş veya İstanbul arasında siyasi işbirliği olduğu sürece, milletler arasındaki askeri işbirliği ihtimali her zaman devam etmiştir. İngiliz gezginler, tüccarlar ve dış siyaset stratejisi uzmanları vatandaşlarının aktif bir şekilde Müslümanların askeri işlerine vakıf olmalarından memnunlardı. Müslüman idareciler de teknik konularda kendilerinden daha ileri gördükleri Avrupa devletlerinden gelen askerlere ordularında görev vermek için oldukça hevesli davranmaktaydılar.

Rönesans Dönemi'nde, İngiltere ile Müslüman bir devlet arasındaki en önemli işbirliği 1637 yılında meydana geldi. İngiltere tarihinde ilk defa bir İngiliz Kral, donanmasının Müslüman devletler arasındaki mücadelede taraf olmasına müsaade etti. Onlarca yıldır Kuzey Afrika'daki ordularda İngiliz süvariler, topçular ve teknik sınıftan askerler vardı ancak bunlardan hiçbiri askeri bir görevi ifa etmek için özel olarak İngiliz Kralı tarafından görevlendirilmemişlerdi. 1637 yılında Kral I. Charles, İngiliz donanmasına Eski Salee Valisi Seyyid Hamid Al-Ayashi'ye, Yeni

Salee'deki rakibine karşı yardım etme emrini vermiştir: "İngiliz topçular" şehrin eski kısmına gönderilmiş ve "Yeni Salee'de [Senegal'in başkenti] direnişçilere karşı korkunç bir operasyon yapmış ve şehrin duvarlarında onarılması imkânsız yıkımlar gerçekleştirmiştir."[48] Bu saldırı, "Sally şehrinin Mağrip Kralının boyunduruğuna girmesine" yardımcı olmuştur. Ancak, çok geçmeden, Mağrip halkı Krala karşı ayaklanmış, 18 İngiliz askeri zafer kazanılıncaya kadar kralın saflarında savaşmakla görevlendirilmiş "ve sonrasında ödüllerle" İngiltere'ye dönmüşlerdir.[49] İngilizler Akdeniz'e inişlerinden sonra ilk defa –kraliyet onayıyla– İngiliz Kraliyet donanması Müslümanlar arasındaki bir mücadeleye taraf olarak olayın seyrini tamamen değiştirmiştir.

Akdeniz'deki üslere ve limanlara İngiliz Ticaret ve korsan gemilerinin ulaşmalarını güvenceye almalarından dolayı Müslümanlar arasında hizmet veren Britanyalı askerlerin olması İngiltere'ye askeri avantajlar sağlamıştır. Bu avantajlardan yalnızca biri olan kahraman olarak anılmak, askerlerin kendileri içindi. Müslüman devletlerin ordularında görev almalarının sebeplerinden bir diğeri de İngilizlerin kazanılan zaferlere ortak olmasıydı. Jacobean ve I. Elizabeth dönemi oyunlarında kaptanların göstermelik kahramanlılarıyla, sıradan askerlerin korkaklığı arasındaki farka vurgu yapılır.[50] Ancak Müslümanların edebiyatında her iki grup asker de onur ve şeref timsali olarak gösterilmiştir. Müslümanlar arasındaki askeri liyakat, İngiliz asalet liyakatine keskin bir zıtlık teşkil etmekteydi. Onların övgüleri, rütbe ve sosyal statüye bağlı olarak artıp alçalabiliyordu. Bu nedenle İngiliz yazınında, Müslüman İmparatorluklar mütemadiyen askerlerin kendilerini tatmin edebildikleri yerler olarak tasvir edilmiştir. Britanyalılar (ve diğer Hıristiyanlar) buralara gidip savaş ve kahramanlık rüyalarını gerçekleştirebiliyorlardı.[51]

Müslümanlar arasında yaşayan Britanyalılar ile ilgili olan bilgiler bize Müslümanlardan çok İngilizler hakkında bilgi vermektedir. Bu döneme ait tiyatro oyunları, biyografiler ve tarihi kayıtlar Elizabeth dönemi ile karşılaştırıldığında, dış politikasında askeri ilişkileri daha az önemseyen bir dönemin işsiz bırakılmış askerleri tarafından kaleme alınmıştır. Bu nedenledir ki, kayıtlarların odağında bu dönemde bütün Avrupa'nın "dünyanın kâbusu" ola-

rak kabul ettikleri Türk kuvvetleri ve içindeki Britanyalı askerlerin başarıları vardır. Bu yazarlar İngilizlerin Hıristiyan olmayan insanlarla ve özellikle de Müslümanlar ile birlikte yaşayabileceğini göstererek, onların diplomatik ve askeri yeteneklerinden, bu ülkelerde gösterdikleri kahramanlıklardan, Tanrı'ya ve Krala sadakatlerinden övgü ile bahsetmişlerdir. Bütün bu anlatılar aslında ülkesinde bir iş sahibi olmayan, macera arayan ve ihtiras sahibi İngilizler için Müslüman toprakların bir fırsatlar dünyası olduğunu göstermiştir.

Korsanlar

Müslüman ordularda asker olarak çalışmanın çok popüler olduğu dönemlerde, Müslüman topluluklarla sürekli etkileşim içinde olan bir başka İngiliz topluluğu daha vardı. Bunlar, Müslümanlar tarafından bazen denizci bazen de korsan olarak tanımlanan İngiliz denizcilerdi. Ferdinand Braduel, A. Tenenti ve C.M. Senior'un da dediği gibi, İngiliz denizciler Akdeniz'de ve özellikle de Müslüman ülkelerde oldukça önemli rol oynadılar.[52] Deniz kaptanları ve tayfalar deniz taşımacılığı yoluyla Müslüman topluluklarla oldukça dinamik ve yakın bir ilişki içinde oldular. Deniz trafiğinin yoğun olduğu, özellikle Müslüman hacıların Kahire'ye ve oradan Mekke'ye seyahat ettiği dönemlerde, İngiliz ve İskoç gemiciler güvenli geçiş yolları oluşturarak, Kuzey Afrika sahilleri boyunca Müslüman hacılara güvenli seyahat hizmeti sundular. Bu seyahatlerin birçoğunda kişisel dostluklar kuruldu. 1603 yılında Henry Timberlake isimli İngiliz bir denizci, gemisi ile Cezayir'den Kahire'ye (o dönemde Kuzey Afrika hac yollarının kesiştiği noktalardır) 300 Müslüman hacıyı *Troyan* isimli gemisinde nasıl taşıdığını anlatır. Bir zaman sonra, bir yolcu kendisini tanıyarak şaşırtmış ve Timberlake'i Kudüs'e ulaştırmak için yardım teklifinde bulunmuştur: "Kâfirin böylesine nazik davranışı beni şaşırttı, bu yabancı diyarlarda beni yalnız bırakmak istemedi."[53] (Timberlake'in ismini hatırlamamış gibi göründüğü) bu "kâfir" Kutsal topraklardaki seyahati boyunca onunla birlikte kalmıştır. 1614 yılında hizmet verdiği *Francis* isimli İngiliz

gemisiyle William Davis Türklere ait malları ve Türk yolcuları nasıl taşıdıklarını aktarmıştır.[54] Müslümanlarla yaptıkları işbirliği ve dayanışmalar yurttaşları tarafından bazen hoş karşılanmasa da İngiliz ve İskoç gemileri Müslümanlarla Akdeniz'deki ilişkilerini geliştirerek devam ettirdiler. Bunun sonucu olarak birçok Britanyalı ile Müslüman arasında dostane ilişlikler gelişti ve dostluklarının karşılıklı olarak çok faydasını gördüler. Mesela, Mağripli bir tüccar, Henry Middleton adına Arabistan valisine mektup yazarak, Arabistan'da tutsak edilen bir İngiliz'in esaretten kurtarılmasına aracı olmuştur.[55]

Bazı denizciler Müslümanlarla dostane (ve yasal) ilişkiler kurarken, bazıları da korsanlık yapmaya başlamışlardır. Orta Çağ'dan beri Batı Avrupalı diğer hükümdarlar gibi İngiliz kralları da denizlerde vatandaşlarının rakiplerine karşı sürdürdüğü korsanlık faaliyetlerini meşrulaştırmak için resmi belgeler düzenlemişlerdir. Kraldan aldıkları resmi belgelerle denizlerde korsanlık yapanlarla izinsiz bu faaliyetlerde bulunanları ayırmak neredeyse imkânsızdı ve korsanlar Krallarının dış politika bağlamında saptadığı sınırlara her zaman uymamışlardır. 16. yüzyılın ikinci yarısında Raleigh ve Drake gibi ünlü İngiliz gemiciler yalnızca İspanyol gemilerini hedef almış olsalar da[56], diğer Britanyalılar böyle bir ayrım gözetmemişlerdir. Kraliçelerinin Türk ve Mağrip hükümdarlarıyla dostane ilişkileri olmasına rağmen Müslüman tüccar ve gezginlere de saldırdılar. 1586 yılında İngiliz korsanlar Mağrip denizlerinde bir İspanyol gemisine saldırmış ve bunun üzerine Mağrip Hükümdarı da bir İngiliz tüccarı tutuklamıştır. Tutuklu olan İngiliz tüccar "çok sayıda kâfirin arasında tutuklu" olduğunu ve hükümdara tazminatı ödeninceye kadar da özgür kalamayacağını yazmıştır.[57] 1600 yılında Sultan III Mehmet, İngiliz Elçiye İngiliz korsanların Türk gemicilere verdiği "zarardan ve korsanlıktan" dolayı şikâyette bulunmuş; bu durum karşısında Kraliçe çok mahcup olmuş, "kendi elleri ile" Sultan'a "özür mektubu" yazarak üzüntüsünü dile getirmiştir.[58] Sultan üç yıl sonra Fransız Kralı IV Henry'e İngiliz korsanlardan yakınmış, 1607 yılında ise Fransız Kralı Mağrip Kralına Britanyalı korsanların verdiği zarardan dolayı şikâyette bulunmuştur.[59] Britanyalıların Akdeniz'deki korsanlık faaliyetleri öyle çirkin ve sürekli hale

gelmiştir ki, 1626 yılında Sultan IV. Murat Kral I. Charles'a aşağıdaki sözlerle şikâyette bulunmuştur:

> Tebaanızdan birtakım denizciler Kapitülasyonlarda belirlenen antlaşmalara uymayarak Hindistan'dan ticaret malları ile dönen tüccarlarımıza saldırmışlar ve gemilerine el koymuşlardır. Fazıl Paşa'ya ulaşan habere göre denizcilerimiz 600.000 dolarlık zarara uğratılmıştır... Tüccarlarımıza saldıran korsanlar bununla da yetinmemiş, topla donatılmış gemileri ile yeniden denize açılarak bu sefer de Hindistan'dan Ayman Limanı'na giden gemimize saldırarak, gemi kaptanlarını esir almış ve tayfalarına da saldırmışlardır.[60]

Alberto Tenenti'nin kayıtlarına göre, 1580 ve 1615 yıllarında Akdeniz'de korsanlık yapan ülkelerden en zalimi ve belalısı İngiltere'dir.[61] Bu nedenle Arap ve Türk dillerine *korsan* kelimesinin Batı Hıristiyan dünyasından geçmesi şaşırtıcı bir şey olmasa gerek.[62] Aynı şekilde birçok Britanyalı, Türkleri Berberi ülkesindeki korsanlık faaliyetlerinden tanırken, birçok Müslüman da İngilizleri kâfir korsan olarak tanımıştır.

Bazı Britanyalı denizciler korsanlıktan başka köle ticareti ile de uğraşmışlardır. Daha çok Sahra-altı Afrika'sından, Kuzey-Güney Amerika'ya taşıdığı kölelerden çok kar elde etmiş olsalar da [Virginia Şirketi bu amaçla kurulmuştu], ele geçirdikleri Kuzey Afrikalıları bile köle olarak satmaktan çekinmemişlerdir. 1623 yılında Sir Thomas Roe Tunusluların İngiliz korsanların "Müslüman gemilerine saldırarak yolcuları esir edip satmasına" çok kızdıklarını yazmıştır;[63] bu rapordan bir sene sonra gemisi ile korsanlık yapan Londralı bir Kaptan, bir Senegal gemisini ele geçirmiş ve gemide bulunan 150 Mağripli ve Endülüslü yolcuyu köle olarak satmıştır.[64] 1631 Ekim ayında Harrison, Senegalli tutsakların İspanyollara köle olarak satıldığını bildirmiş: Haziran 1639'da ise "ismi Marriot" olan bir İngiliz korsan gemisi kaptanı, 11 Türkü İspanya'da köle olarak satmış ve 100 Sterlin'i aşan kârını Kral ile paylaşabileceğini söylemiştir.[65] 1658 yılında Cezayir hükümdarı, İngiliz gemilerinin "Müslümanları" Venediklilere ve diğer Hıristiyanlara köle olarak satmasından şikâyet

etmiştir.[66] 1664 yılında Kaptan Chicley diğer kaptanlarla birlikte Tauries isimli bir Türk'ün, Don Juan Vincent Raby isimli bir elçiye 100 dolara köle olarak satılmasına izin vermiş; 1669'a kadar Müslümanların esir edilmesi ve satılması İngiliz deniz komutanları arasında yaygın bir uygulama olarak devam etmiştir.[67]

Bir tarafta İngiliz korsanlar Müslüman gemilere saldırarak yolcuları tutsak ederken, diğer tarafta İngilizler Cezayir, Tunus ve Fas'ın kıyı şehirlerine yerleşerek bu devletlerin donanmasında görev yaptılar.[68] Hollanda ve Katolik İspanya'ya karşı kendinden önceki seleflerinin yürüttüğü düşmanca politikadan vazgeçen James I., İngiliz gemicilerin denizlerde korsanlık yapmasını yasaklamıştır. Bunun sonucunda, bu yasağı tanımayan korsanlar dışında birçok İngiliz gemicinin geçim kapısı kapanmıştır [artık Katolikleri düşman olarak görme dönemi kapanmıştır]. Bu durum, bu yasağa uymayan İngiliz korsanları yeni arayışlara itmiştir. Ne tesadüf ki, gemicilerin yağma mallarını satacak limanlar araması ile Kuzey Afrikalı devletlerin gemi yapımında yeni teknolojilere ihtiyaç duyması aynı döneme denk gelmiştir. Bunun sonucunda da Kuzey Afrika devletleri limanlarını, elde ettikleri kârı kendileri ile paylaşmaları karşılığında Britanyalı (ve diğer Hıristiyan) korsanlara açtılar. Bu dayanışmanın sonucu Müslümanların ve Britanyalıların Akdeniz'deki korsanlık faaliyetleri daha da artırmıştır. 1611 yılında Plymouth'ta ele geçirilen bazı İngiliz denizcilerle ilgili olarak bunların 40 tayfa ve 2000 yolcudan oluştuğu ve Akdeniz'deki Mamora Limanı'nı kullandığı ile ilgili tarihi kayıtlar vardır.[69] Bu olaydan beş yıl sonra Kaptan John Smith yurttaşlarının Amerika kıtasını ele geçirmekten daha çok Akdeniz'de korsanlık faaliyetleri ile ilgilendiğinden yakınmıştır: "kafamızı" İspanyollara, Hollandalılara, Fransızlara ve Türklere hizmet etme düşüncesi, şeytan gibi yozlaştırmıştır."[70] Açıkça görülmektedir ki, Britanyalılara Akdeniz'de korsanlık yapmak Amerika'da koloni kurmaktan, Türklerin korsan gemilerinde çalışmak, Virginia'ya yerleşmekten daha cazip geliyordu. Bundan bir asır sonra 1731 senesinde J. Morgan, Sir William Manson'un "İngiliz denizcilerin Cezayirli ve Türk korsanlarla barut ve ticaret alışverişi yapmaktan" başka şey düşünmediklerinden şikâyet ettiğini yazmıştır.[71]

İngiliz, Gallerli, İrlandalı ve İskoç denizciler Türkçe öğrendiler ve sakallarını kendi yurttaşları gibi uzatmak yerine, Müslümanlar gibi kısaltmayı tercih ettiler. Türk yemekleri yediler, Türkler gibi giyindiler, onların oyunlarını özellikle "tables"[72] dediğimiz Arapçadan tercüme tavlayı öğrendiler. Müslümanların seyrüsefer, denizcilik teknolojisini ve gemi yapımını geliştirmelerine yardım ettiler (bu nedenle Arapça ve Türkçedeki denizcilikle ilgili kelimelerin çoğu Avrupa dillerinden geçmiştir.) Bu durum göz önüne alındığında, Kuzey Afrika Müslümanlarıyla, Hıristiyan Britanyalıların dayanışmasının Akdeniz ve Manş Denizi'nde tarihte belki de korsanlığın ve deniz ticaretinin en kârlı olduğu dönemle örtüşmesi kimseyi şaşırtmamalıdır. Jacobean döneminin başından Commonwealth dönemine kadar Batı Akdeniz, Kuzey Afrikalı Müslüman olmuş ve olmamış Hıristiyanların hâkimiyeti altında kalmıştır; üstelik Atlantik Okyanusu'nun Afrika ve Avrupa'ya bakan kıyılarıyla, Kanarya Adaları'na kadar olan sular da bu korsanların hâkimiyeti altındaydılar. Çöreklenmek için kendilerine merkez olarak Mamora ve Tunus çevresini seçen Britanyalı korsanların faaliyetleri 1604 ile 1640 yılları arasında zirveye ulaşmıştır. 1640'tan 1660'a kadar Senegal korsanlarla birlikte altın çağını yaşadı. En önemlisi gemilere mürettebat olan ve maddi destek veren bu korsanlar Türk ve Kuzey Afrikalı gemicilerin yanında "başlarına sarık saran" ve "Müslüman olmuş" birçok Britanyalı ve diğer Hıristiyanlardan oluşmaktaydı. Hıristiyanken Müslüman olan ve Türk korsanların arasına katılan bu denizcileri tanımlamak için Türkçe-Arapça kökenli yeni bir kelime [allaj] de üretilmiş ve 17. yüzyıl Arap kaynaklarında bu kelime çok sık kullanılmıştır.

1577 yılında denizlerde İngilizler ile Mağripliler arasındaki etkileşimin en erken örneklerinden bir tanesi meydana geldi. Korsalık faaliyetlerine katılmak için Karayipler'e doğru denize açılan Francis Drake, Aralık ayında Fas'ın batı kıyılarında bulunan Mogadore şehrine ulaştı. Geminin düşman Portekiz gemisi değil de dost İngiliz gemisi olduğundan emin olduktan sonra Mağripliler İngiliz gemisine çıktılar. Drake ve tayfaları da bu yardımlarına karşılık Mağriplileri "çeşitli hediyeler vererek memnun et[mişlerdir]." Britanyalı denizciler Mağriplilere Şarap teklif ettiler ve burada dinlerinin Müslümanlara içkiyi yasaklamasına rağmen, "gizli gizli şarap içmekten çok memnun olduklarına şa-

hit oldular." Bir sonraki gün Mağrip Kralının Drake'ın adamlarından biri olan John Fry'ı tutuklatarak, bu denizcilerin ülkesi hakkında askeri bir plana dâhil olmadıklarından emin olmak için huzuruna çağırması ile limandaki bu dostane ilişki yerini endişe ve korkuya bırakmıştır. Fry'a iyi davranılmış ve serbest bırakılmış olmasına rağmen, aceleyle denize açılan Drake yüzünden, Fry gemiye yetişememiştir. Britanyalı denizciler, Amerika yerlilerini [Kızılderililer] bilgi almak için kaçırmış ve aynı şekilde Müslümanlar da Britanyalı denizcileri bilgi edinmek için kaçırmışlardır; Drake, yerliler hakkında nasıl "bilgi elde etmişse", Kuzey Afrika Müslümanları da İngilizler hakkında benzer şekilde "bilgi elde etmişlerdir."[73]

Bundan dört yıl sonra, 1581'de, İngilizler ile Türk denizciler arasında korsanlık olarak nitelenebilecek bir dayanışma gerçekleşti. 15 kadar Türk denizci İngiliz gemisi *Roe*'ya binmiş ve "çok dostça görünen" gemi kaptanı Peter Baker ile uzun süren bir sohbet gerçekleştirmişlerdir. Tayfalar Türk denizcilere saldırmak istemişse de Kaptan buna engel olmuş, Türkleri ağırlamış ve "müzikli eğlenceyle birlikte onlara hediyeler vermiş[tir]."[74] İngiliz kaptanın Türklerle olan bu yakınlığı, Maltalılara Kaptan'ın Müslümanların gizli bir casusu olduğunu düşündürtmüştür. 1607 senesinde Fransa'nın Biscay sahilinden geçen bir İngiliz gemisinin Akdeniz'de köle ticareti yaptığı rapor edilmiştir. Mağrip dışında faaliyet gösteren İngiliz korsanlarının öylesine adları çıkmıştı ki, R. Cocks İngiliz olmayan birisi için çok tehlikeli olmasa da, bir İngiliz'in denizde karşılaşabileceği "en acımasız insanın gene bir İngiliz korsan olduğunu"[75] yazmıştır. Aynı yıl Zante'den hareket eden bir korsan gemisinde İngiliz, Mağripli ve Türk yolcular olduğu rapor edilmiştir; bir diğer raporda da Tunus'tan hareket eden bir korsan gemisinde içinde yarısı İngiliz, yarısı Türk, 90 yolcunun bulunduğu belirtilmiştir.[76] Yine aynı yıl Fransız denizciler Osmanlı makamlarına Kuzey Afrika sahillerinde gemilerine saldıran İngiliz (ve Hollandalı) korsanları şikâyet etmişlerdir.[77] Bundan üç sene kadar sonra 1610'da Tunus dışında faaliyet gösteren "İngiliz-Türk korsanları" İtalyan ve Fransız gemilerine saldırmıştır; bir sonraki yıl bir korsan gemisi 60 Türk, 40 İngiliz ve Fransız korsanla birlikte Valona limanına giriş yapmıştır.[78] Türk korsanlarla hareket eden İngiliz korsanların sayısı o kadar faz-

laydı ki, onlara Akdeniz'in yeni korsanları diye hitap edilmeye başlanmıştır. *Korsanlık Tarihi* kitabında Sir Henry Mainwaring, Kuzey Afrikalılarla İngilizlerin müttefik olduğu 1617–1618 yılında Kral I. James'e ithaf ettiği kitabında bu tür korsanlık faaliyetlerine de yer vermiştir. Mainwaring Tunuslu bir korsanla kurduğu dostluktan bahseder: "Tunuslu Kaptan eğer onunla kalırsam bütün kazancının yarısını benimle paylaşacağına, beni asla din değiştirmeye zorlamayacağına ve ne zaman istersem ülkeme dönmeme izin vereceğine namusu üzerine yemin etti".[79]

Mainwaring, Akdeniz korsanlarının arasına katılmış ve onların kültürlerine aşina olmuştur. Mainwaring'in kullandığı "birlikte tuz-ekmek" yedik sözü yerel bir ifadedir ve Müslümanların güven ve dostluğunu ifade eder. Aynı şekilde başı ile söz vermesi de bir güven ifadesidir. Mainwaring kuzey Afrikalılarla birlikte yemiş, içmiş, korsanlık faaliyetleri yapmış ve onlardan büyük iltifat görmüştür. Kitabında İngiliz korsanların Tunus ve Cezayir limanlarını kullandığını; Cezayir korsan gemisinde 150 Türk denizci ve ücretleri eksiksiz ödenen 20 İngiliz korsan olduğunu ve gemiyi "Türklerin idare ettiğini" yazmıştır.[80] Lord Carew da, Angier [Amerika kıtasında] Limanı'nda birçok İngiliz korsanın olduğunu ancak Türklerin her gemide bir İngiliz'e karşı üç Türk olmasına çok dikkat ettiklerini söyler.[81] İngiltere'den ve diğer Hıristiyan ülkelerinden gelip Müslüman gemilerinde korsanlık yapan bir sürü "mürtet" olduğu bilinen bir gerçekti. Mainwaring, korsan gemilerinde taşınan malların çoğunun İngilizler ve Flamanlar tarafından pazarlandığını da belirtmiştir. Mainwaring kendi korsanları için Senegal yakınlarındaki Mamora kıyısında bir korsanlar "cumhuriyeti" oluşturmuş ve denizlerdeki korsan faaliyetlerini bu merkezden idare etmiştir.[82]

Mainwaring gibi Müslümanlar arasında yaşayıp, onların kültürel ve askeri yönlerini yakından tanıyan bir sürü Avrupalı korsan vardı. Kral tarafından bağışlandığına dair belgesini aldıktan sonra, Mainwaring İngiltere'ye döndü ve İngiliz Donanması'nda koramiral rütbesine kadar yükseldi. Aynı şekilde, Chamberlain'in kayıtlarına göre ("bir zamanlar korsan olan") Kaptan Walsingham da Cezayir gemilerinde bir süre çalışmış, daha sonra Kral tarafından affedilmiş ve İngiliz donanmasında görev alarak Cezayir'e

karşı düzenlenen 1621 yılındaki savaşa katılmıştır. Makamından elde etiği gelirden tatmin olmayan Walsingham, İngiltere'den ayrılıp yeniden Cezayirli korsanlara katılacağını zırvalaması üzerine Kule'ye [the Tower] hapsedilmiştir.[83] Kaptan Walsingham ve Mainwaring İngiltere'ye dönmüştür ama onunla birlikte Müslüman korsanların arasına katılan birçok İngiliz denizci ülkelerine geri dönmemiştir. John Ward, Southamptonlu James Procter, Plymouthlu John Fenthve bunlarla aynı kaderi paylaşan, Röenesans dönemi İngiliz yazınının adı çıkmış diğer figürlerinden yalnızca birkaçıdır.[84] Tüm bu insanlara iftira edilmiştir. Bunun en açık örneği Robert Daborne'un yazdığı *Türk olan Hıristiyan* adlı oyununda görülür. Bu oyunda Ward birçok "Britanyalı"yı köleleştirdiği için özellikle "şeytan" olarak anlatılmıştır.[85]

Ward hakkında tarihi olarak Tunus'a yerleştiği ve büyük bir filoya sahip olduğu haricinde çok az bilinen şey bulunmaktadır. Ward ganimetlerini kendisine "kardeşim" diyecek kadar iyi dost olduğu yeniçeri Ağası Kara Osman ile paylaşmıştır.[86] Ward refah ve ihtişam içinde yaşadı, bira yerine bol şarap içti, *John the Baptist*'in 1606 yılında ele geçirilmesinde kendisine yardım eden Anthony Johnson, üç yıl Tunus'ta yaşayan Thomas Mitton ve kendisi gibi Türklerin arasına katılan William Graves ve Tobby Glanville[87] gibi "mürtet"lere öncülük etti.[88] Ward'ın gemilerinde az sayıda Türke rastlamak mümkünse de, gemilerinin tüm mürettebatı çoğunlukla hep Britanyalıydı. Korsanlıktan epey zengin olan Ward, 1607 yılına kadar "İngiliz ve Türklerden oluşan 400 mürettebatlı" devasa bir geminin sahibi olmuştu.[89]

Ward'ın ismi genellikle gemisinde Türk ve İngiliz tayfalar kullanan Hollandalı korsan denizci Simon Dansker (veya Danser) ile çağırışım yapmıştır.[90] Bu iki korsan Müslüman topraklarda öylesine ün sahibi oldular ki, bunun belki de en önemli göstergesi 17. yüzyılın sonuna doğru Tunuslu bir yazar tarafından hatırlanmış olmasıdır. *Akhbar Ifriqiya wa Tunis* adlı kitabında İbn-i Ebu Dinar, Kaptan Osman Bey'in yerine geçen Kaptan Yusuf Bey'in Tunus donanmasındaki başarılarından bahsederken, Ward'a da [bu kitapta Ward'ın ismi Wardiyya olarak kullanılmıştır] atıfta bulunmuştur: "bu dönemde Kaptan reislerin sayısı arttı ve Yusuf Bey ile arkadaşları denizlerde düşmanlarına korku salan korsanlar

olarak ün yaptılar. Bu dönemdeki Kaptan reislerden en ünlüleri önceleri Hıristiyan olan ve sonradan İslam dinini kabul eden Reis Samson ve Reis Wardiyya isimli iki kişi idi. Bunlarda denizlerin ünlü korsanları arasına katıldılar".[91] Hikâyelerinin kendileri öldükten asırlarca sonra bile Müslümanlar arasında bir efsane gibi anlatılması ve geride bıraktıkları etkiler düşünüldüğünde, bu iki ismin Tunuslu yazarlar tarafından zikredilmesi dikkate değerdir.

Ward gibi İslam dinine geçen bir diğer korsan da Sir Francis Verney'dir. Korsanlık yaşamından önce Verney, Kaptan Giffard ile birlikte Mulay Zaidan'ın donanmasında paralı asker olarak görev yapmıştır. Donanma yenilgiye uğradığında Verney, uzak akrabası Giffard'ın aksine, kahramanca ölmeyi tercih etmeyerek Ward'a katımış, Cezayir'e yerleşmiş ve buradan özellikle Poole ve Plymouth'tan gelen İngiliz ticaret gemilerine saldırılar düzenlemiştir.[92] Bu dönemde Türklerin arasına korsan olarak katılan ve St. George Kanalı civarında korsanlık yapan başka bir Britanyalı da John Nutt idi.[93] John Nutt'ı tutuklama emri ile görevlendirilen Kaptan Plumleigh'in yazdıklarına göre, Nutt "27 gemiden oluşan bir Berberi filosuna" komutanlık etmektedir.[94] Bu dönemde Ambrose sayer isimli Cornwalli başka bir korsan da Cezayir dışında faaliyet gösteren başka "bir korsan filosunun kaptanlığını" yapıyordu.[95] Sir William Manson 1617 yılında yazdığı bir raporda İngiliz korsanların Cezayirlilere casusluk yaparak, İngiltere'nin düzenlemeyi planladığı saldırı hakkında "istihbarat" vermelerinden endişe duyuyordu.[96] John Rawlins 1622 tarihli bir raporda bir grup İngiliz'in "Cezayir korsanlarına" katıldığını yazmıştır.[97] İngiliz kaptanlar Kelly ve Sampson Türklere katılarak, "onlarla birlikte okyanuslarda korsanlık yapmaya başlamıştır."[98] 1625 yılında Senegal Limanlarını kullanan "Plymouthlu Arthur Drake isimli bir İngiliz'in Türkler arasında özgür bir yaşam sürdüğü" ve Devon kıyılarında korsanlık yaptığı rapor edilmiştir. Aynı yılın ilerleyen aylarında, "bir Bennett, Londralı tüccar, Senegal yakınlarında bir grup korsan tarafından tutsak edilmiştir."[99] Henry Byam 1628'de yazdığı bir raporda Türklere katılan ve kendi yurttaşlarına saldıran korsanların çoğunun İngiliz olduğundan yakınmıştır.[100] Müslümanları hâkimiyeti dışında bulunan denizlerde korsanlığın bu kadar cazip olması, İngiltere'nin Mağrip elçisi John Harrison'u çok endişelendirmiştir. Senegal limanlarına

ticaret için uğrayan İngiliz ticaret gemilerinin sayısındaki artış üzerine Kral I. Charles'a bir uyarı mektubu yazmıştır: "Majesteleri, Senegal Limanı'na gelen İngiliz gemileri ve korsanları bir süre sonra korsanlığın cazibesine kapılarak Türklere katılıyorlar; neticede Majesteleri birçok tebaasını, Dinimiz de birçok temiz ruhu kaybediyor."[101] Korsanlar tarafından Senegal kıyılarında tutsak edilen James Davie, 1636 yılında Senegal'de tutsak edildikten sonra Kanalda faaliyet gösteren Türk Korsanlara katılmak isteyen "870 kişiden oluşan İngiliz, İskoç ve Gallerli" denizcinin bulunduğunu rapor etmiştir. Davie bu insanların "korsan olmaya çok istekli olmadıklarını ama fidyeleri ödenmezse istemeyerek de olsa Türklerin arasına katılacaklarını" belirtmiştir.[102]

Müslüman bayrakları altında tayfalık yapan İngiliz, İskoç ve İrlandalı tayfaların sayısı her geçen gün artmıştır. Bunlardan birçoğu din değiştirmiş ve Müslümanların arasında kalmıştır, ama bir kısmı da Kral tarafından affedilmek için yeterli olan fidye parasını biriktirdikten sonra ülkelerine dönmüştür. Bu insanlar için Müslümanlar arasında yaşamak maddi ve mesleki açıdan tatminkârdı. Bu insanların çoğu korsanlık yapmak için Akdeniz'i mekân tutmuşlardı, ancak Kızıl Deniz ve İran Körfezi dâhil Ümit Burnu'ndan Çin ve Japonya'ya kadar yağmacılık yapanlar da vardı. Tüm bu dönem boyunca, korsanlık çok kazanç getiren bir uğraştı ve Britanyalılar Müslümanlar arasında en başarılı korsanlardı.

Tüccarlar

Mağrip Limanları İngiliz askerleri, korsanları ve tüccarları için Müslüman topraklardaki en cazip ve ulaşılması en kolay yerlerden bir tanesiydi. Bu ülkenin İngiltere ile dostane ilişkileri vardı ve Britanyalılar burada İngiliz yasalarının kendilerine yüklediği yükümlülüklerden uzakta, güven içinde hissettiler. Bazı İngilizler burayı nefret ettikleri bir yurttaşını öldürebilecekleri bir yer olarak görmüşlerdir. Kraliçe Elizabeth'in, Mulay Ahmet Al-Mansur'a elçi olarak gönderdiği ve 1579 yılından beri Mağrip'te yaşayan Ralph Skydmoore'un bir İngiliz tüccar tarafından 1585'te zehirlenmesi buna en açık örnektir. Suçlu "hak ettiği cezaya çaptırıl-

mak" için daha sonra İngiltere'ye iade edilmiştir.[103] Bir grup İngiliz ise bu limanları bir süre macera yaşadıktan sonra evlerine yeniden dönebilecekleri geçici bir yer olarak görmüşlerdir. 1587'de John Herman İngiltere'den Fas'a kaçmış, ancak Kraliçe'nin iadesini istemesi üzerine İngiltere'ye geri gönderilmiştir.[104]

T.S. Willan'ın *Studies in Elizabethan Foreign Trade* adlı kitabında[105] Fas'ın birçok İngiliz Tüccar'ın gidip yerleştiği ve uzun süre kalabildiği çok önemli bir ticari müttefik olduğu yazılmıştır. 1569 yılında Kraliçe Elizabeth'e gönderdiği bir mektupta Mulay Abdullah Galip, Kraliçe'nin tebaasından tüccarların ülkesinde emniyet içinde olacaklarına dair teminat vermiştir. 1572 yılına kadar Fas'ta yaşamaya başlamış (1600'e kadar orada yaşayacak olan) ve İngiltere ile ticaret yapan, bu arada Fas gümrük kayıtlarına göre Arapçayı da çok iyi konuşan, Thomas Owen adlı bir İngiliz Tüccar'da bahsedilmektedir.[106] 1574 yılında Kuzey Afrika ile yapılan ticareti tekel altına almaya çalışan İngiliz tüccarlar Kraliçe'ye, ticaret yapan "birçok" İngiliz Tüccarın Berberilerle ticaret yaptıklarını, çıkış noktası olarak yasal olmayan limanları kullandıklarından dolayı gümrük vergisi ödemediklerini, bunun da kendi ticaretlerini tehdit ettiğini bir mektup ile şikâyet etmişlerdir.[107] Bu durum Kuzey Afrika'da muhkem İngiliz Ticaret Şirketi ile henüz çalışmaya başlamadan önce Fas'a yerleşen ve Kuzey Afrika-İngiltere arasında ticaret yapan ve kayıtlarda isimleri geçmeyen İngiliz tüccarların bulunduğunu göstermektedir. Berberi ülkesinde mukim George Gyppes buna bir örnektir.[108] İngiliz Arthur olarak tercüme edilebilecek bir tüccar, 1584 yılında, Mağrip'in Askeri Merkezi Dar al-Odda'ya askeri teçhizat teslim etmiştir.[109] 1589 yılında Kraliçe'nin Mulay Ahmet'e Mağrip elçisi olarak görevlendirdiği Henry Roberts; M. Richard Evans, Edward Salcot ve birtakım İngiliz tüccarın Mağrip'e yerleşmiş olduğunu rapor etmektedir. 1591 yılında "Berberi ülkesinde ve hükümranlığı bölgesinde dört yıldır ticaret yapan Londralı bir takım tüccarın dört senedir burada bulunduğu" yazılıdır. 1603 yılında ise John Wakeman isimli bir İngiliz tüccarın "Berberi ülkesinde uzun süredir ikamet ettiği" rapor edilmiştir.[110]

Tüccarların ve seyyahların yanında, Müslümanlar ile birlikte yaşayan müzisyenlerden casuslar ve onların kadın akrabaları-

na varıncaya kadar değişik gruplardan Britanyalılar vardı. 1577 yılında Mağrip Kralı Mulay Abdel Malik, Edmund Hogan'a sarayında kendisini eğlendirecek İngiliz müzisyenler getirmesini söylemiş ve "onların kendi kanun ve vicdanlarına [inanışlarına] göre yaşamalarına izin vereceğine" dair söz vermiştir.[111] Akdeniz'deki İspanyol gemileri hakkında istihbarat toplamak için 1579 yılında Fas'ta yaşayan Bristollü Thomas Cely isimli bir İngiliz kayıtlara girmiştir.[112] Kaptan John Smith, 1604 yılında yazdığı bir raporda Fas'ta yaşayan İngiliz asıllı "kuyumcular, demirciler, oymacılar ve saatçilerden" bahseder. "Gümrüksüz" ticaret yapma imtiyazına sahip bu insanların günlük kazancı 10 şilin kadardı ve yeme-içme ile giyinme ihtiyaçlarını Mağrip Kralı karşılardı.[113] 1618 yılına gelindiğinde, İngilizler Cezayir'i, artık Cezayir'in askeri sırları hakkında yeterli istihbarat yapacak kadar iyi tanıyorlardı: "bir takım tüccar, İngiliz Kral tarafından Cezayir hakkında istihbarat toplamak için Berberi ülkesinde görevlendirilmişti ve Cezayir'de faaliyet gösteren korsanlar hakkında yeterli bilgiye ulaşmak, onların Kuzey Afrika'da bulunma amacını başarıya ulaştıracaktı."[114] 1620 yılında casus olduğu şüphesi ile Kaptan Gyles Penn Mağripliler tarafından tutuklandı. Serbest bırakıldıktan sonra, 20 yıl kadar daha Berberi hâkimiyetindeki yerlerde yaşadı.[115] 1623 yılında Fas'a giden Samuel Cade, "Berberi Şehzadesi Syder Ali'nin sarayında bulunmuş ve tebaası ile yakın dostluk kurmuş", Berberi hâkimiyeti olan bölgede "gemiler dolusu ev gereçleri" satma imtiyazı elde etmiştir.[116] 1631 yılında Gertrude Lacon ve Sara Bramforde, "tüccar olan ve o bölgede yaşayan kardeşleri ile birlikte Berberi ülkesine gitmişlerdi."[117] 1638 yılında Safi'de bulunan Sir George Carteret, "burada 20 yıldan fazla süredir yaşayan İngilizler tüccarlar ile karşılaştığını" yazmıştır.[118] Henry St. John'un kurduğu ticaret şirketi Senegal'den Londra'ya altın ve güherçile karşılığında kereste, yün ve askeri malzemeler taşıyordu.[119]

İngilizlerin ilk temasa geçtiği Müslüman ülke Mağrip'ti; bunun da ötesinde, Avrupa sınırları dışında sosyal iletişim içine girdiği, ticaret yaptığı ve aralarında yaşamaya başladığı ilk Müslüman ülke de Mağrip olmuştur. Bunun dışında Osmanlı İmparatorluğu'na giden ve oraya yerleşerek benzer ilişkiler kuran İngilizler de vardı.1560 yılı kadar erken bir dönemde William

Dennis, William Malim ve Thomas Cotton'un İstanbul'da ticaret yaptıklarını biliyoruz.[120] 1575'te John Wight ve Joseph Clements İstanbul'da bir buçuk yıl kalmışlardı.[121] Bundan birkaç sene sonra, 1580 yılında, Kraliçe Elizabeth ile Sultan III Murat arasında yapılan antlaşma şu şartları içeriyordu: "Osmanlı ile ticaret yapan hiçbir İngiliz, ticaret veya seyahat için geldiğinde, evli ya da bekâr olsun kelle-vergisinden muaf olacaktır."[122] Osmanlı Sultanı İngiliz tüccarların Türk ülkesinde yaşamalarına ve ticaret yapmalarına olumlu bakıyordu, bunun için de onların rahat ticaret yapabilmesi için gerekli düzenlemeleri yapmakta tereddüt etmiyordu.

Mağrip'te olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nun da yasadışı ticaret yapmaya elverişli bir yer olduğunu düşünen İngilizler vardı. 1599 yılı Haziran'ında Türkiye'de sahte para basmayı planladıklarını itiraf eden bir grup İngiliz yakalandı. Türkiye'de para basma makinesi ve para basma işinden anlayan ustalar bulunmadığı için, "makineyi" İngiltere'de üretip, Türkiye'ye kaçak yollardan sokarak, orada sahte para basabileceklerini düşünmüşlerdi.[123] Bundan 20–30 yıl sonra, Henry Robinson İngiltere'deki dini baskının bir takım İngiliz tüccarlarını "Türkiye'ye gitmeye ve yerleşmeye zorladığını" yazmıştır: 10 yıl sonra Paul Haget "dört yıl Türkiye'de" yaşadığını ve "bu sürede İstanbul'daki gümrük ve daha düşük rütbeli memurların hemen hepsini tanıdığını" belirtmiştir.[124] 1642 ve 1660 yılları arasında İstanbul ve İzmir'de yaşayan İngiliz cemaatleri vardı ve bunlar yalnızca Yakın Doğu Şirketi için çalışmıyor, aynı zamanda da Commonwealth rejiminden kaçan Kral taraftarları ile kirli işler çeviriyorlardı.[125] 1657 senesinde William Ellis, neredeyse İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında siyasi krize neden olabilecek bir olaya karışmıştır: bir süre Mısır Memfis valisinin mahiyetinde gemi ustası olarak çalıştıktan sonra, Paşa'nın büyük miktarda malıyla kaçmış, Cromwell'in emri ve Tuscany Lordu'nun yardımı ile yakalatılana kadar Legorn'da zenginlik içinde yaşamıştır.[126] Atlantik okyanusundan Nil Vadisi'ne, İstanbul'dan Senegal'e uzanan bir coğrafyanın sınırları içinde Britanyalılar Müslümanlarla birlikte yaşamıştır.

Mağrip ve diğer Müslüman dünyasında yaşayan bu tüccarlar arasında ilişkiler her zaman dostane olmamıştır. Kavga ettikleri

zaman çözüm için Müslümanların mahkemelerine başvuranlar olmuştur. 1572 senesinde bir Yahudi tüccar kendilerine "kaba dokunmuş ve boyanırken yanmış" kalitesi düşük kumaş sattığı için İngiliz "Hıristiyan" tüccar Richard Glassock'u mahkemeye vermiştir, ancak daha sonra davayı geri çekmişlerdir.[127] Kumaş ticareti İngilizler için son derece önemliydi, çünkü bunun karşılığında Mağrip'ten güherçile ve şeker (1590'lardan sonra altın) ithal ediyorlardı.[128] Kraliçe, birçok kez Mağrip Hükümdarına, İngiliz tüccarları korumaları için ricada bulunmuştur. Bazen kendi tebaasından olan tüccarlar için, bazen de diğer bazı Avrupalı tüccarların affını istemiştir.[129] Kral I. James tahta geçinceye kadar İslam coğrafyasında yaşayan İngiliz tüccarlar hakkında, Müslüman mahkemelerin İslam hukukuna göre verdiği kararın sayısı o kadar yükselmişti ki, John Harrison, Hıristiyan İngiliz vatandaşlarının Kutsal Kitap'a karşı olan bu tutumlarına çok öfkelenmiştir. Bu nedenle Harrison yurttaşlarına haklarını Müslüman mahkemelerde değil, kendi ülkelerinde aramaları emrini vermiştir. Ayrıca İngiliz tüccarları, Musevilerin ve Müslümanların yanında kaldıklarında "özellikle Pazar günleri dini ayinlerine devam etmeleri konusunda" uyarmıştır. Harrison Pazar ayinlerine katılmaları için yurttaşlarına hizmet etmiş ve işlerini bırakarak Kilise'ye gelmelerinden duyduğu memnuniyeti onlara bizzat söylemiştir. Bu kurala uymayan bir İngiliz tüccarı azarlamış, tüccar da buna karşılık "Berberi ülkesinde Pazar ayinlerinin çok yaygın olmadığını" söylemiştir.[130] Kiliseye gelmeyen tüccarın sahte para basıp Mağriplilere verdiğinden şüphelenen Harrison haklı çıkmış, Müslüman ahalinin adamın aleyhinde şahitlik yapması ile durum açığa çıkmıştır. Bunun üzerine Harrison "İngilizleri daha dikkatli davranmaya davet için yanında getirdiği din adamlarıyla birlikte tüccarları ziyaret etmiş ve onlara daha dikkatli ve dürüst davranmalarını telkin etmiştir."[131] Bilhassa İslam ülkelerinde yaşayan İngiliz Hıristiyanların dini nasihatlere daha fazla ihtiyaç duyduğunu söylemiştir.

John Harrison gibi, Berberi Ticaret Şirketi ve Yakın Doğu Ticaret Şirketi [özellikle İstanbul ve İzmir'de] yurttaşlarının dini ihtiyaçlarına cevap vermek ve onları yabancı tesirlerden korumak için mutlaka din görevlileri bulundurmuşlardır. Halep ve İstanbul'da ikamet etmek üzere din adamları göndermişlerdir.

Edward Pococke gibi bazı din adamları Arapça konuşan ülkelerde hizmet vermişler ve kaldıkları süre içinde Arapçayı iyi derecede öğrenerek İngiltere'ye döndüklerinde Şarkiyatçılık çalışmalarının gelişmesinde önemli katkıda bulunmuşlardır. Çok dindar biri olan ve konuşmalarında Kutsal Kitap'tan alıntılar yapan Harrison, İstanbul'da veya Senegal'de yaşayan İngiliz toplumunun bir süre sonra İslam toplumunun kurallarını benimsemelerinden ve Hıristiyanlığı unutmalarından —Sir Thomas Shirley gibi— çok endişe etmiştir.[132] Bu nedenle Müslüman topraklarda yaşayan İngiliz yurttaşları ile yakından ilgilenilmesi gerektiğine inanmaktaydı. 1630 yılında Kral I. Charles ile Mağrip Kralı Mulay al Velid arasında imzalanan antlaşmada, İngiliz tüccarların Pazar günleri mahkemeye çıkarılmaması konusunda bir madde eklenmiştir. Britanyalıların Müslüman kanunlarına teslim edilmesine engel olmanın çok zor olduğunu anlayan İngiliz yetkililer, en azından kutsal saydıkları Pazar gününde bu tür işlerin yapılmasına engel olmaya çalışmışlardır.[133]

Bugünkü tabirle teknoloji casusluğu diye adlandırabileceğimiz durum Britanyalılar ile Müslümanlar arasındaki en ilgi çekici mübadeledir.[134] İncelemesini yaptığımız bu dönemde, 1550'ye kadar yün ihracatı İngiliz kumaş endüstrisini kuşatan bir havadaydı. İhracattaki düşüş İngiliz ekonomisinin üçte birini aşmıştı ve bu düşüşün birçok nedeni vardı. İngiltere'de imal edilen geleneksel yün kumaş ağır ve kalındı, oysa Akdeniz piyasası daha ince dokuma kumaşlar talep ediyordu. Bunlara ek olarak, İngiliz tüccarlar bazen müşterilerini aldatıyorlardı.[135] Bu düşüşün sonucunda, İngiltere'nin Kent ve Suffolk gibi kumaş üreten şehirleri iktisadi krize girdi ve Londralı tacirler de ürünlerini ve hizmetlerini geliştirmek zorunda olduklarını fark ettiler. Tacirler ihracat yaptıkları ülkelerin talep ettiği desen, renk ve dokuda kumaş üretmeleri gerektiğini anlamışlardı. Richard Hakluyt kumaş endüstrisindeki düşüşün hemen farkına varmış ve bunun nasıl üstesinden gelinebileceğini araştırmıştır: Britanyalıların yün ve boyama sanayisini geliştirmelerinin tek yolunun Müslümanlardan casusluk yoluyla onların yöntemlerini öğrenmek olduğunu önermiştir. 1579 senesinde büyükelçi Londralı boya ustalarına "Moskova'ya ve İran'a, orada kullanılan ileri boyacılık yöntemlerini öğrenmek ve İngiltere'ye tanıtmak için en az iki çırak göndermelerini is-

temiştir."[136] Aynı yıl, İran'da bulunan yurttaşı, boyacı ustası M. Morgan Hubblethorne'a mektup yazarak gelmeden önce mutlaka İran'da kullanılan boyacılık tekniklerini öğrenmesini istemiştir.[137] Üç yıl sonra "Türkiye'ye" seyahat eden bir arkadaşına, ülkesinde kriz içinde olan kumaş ve boyama endüstrisinin gelişmesini sağlayacak şeylerin bir listesini vermiştir: "a) Türkiye'de üretilen her kumaş türünden bir örnek al; b) Ülkemizde üretilmesi daha kârlı kumaş türlerini belirle; c) Ülkemizdeki fakirler için muhtemel bir kazanç kapısı olabilecek çadır ve şapka üretimini öğren."[138]

Hakluyt aynı yıl İstanbul'daki İngiliz elçiye gönderdiği bir mektupta açıkça İngiltere'nin tekstil kalitesini iyileştirmek için bu sektörde acil reforma ihtiyaç duyduğunu yazmıştır. Hakluyt, Türklerin kumaş endüstrisini öğrenmek ve taklit etmenin, İngiliz tekstil sektörünün yeniden toparlanması için bir zorunluluk olduğunu söylemiştir:

> Öğrendiğime göre dünyada üretilen en kaliteli kumaşı Türkler boyuyormuş; bu nedenle senden İngiltere'ye kumaş ustaları veya Türklerin dokuduğu kumaşlardan örnekler göndermeni istiyorum. Bu örnekler İngiltere'de kendilerini dünyanın en iyi kumaş dokuyucuları zanneden ustalarımız tarafından incelensin ve onları utandırarak, sabit-fikirlilikten kurtarsın ve bu sayede hem kendi ülkeleri için hem de bütün dünya için daha iyi kumaş dokuyabilsinler.[139]

Hakluyt ayrıca elçiden İngiltere'ye Türkiye'de kumaş üretiminde kullanılan "bitkilerin tohumundan ve köklerinden" birer örnek göndermesini, "kumaş işleme sürecini yakından gözlemlemesini" istemiştir. Türkler bir şeyi İngilizlerden daha iyi yapabiliyorsa, elçi bunun nasıl yapıldığını öğrenmeli ve ülkesine getirmeliydi. Hakluyt, "mesleğinde" yetkin bir Türk ustanın İngiltere'ye getirilerek ipek ve yün dokuma sanatını İngiliz tekstilcilere öğretmesi gerektiğini elçiye mektubunda ayrıca belirtmiştir. Türk Usta'nın yasal yollarla gelmesi mümkün değilse "ileri gelen devlet adamlarına" rüşvet vererek bu duruma göz yummaları sağlanmalıydı.[140] 1584 yılına gelininceye kadar, Hak-

luyt "girişilen Batı dünyasının keşfi", yeni yöntemlerle ülkesinin "Mağripliler, Berberiler ve Afrikalılar" ile ticaretinin "özellikle yün kumaş" ihracatında daha iyi olacağını umut etmişti. Bunun en önemli nedeni ise Amerika'ya doğru yola çıkan her gemi Berberi hâkimiyetindeki yerlere uğruyordu, İngiliz tacirler bu durumu ticareti geliştirmek için lehlerine bir fırsat olarak kullanabilirlerdi. Londra ve Hereford'un bu ticaretten faydalanabileceğine ve bu sayede "fakir insanlara geçim kapısı açabileceğine" Hakluyt inanmıştır.[141]

İngiltere ile Müslüman ülkeler arasındaki bir başka önemli rekabet bilim ve tıp alanındaydı. 1582 senesinde Walsingham eczacısı "Niqula" -muhtemelen Nicholas Cabry- ilaç yapımı ve tedavi yöntemlerini öğrenmek için İstanbul'a gelmiş ve burada dört yıl geçirmiştir.[142] İslam tıbbı Avrupalılar için önemli bir disiplindir: Ortaçağ Avrupası'nda hemen bütün tıp öğrencileri er-Razi, İbn-i Sina ve İbn-i Rüşt'ün eserlerini okumuştur.[143] 1593'te İbn-i Sina'nın *Kanun* adlı kitabının Roma üniversitesinde temel kitap olarak okutulması için Arapça ve Latince olmak üzere baskıları yapıldı. Bu arada Hıristiyan dünyasında geliştirilen, Britanyalıların İslam dünyasına ihraç etmek istediği yeni teknolojik ürünler de vardı. 1600 yılında Fas'ta yaşayan Thomas Bernhere, Matematik teorilerini gemi rotalarını tespit etmek için uğraşan ve (*Gemi Rotaları'nda Yapılan Yanlış Hesaplamalar* 1599) adlı kitabın yazarı Edward Wright'a "Mağrip Kralı'nın usturlap ile ilgili sıra dışı her şeye oldukça iyi para ödeyeceğini söylemiştir." Bernhere usturlap ve buna benzer aletlerin sadece pirinç veya gümüşten yapılabileceğini ve aletin ilgili kısmının "Arapça kelimeler ve figürlerin" işlenmesi için boş bırakılabileceğini söylemiştir.[144] Bernhere, Wright'a İngiltere'deki Mağrip elçisine "mıknatıs taşı" ile yaptığı deneyleri göstermesini de söylemiştir. Britanyalılar, Müslümanlara teknolojilerini tanıtmaya, onları etkilemeye ve onlara bu ürünleri satmaya önem veriyorlardı. Francis Bacon'un da belirttiği gibi, Bernhere, teknolojinin iktisadi güç de getirdiğini fark etmişti. Böylelikle bilim ve teknoloji İngilizler ve Müslümanlar arasındaki ticaretin bir parçası olmuştur.

Müslüman devlet adamları ve mahiyetindeki kişiler İngiliz bilim adamlarının ve fizikçilerin ülkelerinde ve saraylarında gö-

rev yapmalarını arzulamışlardır. Bu dönemde *kimya* bilimi, İslam Dünyasında çok revaçtaydı. 18. yüzyılın başında Arap tarihçi Al-Gufrani kimya bilimini "kurşunu altına, bakırı da gümüşe" çeviren bilgi olarak tanımlamıştır. Gufrani Fas tarihinden bahsederken Mulay Abdullah'ın bilim konusunda yetenekli,[145] varisi Mulay al-Mansur'un da "astronomi ve astroloji bilimine çok meraklı olduğunu, Ay ve Güneş'in hareketlerini izlemeye yarayan aletleri çok sevdiğini" yazmıştır.[146] Mulay- Al-Mansur sadece bilime değil, bilim adamlarına da değer veriyordu. 1601 yılında "John Rolliff adlı bir bilim adamı ile Eczacı Richard Edwards" Kraliçe tarafından Mulay Al-Mansur'un sarayında Krala hizmet etmeleri için gönderilmiştir.[147] Mağrip elçisinin İngiltere'yi ziyaretinden bir sene önce bu iki adamını, bütün masraflarını kendi bütçesinden karşılamak koşuluyla Mağrip Kralına göndererek, Kraliçe iki ülke arasında dostluk ilişkisinin geliştirilmesine ne kadar önem verdiğini de göstermiştir.

Bu bilimsel alış-verişler Stuart Hanedanlığı dönemine kadar devam etmiştir. 1637 yılında Mağrip Kralı ile Edmund Bradshaw arasında ilginç bir olay yaşanmıştır. Robert Blake'in yazdıklarına göre, Bradshaw Mağrip'e "cebinde beş kuruşu olmadan" vardığında, amatör bir şekilde Kralın sarayında "kimya" ile uğraşmaya başlamış ve "cadılarla konuşmuştur." "Hasta olan Mağrip Melikesi'ne" bir miktar yanında bulundurduğu tozdan vermiş ve bu toz Melike'nin hastalığına çok iyi geldiğinde, Melike "teşekkürlerini göndermiş" ve bunun üzerine Mağrip Kralı Bradshaw'a "bir Berberi atı ve birçok değerli hediyeler göndererek, yaptığı tozdan bir miktar daha göndermesini rica etmiştir." Bu olaydan sonra, Mağrip'teki ileri gelen bilim adamlarının birçoğu Bradshaw'u ziyaret etmiş, "yaptığı ilaçtan ve diğer kimyasal tozlardan" kendilerine örnekler vermesini rica etmişlerdir. Kimya ve simya bilimi Britanyalılar ile Müslümanları bir araya getirmiştir.[148] Bu tür ilişkiler Müslümanlar ile Britanyalılar arasında oldukça geniş çapta karşılıklı bilgi, yakınlık ve işbirliği olduğunu göstermektedir. Bu tür etkileşim bize Senegal'den İstanbul'a kadar İslam coğrafyasının, hayatlarını kazanmak ve daha iyi bir hayata sahip olmak isteyen İngiliz tüccarlara, bilim adamlarına ve askerlere birçok fırsatlar sunduğunu göstermektedir. Müslümanlar bu coğrafyada birçok gemici ve askerle birlikte

İngiliz, Berberi ve Türk tüccarına iş vermiş, onlarla ortak iş yapmış ve arkadaşlık kurmuşlardır. Hıristiyan olmayan başka hiçbir yer Mağripli Kuzey Afrika'dan ve Türk "Akdeniz'inden" daha fazla Britanyalı çekmemiştir.

Esirler

Britanyalılar ile Müslüman topluluklar arasındaki ilişkinin bir başka boyutunu, pek dikkate alınmayan ama önemli olan, esirler oluşturur. Bu etkileşimi sağlayan esirler, Müslümanlar tarafından tutsak edildikten sonra onların arasında yaşamaya başlayan, fırsat bulduğunda ülkesine kaçan veya yurttaşları tarafından fidyesi ödendikten sonra azat edilen kölelerden oluşmaktadır. Bu dönemde sayısını bilmediğimiz kadar çok gemici, tüccar, asker, topçu, tayfa, din adamı, soylu ve sıradan erkek ve kadın İngiliz ve Britanya vatandaşı tutsak edilerek, Kuzey Afrika'daki ve Fas'ın Atlas Okyanusu kıyılarındaki köle pazarlarında satılmıştır. Bu esirler Müslümanların arasına katılmış, onların arasında saygınlığı olan bir esnaf veya tüccar olarak değil de özgürlükleri sahiplerinin elinde olan çaresiz tutsaklar olarak yaşamak zorunda kalmışlardır. Burada tutsak olan insanlar, yaşadıkları dünyayı kalyon kürekleri arkasından veya *bagnios* (köle hapishanelerinden), çalıştıkları tarladan ve hizmet ettikleri malikânelerden gözlemlemişler ve anlatmışlardır. Bu insanlar Müslüman dünyasını aşağıdan gözlemlemişlerdir.

1577 ile 1704 tarihleri arasında Müslümanların elinde esir olarak yaşayan 22 İngiliz vatandaşı tutsağın anıları kayıtlara geçmiştir. Bu dokümanlarda olmayan, Müslümanların eline esir düştükten sonra kimliğini kaybeden ve dinini değiştirerek Müslümanlarla birlikte yaşamını sürdürmüş olan daha birçok tutsağın da bulunduğu, bu anıları yazanlar ve yayınlayanlar tarafından biliniyordu. Bunlardan Joseph Pitts ve Thomas Pellow (anıları 1739 yılında yayınlanmıştır) Müslüman toplumun içinde kimliklerinde vazgeçen ve dinlerini değiştirenlerden sadece ikisiydi. Bu iki İngiliz, diğer esirler gibi, ülkelerinde din değiştiren esirler hakkında birçok hikâye dinleyen yurttaşlarının kendilerine

şüphe ile baktıklarının ve esaretin onları ne kadar değiştirdiğini merak ettiklerinin farkındaydılar. Esaretten kurtularak evlerine dönen tutsakların hakkında toplum onların dinlerinden dönüp dönmediklerini ve fiziksel olarak İslam mührü taşıyıp taşımadıklarını sorgulamaktaydı. Her ne kadar kesin sonuçlar vermese de, İngiltere'ye dönen esirlerin Müslüman olmadıklarından emin olmak için gemi kaptanları ve halk esaretten kurtulanları soyarak sünnet edilip edilmediklerine bakıyorlardı.

Bu tür kaygılardan dolayı 17. yüzyılda, Müslümanların arasında yaşadıktan sonra ülkelerine dönen esirler kendilerini güven içinde hissetmemişlerdir. Bu nedenle Müslümanların arasında esir olarak yaşamış olan İngilizler/ Britanyalılar/ Hıristiyan vatandaşların kimliklerini koruyup korumadıkları sürekli sorgulanmıştır. Ülkelerine döndükten sonra esirler yargılanmışlar ve bu yargılama sürecinin sonunda İngiliz Hükümeti suçlu bulduklarını cezalandırmıştır. *Stockholm sendromu* tanımlanmadan çok önceleri, Müslüman olmanın ilerleme ve maddi kazanca dönüştüğü zamanlarda, esirin kendisini efendisiyle özleştirmesinden toplum endişe duymuştur. Müslümanlar arasında esir olmak aynı zamanda bu dünyanın cazibesine kapılmak anlamına da geliyordu. Birçok İngiliz, yurttaşlarının Müslüman dünyasının cazibesine kapılarak onlarla birlikte yaşamaya başladığını rapor etmişlerdir.

Bu nedenle Müslümanlar arasında geçirdikleri dönemi ve yaşadıkları tecrübeleri yazarken —yeminli ifade verirken ve akrabalarıyla haberleşirken— dini ve milli kimliklerine olan sadakatlerini anlatmak için bu esirler kendilerini Müslümanlar arasında esarete ve çalışmaya dayanmış Britanyalı esirler olarak göstermişlerdir. Müslümanlar arasında kalmış kahraman Britanyalılar olarak kendilerini gösteremeyeceklerinden dolayı, bu insanlar anılarını Müslümanların askeri ve siyasi sırlarını anlatan birer istihbarat raporu şeklinde yazmışlardır. Özellikle, ülkelerindeki akrabalarına yazdıkları mektuplarda, fidyelerinin ödenmesi ümidiyle, vatanlarına olan sadakat ve bağlılığı vurgulamışlar ve Müslüman devletlerin orduları hakkında istihbarat bilgilerine yer vermişlerdir. Esir iken kız kardeşine gizlice yazdığı bir mektupta Pethericke Honicombe, Senegal Limanından İngiltere'ye saldırmak için "30 yelkenli geminin yaz aylarına doğru İngiliz kıyı-

larına gelmeye hazırlandığını, bunların engellenmesi için acilen önlem alınmaması durumunda İngiltere'nin çok zarar göreceğini belirtmiştir."[149] Bu nedenle 17 yüzyılda esirler tarafından kaleme alınan birçok anıda, Müslüman dünyasının coğrafi topografyasına, bitki çeşitliliği ve türlerine, toplumsal değerler ve dini alışkanlıklarına geniş yer verilmiştir. Anılarını kaleme alan esirler, hiçbir elçi veya tacirin Osmanlı ordusu, donanmasının manevra gücü ve asker sayısı konularında anlatmadığı veya şahit olmadığı bilgileri sunmuşlardır. Esirler her ne kadar anılarında içinde bulundukları dünyada kimliklerini ve inançlarını nasıl koruduklarından anlatmış olsalar da, Müslümanların yaşam tarzı ve devlet yapısı hakkında da önemli bilgiler vermişlerdir.

Ülkelerine geri dönen esirlerin edebiyat metinlerine ve tiyatro oyunlarına konu edilmemeleri oldukça dikkat çekicidir. Britanyalı askerleri konu alan oyunlar yazılmış ve sahnelenmişken, İngiliz esirlere yalnızca birkaç şiir ve oyunda atıfta bulunulmuştur. "A Devise of a Mask fort he right honorable Viscount Mountacue" (1570) adlı eserde George Gascoigne genç bir İngiliz'in kurmaca esaret anılarını anlatır ve *A Challenge for Beauty* adlı eserde Thomas Heywood iki İngiliz'in Türkler tarafından nasıl tutsak edildiğini yazar. Nereli oldukları sorulan bu gençlerden bir tanesinin "İngiltere" demesi üzerine, bu zayıf durumlarında gösterdikleri cesaretten dolayı gençlere "siz asil ruhlu" insanlarsınız demiştir.[150] *A Very Woman* (1636) adlı eserde Philip Massinger Sicilya'da bir Türk'ü mağlup eden bir İngiliz esirin tasvir etmiştir. Aynı yıl *A Brave Memorable and Dangerous Sea-Fight* adlı eserin yazarı, gemileri batırılan ve esir edilen birçok Britanya vatandaşından bahsetmiştir.[151] Ocak 1638'de William D'Avenant bir yıl önce Britanya donanmasının Senegal'de kazandığı zaferi kutlamak amacıyla *Britannia Triumphans* adlı bir oyun yazmış ve Inigo Jones'da bu oyunu maska dönüştürmüştür. Bu oyunun "giriş sahnesinde neredeyse tümüyle çıplak, elleri bağlı iki esir", diğer bir versiyonunda ise esirlere bir kadın eklenerek oyun başlar.[152] Bu esirlik konusunun tiyatro sahnesinde *mask* olarak işlendiği neredeyse tek örnektir. Nede olsa esirlik konusu insanlara keyif veren bir olay değildir ve krallar tebaalarını esaretten kurtarmak için nadiren harekete geçmişlerdir.

İngiliz yazarlar esaret konusuna İspanya ve Fransa'dakiler kadar rağbet etmemişlerdir. Rabelais'nin *Pantagruel* ve Cervantes'in *Don Kişot, Cezayir'de Yaşam* ve *Cezayir Mahkumları*[153] adlı eserlerde ele alınan esaret, tutsaklık ve esaretten kaçış konuları İngiliz edebiyatında yoktur. Bu tür konuların İngiliz Edebiyatında eksik olmasının altında yatan en önemli sebep belki de bu eserlerin insanlar üzerinde yarattığı aşağılanma duygusudur—1642 yılına kadar Britanyalı denizciler korsan saldırılarına karşı neredeyse savunmasız durumdaydılar. Edebiyatla uğraşan yazarların geri dönen esirlerle ilgilenmemelerinin bir başka nedeni esaretin sosyal sorunlar içeren bir mesele olmasıydı; fidyeleri ödenip özgürlüğüne kavuşan esirlerin hepsi, fidyelerini ödeyenlere karşı borç yükü altında ezilmiş, yabancı bir dünyada uzun süre kalmalarından dolayı da, mesleklerine ve hayata yeniden başlamakta zorlanmışlardır. Beaumont ve Fletcher'in 1618 yılında basılan *Malta Şövalyesi* (yaklaşık 1618) oyununda, bir esirin ülkesine döndüğünde içine düştüğü çaresizlik anlatılmıştır. Türklerin arasında tutsak olarak yaşadığını, esaretin onu "yabancılaştırdığını, Tanrı'ya kendisine merhamet edecek /birini göndermesi için dua ettiğini, yardımsever kalplerin nasıl taş gibi olduğuna şahit olduğunu" anlatır.[154] Bu ve benzeri nedenlerden ötürü esaretin psikolojik ve ahlaki boyutları İngiliz tiyatrosuna ve romanlarına hiç yansımamıştır. İnceledğimiz bu dönem boyunca, esaretin ne tarihi ve toplumsal bağlamı ne de gerçekte ne olduğu tam anlamıyla anlatılmamıştır.[155]

Tutsaklar edebiyat metinlerinden ziyade yeminli ifade tutanaklarında ortaya çıkmışlardır—bunlardan bazıları içerik ve kişinin kendisi açısından oldukça "dramatiktir." Bir İngiliz esir ülkesine döner dönmez yetkili makamlara giderek yeminli ifade vermek zorundaydı. Ülkesine dönen bir esirin yeminli ifadesinde kendi hakkında anlattıkları, yurttaşı olan diğer tutsakların başından geçenlerden, korsanların sığınakları ve savunma güçlerinden çok daha azdı. Geç Jacobean döneminde iki esir İngiltere'ye döndükten sonra Cezayir ordusunun istihkâmı hakkında bilgiler vermiştir.[156] Yetkili İngiliz makamlarının ülkelerine dönen esirlerin karaya indiği liman bölgelerinde yapılan soruşturmalarda, bilgileri kayıtlara geçirirken ve Kraliyet Danışma Merkezi'ne ifadeleri rapor olarak gönderirken ne kadar titiz davrandığını gösteren

yeminli ifadeler kayıtlara geçmiştir.[157] 18 Mart 1635'te Kraliyet Danışma Meclisi'ne Plymouth belediye başkanı tarafından aşağıdaki rapor arz edilmiştir:

> Saygıdeğer Efendim, Bütün sadakatimle vazifemi yerine getirmek için çalışıyorum: size elimize en son ulaşan esir konusunda bilgi vermek isterim. Christopher Pige adında bir denizci, uzun süre Cezayirlilerin elinde esir tutulduktan sonra ülkesine dönmüştür. Esiriniz, Kuzey Afrikalı korsan gemicilerin deniz gücünden ve Cezayir'de mühimmat hazırlayarak İngiltere ve İrlanda kıyılarına saldırı hazırlığı içinde olan korsan gemilerinden bahsetmektedir; ayrıca korsanların elinde esir tutulan, vatandaşlarımızın sayısı hakkında bilgiler vermektedir. Belki majesteleri bu konuda bir tedbir almak isteyebilir düşüncesi ile esirin soruşturması yapıldıktan sonra, yeminli ifadesi zati âlinizin bilgilerine sunulmuştur.[158]

Belediye başkanına göre bu yeminli ifadelerin amacı Kuzey Afrikalı korsanlar hakkında bilgi toplamak ve esirler adına alınabilecek tedbirleri belirlemekti. Bu esirlerin büyük çoğunluğu Plymouth gibi liman kentlerinden geliyorlardı. Belediye başkanının sorguladığı Pige'in yeminli ifadesinin bir metni kayıtlara aşağıdaki gibi geçmiştir:

> Adı geçen esir bundan beş sene kadar önce 12 Türk korsan tarafından esir edilmiştir—Cezayir bandıralı Golden Falcon adlı gemi, adı geçen esirle birlikte Londralı denizci, Kaptam William Hokeridge adındaki vatandaşımızı esir alarak Cezayir'e dönmüştür. Esir geçirdiği süre boyunca gemide çalıştırılmış ve korsanların gemilere yaptığı saldırılara katılmıştır. Geçen Aralık ayında 93 sterlin olarak fidyesi ödenmiş ve özgürlüğüne kavuşmuştur. Adı geçen esir, korsanların elinde zapt edilmiş 36 İngiliz, İskoç ve İrlanda gemisinin ve 400 dolayında da İngiliz, İskoç ve

İrlandalı esirin bulunduğunu söylemiştir. Ayrıca Cezayirli korsanların 10 gemi ile İrlanda ve İngiltere'ye bu bahar aylarında gelmeyi planladıklarını işittiğini belirtmiştir; adı geçen esirin gemisinin geçen Temmuz ayında Senegal kıyılarına uğradığını, orada beş, on gün kadar kaldığını, korsanların limana 10 gemi dolusu 300 kadar İngiliz, İskoçyalı, İrlandalı ve Fransız esir getirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca Senegal'de 150 kadar İngiliz, İskoç ve İrlanda vatandaşının zindanda tutulduğunu; Senegal'de 36 Senegal bandıralı, 10 Tunus Bandıralı ve 40 Cezayir bandıralı, mühimmat yüklü, savaşa hazır savaş gemisinin olduğunu ve bu savaşçıların genellikle İngiltere, İrlanda ve Fransız kıyılarına saldırmak için yaz aylarını beklediğini belirtmiş, geçen ay donanmalarının büyüklüğünün neredeyse İskoçya'nın Lundye adasının büyüklüğüne ulaştığını bildirmiştir.[159]

Buna benzer yeminli ifadeler İngiliz hükümetinin esirleri Müslümanlar hakkında güvenilir bir istihbarat kaynağı olarak gördüğünü de göstermektedir. Esirler tarafından kaleme alınan uzun otobiyografiler de benzer amaçlar için yazılmıştır: esirler Müslümanlar hakkında doğru bilgi verebilecek kişiler olduklarını göstermek istemişlerdir. Bütün bu esaret anıları, her ne kadar yazan kişilerin 'barbar Türklerin' elinden ne tür zorluklar ve ne büyük bir cesaretle kurtulduklarının bir hikâyesi gibi görünse de, bu anıların merkezinde her zaman dini/ ulusal propagandalar yer almıştır—bu metinler bir başka boyutuyla İslam-Hıristiyan yüzleşmesinin birer kayıtlarıdır. Bu yönü ile esaret anıları aslında Müslüman-Hıristiyan çatışmalarının İngilizce yazılmış ilk örnekleridir.

Anılarını kaleme alan ilk İngiliz esir Türklerin eline esir düşen ve topçu olarak Osmanlı ordusunda görev yapmaya zorlanan John Fox'dur.[160] 266 Hıristiyan ile (bunlardan üçü İngiliz'dir) birlikte Osmanlılardan 1577'de kaçmış, İspanya'da tecrübeli bir asker olarak iş bulmuş ve İngiltere'de elde edeceği gelirden daha yüksek bir maaşla İspanyol ordusunda görev alarak çalışmaya başlamıştır. İngilizlere Müslüman Akdeniz hakkında gerekli bilgileri anlatmak amacıyla ve Fox'un Türk hegemonyasındaki Mısır hakkında fazla bir şey bilmemesine rağmen, anıları 1608

yılında —başka bir isim altında—yeniden basılmıştır. Belki de bu nedenle, Fox'tan sonra Edward Webbe 1590 yılında basılan *Edward Webbe, Chief Master Gunner, His Trauailes* adlı eserini "bilgi" ile doldurmuştur. Örneğin, Türklerin maiyetinde Yahya Peygamberin yaşadığı ülkelere düzenlediği baskınlara katıldığını, burada "vahşi kediye benzeyen, çok iri ve dört başlı bir canavarla karşılaştığını" yazmıştır.[161] Webbe "büyük toplardan anladığı" için Türklerin kendisini orduda görevlendirdiğini ve Türk ordusunun "İran'dan geçerek Şam ve Mısır'a düzenlediği seferlere iştirak ettiğini ve dünyanın en muhteşem şehri Kahire'yi gördüğünü" yazmıştır.[162] Türk ordusunda "Topçu Birliği'nin başına" getirilmiş, bu görevdeyken sadece Müslümanlara karşı değil aynı zamanda Katoliklere karşı düzenlenen seferlere de katılmıştır. Müslümanlarla birlikte savaşmış olmasına rağmen, bu süre içinde yurttaşlarının hiç bilmediği bu dünya hakkında ve kendi ülkesinin faydasına olabilecek istihbarat bilgileri topladığını savunmuştur.

Fox ve Webbe'nin yazdığı anılar hem kısa hem de amatörce yazılmış metinlerdir ve Müslümanların dünyasına hazırlıksız girmişlerdir. Anılarda her ikisinin de İslam-Hıristiyan karşıtlığı dışında, Müslümanların yaşamı ve dini hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadıkları açıktır. Bilgi sahibi olsalar bile bunu anılarında hiç yazmamışlardır. Ama her nasılsa ikisi de yurttaşlarını Akdeniz'de yeni deneyimlerin beklediğini öngörmüş ve anılarında Müslüman ve Katolik tehditleri arasında kendi ülkelerine olan sadakatlerini nasıl koruduklarını göstermek istemişlerdir. Elizabeth dönemi İngiliz toplumu hem Katolikleri hem de Müslümanları, düşmanları olarak görmüş ancak bu iki dine karşı eşit bir korku duymamışlardır; Özellikle Osmanlı donanmasının değil İspanya donanmasının İngiltere'ye saldırı hazırlığı yaptığı dönemde İngilizler Katolikleri en tehlikeli düşman olarak görmüşlerdir. Buradan da anlaşılacağı üzere, İngilizler Müslümanlar arasında kendilerini Katolikler arasında olduğundan daha fazla emniyet içinde hissetmişler ve Müslümanların ordusunda görev almayı [tutsak veya asker olarak] Katoliklerin arasında yaşamaya tercih etmişlerdir. Richard Hastelon buna en güzel örnektir: Hastelon İspanyollar tarafından tutsak edilmiş ve Katolik olması için işkenceye tabi tutulmuştur. 1588 yılında Majorca'dan kendi yaptığı

bir sal ile "Berberi kıyılarına" sığınmıştır. Hastelon, bir Hıristiyan olarak Kuzey Afrika'ya gitmenin ne kadar tehlikeli olduğunu biliyordu, çünkü buraya gelen tek Hıristiyan topluluk Müslümanları tutsak alıp, köle pazarlarında satan İspanyollardı. Hastelon kendisine acıyıp yemek ve su ikram eden yaşlı bir çiftçiye rastladığı için çok şanslıydı. Daha sonra Cezayirli korsanlar tarafından yakalanmış ama İspanyollardan gördüğü şiddet ve yalnız bırakılma işkencelerin hiçbirini Müslümanlarda görmemiştir.[163]

Bundan yarım asır sonra yazılan anılarda da Müslümanlara ve İslam'a karşı İngiliz esirlerin tutumlarında bir değişiklik olmamıştır. 1670 yılında basılan ancak 1648 yılında Kuzey Afrikalıların elinde esirken başından geçenleri kaleme aldığı anılarında "T.S." adlı bir İngiliz vatandaşı Cezayirlilerin eline bir deniz çatışmasında nasıl esir düştüğünü ve sonrasında Cezayir ordusundaki esaretini anlatmıştır. T.S. birçok İngiliz vatandaşının da bildiği üzere, Cezayir ordusunun büyük kısmının İslam'a geçen İngiliz ve kıta askerlerinden oluştuğunu, "özellikle denizde ve karada savaşan piyade bölüğünün neredeyse tamamının din değiştiren Hıristiyan askerler olduğunu" yazmıştır.[164] Müslümanları, Katoliklere tercih eden Hastelon İngiliz Protestanlığı'na olan bağlılığını sürdürmüş ancak birçok esir İngiliz, Hıristiyanlığı terk ederek Müslüman olmuştur. Bu dönemde İslam dünyasının sunduğu fırsatlar, İslam'ın Hıristiyan kimliğine ve Britanya milliyetçiliğine olan tehdidini ve etkisini artırmıştır.

T.S anılarında kendi dini ve ulusal kimliğinden hiçbir zaman vazgeçmediğini vurgulamış, bireysel askeri yeteneklerinden dolayı Kuzey Afrika'nın hiç bilinmeyen yerlerini gezip gördüğünü ayrıca belirtmiştir. Kitabının editörünün giriş bölümünde belirttiği gibi, T.S. dostları'nın ısrarı ile Kuzey Afrika hakkında hiç kimsenin bilmediği şeyleri anılarını yazarak anlattığını iddia etmiştir. Ölümünden sonra basılan anılarında T.S. katıldığı askeri seferleri, gezip gördüğü yerleri ve Müslümanlar arasındaki çatışmaları anlatmıştır. Anılarının en başından itibaren ülkesine olan sadakatini, Cezayir ordusunun hazırlıklılığı hakkında birçok istihbarat vererek göstermiştir. Cezayir kıyılarının "Hıristiyanlardan gelmesi muhtemel saldırılara" karşı nasıl korunduğunu ve limanların en zayıf noktalarını anılarında yazmıştır. Araplarla

Türkler arasındaki çekişmeleri anlatmış ve Arapların "dininden sapmış" Türklerden kurtulmayı ne kadar çok istediklerini belirtmiştir.[165] T.S.'in katıldığı seferlerin birçoğu Faslılara ve Araplara karşı düzenlendiği için, bu insanlarla Türkler arasındaki düşünce ve kültürel farklılıkları ayrıca tasvir etmiştir. T.S kaleme aldığı anılarının, kimliğinden ve inançlarından hiçbir zaman vazgeçmeyen, dininden ve Tanrısından asla şüphe etmeyen ve Kuzey Afrika ile ilgili kendinden başka hiç kimsenin bilmediği şeylere yer veren bir esir tarafından yazılmış belgeler olduğunu savunmuştur. Bu anılarda belki de en fazla göze çarpan nokta T.S.'in Osmanlı askerleri ile birlikte katıldığı seferlerden, çatışmalardan ve kurdukları tuzaklardan bahsederken kendini kaptırıp Osmanlı idaresinden "bizim devletimiz" diye bahsetmesidir.

Müslümanların elinde tutsak olan İngilizlerin büyük kısmı asker ve denizci olarak hizmet vermiştir. Diğer bir kısım Britanya vatandaşı ise onları satın alan sahiplerinin ev ahalisinden biri olmuş, bu sayede Müslümanların aile hayatının detaylarına vakıf olabilmiştir. Bu açıdan baktığımızda bu esirlerin anılarında anlattıkları İslam dünyası ile keşifler döneminde kayıtlara giren İslam coğrafyası arasında benzerlik yoktur. Bu insanlar Müslümanlar hakkında, hiçbir Müslüman'ın Hıristiyanlar hakkında —hemen hiçbir Müslüman esir Avrupa ve Hıristiyanlar hakkında anı kaleme almamıştır— aktaramayacağı kadar çok ve detaylı bilgilere yer vermişlerdir. Ayrıca, anılarda Müslümanlar "tek yönlü" insanlar olarak tanımlanmamış, Müslüman sahiplerinin yanında uzun süre kalan bu esirler, ister istemez onlarla çok boyutlu bir ilişki kurmuşlardır. Kendileri esaret altında olmalarına rağmen bu insanlar bazen sahiplerine karşı bir saygı ve sevgi hisleri beslemiş ve Müslümanların hoşuna gitmeyecek tavır ve davranışlardan sakınmışlardır. T.S. tutsak düştükten sonra ilk görevinin sahibine yemek hazırlamak olduğunu belirtmiştir. T.S aslında çok iyi bir aşçı olduğunu ama kendisine yabancı olan yemekler yaptığı zaman Türklerin "damak zevkini hiç tutturamadığını" söylemiştir. Bir süre sonra sahibi, T.S.'in yerini aldığı ölen aşçısı için ağlamaya başlamıştır. Sahibini verdiği büyük bir ziyafette T.S yanlışlıkla yemeğe "iğrenç tadı olan" balık ciğeri katınca, sahibi ona "on [Bastonades] sopa" vurdurmuş ve mutfaktaki görevine de son vermiştir.[166] Daha sonraları, Müslümanlar arasında kalması için

T.S.'e birçok teklif yapılmıştır. T.S Müslümanların arasında yaşamaya başladıktan sonra, onları yakından tanımış ve Müslümanlar hakkında çok yaygın olan "kaba oldukları fikrinin aslında doğru olmadığını görmüş, onlara saygı duymaya, hatta onları sevmeye başlamıştır." "Arapların Afrika'da yaşayan en misafirperver, kibar, görgülü, nazik ve hür fikirli" insanlar olduğunu belirtmiştir.[167] T.S. kendisine yapılan teklifi, özellikle kendine âşık olmuş bir kadının Müslüman olup kendisiyle evlenirse bütün zenginliğini kendisi ile paylaşacağını söylemesinden sonra, geri çevirmenin çok zor olduğunu yazmıştır.

Esaret yılları zor geçiyor olmasına rağmen, sahipleri Britanyalıların Müslümanlarla hiç beklenmedik ilişkilere girmelerine izin vermişlerdir. Hiçbir elçi veya seyyah 1670'li yılların başlarında esir edilen Adam Elliot'un başına gelen olaylar kadar ilginç deneyimler yaşamamıştır. Elliot sahibi Hamid Lucas ile o kadar samimi ve rahat bir iletişim kurmuştur ki sahibine Fransız şarabının baştan çıkarıcı lezzetinden dolayı "ondan içmek için dinini bile reddedebileceğini" söyleyerek, böylesine "ciddi" bir konuda sahibiyle şakalaşmıştır. Eliot esaretinin başında, "İngiltere'den" henüz ayrıldığında, "yeni yeni söylenmeye başlanan 'Sahte Astrolog' şarkısını efendisine söylediğini" rapor etmiştir; bu şarkı efendilerinin çok hoşuna gitmiş ve şarkıyı İspanyolca'ya çevirmesini Elliot'tan istemişler, "şarkının İspanyolcası" onu "çok daha fazla güldürmüştü[r]."[168] O zamanlar çok popüler olan bu şarkıya hem Müslüman sahiplerinin, hem de esir olan Elliot'un birlikte gülmeleri böyle zor şartlar altında bile aralarında nasıl bir dostluk geliştirdiklerine çarpıcı bir örnektir. Pitts esirken sahibinin kendisine "oğlum" diye seslendiğini ve Pitts' in kaçmayı düşüneceğini asla aklına getirmediğini yazmıştır; İslama geçen bir Exeterliye, genç bir adamın sahip olmak istediği her şeyi vermiştir.[169]

İngiliz esirler ve Müslüman sahipleri arasındaki diğer önemli etkileşim alanlarından bir tanesi de dindi. Çok az sayıda seyyah ve tüccar Müslümanlarla dini konularda tartışmaya girmiştir—Thomas Coryat, Henry Marsh ve Sir Thomas Baines İslam ülkelerinde bulunup ta, Müslümanlarla 17. yüzyılda dini tartışmalara giren birkaç kişiden birsidir.[170] Müslümanların içinde, neredeyse onların ailelerinden biri gibi yaşamaya başlayan köle ve esir İn-

gilizler dışarıdan bakan bir Hıristiyan'ın asla bilemeyeceği kadar İslam'ı yakından tanımışlar ve bir süre sonra belki de farkında olmadan sahipleri ile dini konuları tartışmaya başlamışlardır. Esirlerin yazdığı anıların birçoğunda Müslümanlar dinlerine son derece sadık, Kuran'daki emir ve yasaklara dikkat eden ve her türlü zahmete sorgulamadan Allah rızası için katlanan insanlar olarak anlatılmaktadır. İslam ülkeleri dinsizliğin ve ihanetin, sapık bir din anlayışının hâkim olduğu bir dünya olarak anlatılmamış ve Müslümanlar aşağılanıp, tezyif edilmemişlerdir. Aslında, Hıristiyanları Müslümanlar için dua eden insanlar olarak gösteren İngiliz tiyatro oyunları bile vardı: Thomas Kyd'in *Süleyman ve Perseda* (1588) adlı oyununda, oyunun kahramanı Erastus Hıristiyanların elinden kaçıp ""Sultan Süleyman'ın" emrine girmiştir.[171] Erastus'un sevgilisi Sultan Süleyman için Tanrı'ya dua etmektedir: "Ben çok güzel bir kalbe sahip olan / Süleyman için Tanrı'ya yakarışta bulunacağım" (4.1.201–202). Benzer şekilde, *The Travailes of Three Brothers Shirley* adlı bir başka eserde Sir Anthony Shirley, İranlı Sofya'nın ağzından savaş boyunca Hıristiyanların Süleyman için "dua edeceklerini" yazmıştır: "dindar insanlar dizlerini katlayıp, hatta kemiklerine kadar dayanıp senin için Tanrı'ya durmadan dua edecekler."[172] Hıristiyanların Tanrısına hem Hıristiyanlar hem Avrupalılar hem de İngilizler Müslümanlar için dua etmişlerdir.

Bazı esirler İslam dininin ahlak anlayışı karşısında tuhaf durumlara düşmüşler, bocalamışlar ve Müslüman sahiplerine karşı Hıristiyan inancıyla alakalı olarak dini vecibelerine olan sadakatlerini ifade etme konusunda çok zorlanmışlardır. 1640'ların başında İngiliz din adamı Devereux Spratt, Cezayir'de esir alınmış ve köleleştirilmiştir. Cezayirlilerin arasında dinlerini korumuş yurttaşları ile karşılaştığında, Tanrı'nın kendisini onlara "hizmet için bir sebep kıldığını" düşünerek mutlu olmuştur. Birkaç hafta sonra, tam da fidyesi ödenip özgürlüğüne kavuşacağı sırada: "aniden kasabada ikamet eden Müslüman birine satıldım ve teslim edildim, bu ani hayal kırıklığı beni çok üzmüştü; sahibim bana aklımı başıma devşirmemi söyleyerek şu sözler dudaklarından döküldü "Allah Büyüktür". Bu söz benim Tanrı'ya inancımı güçlendirdi. Bu Müslüman Türk'ün bana bir şeyler öğrettiğini düşünüp, Tanrı'ya olan görevlerimi ve ona olan bağımlılığımı tek-

rar düşündüm.[173] Rahip Spratt için Müslüman'ın bu sözleri onun inancını güçlendirmemiş, onu daha mütevazı bir insan yapmıştır. Rahip Müslüman sahibinin sözlerinde tutsak olan İngilizler'e anlatmak istediği her şeye gücü yeten ve insan hayatını kendi hikmeti mucibince şekillendiren Tanrı'yı görmüştür. Bir Hıristiyan olarak kendi ulusundan olan dindaşlarına öğretmek istediği ancak kendi hayatında uygulayamadığı bu Tanrı inancı, Spratt'ın daha dindar bir insan olmasını sağlamıştır. Bu "Türk" Rahibe bu öğretiyi o kadar basit ve etkili bir şekilde ifade etmişti ki, bu durum ona çok dokunmuştu. Hıristiyan bir din adamı olan Spratt "Allah Büyüktür" sözünü, Hıristiyan Tanrısına inanmayan kâfirin sözü olarak aşağılamak yerine iyi ve kötü zamanlarda Tanrı'nın gücünü tanıyan bir Müslüman'ın sözü olarak görmüştür. Spratt'ın anılarında iki yıllık tutsaklığından çok az söz etmiş olması —bunun yerine diğer tutsaklara verdiği vaazlardan ve Müslüman sahibinin kendi Hıristiyan inancına olan bağlılık ve sadakatini güçlendirmesinden bahsetmesi—Müslümanların elindeki esirliğine olan tutumunu göstermektedir. Müslümanlar arasında kendi inancının acımasız yönleri ile de yüzleşmiştir.

Oldukça farklı sosyal şartlarda karşılaştıkları için —ibadet yaparken, yemek yerken, savaşta, hamamda, köylerde, şehirlerde, sevinçli ve mutsuz anlarında— esirlerin Müslümanlar ile ilgili anlattıkları eşsiz bir bakış açısı içermektedir. İngiliz esirler Müslümanların içinde zalim ve merhametli insanlar olduğunu, bazı Müslümanların kölelerinin nefretini kazanacak kadar kötü, bazılarının de kölelerinin hayranlığını kazanacak ve onları kendilerine sadakatle hizmet ettirecek kadar, T.S.'in sahibi gibi, iyi insanlar olduğunu gözlemlediler ve öğrendiler. İngilizce okuyan insanlara esirler Müslümanlar hakkında oldukça özel, bazen sevimli bazen de nefret uyandırabilen, ama her şeyin ötesinde deneyim ve tecrübeye dayanan önemli bilgiler vermiştir. Esirlerin anılarının oldukça geniş okur kitlesine ulaşması ve birçok esaret anılarının büyük bir sektör haline gelmiş olması, İngilizlerin Müslümanlar ve onların dünyasını daha yakından tanımasını sağlamıştır.

* * *

İslam topraklarına giden veya buralara zorla götürülen İngilizler veya diğer Britanyalılar'ın sayısı binlerle ifade edilmektedir. Bunlardan belki sadece birkaç tanesi anılarını yazmıştır. Bazılarının ismi edebiyat metinlerinde —tiyatro oyunları gibi— geçerken, bazılarınınki yeminli ifadelerde, hazırlık yapılmadan, doğaçlama şeklinde yazılmış metinlerde kalmıştır. Müslümanların arasından ülkelerine geri dönen denizci, tüccar, esir ve korsanlar tarafından sözlü olarak anlatılanların ne kadarının "gerçeki", ne kadarının "uydurma" olduğunu kestirmek imkânsızdır. Keşifler Çağında Britanyalıların, Müslümanlar hakkında anlattığı hikâyelere bakarsak bu metinlerde Britanyalıların Müslümanları, onların alt edemeyeceği kadar güçlü bir dine, onların tehdit edemeyeceği kadar güçlü, onları tehdit edecek kadar da tehlikeli imparatorluğa sahip bir dünyanın insanları olarak gördüklerini söylemek yanlış olmaz. Bu dünya İngilizlerin izleyip, kendilerini koruması gereken asla ele geçiremeyeceği bir dünyaydı. İngilizler Londra ile Senegal, Plymouth ile New England, Bristol ile Gine arasında seyahat edip, ticaret yaparken ve dünyanın bilmedikleri yerlerini "keşfederken" bir müşteri veya satıcı, bir iş ortağı veya korsan, esir veya sahip sıfatıyla, "Öteki" olarak niteledikleri Müslümanların varlığının her zaman farkındaydılar.

III:BÖLÜM

RÖNESANS ÜÇGENİ:

BRİTANYALILAR, MÜSLÜMANLAR VE AMERİKALI YELİLER

Rönesans döneminin yeni ülkeler keşfetme ve yeni pazarlar bulma arzusu Britanyalıları Osmanlı ve Kuzey Afrika coğrafyasına yöneltti. Turkey Şirketi'nın kurulması ile Amerika'ya olan Büyük Göç arasında kalan yarım yüzyıllık dönemde İngiltere, Müslüman Akdeniz ve Amerika üçgeninde, seyyahlar ve tüccarlar, korsanlar ve maceraperestler, göçmenler ve muhacirler vardı.

Keşifler Çağı boyunca İngiliz tarihinin farklı boyutları vardır. 1560'lı yıllarda başlayan ve sonraki yılları kapsayan dönemde Britanyalıların İngiltere-Newfouldland-Afrika üçgeni vardı. Newfoundland'da balıkçılık yapıyorlar, buradan elde ettikleri mahsullerini satmak için Hıristiyan ve Müslüman Akdeniz'e gidiyorlar ve sonunda evlerine, İngiltere'ye dönüyorlardı.[1] Aynı zamanda Bristol, Sahra-altı Afrika ve Karayip Denizi arasında kötü üne sahip köle üçgeni de mevcuttu. Fakat inceleme alanımız olan dönemde en fazla öne çıkan üçgen, İngiltere'yi Fas Kuzey Afrikası'na ve Kuzey Amerika'ya bağlayan kavşaktı. Şaşırtıcı bir şekilde bu üçgen tarihçiler tarafından göz ardı edilmiştir. Fernand Braudel, Akdeniz'i anlattığı başyapıtında, İngiltere'nin Kuzey Afrika ve Kuzey Amerika'yı keşfinden çok az bahsederken, David Beers Quinn, İngilizlerin 1400 ve 1600 yılları arasında İzlanda'dan Karayiplere kadar olan seyahatlerini anlatmış ancak Akdeniz söz etmemiştir. İngilizlerin batıya doğru olan yolculuklarına yoğunlaşmışlardır.[2] Bunun sonucunda, Elizabethan ve Jacobean dönemlerinde doğuya yapılan yolculukların batıya doğru yapılanlara sadece büyük bir rakip olduğunun değil aynı zamanda da daha başarılı olduğunu görmezden gelmişlerdir.

1577 deki "ünlü" yolculuğunda Drake'in yol güzergâhını anlatan Drake-Mellon dünya haritası İngiltere-Kuzey Afrika-Kuzey Amerika üçgenini göstermektedir. Drake ve donanması İngiltere'den Amerika'ya giderken Fas'ta konaklamış, John White da 1590'da aynısını yapmıştır.[3] 1600lü yılların başlangıcındaki Virginia Şirketi Deniz Haritası bu üçgenin varlığını onaylamaktadır: İngiltere'yi Avrupalı rakipleri "Fransa" ve "İspanya" ile birlikte göstermektedir; aynı zamanda "Berberi kıyıları"nı de kapsayarak, Afrika'daki "Gine"yi de içine almıştır. Son olarak Amerikadaki "Nova Francia", "Virginia", "Florida" ve Amerika'daki "Gviana"yı da göstermektedir. Bu durum İngiltere için Berberi Limanlarının Amerika kıtası kadar önemli olduğunu gösteren anlayışını yansıtmaktadır. Bu rekabet İngiltere'nin Amerika kıtasına karşı sömürgeci tavrını ve Kuzey Afrika ile olan ticari ilişkilerini değiştirmemiştir. 1606 *Virginia Tüzüğü* maceraperestleri ve sömürge yerleşimcilerini toprakların mülkiyetini ve kaynaklarını ele geçirmeye teşvik etmekteydi. Ancak bu tüzükten on yıldan fazla bir zaman sonra yerleşim fikri geliştirilebildi. Aslında, Mary C. Fuller'in işaret ettiği gibi, 1576 ve 1624 yılları arasındaki süreç Amerika'ya yapılan "başarısız yolculuklara" örnektir. Bu başarısızlıklar "söylemle düzeltilmeye çalışıldıysa da, söylemin kendisi başarısızlığın habercisiydi."[4] Bu arada, önceki bölümde açıklandığı gibi, 1580 yılında yapılan Osmanlı-İngiliz ticaret antlaşmasının da tescil ettiği gerçek Britanyalıların Müslümanlar arasında "yaşamış" olmasıdır. İngiliz tarihinin Roanoke, Virginia, Somer Island ve Plymouth'a atfedildiği dönemde, Kuzey Afrika ve Doğu Akdenize giden Britanyalı sayısı Kuzey Amerika'ya gidenlerden fazlaydı ve burada yaşayan Britanyalıların sayısı Yeni Dünya sömürgelerinde yaşayan Britanyalılarınkinden daha fazlaydı.[5]

* * *

Roanoke bozgununun meydana geldiği on yıllık dönemden Büyük Göçün başlangıcına kadar, kendini aşma kompleksi, "kızgın ve tedirgin İngilizleri" maceraperestleri Atlantik ve Akdeniz'e açılmaya zorladı. Aslında, İngilizler Amerika'ya seyahat etmeden önce Kuzey Afrika'ya göç ediyorlardı. 1577'de, William Harrison "akıllı ve kafası çalışan" İngiliz erkek ve ka-

dınlarının "Fransa, Almanya, Kuzey Afrika gibi ülkelere" ve dünyanın başka yerlerine göç ettiğini yazmıştır.[6] Daha sonraki dönemlerde, İngiltere nüfusunun artması, bazı Britanyalıları Avrupa ve Amerika'ya gitmeye zorlamıştır. 1609 senesinde Robert Johnson yurttaşlarının Türklerin ve keferelerin elinden Filistin'i yeniden almak yerine batıya yönelmelerini istemiştir.[7] Britanyalılar, Doğudan ziyade Batıya doğru ilerlemeye teşvik ediliyordu. 1607'deki Virginia kolonisinin kuruluşundan iki yıl sonra bile, İngiliz denizciler Atlantik Okyanusundan ziyade hala Akdeniz kıyılarını keşfediyorlardı.

Daha önce de belirtildiği gibi, oldukça fazla sayıda İngiliz ve İskoçyalı tacir, Müslüman Kuzey Afrika ve Atlantik kıyılarında yaşıyordu. Bu arada birtakım İngilizler de—bu kıtada altın olmadığı anlaşıldıktan sonra— yerlilerle kürk ve balık ticareti yapıp, mal taşıyan İspanyol gemilerine saldırmak için Amerika kıtasına açılıyordu. Johnson'un kemiklerini sızlatırcasına, John White'ın Roanoke kolonisine yerleşen gemiciler topraklarını ekmekten daha çok İspanyol sahillerine düzenledikleri saldırılarda oldukça faaldiler.[8] Amerika'ya yerleşme fikri, oraya ilk giden İngiliz denizciler için cazip değildi. 1620'li yıllara gelinceye kadar "İngiliz yerleşimi New England bölgesine henüz kök salamamıştı."[9] İlk seyyahların Amerika kıtasına yerleşmek gibi bir düşünceleri de yoktu. 1625 yılında *Discourse of the Old Company* kitabının yazarı, Virginia ile ilgili yapılabilecek işleri anlatırken "ticaret yapmak için bazı imkânlar mevcut ancak ne İngiltere'de macera arayan yurttaşlar ne de buradaki yerleşimciler için hiçbir şekilde toprağı işleme ihtimali yoktur" diye yazmıştır.[10] Amerika'ya gelmenin asıl amacı, aynı Jamestown'a ilk yerleşen erkekler gibi, ticaret veya yağmacılık yaparak zengin olmak ve yeniden ana vatana dönmekti. Bu açıdan baktığımızda Amerika'ya ve Kuzey Afrika'ya Britanyalıların aslında aynı amaç, kısa zamanda köşeyi dönmek, için gittiklerini söyleyebiliriz.

Bu dönemde Kuzey Afrika ve Akdeniz sahillerinin cazibesi Amerika'dan çok daha fazlaydı. Fas Kralı Mulay al-Mansur'un sandıklarında bütün Powhatan ülkesinde bulunanda daha fazla altın vardı. Üstelik Fas kralı altın zengini Sudan'ı ele geçirdikten sonra zenginliğini "ikiye" katlamışken, Virginia bölgesi ve

daha sonraları Massachusetts yerlileri koloni sahibinin kendilerine verdikleri ıvır zıvırla mutlu olmak zorundaydılar. Fas'ta kesin olarak altın vardı (buna Shakespeare'in *Venedik Taciri*'ndeki altın mücevher kutusu örnektir), ancak Amerika'da ise henüz ortaya çıkan bir şey yoktu. Bu nedenle Akdeniz'i geçen ve Kuzey Afrika'da talihlerini arayan Britanyalıların sayısı, Amerika kıtasına gidenlerden çok daha fazlaydı. 1605 yılında Kral I. James "yabancı devletlerin çeşitli kurumlarında ve ordularında görev yapan" İngiliz tebaasına "yabancı ülkelerdeki görevlerini terk ederek derhal ülkelerine dönmeleri, burada ticaretle veya meşru gemicilik işleri ile uğraşmaları ve bir başka devletin ordusunda kesinlikle görev almamaları" konusunda uyarı niteliğinde bir kraliyet fermanı yayınladı.[11] Bundan 20 yıl kadar sonra, 1623 senesinde bir başka emir ile "kendi görev ve sorumluluk sınırlarını aşarak ve İngiliz hukuk kurallarını hiçe sayarak, izin ve onay almadan ülke dışına gidip yabancı devletlerin hizmetine giren" İngiliz vatandaşlarını kınayan yeni bir bildiri yayınladı.[12] Akdeniz'de korsanlık yapan ve Tunus, Cezayir gibi Kuzey Afrika devletleri tarafından himaye edilen Britanyalıları kınayan ardı ardına yayınlanan bu bildirilere bakılırsa, Akdeniz ve Kuzey Afrika'da Müslüman devlet adamlarının mahiyetinde çalışan kayda değer oranda Britanyalı olduğu kesin olarak söylenebilir. Robert Johnson, "gücümüzün çok büyük bir kısmını kâfir Türklerin ordusunda ve hizmetinde kullanıyoruz" demiştir.[13]

Akdeniz'deki yabancı krallar mahiyetinde çalışan "çok sayıdaki" Britanyalıyı kınayan bildirinin yanında, Kral I. James Amerika kıtasını da ancak toplumun kabul etmediği serseriler ve suçluların yaşayabileceği bir yer olarak görmüştür. I. James tahta ilk geçtiği yıllarda başıboş gezen serserilerin "deniz-ötesinde herhangi bir yere" taşınabileceğini bildiren bir emirname yayınlamış, bu yer "Virginia" olarak tespit edilmiştir. 1617 yılına kadar kolonileşme girişimi insan hayatı açısından ve ekonomik açıdan pahalıya mal olmuştu.[14] Kral Müslümanlar arasında yaşayan Britanyalıları, Virginia'ya giden serserilerle aynı kefeye koymamış, onları ülkesi için faydalı olabilecek insanlar olarak görmüştür. Müslüman Kuzey Afrika, Britanyalılar için affedilip, yeniden ülkelerine dönebilecekleri, Virginia ise istenmeyen insanların gönderildiği bir yerdi.

1617 yılına gelmeden Virginia'da salgın hastalıklardan ve kıtlıktan geriye sadece birkaç yüz Britanya vatandaşı kalmıştı. Durum o kadar kötüydü ki Atlantik ötesine gitmeyi teşvik etmek için piyango çekilişleri bile düzenlendi. 1618 senesinde James nehri kıyısında Wolstenhome Towne kasabası kuruldu ancak birkaç sene içinde kıtlık ve salgın hastalıklardan tamamen yok oldu, bu sırada 1620'de Plymouth'a yerleşen "hacıların [göçmenler]" yarısı karaya çıkışlarından kısa süre sonra öldüler. Aynı dönemde Akdeniz'de korsanlık yapan, ticaretle uğraşan İngiliz vatandaşlarının gittikçe çoğalan sayısı İngiltere ile Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz arasındaki ticaret hacmini üçte bir oranında artırmıştır.[15] Tüccarlar, korsanlar ve hatta Kral, Kuzey Afrika'yı Kuzey Amerika'dan daha fazla gelecek vaat eden yer olarak görüyordu. Nasıl birçok erkek gibi Kaptan John Smith de Kuzey Amerika'da fetihler ve yağmalar yapmış, yakmış, yıkmış ve imar etmiş, sakin bir emeklilik için İngiltere'ye dönmüşse, Müslüman Akdeniz coğrafyasına açılan İngiliz korsanları da benzer bir hayat yaşamışlardır. Jacobean dönemi Kraliyet kayıtlarında Cezayir'e üslenmiş korsan olarak giren William Mellon da İngiltere'ye döndükten sonra Deniz Kuvvetlerinde görev almıştır.[16] Sömürgeciler ve propagandacılar için Kuzey Amerika Britanyalıların çalışacağı, keşifte bulunacağı ve ülkelerine geri dönebilecekleri bir yerdi, Kuzey Afrika da benzer bir niteliğe sahipti.

Ancak Britanyalıların Amerika'dan ziyade Kuzey Afrika'yı seçmek için daha çok sebepleri vardı. Öncelikle, Akdeniz'e açılmak, Atlantik Okyanusuna açılmaktan çok daha güvenli bir deniz seyahati demekti. Dönemin New England ile ilgili otobiyografi ve anılarında Okyanusu geçmenin ne kadar tehlikeli olduğu ile ilgili birçok anlatı bulunmaktadır.[17] Her ne kadar Akdeniz'de de riskler ve tehlikeler mevcut ise de —İngilizler İspanyolların ve (Katolik) Malta Korsanlarının saldırılarından korunmak için Akdeniz'e daha çok kış mevsiminde açılmaktaydı— okyanus kadar fırtınalı ve korkunç değildi.[18] İkincisi, Amerika kıtasında çamur, bataklık, sivrisinek ve tifo-virüsü içeren sular ve eşine Akdeniz'de rastlanmayan kasırgalar vardı. Sir Thomas Gates Karayipler ve Akdeniz'de karşılaştığı kasırgaları anlatır: "Rüzgâr ve deniz sanki çıldırmıştı; daha önce Kuzey Afrika ve Cezayir denizlerinde, Doğu Akdeniz'de fırtınalar ile karşılaştım ama bun-

ların hepsinin toplamı bile Karayipler'deki kasırganın yanında bir hiçti".[19] Akdeniz İngiliz tüccarlar için Atlantik'ten daha sakin ve güvenliydi. Akdeniz güvenli ve tanıdıktı. Bunun da ötesinde Müslüman ülkelerdeki şehirler, temizdi ve tüccarlar, denizciler ve esirler için itici bir tarafı yoktu. Müslüman toplumların metropolitan bir yapısı vardı; Cezayir şehri neredeyse Londra kadar büyüktü, Yemen'in San'a şehri Bristol'dan "daha kalabalık ve büyük" bir şehirdi.[20] Buna karşılık Amerika kıtası, Respire'ın Richard Eburne'ün yazdığı *A Plain Pathway to Salvation* başlıklı eserindeki eleştirisinde olduğu gibi "yerleşim yerlerinin, insanların ve evlerin olmadığı vahşi ve çorak" bir yerdi.[21] 1630 yılına kadar da Amerika'da hiçbir koloni kasabası kurulamamıştı ve sömürgeciler Pazar olarak her zaman Londra'ya bağımlı kaldılar. Amerika kıtasında yaşayan yerlilerin oldukça gelişmiş kültürleri vardı ancak Britanyalılar onlarla kaynaşma zahmetine girmek yerine bu medeniyetsizleri yalnızca "hidayet"e erdirilmesi gereken varlıklar olarak gördüler.[22]

Üçüncü olarak, 16. yüzyılın sonunda ve 17. yüzyılın başında Amerika'ya giden ve bu kıtada kendilerine uygun yaşam alanları oluşturmayı amaçlayan ama maceraları başarısızlığa uğrayan Britanyalılar, Amerika'ya göç etme fikrine karşı olumsuz propaganda yaptılar. İngilizler Sagadahoc'daki yenilgiyi hiç unutmadılar. George Percy'nin yazdığı 1609–1610 "Kıtlık Zamanı" anıları, Jamestown'daki koloninin içinde bulunduğu ıstıraplı durumu o kadar iyi anlatmıştır ki, bu durum İngiltere'den İspanya'ya kadar herkesin bildiği bir şey haline geldi. 1612 yılında John Chamberlain'de Sir Thomas Gates ve Sir Thomas Dale'in cesaretlerini ne kadar yitirmiş olduklarını yazmış,[23] bundan on sene sonrasında da Plymouth'dan ancak hastalık ve çaresizlik ile ilgili haberler gelmiştir. Bunlara ek olarak, kolonilerde ölüm oranı oldukça yüksekti: 1606–1624 yılları arasında Jamestown'da yaşayan her bir kişiye karşılık 6 yerleşimci ölmüştür; 1619 yılında eş olarak getirilmiş kadınlardan hayatta kalanların olduğu bile belli değildir; 1625–1640 yılları arasında ölüm oranı yüzde 50 idi.[24] Bu nedenle Amerika kıtasına yolculukların başladığı Elizabeth döneminden itibaren John White, John Smith ve Christopher Levett ve diğerleri, kıtanın ne kadar bereketli ve değerli topraklara sahip olduğunu yazarak kıta hakkındaki olumsuz fikirlerle müca-

dele etmişlerdir; bazı yazar ve şairler de Amerika kıtasını adeta yeryüzünün bir cenneti olarak tasvir etmişlerdir.[25] Ne var ki Elizabeth döneminin sonu ve Jakoben döneminin başları kıta ile ilgili o kadar çok acı haberlere şahit oldu ki, insanlar Amerika kıtasının üzerinde "kara bulutların" dolaştığına inandı.[26] Her ne kadar 1630 yılındaki büyük göç Amerika kıtasındaki İngiliz varlığını sağlamlaştırmış olsa da, 1640 ve 1650 yıllarda gidenlerin çoğunun geri dönmesi nedeniyle koloniciler Amerika'nın sürekli bir yerleşim yeri olabileceği fikrine her zaman şüpheyle baktılar.[27]

Amerikan kolonilerinde yatırımcılar köleleştirdikleri, sözleşme yaptıkları ve ucuz İngiliz, İskoç ve İrlandalı işgücünden çok yüksek kazanç elde ettiler. Müslümanlar arasında ise basit işlerde yetenek sahibi "sıradan insanlar" ve İslam dinine dönmeye gönüllü olanlar daha çok tercih edildiler. Sözleşmeli hizmetçiler veya hayatından memnun olmayan koloni sakininin büyük beklentileri yoktu ancak Müslümanlar arasında olanlar için durum farklıydı. 1644'de William Okeley Cezayir'deki tutsaklığından kaçmak üzeredir, bir an durup böyle bir şey yapmasının akıllıca olup olmayacağını düşünür, çünkü Cezayir'de işi ve geliri varken, iç savaşın ülkeyi kasıp kavurduğu bir dönemde İngiltere'ye dönmekle işsiz ve güvencesiz kalacaktır.[28] Kuzey Afrika'daki kölelerin çoğu ülke içinde dolaşma, kendi işini kurma, mesleğini icra etme ve bir kısmını sahiplerine verdikleri, bir kısmını da özgürlüklerini satın almak için biriktirdikleri para kazanma özgürlükleri vardı. Birçok kölenin Kuzey Afrika'da özgürlüğünü elde ettikten sonra İslam dinine geçip Müslümanlar arasında yeni kimlik ve meslekleriyle yaşamaya başladığını gören Okeley, Cezayir'deki esaretini bırakıp gitme konusunda tereddüt etmiştir.

Böyle bir fırsat Kuzey Amerika kolonilerinde pek fazla yoktu. Kolonilerdeki sözleşmeli bir hizmetçi, eğer sermayesi yoksa özgürlüğünü kazandıktan sonra bile iyi bir yaşam elde etmesi mümkün değildi. 1666 senesinde George Alsop kardeşine yazdığı bir mektupta Maryland'de sözleşmeli işçi olarak hayatını sürdürmesinin özgür kalmasından daha iyi olup olmayacağını merak ettiğini yazmıştır. Kaçışından önce Okeley'in kendi kendine yaptığı konuşmaya çok benzer sözcükler Alsop'un hatıralarında da vardır. Alsop da New England'daki yaşam koşullarından şikâyet

etmiş ve şöyle yazmıştır: "Parasız bir özgürlük, gut hastalığından mustarip olmak gibidir, ileri doğru attığı her adım ona acı verir... Gelecek günlerimin bana ne getireceğini bilmiyorum. Köleliğe zorlayan kısıtlayıcı zincire bağlıyken, ilgilenmem gereken çok şey vardı. Şimdi ise bana acaba bir dört yıl daha kölelik etsem mi dedirten, karşılamak zorunda olduğum ihtiyaçlarım var."[29] Okeley için Kuzey Afrika, Alsop'un Amerika'sından çok daha güvenli ve rahat bir ülke idi.

Bütün bu anlattıklarımız göstermektedir ki Kraliçe I.Elizabeth döneminden Kraliçe Caroline dönemine kadar binlerce Britanyalı tutsak edilmiş, sonra çalışmaya zorlanmış ve bunlardan bazıları Müslüman topraklarında kalmıştır. 1603 ile 1615 yılları arasında 100 İskoç ve İngiliz gemisi, Kuzey Afrika korsanları tarafından ele geçirilmiştir. 1616 ve 1620 yılları arasında 150; 1622–1642 yılları arasında ise 300 gemi korsan saldırısına uğramıştır. 1620'lerin yarısına gelindiğinde yalnızca Senegal'de 1200 ila 1400 arasında esir vardı. 1622–1642 yılları arasında 8000 üzerinde Britanyalı tutsak edilmiştir. 1627–1640 yıllarında sadece Cezayir'de 2828 tutsak Britanyalı bulunmaktadır.[30] Bu sayılar, esir olarak buralarda yaşayan ve esaret hatıralarını yazanların günlüklerine de yansımıştır. 1640'da Francis Knight yalnızca Cezayir'deki esirler için "sayısız" sözcüğünü kullanmış ve 1642'de "Türkler ve Kuzey Afrikalılar Tarafından Tutsak Edilenlerin Özgürlüğü" için yayınlanan bildiride "binlerce" esirden bahsedilmiştir.[31] Denizcilerin ve tüccarların tuttuğu kayıtlardan başka kayıtlar olsaydı, tutsak ve esirlere mutlaka daha fazla sayılarda atıfta bulunulurdu; Amerikan kolonilerine ceza çekmek veya köle olarak gönderilen ve denizlerde Müslüman korsanlar tarafından tutsak edilen Britanyalılar bu sayıların içine dâhil değildir. Bu insanlar tüccar gemilerinin ve kraliyetin fidye bütçelerine veya kayıt defterlerine girmemiştir. 1589 senesinde yazılan bir raporda da belirtildiği gibi, çok sayıda genç İngiliz Türklere sığınmış ve onlar tarafından kandırılmış, kaçırılmış veya esir edilmiştir.[32] Elde olan kayıtlara göre, Müslümanlar tarafından tutsak edilen veya Müslümanların ülkelerine "göçen" binlerce Britanya vatandaşından "sadece çok az bir kısmı, belki üçte birinden daha az kısmı"[33] ülkelerine geri dönmüştür. Ve bu "küçük kısmın" tümü esirlerden oluşmaktadır. Berberi korsanlar tarafından esir edilen Müslüman olmuş göç-

men, yoksul ve düşkünlerin, kendi yurttaşları tarafından Kuzey Afrikalılara satılan Britanyalıların sayısı hala bilinmemektedir.

Müslümanlar tarafından kendilerini tutsak alınmış veya köleleştirilmiş bulan binlerce Britanyalı, dinlerini değiştirmiş ve İslam kültürüne uyum sağlamış ve Müslümanların hâkimiyetindeki topraklara "yaşamıştır". İlginçtir ki, benzer bir "göç" Amerika'ya da olmuştur. Ne var ki Amerika'ya ulaşmak için denizi aşan ilk maceraperest tüccarlardan pek azının yatırım için parası vardı. Pek azı toprak alıp, yatırım yapabildiler. Geriye kalan büyük çoğunluğu ise hayal kırıklığına uğramıştır. Jakobean ve Caroline dönemlerinden 18. yüzyıla kadar Amerika'ya "göç edenlerin" çoğu maceraperest kadın ve erkeklerden, tutkulu gençlerden, sokakta yaşayanlardan ve içki müptelası olmuş ve ülkeyi terk etmeleri için belge imzalatıldıktan sonra demir parmaklıkların arkasında Amerika'ya gidecek gemiyi bekleyen hayatta kimsesi kalmamış yetim ve öksüzlerden oluşmaktadır. 1607 yılından itibaren "binlerce fakir ve çaresiz çocuk Virginia kolonisine[34] gönderilirken," birçok evsiz Britanyalı da kolonide çalıştırılmaya en uygun işçi olarak görülmüştür. Francis Bacon denemelerinin bir tanesinde kolonideki çiftliklere "çaresiz ve zavallı birçok insanın götürülmesini" eleştirmiştir.[35] Üstüne üstlük savaş esirlerini Amerika'daki çiftliklere işçi olarak göndermek İngiltere'de devlet politikası olarak uygulanmaktaydı.[36] 1662 senesinde, özellikle Eşitlik Yasasından sonra asileri ve adi suçlardan ceza almış mahkûmları bu uygulamaya dâhil ettiler. Bunlardan bir tanesi "bu kolonilere götürülenlerin büyük bir kısmının bir ticaret metası gibi satıldığını" yazmıştır.[37] Açık denizlerde Müslümanlara esir düşenler gibi, bu Britanyalıların "göçme" konusunda seçim hakları yoktu. Amerika'ya gidenler ve Müslümanların eline esir düşenlerin kaderi aslında çok da farklı değildi; Amerika'ya gönderilenler de, Müslüman korsanlar tarafından tutsak alınanlar da, sahipleri tarafından "her an köle olarak" alınıp satılabilirlerdi.[38] 1620 yılında Amerika kolonisi Plymouth'dan yazan "zeki bir" Britanyalı, kolonilerde "insanların Türklerin eline düşen esirlerden daha acımasızca çalıştırıldığını" yazmıştır.[39] New England'da durum Kuzey Afrika'dakinde daha kötü idi.

Amerika'ya "göç eden" Britanyalıların ve Müslümanların eline esir düşenlerin sayısı hala belli olmamakla beraber, eldeki verilere göre kesin olan durum 1584-1585'deki Virginia kolonisine ilk yerleşimden Kral I. Charles'ın tahta çıkışı ve Büyük Göçün başlangıcına kadar Amerika'da kurulan kolonilerde yaşayanların pek azı hayatta kalabildi. Hayatta kalan göçmenlerin sayısı beş bini geçmemiş ve bunların yarısı Virginia'da, diğerleri New England, Bermuda, Barbados ve Leeward adalarındaydılar.[40] Eğer bu rakamlar ve Kuzey Afrika'daki esir kölelerin sayısı da doğru ise, Caroline döneminin başlangıcına kadar Kuzey Afrika'da ve Müslümanların arasında yaşayan Britanyalıların sayısı kuzey Amerika'da yaşayanlardan daha fazlaydı. Benzer şekilde 1626 senesinde Cezayir'de üç bin ve Senegal'de 1500 Britanyalı tutsak olarak tutulmuşsa, o zaman Müslüman dünyasındaki Britanya vatandaşlarının sayısı, Virginia dâhil dünyanın diğer bütün bölgelerindeki Britanyalılardan daha fazlaydı.[41] Ne yazık ki tüccarların, Müslümanların arasında yaşamaya başlayanların, korsanların, belli bir gelir karşılığında hizmetçi olarak çalışanların, tutsak alınanların ve kölelerin sayısını her zaman tam olarak vermek mümkün olmuyor. Ancak şurası açıktır ki, Jamestown ve Plymouth yerleşim yerleri kurulurken, Müslüman ülkelerde yaşayan binlerce Britanyalıların sayısı Amerika'dakilerden çok daha fazlaydı.

Müslüman ülkelerde ve Amerika kıtasında yaşayan Britanyalıların ortak noktası bu insanların benzer toplumsal sınıflardan gelmeleri[42] ve çoğunlukla da İngiltere ve Galler'in batısından, Doğu Anglia ve Londra'da gitmiş olmalarıdır. Richard Slotkin'in söylediklerinin tersine, Amerika'ya ilk yerleşenler "gittikçe güçlenen orta sınıf Protestanlar değildi."[43] 1587 senesinde John White'ın kolonilerde yaşayanları kaydettiği listeye göre toprak sahiplerinin oranı, "sıradan insanlara oranla çok düşüktü." David B. Quinn, White'ın listesindekilerin büyük kısmının "hizmetçi" olduğunu yazmıştır.[44] Cressy'nin de değindiği gibi, Amerika İngiltere'deki Efendileri için çalışan ve işleri bitince ülkelerine geri dönen insanların geçici bir yerleşim yeri olarak görüldüğü dönemlerde, buraya gelenlerin hemen tamamı alt sınıftan insanlardan oluşmaktaydı. Edward Waterhouse'un 1622 katliamının kurbanlarının isimlerini yazdığı liste de bu görüşü desteklemek-

tedir. Her ne kadar birkaç "soylu" ve "Efendi" isimlerinden bahsedilse de, insanların içinde bulundukları durum göz önüne alınmış, onlardan "filan kişinin kölesi" ya da "falancanın işçisi" diye bahsedilmiş olması, bu kişilerin basit işlerde çalıştığının işaretidir.[45] Virginia ve Barbados yerleşim yerlerine ilk yerleşenlerde olduğu gibi, Yeni Kıtaya giden insanların büyük çoğunluğu alt sınıftan "fahişelik, hırsızlık" gibi adi işler yapanlardan oluştuğu için yüzyılın sonuna kadar İngiltere'den meslek ve kariyer sahibi insanların kıtaya gitmeleri devlet tarafından teşvik edilmiştir.[46] Amerika'ya göç edenlerin büyük bir kısmı alt sosyo-ekonomik sınıflardan ve ahlak anlayışı pek de olmayan insanlardan oluşmaktaydı. Bu nedenle Amerika'ya göç edenler evsiz, mürtet ve korsan olarak İngiltere'den ayrılıp, Müslümanların arasında yaşamaya başlayan insanlar birbirlerine çok benzemekteydiler.

Aslında, Britanyalılar olmak istemedikleri kadar keşifler dönemi üçgeni içinde kalmışlardır. Amerika'ya ilk gidenler, Yeni Kıtanın Katolik İspanyolların ve Müslüman Türklerin olmadığı bir cennet olarak düşlemiştir. Amerika en azından Protestan bir Avrupanın ve onları kuşatan Protestan bir denizin olmadığı bir yerdi. Bu nedenle Amerika'nın daha güvenli bir yaşam yeri olduğuna inanılmıştır. Otuz Yıl Savaşları arifesinde, 1621'de, Robert Cushman Avrupa'nın içinde bulunduğu durumu şu şekilde anlatmıştır: "Tanrı Avrupa'nın Hıristiyan ülkelerinde yaşayan bu insanlara, duyarsızlıkları, hayvani istekleri, İncil'i ahlaksız amaçlarına araç olarak kullanmalarından dolayı, (Tanrı korusun) Papa'nın zorbalıklarıyla veya Türklerin eline esir düşerek cezalandırmayı istemişse de her ikisinden kurtulmak isteyen Hıristiyanlar ise henüz el değmemiş toprakların olduğu Yeni Kıta'nın kapılarını açmıştır."[47] Paul Baepler'ın de yazdığı gibi "Amerika kıtasının sömürgeleştirilmesiyle Akdeniz'deki korsan saldırıları ile aynı zamanda gerçekleşmiştir."[48] 1615 senesinde John Smith Virginia'dan İspanya'ya giden bir gemiyi Türklerin ele geçirdiğinden şikayet etmiş, 1625 senesinde ise Plymouth valisi William Bradford da İngiltere'ye giden kunduz derisi yüklü bir ticaret gemisinin Faslı korsanlar tarafından Plymouth'dan "neredeyse görülebilecek bir mesafede" ele geçirildiğini yazmıştır.[49] Bu dönemde ne Britanya denizleri ne de Atlantik Okyanusu güvenli bir yer değildi. Okyanus sömürge sakinlerini Başrahip Laud ve

O'nun "papa yanlısı" görüşlerinden kurtarmış olsa bile, "Türklerin korsan" saldırılarından tümüyle koruyamıyordu. 1632 senesinde Maryland'e giderken Andrew White'ı en çok korkutan Türk korsanların saldırısına uğramaktı. Benzer şekilde 1639 senesinde altı Britanyalı ile okyanusu geçerken Cezayirli korsanlar tarafından tutsak edilmiştir. 1640 senesinde Providence Adaları mahkemesi yetkilileri gemileri *Mary*'nin Türklerin eline geçtiği için, kendilerine yeni bir gemi ile cephane göndermeleri için ısrar etmiştir. Aynı yıl Virginia'ya ya giden birkaç İngiliz gemisi "Berberi Korsanların" eline geçmiştir.[50] Üç yıl sonra John Winthrop New Heaven'da Kanarya Adalarına giden bir geminin Türklerin saldırısına uğradığını kaydetmiştir.[51] Yüzyılın sonuna kadar, Yeni Kıta'ya seyahat eden Britanyalılar açık denizlerde Berberi Korsanlar tarafından ele geçrildiler. Jousha Gee 1680'li yıllarda New England'dan Müslüman korsanların eline tutsak düşen bir İngiliz'in hikâyesini yazmıştır. Cotton Mother Mayıs 1698'de günlüğüne "birçok zavallı dostunun Türkler ve Faslılar tarafından tutsak edildiğini ve Senegal'de köle olarak satıldığını" yazmıştır.[52] 1700 yılında verdiği bir vaazda "iki veya üç yüz" arasında New England sakininin "Fas Kralı" tarafından tutsak edildiğini yazmıştır.[53] Yeni Kıta'ya doğru harekete hazırlamış olan bu tutsaklar, kendilerini doğu yönünde İslam'a doğru yönlendirilmiş olarak buldular.

İster Kuzey Amerika'ya ister Kuzey Afrika'ya zorunlu olarak veya kendi seçimleriyle ticaret, keşif amaçlı veya yerleşmek için yola çıkan Britanyalılar kendilerini ulusal kimliklerinin sınırlarını zorlayan bir üçgenin içinde buldular. Müslümanlar ve Yerlilerle karşı karşıya gelen birçok "sıradan" Britanyalı, Müslüman'ı İngiliz'e veya Yerliyi İngiliz'e benzetme yolunu seçmişlerdi. İslam'ı kabul ederek "Türk olmuşlar" veya yerliler arasına katılıp kimliklerinden vazgeçmişlerdir. Roanaka'da hayatta kalanlar, eğer varsa, 1620'lerin başlarında Thomas Weston'un maiyetindekiler gibi, yerlilerin arasına katılarak onlardan biri olmuştur. Thomas Morton bile yerli bir yaşam tarzını benimsemiş olmakla suçlanmıştır. Tarihçi Edmund S. Morgan "birtakım" İngiliz vatandaşının Yeni Kıta'da Jamestown'dan ayrılarak yerlilerin arasına katılıp, onların yaşam tarzını benimsediğini, bazılarının da Kızılderililerin[54] eline esir düştükten sonra yerlileşmeye zorlandığını

yazmıştır.[55] Benzer şekilde birçok Britanyalı Müslümanların eline esir düştükten sonra İslam dinine geçmeye zorlanmış veya en azından öyle olduğunu iddia etmişlerdir. Greenblatt'ın deyimiyle birçok Britanyalı Keşifler Döneminde "kendini yeniden tanımlayarak" Müslüman ya da Kızılderili olmaya istekli olmuşlardır.

Bir tarafta kendi Avrupa Aristokrasi sınıfı kendi kimliklerini "Öteki" olarak tanımladıkları kimliklere karşı yeniden konumlandırırken, diğer tarafta Greenblatt'ın deyimiyle, bazı Avrupalı Hıristiyanlar ve Britanyalılar gönüllü olarak kendi kimliklerinden vazgeçip "Öteki"lerin arasına katılmışlardır. İslam'ı tercih eden veya Kızılderililerin arasına katılan daha alt sınıf insanlar dinî ve kültürel olarak Öteki ile aralarında isteyerek kabul edemeyecekleri bir farklılık görmemişlerdir. Bu kadar çok sayıda insanın kendilerine yeni bir kimlik bulmaları ülkelerindeki yurttaşlarında derin endişe uyandırmıştır. Bu endişenin temel nedenlerinden bir tanesi, Greenblatt'ın "öteki" olarak tanımlanan bir kimliği düşman olarak görmenin gerisindeki güdü olarak da tanımlanan, "ötekinin" asil kimliği tehdit eden gücüdür.[56] Bu gücün cazibesine kapılan bu insanlar Hıristiyan isimlerini terk edip Müslüman veya Yerli ismi alacak kadar "öteki" olmayı içten benimsemişlerdir. Mesela, Kızılderililer arasında yaşamaya başlayan Robert Marcum'un ismi "Moutapass" olarak bilinmeye başlanmış, Richard Clarke da Müslümanların arasına katıldıktan sonra "Cafer" ismiyle tanınmıştır.[57]

Bu insanlar kimliklerini terk edip, yeni bir kimlik seçmenin ne demek olduğunu çok iyi biliyorlardı. Müslüman bir topluluğa [ümmet] kabul edilmek, ya da Kızılderili kabilelerin arasına katılmak, hem katıldığı toplum için hem de katılan birey için yeni kimliğin (Greenbaltt'a göre) kabul edildiğini gösteren bir takım "karmaşık işlemler" ve değerlerin benimsenmesini öngörmekteydi. Bu sayede bu topluma yeni katılan kişi, Öteki toplumun bir parçası olduğunu ispat edebilirdi. Bu "mürtet"lerin Hıristiyan olmayan rakiplerine Avrupa teknolojisi hakkında bilgi verdikleri göz önüne alındığında, kendilerini yeni toplumun sadık bir üyesi olarak gördükleri açıktır. Birçok Britanyalı için Londra'dan İstanbul ve Cezayir'e seyahat etmek—belki daha kolay olduğundan— Yeni Kıta'daki Jamestown veya Charlestown'dan ayrılıp

yerlilerin arasına katılmaktan çok daha cazipti. Amerika yerlilerinin arasına katılmak kolonideki kıtlık zamanlarında hayatta kalmayı sağlar ve belki de kadınların olmadığı bir toplumda biraz da insana huzur verirdi; Müslümanların arasına katılmanın sonucunda ise zenginlik ve güç sahibi olmak mümkündü.

İslam dinini kabul eden ve Yerli Kızılderili kabilelerin arasına katılarak kimliğinden vazgeçen Britanyalı ve diğer Hıristiyanlar o kadar fazlaydı ki, 1599'da "Renegade" [mürted] terimi artık Hayklut için Müslüman olanlar anlamına gelmeye başlamış ve sonrasında Amerika yerlilerinin arasına katılan Britanyalılar için de kullanılmaya başlanmıştı.[58] İslam'ı seçen Britanyalıların oranı, özellikle 1622 senesinde yerlilerin vahşi ve acımasız insanlar ilan edilmesinden sonra, yerlilerin arasına katılanlardan çok daha fazlaydı. Bu tarihten sonra yerliler tarafından tutsak alınanlar bile, Vaughan ve Clark örneğinde olduğu gibi "Fransızların ve yerlilerin asimilasyonuna başarıyla direndiler." 1620'li yıllardan itibaren New England'dan ayrılarak yerlilerin arasına katılan ailelerin sayısı oldukça azdır.[59] Sadece 7 ve 15 yaş arasında yerliler tarafından kaçırılanlar tamamen asimile oldular ve "ırk" bağları olan topluluklarına dönmeye çalışmadılar.[60] Bu arada, Elizabeth ve Stuart dönemleri boyunca İslam'a geçen Britanyalılar olmuştur.

Elizabeth döneminden Caroline dönemine kadar Britanyalıların kendilerini, Kuzey Afrika, Kuzey Amerika ve İngiltere üçgeni içinde buldukları aşikârdır. Keşifler Döneminde Kuzey Afrika'ya giden Britanyalıların sayısı Amerika'ya gidenlerden; İslam'ı kabul edenlerin oranı Kızılderili yerlilerin arasına katılanlardan daha fazlaydı. Her ne kadar sonraki yüzyıllarda Amerika kıtası Britanyalılar için sosyal ve ekonomik Müslüman Doğu Akdeniz'i geçmişse de, Hakluyt ve Purchas'ın çağında, *The Golden Hind* ve *Mayflower* gemileri açık denizlere sefer yaparken, İslam ülkeleri Britanyalı ve Hıristiyan tüccarları, seyyahları, korsanları ve göçmenleri New England, Virginia ve Karayip Adalarından çok daha fazla cezp etmiştir.

İngiltere'den ayrılan birçok maceracı için Akdeniz ve Kuzey Amerika Kıtası keşif, savaş, yağma ve yaşamak için gidilebilecek yerlerdi. Bu dönem yeni coğrafi ufukların keşfedildiği bir dönemdir; aynı zamanda yeni pazarların bulunduğu, yeni mes-

leklerin ve yerleşim yerlerinin ortaya çıktığı bir dönemdi. 1560 yılında Thomas Stukley'nin bizzat Kraliçe'nin yüzüne söylediği gibi, Amerika'da Kraliçe I. Elizabeth'den bağımsız bir krallık kurulması kararlaştırılmıştır. Stukley bundan on yıl kadar sonra Fas ordusunda Faslı-Türk ve İspanyol ittifakına karşı yapılan Alcazar Savaşı'nda yaşamını yitirmiştir. İngiltere'den Güney ve Kuzey Amerika'ya, oradan son istirahat yeri olan Kuzey Afrika'ya. Stukley'in ömrü bu yeni coğrafya üçgeni içinde geçmiştir. Benzer şekilde, Seyyah George Sandys, Kâşif William Strachey, maceracı John Smith, Diplomat Sir Thomas Roe, sömürgeci Ralph Lane, New Jersey yerleşim bölgesinin kurucusu George Crateret gibilerin tamamı —Roe da durum Amerika-Doğu Akdeniz'dir— Amerika kıtasına gitmeden önce mutlaka Doğu Akdeniz'e gitmişlerdir; yani bu insanlar Keşifler Dönemi'nde üçgen içinde kaderlerini çizdiler. Kraliçe I. Elizabeth'in en önemli deniz kurtlarından Richard Hawkins İngiltere'ye dönmeden önce Güney Amerika kıyılarını yağmalamış ve Cezayir korsanlarına karşı mücadele etmiştir. 1597 senesinde Sir Anthony Shirley Jamaika'yı ele geçirmiş ancak olduğu gibi terk etmiş, Jamaika'dan ülkesine dönmüş ve daha sonra da Doğu Akdeniz ve İran'a seyahat etmiştir.[61] John Pory Rönesans İngiltere'sindeki Kuzey Afrika Müslümanları konusunda önemli bilgiler veren önemli bilim adamlarından Leo Africanus'u İngilizceye'çevirdi ve Virginia'ya gittiğinde bu konudaki çalışmalarına devam etti. Sir Tohmas Smythe Virginia Şirketi'nin mali işler müdürü olmadan Yakın Doğu Ticaret Şirketi'nin kurucusudur; Yakın Doğu Ticaret Şirketinin dört üyesi aynı zamanda Massachusetts Ticaret Şirketinin de üyesiydi.[62] Floransa Dükü tarafından esir edilip, köleleştirilmeden ve Güney Amerika'ya kürek mahkûmu olarak gönderilinceye kadar William Davis cerrah olarak *London* adlı gemide yıllarca Akdeniz'de yelken açmıştır. John Harrison 1622'de Somer Adaları valisi olmadan önce Majestelerinin Fas Ticari Ataşesi olarak çalışmış ve vali olduktan üç sene sonra tekrar Kral Charles'ın Fas elçisi oldu. Virginia hakkındaki kitabında da görülen, Kaptan John Hawkins'in üniforma arması öldürdüğü veya Avrupa merkezdeki Osmanlı ordusuna karşı mücadele ettikleri dönemde kişisel düellolarda öldürdüğünü iddia ettiği üç Türk kafası içeren bir figürdü ve John Hawkins'in "yarım Kuzey Afrikalı" üniforma arması gi-

biydi.[63] New England'da Cape Ann olarak bilinen bölge eskiden Kaptan Smith'in "hayalindeki Türk sevgilisinin ismini verdiği Cape Tragabigzanda idi. Cape Cod'un karşısındaki üç adaya da "Üç Türk Başı Adaları" adını vermişti.[64] Kızılderili Amerika topografyası bile Müslüman Doğu Akdeniz'ini çağrıştırmıştır. George Weymouth'un kuzeybatı koridorunu bulma girişimine destek vermiş olan Sir Thomas Arundel, Türklere karşı savaşmış ve 1595'te Kutsal Roma İmparatorluğun kontu şanı verilmiştir. Sir Ferdinando Gorges'in babası olan Sir William Gorges, 1560'larda Macaristan'da Türklerle savaşmıştı.[65] Pek çok "maceraperestin" Amerika'ya gitmelerinden önce, kendileri veya soydaşları doğuya Müslümanlar arasına seyahat etme cesaretini göstermişlerdi. John White, Amerika yerlilerini kaleme almadan önce Türkleri ve Doğu Akdeniz insanlarını betimlemişti; *Mayflower** adlı gemi, sözde "hacıları" Plymouth'a götürmeden önce Müslüman Akdeniz'de ticaret yapmıştı. 1620'lere kadar gemiler sömürgelerden "Türk Barbarlığına rahatlıkla" tütün taşıyorlardı ve 1650'lerde Andrew Marvell dönemi sömürgecileri Bermuda'yı Doğu Akdeniz imgeleriyle anlatıyorlardı: "Elleriyle seçtiği sedirlerle / Lübnan'dan, doldurdu Tanrı toprakları".[66] Sömürgeciler, ticaret ve gemiler, Kuzey Amerika'yı Kuzey Afrika'ya bağlamışlardı.

İngilizler, kendilerini Avrupa-Kuzey Afrika-Kuzey Amerika üçgeni içerisinde faaliyet gösterir bulunca, 15. yy *reconquista*'sını** 16. yüzyılda Kuzey Afrika'nın istilası için kutsal savaşa uyarlayan, bir yandan da Amerika'nın kolonileşmesini sürdüren İspanyolların modeline yöneldiler. Britanyalılar bu şekilde kendi tacir maceraperestlerini teşvik ederken, başat Avrupalı rakipleri ve zıt modelleri olarak İspanyollarla karşı karşıya geldiler. Raleigh ve Drake onlarla savaşırken, Hakluyt, *Navigations* adlı yapıtında bazı İspanyol Amerika kâşiflerinin eserlerini kullanmıştı. İspanyollar, milli kimliklerini kısmen Kuzey Afrikalı Müslüman-

* Mayflower, 1620 yılında İngiltere'nin Plymouth limanından yerleşme amacıyla ABD'ye gelen Pilgrimleri taşıyan gemidir. Bu geminin yolcuları sonradan bugünkü ABD'nin çekirdeğini oluşturmuşlardır (ç.n.).

** "Reconquista"Endülüs döneminde İber Yarımadasındaki Hristiyanların Müslümanların yarımadadaki varlıklarını ortadan kaldırma amaç ve çabalarına verilen addır. 1492 yılında son Endülüs devletinin yıkılmasıyla başarıya ulaşan Reconquista İspanyolca "Yeniden fetih" anlamına gelir (ç.n).

lar ve sonrasında da Amerika yerlileri ile temaslarıyla tanımlamışlardı. Müslümanlar ve Müslümanlık tarihi hakkında oldukça bilgili oldukları için (çünkü onlarla yüzyıllardır savaşıyorlardı), İspanyollar, Amerika'yı fethetmeye başladıklarında Müslümanlara uyguladıkları Ötekileştirmeyi Amerika yerlilerine de uyguladılar.[67] 15. yy sonlarında Amerigo Vespucci, Kızılderilileri Yahudilerle ya da Kuzey Afrikalı Müslümanlarla kıyaslamasa bile (yerliler diğer ikisinden çok daha kötüydüler), daha sonraki İspanyol yazarlar "Kuzey Afrikalı Müslüman" ve "Hıristiyanlık dışı" [Saracen] halkları Amerika yerlileriyle ilişkilendirmekten kaçınmadılar. Bu durum, Hakluyt'da İngiliz okurlara sunulan Da Verrazano'nun yazdıklarında görülebilir. Joseph d'Acosta, Orta Amerika yerlilerinin göçebe yaşamını "Alarblar diye bilinen Berberi topraklarındaki vahşi Müslümanlar" ile kıyaslarken, de Coronodo ise 1541 ve 1542 keşiflerinin anlatılarında sürekli olarak Amerika yerlilerini Türklerle ilişkilendirmiştir.[68]

İspanyollar Müslümanları Amerika yerlilerine benzetmiş ve bu benzetmenin ahlaki ve epistemolojik işlevi olduğunu fark eden Britanyalılar bu benzetmeyi ters yönde kullanmışlardır—Yerlileri Müslümanlara benzetme. Bu modellerin kendi içinde değişebilirliği Britanyalılar açısından imkân dâhilindeydi çünkü Amerika yerlilerini "keşfi" ile ortaçağ romans ve polemiklerinden uzak gerçek Müslümanların "keşfi" aynı zamanda olmuştu. Gerek coğrafya kitaplarında gerek yeryüzünde olsun, bu iki halkla karşılaşma ve buluşma eşzamanlı olmuştu: Richard Eden'in 1511 yılında yayımlandığı düşünülen Amerika hakkındaki ilk kitap "büyük Kızılderili" ve "Arabistan" hakkında bilgiler içeriyordu. Yüzyılın sonunda Hakluyt'un naklettiği üzere, Arabsitan'a yapılan atıflar tesadüfî değildi, çünkü tam da o yıllarda İngilizler gemilerini "Trablusgarb ve Suriye'deki Barrutti'ye" ticaret yapmak üzere gönderiyorlardı, böylece "İngiliz gemilerinin Doğu Akdeniz ile olan ticaretinin eskiliğini" gösteriyordu.[69] Sebastian Munster'in Eden tarafından yapılan çevirisi Amerika hakkındaki ikinci İngilizce kitap olup İngiliz okuyuculara Doğu Hindistan'ın Müslümanları'nı tanıtmıştır. Çok ilginçtir ki bu eser Doğu Hindistan Halkını Batı Hindistan [Amerika yerlileri] halkından daha olumlu yansıtmıştır.[70] Amerika hakkındaki üçüncü kitap Eden'in çevirisi olan *The Decades* (1555) başlıklı eserde "Kısa bir Afri-

ka Betimlemesi" ve "Tunus, Bugia, Trablus... Fas ve Fez"[71] gibi şehirlere atıflar içermektedir. (Fransızca'dan 1568'de tercüme edilen) Andrewe Thevet'in *The New Found Worlde and Antarctike* adlı eserde "Türkler'e", "Kuzey Afrikalılar'a", "Berberiler'e" ve "Müslümanlar'a" yapılan atıflar "Amerika Yerlileri" betimlemeleriyle başlan sona iç içe geçmiştir. Müteakip elli yıl ve ötesi Hakluyt ve Purchas'ın çok sayıda yeni baskı coğrafya eserleriyle —hem Akdeniz'deki hem de Hint Denizi'ndeki— İslam hâkimiyetindeki ülkeler, Amerika'nın okuyucuya tanıtıldığı esnada, İngiliz okuyuculara sunuluyordu.

Hakluyt ve halefinin Batı'ya olan göçün hız kazanmasından sorumlu oldukları konusunda tarihçiler hemfikirdir; bu yazarlar çağdaşlarına Kuzey Afrika'daki Müslüman ülkeler, Orta Asya ve Uzak Doğu hakkında bilgi vermişlerdir. Hakluyt'un *The Principal Navigations* adlı eserinin ilk iki baskısındaki Müslüman Dünyası hakkındaki bölümün kapsamı dikkate değerdir, çünkü Asya ve Afrika'daki İslam devletlerini kapsayan *Navigations*'ın 1589 yılı baskısının ilk bölümü 1 ve 242 sayfalar arasında, Amerika'yı kapsayan üçüncü bölüm ise 506 ve 825 sayfalar arasındadır. 1599 ve 1600 tarihli kitabın ikinci cildinin ikinci baskısı Müslüman dünyası hakkında bölümler içermektedir; birinci bölüm 312 sayfa, ikinci bölüm 311 sayfadır. Amerika üzerine yoğunlaşan üçüncü bölüm ise 866 sayfadır.[72] Benzer şekilde Purchas'ın *Pilgrimage* (1613 ve 1617 baskılarında) ve büyük oranda Doğu Hindistan Şirketi hamiliği ve parasal desteği ile basılan (1625) *Pilgrimes* adlı eserlerde o dönemde hem İngiltere hem de Amerika'daki okuyucular arasında yaygın olan Doğu Akdeniz bölgesinden sık söz eder.[73] Kuzey Afrika ve Kuzey Amerika aynı yıllar ve metinler içinde İngilizler'in bilgi dağarcığına dâhil olurlar.

Britanyalılar hem Amerika yerlileri ile hem de Müslümanlarla fiziksel olarak yalnızca Kuzey Afrika ve Kuzey Amerika'da değil, birbirlerinin kıtalarında da karşılaşmaya yine aynı dönemde başlarlar. İspanyollar ve New England sakinleri tarafından Atlas okyanusunu aşarak köle olarak getirilmiş ve Müslüman pazarlarına sunulmuş olan Amerika Yerlileri'ne Kuzey Afrika'da rastlamışlardır. 1691 gibi bir tarihte Kral Philip Savaşı'nda tutsak edilen yerliler "Mısır'dan çok uzak olmayan Akdeniz kıyıların-

da satılmak üzere gönderilmişlerdir."[74] 1668'de İspanyollar'ın Amerika Krallığı'nda kalışının hikâyesini anlattığı ve Doğu Akdeniz'den İspanya'ya oradan Atlas okyanusunu geçmek için bir İngiliz gemisini kullanan ilk Arap yazarının durumunda olduğu gibi Kuzey ve Güney Amerika'ya giden Levantenlere Britanyalılar rastlamışlardır. Britanyalılar aynı zamanda Kuzey Afrikalı Müslümanlar'a, Karayipler'deki İspanyollar elinde esir Türkler'e de rastlamışlardır. 1586 Mart ayında bazı Kuzey Afrikalı Müslümanlar, Kartaca'ya ve daha sonra Santo Domingo'ya saldırı düzenleyen Sir Francis Drake'e katılmak için ayrılmışladır. Aynı yılın Haziran ayında Drake Havana'da yüzlerce "bayağı işlerde çalışan Türk ve Kuzey Afrikalı Müslüman'ı" tutsak etmiştir.[75] İngilizler'in Karayipler'de rastladıkları zayıflık ve umutsuzluk emareleri gösteren esir Kuzey Afrikalı Müslümanlar olmalarına rağmen, onlar İngiltere kraliçesinin dost olmaya, İspanya'ya karşı yardımlarını temin etmeye uğraştığı hükümdarların tebaasıydı. İspanyol hâkimiyetindeki Amerika'da bu Kuzey Afrikalılardan çok sayıda olmalıydı öyle ki 1617'de Purchas İslam'ın Amerika'ya kadar yayıldığını belirtmiştir. Purchas muhtemelen İspanyol sahipleri tarafından serbest bırakılan ve kolonilere yerleşen esrileri düşünüyordu.[76] (1658'de William D'Avenant *The Play-House to be Let* isimli bir oyun yazmış ve bu oyunda İspanyollar tarafından daha önceleri Peru'ya getirilmiş "Symeronlar" hakkında bir sahne bulunmaktaydı.)[77] Puchas aynı zamanda Amerika yerlilerinin Kuzey Afrika halkının soyundan gelenler olduğu yönünde bir etnolojik teori de düşünmüş olabilir.[78] Açıkça ortadır ki Müslümanlarla yakınlaşan bir İngiliz yazar, onları Amerika Yerlilerine benzetmiştir. Amerika Yerlilerine yakın olan başka bir yazar ise, yerlileri Müslümanlara benzetmiştir. Her iki halk da birbirlerinden bağımsız algılanmamıştır —birbirlerinden yarım küre uzakta ortaya çıkmış olmalarına rağmen, bu halklardan her biri diğerinin öncülü olmuştur.

Bu tür benzetmeler sömürgecilerin ve seyyahların anlatılarında sık sık görülmektedir. William Strachey yerlilerin bira yerine su içtiklerini, seçkin konukları için girişe halı açtıklarını görünce "Türkleri" hatırlamıştır. Strachey, "Powhatan yerlileri fenalık yapanları Türkler gibi sopayla dövüyorlar" demiş, yerlilerin Türkler gibi "birçok kadınla evlenip onları aynı evde tuttukları-

nı" not etmiştir. Yerlilerin "çılgınca ve kendinden geçercesine" dans ettiklerini ve bu danslarının "dervişlerin Çarşamba ve Cuma günleri camilerde yaptığı kutsal dansa" benzediğini ve yerli erkeklerin "(Türkler gibi) ölçüsüz arzularını giderecek yardımcıları" olmadığını belirtmiştir.[79] Strachey için yerlileri anlamak, öncelikle Türkleri incelemiş olmaktan geçiyordu. Benzer şekilde John Smith Amerika yerlileri arasında gördüklerini Tatarlar ve Türklerle kıyaslamıştır, okuyucuları için İngiliz girişimciliğinin iki coğrafik ve etnik yönünü birbirine bağlamıştır. *The True Travels, Adventvres and Observations* (1630) adlı eserinin içindekiler bölümünde Türkler'in "yaşamını" ve dinlerini tarif edebileceğini belirtmiş ve hemen ardından da "Genel Virginia tarihinin bir devamı" diyerek devam etmiştir.[80] John Smith'e bu iki dünya birbirini tamamlayan unsurlar gibi görünmüş, Amerika kıtasını sömürge kurmak için önerirken, Akdeniz İslam'ını macera ve egzotik çekiciliği olan bir ülke olarak sunmuştur.

Sonuç olarak, kendisini veya eserini şiirlerle öven birçok kişi iki dünyayı yan yana görmeye başladılar. N. Smith 1616'da kuzenine "Bilinmeyen iklimlerde, Türkler ve Başka Dinlerden olan İnsanların Arasında" adlı bir mektup yazmıştır. Smith "Sınırları genişletmek için" çok çalışmıştı.[81] 1624'te, "Virginia Heyet Başkanı" Smith'i şu sözlerle övmüştür:

> Onun yanında Kâfirler ıslah oldular hakkıyla,
> Karını deşti birçoğunun huzur için:
> Yerlilere boyun eğdirdi kulluk etmeye,
> Elleri boş dönmediler İngiltere'ye.[82]

Smith'in bir arkadaşı olan Richard Meade'nin *The True Travels, Adevntures, and Observations* başlıklı iltifat dolu şiirinde, Smith'i "Üç Türkle tek başına düello yapması" ve sonra "Güzel Amerika'da / ortak bir yol" bulmasından dolayı övmüştür. Başka bir arkadaşı, M. Cartner, Türklerle çalışırken kazandığı "Kaptan ünvanı" ile "Batı dünyasını" keşfinden dolayı onu övmüştür.[83] Hatta mezar kitabesi bile Türklere karşı verilen mücadeledeki

"hizmet" ve Amerika'daki "Kafirler" arasındaki "macerasına" gönderme yapmaktadır.[84] Rönesans üçgeni-nin Hıristiyan olmayan iki köşesi aynı İngilizce kitabın kapakları arasındadır. İngiliz okuyucusunun karşı karşıya olduğu Türkler ve Yerlilerdi.

* * *

İngiltere Amerika'ya emperyalist amaçlarla girerken elinde hazır bulunan klasik Akdeniz bilgisinden derlenmiş "imge ve çıkarımları" kullanmıştır ve bunları Amerika'ya uygulamıştır fikrini geliştiren Peter Hulme doğru bir gözlem yapmıştır. "Akdeniz söylemleri... Atlantik deneyimi için yeterliydi."[85] Böyle bir ifade Müslüman Akdeniz söylemini içerecek şekilde genişletilmeliydi —özellikle Elizabeth ve Jacobean döneminde— bunu Britanyalıların Yerlilerle uzlaşmaya çalıştıkları bir dönemde, ülkelerine en yakın Hıristiyan olmayan ötekileri kullanarak yapabilirdi. Herodot İngiliz okuyucusunu İranlılar ve Mısırlılar hakkında; Homeros ve Virgil Greko-Romen Akdenizliler hakkında uyarmıştı. Hulme'ün önerdiği gibi, şimdiki durumda Yerlilere paralellik sağlayan en yakın örnek Türkler ve Kuzey Afrikalılardı.

Hulme'ün ifadesi şöyle de değiştirilebilir: Müslümanlara rastlama aşamasında, İngiliz yazarlar yerlilerin sınıflandırılmasını Müslümanları tanımlamak için kullandılar. Böyle iki taraflı bir benzetme Shakespeare'in *Fırtına* adlı eserinde görülür. Olayların geçtiği ada, Hulme'ün ifade ettiği gibi, "oyunun topografik ikiliğinin, Atlantik ve Akdeniz'in, buluşma yeri" olarak görev yapmasıdır.[86] Ancak Atlantik nasıl Akdeniz'e benzetilebilirdi? Hulme açıklamalarına devam ederken, *Fırtına* adlı eserdeki Caliban isimli karakter saf, çirkin, yamyam ve hain Yerli imgelemini "vahşi" Akdenizli benzetmesiyle gösterir. Ancak bu "vahşi adam'ın soyu Odyssey'deki Polyphemous kadar geriye gitmez" diye açıklıyor Hulme. Caliban'ın soy ağacı, tiyatro yazarlarının sık sık karakter olarak seçtikleri ve olumsuz hava oluşturdukları "vahşi Arap" veya "vahşi Kuzey Afrikalı"dır.[87] Müslümanlar ve Yerliler iki farklı kültür rastlaşmasının çifte koştuğu melez ürünlerdir.

Turkey Şirketi'nin kuruluşundan Büyük Göç'e ve hatta 17. yüzyılın sonuna kadar, bu sıkıntılı süreçteki endişe giderek artmıştır, çünkü sömürge ideolojisi Yerlilere karşı zafer kazanır-

ken, Müslümanlara karşı hep kaybediyordu. Onlar Yerlileri esir ederken, Müslümanlar da onları [Britanyalıları] esir ediyorlardı. Kuzey Amerika'da Britanyalılar ve diğer Avrupalılar kendilerini Tanrı'nın tarih planının merkezine yerleştiren bir ideoloji geliştirdiler. Buna göre, eski ve vahşi olanı Yeni ve İngiliz ya da Britanyalı olanla değiştireceklerdi —Yeni İngiltere veya Yeni Britanya gibi. Ancak İslam sömürgelerinde bu düşüncelerini altüst eden bir deneyimleri olmuştu. Bir Britanyalı veya herhangi başka bir Avrupalı için kendini, belki ailesiyle birlikte, Müslümanlar tarafından esir edilmiş ve Cezayir'e, Senegal'e veya Tunus'a götürülmüş bulmak korkunç düşünceydi. Amerika "vahşilerini" bu imgeleme göre şekillendir-mek yerine, İngiliz, Gali veya İskoç esirler kendilerini Müslümanlara göre şekillenmiş —onların yemeklerini yiyen, dillerini öğrenen ve onların giysilerini ve türbanlarını giyenler olarak— buluyorlardı. Amerika'da Britanyalılar Yerlileri kendilerine benzettiler, ancak Müslümanlar arasında, bu "kâfir" Müslümanların şartlarına uymaya ve onları kabullenmeye mecbur kaldılar.

Bu uyumun izleri dilde görülmektedir. Amerika'da sömürgeciler Yerlilerin dilini öğrenmekte bir sakınca görmemişlerdir. Birçok Britanyalının aksine, maceracılar Müslümanların dil(ler)ini öğrenmelerinin iyi olacağını biliyorlardı. Amerika'da sömürgeciler Yerlilerle tek taraflı bir iletişim kurmuşlardır [yalnızca kendilerinin konuştuğu], Yerlilerin söylemelerini istedikleri şeyleri kayda almışlar, isteklerinin dışında kalanların ise anlamsız mırıldanmalar olduğunu düşünmüşlerdir. Başlangıçta dillerini öğrenmeleri için onlarla yaşamak üzere, Edward Waterhouse'ın 1622'de not ettiği üzere,[88] bazı kimseler göndermişlerdir. Hakluyt, John Smith, William Strachey ve William Wood gibi destekçiler "eğer çıkarları olmamışsa" okuyucuyu "eğlendirmek" için İngilizce çevirileri ile birlikte yazdıkları eserlere kelime listeleri eklemişlerdir.[89] Ancak 1622 yılındaki Yerli Saldırısından sonra Avrupalı sömürgeciler Yerli dillerini öğrenmeyi bırakmışlardır. Philip Massinger'in *The City Madam* adlı eserinde yaptığı gibi, Yerli dillerinin ilkelliği Roger Williams ve tiyatro yazarlarının tek çıkış noktası olmuştur. Bu esnada birçok Yerli, sömürgecilere hizmet etmek için İngilizce öğrenmişler ve İngiliz kimliğini tümüyle benimsemişler ve kendi kabilesinden olanlara karşı savaşmışlar-

dır. Pequot Yerlileri'nin katledilişinde İngiliz sömürgecilere yol gösteren Wequash ve Wuttackquiackommin bunlara örnektir.

Ancak Kuzey Afrika veya Müslüman İmparatorluğun başka yerlerinde Arapça ve Türkçe öğrenenler —İslam'a geçtikten sonra sıklıkla ancak her zaman olmamakla birlikte— Britanyalılardı. Bunlara ek olarak, İngiliz büyükelçiler (İspanyolca ve Portekizce de konuşmuşlar) Müslüman hükümdarlarla Arapça konuşmuşlar, bu dönemde hükümdarlar İngiliz yöneticilere Arapça yazmışlardır. Fas Hükümdarı tarafından Kraliçe I. Elizabeth'e 1579'da gönderilen bir mektup aşağıdaki notu içermektedir: "Bir nüshası işte bu mektup olan Arap dilinde yazılmış size bir başka mektubumuz. Eğer bunu okuyabilen ve tercüme edebilen biri varsa, mektubun içeriğinin size ne bildirdiğini anlayabilirsiniz. Tüm krallara dilediğimiz gibi her şey huzur ve düzen içindedir."[90] Müslümanlar devlet yazışmalarında uygun bir dil kullanmak konusunda çok titizdiler. Bu sebepten Stuart Dönemi İngiltere'sinde Arapça çalışmalarına ilgi artmıştır. Avrupa kıtasındaki Arap araştırmacılar böyle bir ilgiyi alevlendirirken, 1630'larda Oxford ve Cambridge'de Arapça kürsüleri kurulmuştur.[91] Britanyalıları Müslümanların dillerini öğrenmeye teşvik eden şey yalnızca Müslümanların titizliği değil, İngiltere'ye yerleşmeleridir. Berberi Korsanları'na karşı etkin bir direniş gösteren ilk deniz kuvvetlerine sahip Cromwell bile barış zamanı Müslümanlarla onların şartlarına göre davranma gerekliliğini fark etmiş, deniz gücünü az masrafla sürdürmek için ödünler vermiş ve askeri bir güç olarak çatışmaya girmek istememiştir. Bundan dolayı, Kuzey Afrikalılarla yazışmalarında Müslüman takvimini kullanmıştır: Hamit Paşa'ya "Sizden iki mektup aldık, her ikisi de 1066 yılının dördüncü ayının üçüncü günü tarihli." şeklinde yazmıştır.[92] Müslümanlarla olan ilişkilerinde Britanyalılar Müslüman kurallarını uygulamışlar; Yerlilerle olan ilişkilerinde, kendi kurallarını dayatmışlardır. Müslüman kurallarına uymadıklarında kendilerini ağır bedeller öderken bulmuşlardır: "Türkleri yok saymalarından dolayı Cezayir ve Tunuslularla yapılan anlaşmada aldatılmışlardır." diye rapor etmiştir Hollanda büyükelçisi.[93] Britanyalılar, ticaret ve ittifaklarında başarılı olmak istiyorlarsa, Müslüman İmparatorluğun dillerini öğrenmek durumunda olduklarını biliyor-

lardı, çünkü Amerika yerlisi hacılardan Squanto veya Samoset'in Müslüman eşdeğeri yoktu.

İngilizler, ticaretin ve ittifaklarının gelişmesi için, Venediklilerle birlikte, Fransızlar ve Hollandalılar rüşvet veren, suça göz yuman ve her türlü aşağılamalara tahammül eden tüccarlardı. Tümüyle değil ancak çoğunlukla yatırım şeklinde gelişen ve 1656 yılına kadar dört milyon pounddan fazla bir meblağa ulaştığı düşünülen bir rakam kadar Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika'da ticaret hacmi geliştirmesine rağmen, bu yatırımlar İngiltere için bir ekonomik kontrol veya iltimas aracı değildi. Bu yatırımlar ordular veya askeri üstünlük tarafından korunmuyor, aksine provoke edildiklerinde, tüm mallarına el koyabilecek ve tüccarları perişan edebilecek olan Türklerin insafında bulunuyordu.[94] Thomas Gainsford *The Glory of England* (1618) adlı eserinde birçok İngiliz tüccar ve temsilcinin Müslümanlar tarafından aşağılanmasını kaleme almıştır: "İskenderiye'deki konsolosumuz asılarak idam edildi", "diğerleri kara Kule'ye" hapsedildi, "kimseye aldırmaksızın esirlerimizin tümü teşhir edildi" şeklinde yazmıştır.[95] Sir Thomas Roe'ya yazdığı mektuplarında, George Lord Carew hem Türk devlet yetkilileri hem de Türk korsanlar tarafından İngilizler'e karşı yapılan şiddeti betimlemiştir. İstihbarat raporlarının birinde durumu "Milletimize karşı Türkler tarafından verilen zarar, ne tazminatla ne de adaletle düzeltilebilir." şeklinde ifade etmiştir.[96]

Faillerinin Yerli olması durumunda uygulanabilecek hiçbir misilleme Müslümanlara karşı mümkün değildi. Pequot Yerlileri 1637 yılında İngiliz sömürgecilere kafa tutunca, katliama uğradılar ve sonuç olarak Yerliler kendi vatanlarında tamamen yok edildiler. Tesadüfen aynı yıl, İngiliz donanması [Senegal] Salee'ye saldırdı ve Müslüman korsanların sayısını azalttı. Bir yıl sonra, korsanlar intikam için geri dönmüşlerdi. Amerika Yerlileri kontrol altına alındıktan sonra, asimile edildikten veya yok edildikten sonra hoş bir imgelemle hatırlanması için Britanyalılar ve diğer Avrupalıların Asil Vahşi veya Cennet Yerlisi şeklinde imgelem üretmesi şaşılacak bir şey değildir.[97] Müslümanlar için benzer "masum" hiç bir imgelem İngiliz Rönesans yazınında görülmemiştir. Müslümanların binlerce Britanyalıyı tutsak etme

becerileri Elizabeth ve Caroline dönemleri milli politikaları üstünde kaçınılmaz olarak güç imgelemi oluşturmuştur.[98] İngilizler, Yerlilere yaptıkları gibi, Müslümanları İsrail'in Kayıp Kabileleri ile ilişkilendirip onları İncil hikâyeleri kalıplarına sokma gibi bir girişimde de bulunmamışlardır. Britanyalılar Müslümanların kim olduklarını —İncil'in Yaradılış Kitabında bahsi geçen İsmail'in soyundan geldiklerini— ve nerede bulunduklarını bildikleri için Müslümanlar asimile edilemezlerdi. Onlarla birlikte aynı Avrupa kıtasını, aynı Akdenizi, Atlantik'i ve Manş Denizini paylaştılar. Amerika Yerlileri'nin aksine, Müslümanlar Britanya adalarını kuşatan denizlere ulaşmışlardı.

En azından salgın hastalıklardan, açlık felaketinden ve katliamlardan kurtulmuş, İngiliz sömürgesine teslim olmuş, kalan hayatlarını umutsuzluk ve açlık içinde geçiren Yerliler gibi Müslümanlar da Britanyalılar'ın ülkelerine yakın bir yerlerdeydiler ve "gitmiyorlardı." İrlandalı ve Gallerlilerin olmaya zorlandıkları gibi Müslümanlar İngilizleşmiyorlardı. Hiçbir Türk şehzade "dilimizi öğrenmeyi ve konuşmayı arzulayan, davranış ve giyiminde bizi taklit etmeyi seven, bizim Tanrımız'ın yaşam öğretilerini duymak isteyen Yerli "Massaquessts Prensi" gibi değillerdi.[99] Henrico Koleji veya Harvard Koleji tüzüğüne tabii olarak "İngiliz ve Yerli gençleri ülkelerinden ve tanrıdan haberdar etmek üzere"[100] eğitmek için eşdeğer bir öneri de yoktu. Çok basitçe ifade etmek gerekirse, hiçbir Müslüman İngiliz olmak istemiyordu.

Müslümanları kendi entelektüel ve sömürge kontrolü dâhiline sokmadaki beceriksiz-liklerinin sonucu olarak, İngiliz yazarlar benzetme söylemine yöneldiler. Böylece mağlubiyete uğratılmış Yerlileri, mağlubiyet görmemiş Müslümanlarla yan yana koydular. Mitchell Robert Breitwieser Amerika Yerlileri'nin püriten temsilinin "özellikle boyun eğdirme kategorisinde çok becerikli" olduğunu yazmıştır.[101] Benzer şekilde, yalnızca Püriten olmayan, İngilizler tarafından Müslümanların temsili kutuplaşma ve tiksinti uyandıracak şekildedir. Ancak karşı karşıya konularak yapılan böyle bir tasvir, Britanyalılar ile diplomatik, ticari ve entelektüel ilişkilerin çok geliştiği bir zamanda Müslümanların nasıl "Ötekileştirildiğini" açıklayabilir. Eğer "deneyim Püritenler'in Yerlileri algılamalarını değiştirmediyse",[102] İngilizler'in Müslümanlar

hakkındaki imgelemini de değiştirmezdi. Yazarlar ve hikâye anlatıcıları tarafından hem Yerliler hem de Müslümanlar hakkında oluşturulmuş klişeler gelişen ticaret, iki dillilik, sosyalleşme, birlikte yaşama ve hatta cinsel birliktelikle bile yok edilememiştir. Kanıt, oluşmuş yargıları değiştirememiştir. Britanyalılar daha çok Yerlileri ve Müslümanları —coğrafi, etnografik ve askeri farklılıkları tamamıyla göz ardı eden birleştirici ve değişmez— ölçülüp biçilmiş kategorilere sokmuşlardı. 1620'de kadın haklarını protesto eden bir hikaye olan *Hic Mulier*'in bilinmeyen yazarı "eğer bu barbarcaysa, kaba İskitliyi, yabani Kuzey Afrikalıyı, çıplak Yerliyi veya vahşi İrlandalıyı iyi yönetilen şehirlerin efendisi yapın" diye yazmıştır.[103] Tüm "medeniyetsiz" dünyayı ayrım gözetmeden bir araya toplayarak, yazar "Öteki"ni anlamakta başarısız olmuştur. Ancak o dönemlerde ötekiyle olan ilişkileri yönetmekte bunun en iyi yol olduğunu düşünmüş olmalıdır.

Hıristiyan olmanın seçkinliğinden emin olan İngiliz yazarlar, "ilkel" Ötekiden tamamıyla ayrı olmayı ve onların yaşamından uzak durmaya gayret ediyorlardı. Ticaret, ittifak ve mutfak aralarındaki etkileşimi belirliyordu. Müslümanlar ve Yerliler Öteki olmanın üstesinden gelemiyorlardı. Bu öyle bir ötekilikti ki sürekli cinsel sapkınlık olan "oğlancılık" ve tanrısal onay almış "kutsal savaş"taki yenilgi göndermeleriyle temsil ediliyordu. Bu İspanyolların Amerika'yı işgallerinde kullandıkları iki önemli şablondu. Bu aynı zamanda İngilizlerin Yerli işgalini yasal temellere oturtmak için kullandıkları şablon olmuştur. İslam karşılarına dev gibi çıkınca, Britanyalılar Müslümanlar'ın fethedilemeyeceklerini anladılar. 1570–1620 arasındaki yazarlar Yeni Dünya'ya yapılan "başarısız göçlerin yaralarını sararken", aynı dönemde İslam'la karşılaşmanın yaralarını yazarak sarıyorlardı. Amerika işgalini haklı bir zemine oturttukları, İspanyollardan ödünç aldıkları iki şablon ile İngiliz yazarlar, metinlerle İslam'a meydan okumaya çalıştılar.

IV. BÖLÜM
EŞCİNSELLİK VE İSTİLA

Avrupalıların Amerika yerlileri hakkındaki yazıları eşcinselliğe, ya da o zaman kullanıldığı gibi homoseksüelliğe pek çok atıfta bulunur. Yeni kıtanın insanlarıyla karşılaşmalarının en başından beri Batı Avrupa Hıristiyanları, "yerlilerin" bu sıra dışı şehveti konusunda yaşadıkları dehşet hakkında yazılar üretmişlerdir. Richard C. Trexler'in *Sex and Conquest* adlı detaylı çalışmasında belirttiği gibi bu tür ithamlar Kuzey Afrika'da ve istila öncesi İberya'sında* yaşayan Müslüman halklara daha öncesinde yöneltilmiş olan suçlamalarla aynı tabiattaydı. Amerika kıtasının istilası sırasında İspanyol ve diğer Avrupalılar, Afrika ve Orta Doğu hakkında yazılan "cinsel ilişkileri... ve tabii olarak homoseksüel ilişkileri" betimleyen raporlardan haberdarlardı.[1] İster Karayiplilerle ister iç kısımlarda bulunan yerlilerle karşılaştıklarında istilacılar, Kuzey Afrika'da —ve aynı zamanda Hıristiyan dünyasının da bazı bölgelerinde gördükleri eşcinselliği hatırladılar. İspanyol ve ardından İngiltere sömürgecilerinin yerlilerdeki eşcinselliği tanımlamak için kullandıkları *berdache* terimi Araplar aracılığıyla Pers dilinden türetilmişti.[2] Avrupalı fatihlerin [conquistadores]**, bu sapkınlığı Faslı ya da Yerli olarak görmelerinden daha uygunu yoktu. Amerika'daki yerlilerin eşcinselliği onları istilacı sömürgecilerin nazarında ahlaksız olarak göstermekteydi. Elbette, bu söylem istilacılara hizmet edenlerin yok edilmelerini, din değiştirmelerini ya da baskı altına alınmalarını meşru hale getirmekteydi. Eşcinsellik, istilanın ve sahip olmanın en büyük gerekçesi oldu ve Ötekini uzaklaştırmaya, onu canavarlaştırmaya ve nihayetinde de gayrimeşru olarak göstermeye yaradı.

* Missouri eyaletinde şehir (ç.n.).

** 16.yy İspanyol Meksika ve Peru istilacılarına verilen ad (ç.n.).

Oviedo, yerliler arasındaki sözde-eşcinselliği açığa çıkaran ve bunu İspanyol egemenliği ve sömürgeciliği için bir gerekçe olarak gören ilk kişilerden biriydi. *Historia* adlı eserinde "Bu [yerli] kadın ve erkeklerin çoğu eşcinseldi ve çoğunun [hala] öyle olduğu bilinmektedir" diye yazmıştır.[3] Oviedo, eşcinsellerin süslenmek için kullandıkları altınları ve bu altınları yerlilerin elinden nasıl aldığını anlatmıştır. Eşcinsellik suçlaması istilacılar için eşcinsellerin varlıklarını ellerinden alma gerekçesiydi: "... bu yerliler bazı bölgelerinde bu anlamda bir erkeği diğerinin üzerinde gösteren ve insanlık dışı homoseksüellik eylemini yansıtan altından yapılma mücevherat takıyorlar. ... Kraliyet yetkilisi ya da altın eritme gözetmeni olarak huzuruma eritme yapılması için [getirilmiş olan] ifritin bu mücevheratlarından birini gördüm".[4] Las Casas'ın da bu iddiayı çürüttüğü gibi, söz konusu olan Oviedo'nun açıkladığı gibi yerlilerin eşcinsellik eyleminde bulunup bulunmadığı değildi. Buradaki asıl sorun, eşcinselliğin nasıl retorik ve sömürgeci bir şekilde kullanıldığıydı. Oviedo'nun söyleminde olduğu gibi, eşcinsellik İspanyolların yerlilerin topraklarını istila etmelerini ve yerlilerin elindeki altını ele geçirmelerini meşru kılmıştı. Todorov'un işaret ettiği gibi, İspanyol taraftarı yazarlar Amerika'nın kolonileşmesini her zaman övmüştür, çünkü bu aralarındaki eşcinselliği ortadan kaldırarak yerlilerin medenileşmesini sağlamıştır.[5] Bir bakıma, sömürgecilik eşcinselliğe dayanan bir söylem haline gelmiştir.

Oviedo, yerlileri açıkça eşcinsel olarak tarif ederek onların karakterlerinin yeterli bir şekilde tanımlandığını ve anlaşıldığını düşünmüştür —Yerliler, okuyucuların kültürel ve ahlaki kabullerinin dışında bir gruptur ya da en azından uygulamadaki ahlakın dışında olan bir gruptur. Yerlilerin davranışlarının bir özelliğinin bütün kimliklerini yansıttığı böylesi basmakalıp bir tanımlama onların altınlarına el koyma ya da üzerlerinde egemenlik kurmanın meşruluğu üzerine akla gelebilecek soruları bertaraf etmiştir. Oviedo'ya göre yerlilerin "insanlık dışı cinselliği" onların mal mülk varlıklarıyla yakından ilgiliydi. Hıristiyanlık dışı bu günahlarından ötürü onları cezalandırmak isterken aynı zamanda mallarına el koyarak da onları cezalandırmaktaydı.

Yerlilerin istila edilmesinin basmakalıp bir gerekçesi olarak İspanyolların eşcinsellik üzerine odaklanmaları Kuzey Ame-

rika'daki İngiliz sömürgecilerin yazılarında da boy göstermekteydi. John Canup'un belirttiği gibi,[6] "normal dışı cinsellik" sömürgeciler açısından yalnızca kutsal kitabın emirlerine karşı gelmiyor, aynı zamanda daha derin bir seviyede—yerliler arasındaki yaşamın ortaya çıkarabileceğini düşündükleri kötülükler seviyesinde toplumu da tehdit ediyordu. Amerika'nın bu vahşi yaşamı içinde sömürgecilerin ahlak ve cinsellik açısından medeniyetsizleşebileceklerine dair korkular vardı. Her şeyin ötesinde, İspanyolların yazdıklarından yerlilerin eşcinsellik eylemi içinde olduklarını öğrenmiş oldukları için, "Vahşilerin" insanlık dışı davranışlarının kendilerini etkilemesinden korkuyorlardı. William Bradford 1642'de üç din adamıyla yazışmalarında "hangi eşcinsellik eylemlerinin ölümle cezalandırılması gerektiğini" sormuştu.[7] Ona göre bu çorak ülkede medeniyet tehlike altındaydı ve medeniyetin şartlarından biri de cinsel ilişkilerin kilisenin öğretileriyle uyumlu olması gerektiğiydi. William Bradford'a göre, bu yabani dünya medeniyetin tehdit altında olduğu ve yerli halka ait olan her şeyden insanlık dışı ve sapkınlıklarından ötürü tiksinme duyulan bir yerdi. Daha sonra, Massachusetts yerlileri ve Boston Bay hükümeti arasında 1644'te Boston'da imzalanan antlaşmaya İngilizlerin eşcinsellik korkusundan ötürü yerlilerin uyması gereken maddeler dâhil edildi. Bu sayede, yerli halk "zina, gayrimeşru cinsel ilişki, eşcinsellik, ırza geçme gibi ahlak dışı şehvet eylemlerini işlememeyi" taahhüt etmek durumunda bırakılmıştır.[8] Siyasi itaat cinsel ilişkilerin kilisenin öğretileriyle uyumlu olması anlamına gelmekteydi. Yerlilerin sadece toprakları istila edilmekle kalmamış, aynı zamanda cinsel ilişki biçimleri ve algılamalarının yanı sıra yaşamlarının gizlilikleri de istila edilmişti. 1648'de John Cotton, *The Way of Congregational Churches Cleared* adlı eserinde İngiltere'nin yerliler arasındaki "zina ve gayrimeşru cinsel ilişki ile ahlak dışı şehvetin" her türlüsünü temizleme konusundaki başarısını övmekteydi.[9]

Yerlilerin eşcinselliği hakkındaki klişeler —daha önce İspanyol istilacıların da olduğu gibi— New England'daki sömürgecilere de yerlilerin varlıklarına el koyma ve tahribini haklı gösterme bakımından yarar sağlamıştır. İngiltere'de VIII. Henry tarafından yürürlüğe konan ve Tudor ve Stuart dönemlerinde de sürdürülen eşcinsellik karşıtı yasalar eşcinsellerin bütün "mallarına,

taşınmazlarına, alacaklarına, topraklarına, gayrimenkullerine ve miraslarına" el konulmasına izin vermiştir.[10] Bunun sonucunda Amerika'daki sömürgeciler, yerlileri eşcinsellerin İngiltere'de yasal olarak görebilecekleri muameleye tabi tutmuşlardır. Yerli halk İngiliz yasalarını ihlal etmiştir ve bu yüzden yasaların gerektirdiği şekilde cezalandırılmalıdır. Aynı zamanda yerliler İncil yasalarını ihlal ettiklerinden dolayı Tanrı tarafından da cezalandırılacaktılar. İngiliz sömürgeciler açısından yerlilerin mallarına el konulması ve tahribi sömürgecilerin daha üstün olan teknoloji ve ilk kez görülen hastalıkların bir sonucu değil, İbrahim peygamberin ortasına düştüğü kötülükler şehri Sodom* halkına uygulanan tarzdan cezalandırmaların bir sonucuydu. John Winthrop bu noktaya açıklık getirmiştir. Sömürgecilerin yerlilerin topraklarını ellerinden almalarının "haklı nedenlerini" açıklarken İbrahim peygamberin Tanrı tarafından "eşcinsel Sodom halkı" arasında yaşamasına nasıl izin verildiyse sömürgecilerin de aynı yetkiye sahip olduğunu belirtmiştir.[11] Tanrı eşcinsel halkı yanlışlarından dolayı nasıl yerle bir ettiyse yerlileri de yok edecekti. Yeni Kıtaya yerleşen İngilizler, Tanrının kutsal kitapta Sodom halkına yaptıklarını kendi düşmanları üzerinde tatbik edecek İbrahim peygamber soyundan gelen yeni haleflerdi. 17. yüzyılın ortalarına kadar ulaşan, özellikle Kral Filipe Savaşları'ndan** sonra, İbrahim peygamberin Sodomları istilası ile sömürgecilerin yerlileri istilası arasındaki bağ İngiliz yazınlarında görülmeye devam etmiştir.[12]

Bu örnekler artırıldığında, Rönesans dönemi İngiliz yazınında Müslümanların da aynı şekilde eşcinsel olarak klişeleştirilmesi şaşırtıcı değildir. Amerika yerlilerinde olduğu gibi, Müslümanlar da tanrıya, doğaya ve de İngiliz yasalarına karşı gelen ve bundan dolayı cezayı hak eden bir toplum olarak yansıtılmaktaydı. Bu yüzden de cezalandırılmayı hak ediyorlardı. Salgın hastalık, askeri yenilgi ve kıtlık tanrının cezalandırmasının Amerika'da yakın olduğuna dair sömürgecileri inandırması gibi Müslüman-

---

* Sodom, Eski Ahit'in Tekvin Kitabı'nda sözü edilen, eşcinsellik ve aile içi zina gibi ciddi ahlaki ithamların hedefi olan günahkâr şehirdir (ç.n.).

** Metacom (Metacomet) ayaklanması olarak da bilinen Kral Filipe Savaşları, Amerika yerlileri ile İngiliz sömürgeciler arasındaki 1675-1676 yılları arasında süren, 1678 yılında imzalanan antlaşmayla sonlanan savaşı tanımlar (ç.n.).

lar hakkında yazanlar da eşcinsellik için aynı cezalandırmanın bu "kâfirlerin" başına geleceğini ümit ediyorlardı. Nasıl ki tanrının yerlileri cezalandırması Amerika'nın sömürgeleşmesine imkân verdiyse Müslümanları cezalandırmanın da İslam dünyasının fethini mümkün kılacağı ümit edilmekteydi. Leo Africanus (John Pory'nin 1600 yılındaki çevirisinde) tanrının Müslümanları eşcinselliklerinden dolayı cezalandırmaya başladığına İngiliz okurlarını inandırmıştı. Kuzey Afrikalı Müslüman halk eşcinsel olduklarından Azamur şehrini Hıristiyan Portekizlere bıraktı diye yazmaktaydı: "Tanrının, halkın büyük kesimini etkileyen bu felaketi başlarına getirmesinde eşcinselliğin korkunç ahlaksızlığından başka bir sebep düşünmüyorum."[13] İster Amerika yerlileri olsun, ister Müslümanlar, Öteki olanın ahlaki ve cinsel sapkınlıklarından dolayı Hıristiyanların onları istilası ilahi açıdan onaylanmıştı.

İngilizlerin, İskoçların ve eserleri İngilizceye çevrilmiş diğer Avrupalı yazarların Osmanlı İmparatorluğu ve Kuzey Afrika Müslümanları hakkındaki eserlerinde Amerika üzerine üretilen söylemlerden daha fazla bir biçimde "eşcinselliğe" pek çok gönderme vardır. Yazılan her seyahatname ve tutsak alma hikâyesinde Müslüman eşcinselliğine ve diğer cinsel eylemlerine göndermeler yapılmıştır. Winthrop C. Jordon'ın ifade ettiği gibi, ne zaman Afrikalılardan söz edilse, cinsel eğilimlerinden de söz edilmiştir.[14] Elliot H. Tokson, cinselliğe olan bu eğilimin İngiliz tiyatrosunu ve gezi edebiyatını, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde gösterileceği gibi, tüm 16. ve 17. yüzyıl boyunca etkilediğini göstermiştir: "diğerleriyle ilişkilerinde cinselliği konu edilmeyen sahnelenmek üzere oluşturulmuş zenci karakter neredeyse hiç yoktur."[15] Kuzey Afrikalı Müslümanların Amerika yerlileri gibi yenilgiye uğratılmadıkları ve Sahara-altı Afrikalıları gibi *topluca* tutsak alınmadıkları göz önünde tutulduğunda Müslümanları şeytanmış gibi göstermek ve onları değiştirmek ihtiyacı en önemli durum haline gelmiştir. Müslümanlar arasındaki eşcinselliğin yaygın kanıtlarından başka Hıristiyanları Müslümanlardan ayrı tutmanın bundan daha güzel ispatı ne olabilirdi? Yazarlar açısından, özellikle kendileriyle Müslümanlar arasındaki bu ayrımı genişletmeye hevesli olan tutsaklar ve din âlimleri açısından, eşcinsellik karşı çıkılamayacak derecede ayırıcı bir çizgiydi. Akdeniz'de geçirdiği yılların ardından, 1614'de William Davis, "bu Türkler

hoş görünüşlü insanlar ve çok açık tene sahipler, ancak fesat düşünceleri var; çünkü tamamı eşcinsel ve Hıristiyanlığa aykırı şeyler yapıyorlar" diye yazmaktaydı.[16] Eşcinsellik Hıristiyanları ve medeni Britanyalıları Müslüman "barbarlardan" ayıran çizgiydi. Bu birinci gruba dâhil olmak normallik, medeni olmak ve insanlık anlamına gelirken, eşcinsellik barbarlığa işaret etmekteydi. Barbarlığı eşcinselliğe dayandırarak İngiliz yazarlar, Türk ve Kuzey Afrikalı Müslüman halk stereotipini yaratmışlardı.[17]

Birçok İngiliz yazar bunun gibi Müslüman stereotipini kullandılar, çünkü onlarla aralarında kutuplaşma ve sınır yaratmak istiyorlardı. Elizabeth, Jacobean ve Caroline İngiltere'sinde "eşcinsellik", hakkında çok az tarihi kayıt olan bir konuydu —açıkça tartışılan ve bu yüzden de sosyal ve yazınsal polemiklerin önde gelen bir konusu değildi. Daha ziyade, B. R. Burg'un gözlemlediği üzere, eşcinsellik konusu Kral I. James'ten başka hiç kimsenin olması mümkün görünmeyen böyle bir konunun yazılı metinlerde görülmesini engellemek için girişimde bulunduğu bir itham değilse, "sıradan halk, kilise görevlileri, askeri yetkililer ve devlet liderleri tarafından göz ardı edilmişti."[18] Fakat edebi metinler, özellikle de Yunan ve Latince kaynakların adaptasyonu ve çevirisi iddiasında olanlar, homoerotizm ve homo-seksüelliği sıklıkla konu edinmişlerdir.[19] Hayal ürünü ve bir uzak geçmiş hakkındaki bu edebiyat, eşcinselliğin ele alındığı tek mecraydı, çünkü İngiliz ve İskoç homoseksüelliği hakkındaki günümüze ulaşan tüm tarihi veriler sadece kanun ve mahkeme hükümlerinden oluşmaktadır. Alan Bray, Christopher Hill, B. R. Burg ve diğerlerinin hemfikir olduğu üzere, bunların her ikisi [kanun ve mahkeme hükümleri] de derinlikten ve kesinlikten yoksundu.[20] Bu verilerin sayıları da oldukça az olup İngiltere'deki homoseksüelliğin erken modern anlayışını oluşturacak yeterli zemini sağlamamaktadır.[21]

Eşcinsellik, genel toplum tarafından göz ardı edilmiş veya yazarlar tarafındanönemsiz bir konu olarak kabul edilmiş olabilirdi, ancak gene de Müslüman bağlamda sıklıkla açığa çıkarılmıştı. Müslüman dünyası hakkında yazan yazarlar, Müslümanların eşcinsel olduklarına inanıldığı gibi kendilerinin de Müslüman eşcinselliği konusunda bir şeyler söylemeleri gerektiğine inandılar. Bu yüzden de Müslüman eşcinselliğini tanımlayan yazılar çok

çeşitlidir ve her yazın türünde görülür –tutsaklık hikâyeleri, tiyatro, gezi yazıları ve daha az yaygın ve önemli olarak devlet dokümanlarında. Okuyucular Müslümanların çarpıklıkları ve sapkınlıklarından büyük zevk alıyorlardı. "İslami cinsiyet" olarak görülen bu şeye karşı aşırı ilgi ortaçağ rahiplerinin yazılarında boy göstermişti ve Lady Mary Montague'da* olduğu gibi erken modern döneme kadar da devam edecekti. Seyyahların, ticaret temsilcilerinin ve Müslüman tutsakların ilk olarak görüldüğü dönemde ise Müslümanların eşcinselliği iddiaları kanıtlanabilir ve gözlemlenebilir bir durumdu.

Bu bağlamda, bilfiil "oğlancı" kelimesinin kullanılması önemlidir, çünkü bu Britanyalıların kelimeyi nasıl kuvvetli bir biçimde Müslümanlarla ilişkilendirdiğini gösterir. Ortaçağ ve Rönesans İngiltere'sinde "Sodomie" kelimesinin çeşitli anlamları vardı, ancak Müslüman dünyası ile ilgili olan belgelerde tutarlı bir biçimde cinsel bağlamda kullanılmıştır. Nicholas Nicolay, (T. Washington'ın çevirisinde) Müslüman olan Hıristiyanların günahlarını "fahişelik, eşcinsellik, hırsızlık ve diğer bütün en tiksindirici kötülükler" olarak sıralamak yoluyla Hıristiyanlıktan İslam'a geçenleri karalamıştı.[22] Eşcinsellik, dininden dönen günahkârların kaderini belirlemişti. Bir vaiz olan Meredith Hanmer, 1586 yılında verdiği vaazında İslam teolojisini suçlarken Müslümanların korkunç sonlarını garanti altına almak için onları tarifinde "Muhammet yolunu izleyen Oğlancılardan" daha iyi bir imge bulamazdı.[23] İskoçyalı seyahatname yazarı William Lithgow "Oğlancılar ([Müslümanların] çoğunun olduğu gibi) ve cinayet işleyenler cehennem çukurunun en dibine düşeceklerdir" diye yazmaktaydı.[24] Eşcinsellik cinayet işlemekle aynı değerdeydi ve her ikisi de Müslümanları sonsuz lanete götürecekti. Richard Knolles *General Historie of the Turkes* adlı kitabında Müslümanlar "cinselliğe oldukça düşkün ve büyük ölçüde hepsi Oğlancı" diye yazmaktaydı.[25] J. B. Gramaye, Purchas'ın *Pilgrimes* adlı eseriyle aynı fikri paylaşarak, Müslümanlar hamamlarda

* Lady Mary Wortley Montagu (26 May 1689 – 21 August 1762) İngiliz Aristokrasisinden gelen önemli bir yazardır. Montagu ününün bir kısmını Türkiye Mektupları olarak yayınlanan İstanbul Hatıraları'na borçludur. Billie Melman, Lady Montagu'yü Şark Dünyasına seküler açıdan bakabilen ender yazarlardan biri olarak tanımlamıştır.

"Şehvet, Oğlancılık ve Zina suçlarını... uzun uzun işlerler" diye ifade etmiştir. Oğlancılık, İslamla ilişkilendirilmiş ve medeni olanla olmayanı ayırmıştır.[26]

Eşcinselliğin Müslümanlar arasında neden yaygın olduğunu — ve elbette medeni olan Hıristiyanlık dünyasında neden hiç olmadığını— açıklamaya çalışan İngiliz ve İskoç yazarlar Müslüman dünyasında bütün kötülüklerin kaynağı olarak gördükleri İslam teolojisine ilgi göstermişlerdi. Müslümanların dininden başka hiçbir şey eşcinselliği meşru hale getirmekle suçlanamazdı. Hanmer, Müslümanlara göre "dünyevi zevkler öteki dünyanın mutluluğuna ne zarar verir ne de engeller" diye ifade etmiştir. Müslümanlar bu inanışlarından ötürü eşcinsel eylemler içine girmiştir sonucuna varmıştır.[27] Edward Grimeston, Haremin 1626 Fransızca anlatısını çevirisinde İslam dininin eşcinselliği yasaklamadığına inanmıştır. İslam hukuk sisteminin geleneklerinde olan eşcinsellere getirilen ölüm cezasını göz ardı ederek yazar, "Türkler onu (eşcinselliği) cezalandırmamaktadır" çünkü adaleti Tanrı'ya bırakmışlardır, diye ifade etmekteydi. Sonrasında kendisine cinsel istismarda bulunan bir adamı öldüren bir erkek çocuğun hikâyesini anlatmıştır: "Peygamberleri Muhammed [öldürülen] adamın mezarını açmaları ve ne kadar yarası olduğunu görmeleri için akrabalarını gönderdi. Geldiler ve cesedi göremediler, ancak yerinde kara ve isli bir kütük parçası buldular. İlahi adaletin bu suçu işleyenleri cezalandırdığını görünce infazı ona bırakmaları ve kendilerinin de bu sıra dışı aşırılığa tahammül etmeleri gerektiğini söyledi̇ler".[28] Thomas Calvert 1648'de, Kuran'da geçen cennetin Müslümanlara "erkek çocukların şehveti gibi" tensel zevkler vaat ettiğini yazmıştır.[29] Calvert'in Kuran'ı okumadığı açıktı ama kendi açısından Müslümanlar eşcinsel olmalıydı, çünkü Kuran eşcinselliği bağışlamaktaydı. Müslümanlar "sahte" peygamberin peşinden giderek tanrıdan uzaklaşmış oldukları için inançlarında olduğu gibi cinselliklerinde de normalden sapmışlardı.

Geniş okuyucu kitlesine ulaşan Purchas'ın *Pilgrimage* (1613) adlı eserinde, İslam kanunları "Müslümanlar arasında yaygın olan", bu "sıra dışı günahı" yasaklamış olsa da eşcinsellik ve "İslam" bağlantısı İngiliz Şarkiyatçı düşünce tarzına tam anlamıyla yerleşmişti.[30] Yazarlar Müslümanlar arasında eşcinsellik olduğu

için dinlerinin buna izin vermiş olduğunu yazıyorlardı. Ancak, diğer toplumlarda olduğu gibi Müslümanlar arasında eşcinsellik olmasına karşın bu durumun illaki göz ardı edilmiş olması gerekmezdi. Kuzey Afrikalı yazar al-Wufrani, hükümdar Abdül Malik'in "gençlere düşkünlüğünden" dolayı suçlandığını ve ash-Sheikh al-Ma'moon'un "oğlanları okşamaya düşkün" olduğunu ("al-'abath bisibyan") onaylamadığını bildirdi. Yine, 17. yüzyılın ilk yarısı Müslüman İspanyol yazarı Ahmed bin Qasim, Paris'te bir Hıristiyan'la olan diyalogunda İslam'ın eşcinselliğe ("luwat") göz yumduğu iddiasını çürüttü.[31] Ancak, İngiliz yazarlar eşcinselliği Müslümanlar arasında dinen tasdik edilmiş olarak görmekten kendilerini alıkoyamamışlardır.

1619'da *Blessing* isimli geminin Türkler tarafından ele geçirildiği ve "eşcinsel amaçlar" için alıkonulan miço dışındaki tayfaların daha sonra serbest bırakıldığı rapor edilmiştir.[32] Bundan yarım yüzyıl sonra 1680'de *The Case of many Hundreds of Poor English-Captives, in Algier* adlı eserde çok sayıda Protestan tarikatı üyelerinin esir alınıp eşcinselliğe yönlendirildiği bildirilmektedir —bu olay George Fox'u böylesi davranışları Cezayir hükümdarına ihbar etmeye yönlendirmiştir.[33] 1681'de ise Cezayir'de esir tutulan Francis Cooley'in Cezayirliler tarafından "eşcinsel arzularına boyun eğmesi" için işkenceye maruz kaldığı bildirilmiştir.[34] İster Akdeniz'de ister Karayipler'de, ister Müslüman ister Hıristiyan korsanlar arasında eşcinsellik yaygın olmasına rağmen bir şekilde sanki sadece Müslümanlar eşcinsel eylemlerde bulunuyorlarmış gibi görünüyordu İngiliz yazarlara.[35] Aslında eşcinsellik sadece denizde değil, İngiltere anakarasında da yaygındı: homoseksüel eylemler avare ve denizci sınıflarında geniş çapta yaygındı ve yüzyılın ilk yarısında bölge, şansölyesi homoseksüel olan (Francis Bacon)[36] homoseksüel bir kral tarafından (James I) yönetilmekteydi. Donanma Komutanı George Villiers de eşcinseldi ya da en azından kralın homoseksüel isteklerine açıktı. Fakat hiçbir İngiliz yazarın aklına eşcinselliği Protestan Hıristiyanlıkla bağdaşlaştırmak gelmemişti. Basite indirgeme ve genelleme yapma Britanyalıların Müslümanları yansıtmaktaki kurallarıydı. Birkaç Müslüman arasında görülen bir davranış çarpıklığı Berberistan'dan Çin'e kadar tüm Müslüman nüfusu tanımlamış, Müslümanlar arasında farklılık olmadığı varsayılmıştır.

İngiliz gezginlerin eşcinsellikle ilgili kurdukları bir diğer bağlantı da sosyal sınıfa dairdi. Hem ortaçağ hem de Rönesans İngiltere'sinde Avrupa kıtasının diğer kısmında ve Katolik Hıristiyanlığın olduğu ülkelerde eşcinsellik zengin sınıfın günahıydı ve halk gözünde asiller ve de saray eşrafı ile alakalıydı. Eşcinsel ilişkiye girenlerin Kızılderili soylular olduğunu vurgulayan böylesi bir ilişkilendirme İspanyol yazınında da görülmüştür.[37] Benzer şekilde Müslümanlık imparatorluğunda "genç oğlanların" tedariki ve bakımlarından doğan maliyet göz önünde tutulduğunda yalnızca imtiyaz sahibi ve elit Türklerin eşcinsel ilişkiye girebildiklerini yazarlar belirtmişlerdir. Edward Grimeston, "sarayın üst düzeyleri" bu "iğrenç ahlaksızlığa" düşmüşlerdir diye yazmıştır.[38] Purchas'ın *Pilgrimes* adlı eserinde ise J. B. Gramaye, esir alınan Hıristiyan çocukları "oğlanlara karşı eşcinsel arzularını karşılaması" için "Türklere ya da yöneticilerine" hediye olarak göndermenin Kuzey Afrika korsanları arasında yaygın bir uygulama olduğunu bildirmiştir.[39] 1667 ve 1668 yılları arasında İzmir'de İngiltere konsolosu olan Paul Rycaut, "Sarayda önemli mevkilerdeki kişilerin" ve aynı zamanda "bizzat sadrazamların bu aşırı şehvetin esiri olduklarını" doğrulamıştır.[40] Ne gariptir ki, sadrazamlar bazen arzularını karşılamalarında yardımcı olmaları için Hıristiyanlara bel bağlamışlardır. Thomas St. Serfe'nin *Tarugo's Wiles: or the Coffee-House* (1668) adlı oyununda, "Sadrazama, kara fasülye ve tereyeğı ile beslenmiş oğlanları" sunan "Cezayirli kılığındaki Hollanda büyükelçisinin" kendisidir.[41] Londra'da Hollanda karşıtı duygular geliştiği zamanlarda Hollandalıları oğlancı Türklere pezevenklik yapan kişiler olarak tasvir münasip bulunmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun güç sahibi elit tabakası arasında eşcinsel eylemler yalnızca kabul edilebilir değil bunun yanında cinsel normların doğasında bunun kalıtımsal olarak var olduğunu yazarlar vurgulamışlardır. Yöneticiler utanma veya endişe hissetmeden bu konuda konuşabiliyorlardı, çünkü sosyal hiyerarşi bu "sıra dışı" olaya güvenli bir zemin sunmaktaydı. Britanyalılar Türkler arasında hükümdarın bizzat kendisi tarafından "oğlancılık" için uydurulmuş bir bahane olduğunu iddia etmiştir. Hükümdar despot olduğu için davranışları tenkit edilemeyeceği gibi kendisi ona özenen elit tabakanın geri kalanı için de örnek

oluşturmaktaydı. Yöneten otorite ve homoseksüel eylemler arasındaki Türk toplumunda görülen bu ilişki Hıristiyan yazarlar açısından Müslümanlarla olan farklılıklarını bir defa daha doğrulamıştır. Eşcinsellik sadece ahlaki değerleri bozmakla kalmayıp siyasi yapıya da yayılmıştı. Sadece Müslümanların kendi dinleri bozulmamış siyasi yapılanmaları da zarar görmüştü. Hükümdar kendi halkı için değerleri belirleyen kişi olduğundan ahlaki yönden bozulmuş bir hükümdar kaçınılmaz olarak bozulmuş bir hükümdarlık yaratmıştır. Edward Grimeston'un açıkladığı gibi, "Onların başı olan ve onlara emir veren [hükümdar] bu tür habis bir örnek teşkil ediyor." Sultan Haremi Doğunun en güzelleri arasından seçilip [hükümdarın] anormal arzusuna kendini adamış bu türden oğlanlarla doludur. Bu da Osmanlı Sarayında düzensizliğe ve bozulmaya yol açıyor: Sultan nasılsa onu izleyen Meclis üyeleri de genelde o şekilde."[42] Homoseksüelliğin kurumsallaşması en tepeden başlamış ve gölgesi tüm topluma düşmüştü. Paul Rycaut, Sultan Murat'ın Ermeni bir oğlana ve daha sonrasında "Galata'lı" başka bir gence olan aşkı hakkında açık konuşmaktaydı.[43] Hükümdarın bu cinsel tercihi, hükümdarın kendisi kadar karşı gelinmezdi. Bu, sadece "yüksek mevkideki" birkaç kişinin sapkın arzusu değil, Grimeston ve diğerlerine göre Müslüman otoriteyi bir arada tutan yapıdaki bir taştı.

"Oğlancı Türk" modeli Avrupa düşünce sistemine o kadar kuvvetli yerleşmişti ki John Sanderson, bir gezginin arkadaşının 21 yaşındaki sakalı çıkmamış oğlu için korku duyduğunu çünkü "oğlancılar ülkesinde" seyahat ettiklerini rapor etmiştir.[44] Eşcinsel ilişkiler gizli saklı değil aksine toplumsal olarak aleni haldeydi –İngiliz şair Donne'ın "fahişe oğlan" (Satyre I) ve Shakespeare'in eleştirdiği "erkek fahişe" (*Troilus and Cressida*) dönemin Londra'sındaki gibiydi.[45] Ancak, Müslümanlarla aralarındaki kapanmaz farklılığı sağlamlaştırmaya çalışan İngilizler için eşcinsellik, bu konuda ahlaki ve dini kaygıları bulunmayan Hıristiyan olmayan Ötekinin eylemiydi. William Lithgow, yazları Fez şehri "üç bin homoseksüel oğlanın girişine açıkça izin verdi" diye yazmaktaydı ve "gün ortasında, hem de pazaryerinde Kuzey Afrikalı Müslümanların bu kirli kokuşmuşlarla ilişkiye girdiklerini ve utanma veya cezalandırma olmaksızın serbestçe çekip gittiklerini" yazmıştır.[46] Lithgow'a göre, oğlancılık İslam âleminde

öğle güneşi kadar aşikârdı. Yüzyılın sonlarına doğru gelindiğinde ise Thomas Baker, 30 Haziran 1683 tarihli gezi notlarında Berberi* oğlancılığının aleniyetini şöyle not etmiştir: "Ve bugün, aynı zamanda Hollandalı mürtetin oğlu olan şehirden çevik bir genç bir tavernaya girme gafletinde bulunmuş, onu izleyen iki Türk orada ona karşı tecavüz suçu işlemişti (bir bakıma gürültü patırtı çıkarmadan yapılabilecek bir şey değildi) —ki bu da fazla sayıda ahlaksız askeri olay yerine çekti. Bunlardan 34'ü ona karşı sırayla diğer iki Türkün olduğu kadar naziktiler. Ve bütün bunların hepsi en ufak bir utanma veya cezalandırılma korkusu olmadan gerçekleşti".[47] Baker ve Lithgow'a göre Müslümanlar açıkça oğlancılık yapıyorlardı, çünkü bu sapkınlık toplumsal yapının bir parçası olup, yatak odalarıyla sınırlı değil kamuya mal olmuş bir durumdu. Jacobean gezginler Kral James'ın erkeklerle oynaşmasını bilemedikleri gibi, Restorasyon dönemi ticaret temsilcileri de Rochester Dükünün "Sodom" adlı oyunda oğlancılığa açıkça övgüler yağdırdırdığını bilmiyor görünüyorlardı. Oğlancılık yalnızca İslam dinine mahsustu.

Adam Eliot'un 1682 yılında yayımladığı, 1670'de Fas'ta esir olduğu dönemin hikâyesine, Hıristiyan bir Britanyalının Müslüman bir sahip tarafından homoseksüel ilişki amacıyla baştan çıkarılışının tek gerçek tasvirini dâhil etmiştir. Eliot'un kullandığı dil oğlancılık yapan Kuzey Afrikalı Müslümana karşı nefret doluydu, fakat onu suçlaması aynı zamanda Elliot'u 1678 olaylarında** yataklık ettiği için yalan yere itham eden ve oğlancılığı bilinen Titus Oates'i de ifşa etmek için kasıtlı olarak yapılmıştı. Kuzey Afrikalı bu Müslüman'ın sapkınlığı onu okuyucuların gözünde iki kat iğrenç kılmıştı çünkü bu onlara Oates'in sapkınlığını hatırlatmıştı: "Ben bu düşüncelerle meşgulken, bu yabani [Elliot'un sahibi] hafifçe doğruldu ve bana şehvetle ilgili ağza alınmayacak bir şeyler mırıldandı —bir Hıristiyan için duymaya değmez şeyler değildi yalnızca, aynı zamanda bahsi bile insan doğasının bize öğrettiklerine aykırı şeylerdi ve Sodom şehri halkı ve Salamanca

* Berberiler ve Berberi limanları Avrupalılar tarafından 16. yüzyıldan sonra Kuzey Afrika'yı tanımlamak için Mağribîlerin yerine kullanılmaya başlanmıştır. Kelimenin kökeninin "berberi" olduğu sanılmaktadır (ç.n.).

** The Popish Plot, Titus Oates tarafından ortaya atılan bir komplodur. Burada amaç İngiltere'deki Katolik korkusunu ve düşmanlığını perçinleştirmektir (ç.n.).

Doktor'u [Oates][48] hakkında duyduklarım olmasa merhametim, bunun her erkeğin aklına gelebileceğine beni inandırmakta zorlanmazdı." Oates'in oğlancılığı hakkındaki tartışmasında Paul Hammond, Oates'in cinsel sapkınlığını Türklerle ilişkilendirerek "İngiliz" olmanın farklılığının teyit edilmiş olduğunu göstermiştir.[49] Oğlancılığı, Oates'i ve Türkleri bir araya getirerek Elliot, oğlancılarla aralarındaki kapanmaz ayrımın varlığını sürdürmekten başka bir şey yapmamıştır.

Müslümanların oğlancılığı İngilizlerin aşağılamalarını ve nefretini çektiği kadar onları şaşırtmıştı da. Gezgin ya da tutsak gözüyle Müslümanları gözlemlerken karşılarında hükümdarları ve halkı Tanrının yok edici öfkesini Sodom şehrine yağdırmasına sebep olan bu günahı yüzsüzlük içerisinde işleyen güçlü bir imparatorluk buldular. Alan Bray'in gözlemlediği gibi, Rönesans İngiliz kaynaklarında homoseksüelliğe yapılan her gönderme neredeyse Sodom şehrinin feci sonunu konu alan İncil anlatıları içeriyordu.[50] Ancak, İngiliz yazarların kafasını karıştıracak biçimde Osmanlı İmparatorluğu böyle bir tehlikeyle karşı karşıya veya bu tehlikeden dolayı kaygılı gibi görünmüyordu. Bu yüzden İngilizler, Sodom şehrinin akıbetini öne sürerek "Oğlancı Türkleri" korkunç bir cezalandırmayla tehdit edemiyor, ne de kendilerinin Amerika'daki öncülleri İberyalıların öne sürmüş olduğu gibi aynı kesinlikle ilahi gazabın veya Avrupa'nın fethinin yakın olduğunu iddia edemiyorlardı. Müslümanlıkta oğlancılık üzerine üretilen söylemlerin, homoseksüelliğin nasıl ortaya çıktığını ve eşcinsellerin cezalandırılmasının kesin olduğuna dair Hıristiyanlar için İncil'de ilahi otoriteye sahip bir açıklama getiren Sodom şehrine nadiren atıfta bulunması ilginçtir.

Bu atıflardan yoksun Britanyalı gezginler ve tutsaklar, kutsal kitabın açıklamalarının dışında kalan, fakat özellikle Türklere ve Kuzey Afrikalı Müslüman halka uygulanabilir homoseksüellikle ilgili teorileri araştırmak zorunda buldular kendilerini. Bu nedenle bazı yazarlar oğlancılığın sıcak iklimin ürettiği bir günah olduğunu iddia etmişlerdir. Her ne kadar daha önceki İspanyol ve Avrupalı yazarlar arasında coğrafya ve homoseksüellik arasında bir ilişki bulunmuş olsa da[51] İngiltere'de ya da İskoçya'da dönemin yazarlarından hiçbiri bunu öne sürmemiştir. Ancak, Osmanlı

İmparatorluğu hakkında yazılar üretenler bunu iddia etmişlerdir. Francis Osborne, haremi tasvirinde kendilerinden önce İsrail halkının yapmış olduğu gibi Türklerin de cariyeliği kurumsallaştırmasının altındaki nedenin "sıcak ülkeleri istila eden bu büyük günahı, oğlancılığı ve sapkınlığı" engellemek olduğunu yazar.[52] Osborne'a göre, sıcak iklim eşcinsel aşırılığa doğru kanı harekete geçirir. Kuzey Afrika'da tutsak olan T. S. "Garip bir arzu tüm güneyli insanların akıllarını istila ediyor, Sodom ve Gomora'yı yakıp bitiren insanlık dışı bir ateşle yanıyorlar" diye yazmıştır.[53] İngiltere'nin şans eseri sahip olmadığı bu sıcak iklim oğlancılığın nedeni olmuştur.

Yazarlar, İngiltere'nin soğuk bir iklime sahip olduğu için ve aynı zamanda medeniyetlerini Yunan toprağı ve mirası üzerine inşa etmedikleri için şanslı olduğuna inanıyorlardı. Britanyalıların zihinlerinde Türk oğlancılığının kaynağı Yunan oğlancılığında yatmaktaydı: Yunan topraklarını fetheden ve Yunanlıların öğretilerini özümseyen Müslüman Türkler, Yunanlıların insanlık dışı şehvetinin etkisine girdiler —buna atıflar Klasik çağ edebiyatında ve felsefesinde bolca mevcuttur. *Glory of England* adlı eserinde Thomas Gainsford, hem Perslerin hem de Türklerin "Yunanlıların bu iğrenç bozulmuşluğunu" devraldıklarını söylemiştir.[54] Yunanlıların başlattığını Türkler devam ettiriyordu. Platonik aşk kavramından ötürü suç özellikle Yunanlıların üzerine atılıyordu. Plato'nun *Symposium* adlı eseri açıkça homoseksüel ilişkiden bahsetmekteydi, fakat Rönesans Hıristiyan dünyasının Plato'yu yeniden yorumlamasında, özellikle de Floransalı Neoplatonistlerin yorumlamasında, homoseksüel ögeler çıkarılmış ve Platonik aşk saf bir ruhani ilişki olarak görülmeye başlanmıştır. Alan Bray, Avrupa tarihinde Plato'nun teorileriyle homoseksüelliğin fiili uygulanması arasında hiçbir bağ olmadığını bildirmiştir.[55] Her ne kadar erken dönem kilise rahipleri Plato'dan eşcinseller hakkında hoşa giden tahminler yürütseler[56] ve her ne kadar Michaelangelo'nun eşcinselliği Platonizm ile ilişkili olsa da,[57] Bray, Rönesans İngiltere'sinde Platonik aşkla eşcinselliği ilişkilendiren hiçbir yazar bulamamıştır. Ancak, Müslümanlık hakkında yazan İngiliz yazarlar bulabilmiştir, bu ilişkinin en ayrıntılı tartışması Paul Rycaut'un oldukça beğeni toplayan ve tekrar tekrar basılan *The Present State of the Ottoman Empire* (1668) adlı çalışmasında görülmektedir.

Rycaut, Türkler arasındaki eşcinselliği açıklamak için "Platonik aşk" kavramını ortaya atmıştır. Düşüncelere temel oluşturan bir kitaba dönüşen bu eser, Türk yöneticilerin eğitilmesi de dâhil Türk İmparatorluğu'nun her özelliğini tarif etmiştir. Geleceğin bu yöneticileri, Arapça, Farsça ve Türkçe bilgilerini mükemmel kılan özel bir müfredatı izledikleri haremde hayatlarına bilim insanı olma yolunda öğrenci olarak başlamıştır diye yazmaktaydı. Yoğun bir biçimde edebiyat okumalarının sonucu olarak "az sayıdaki bazıları arasında gerçek ve dünyanın herhangi bir yerinde olabileceği kadar yiğitçe bir arkadaşlığa dönüşen bir tür Platonik aşk" gelişmiştir.[58] Edebiyat okumaları ruhlarını o kadar inceltmiştir ki aralarında ruhani bir dostluk oluşmuştur.

Türk bilim öğrencileri arasındaki bu "aşkın" tanımı, Castiglione gibi yazarların eşcinsel olmayan erkek dostluğu olarak tanımladıkları Avrupa Neoplatonik aşk teorisine karşılık gelmektedir.[59] Rycaut, Türk gençleri arasındaki bu "aşkın" dünyanın başka yerlerindeki diğer "Platonik" aşklardan farklı olmadığına inanmıştır. Bu bakımdan, Türkler Avrupa Neoplatonizm akımının ortasında yer almıştır. Fakat ne yazık ki böylesi erkek dostluğu —en saf halinde bile— ancak dengesizliğe yol açabilirdi. Kadınların eksikliğinden dolayı yaşanan cinsel mahrumiyet, erkekleri Plato'nun *Symposium*'unda belirtilen fakat Rycaut'e göre Plato'nun gerçekten kastetmediği bir homoseksüelliğe zorlamıştı. Türk oğlancılığının sorumluluğundan Plato'yu aklamaya çalışan Rycaut, psikolojik savlara dayanan kendi homoseksüellik açıklamalarını ortaya atmıştır.

Tamamen erkeklerden oluşan bu grup arasındaki cinsel mahrumiyet yüzünden kaçınılmaz olarak eşcinsel eylemler ortaya çıkmıştır diye yazmıştır Rycaut. Bir İngiliz yazar tarafından homoseksüellik üzerine oluşturulan ilk teori gibi görünen bu kuramla Rycaut, katı disiplinlerinin ve kadınlarla ilişkinin yasaklanmasının bir sonucu olarak saraydaki öğrencilerin kadınlara karşı olan cinsel arzularını birbirlerine çevirdiği şeklinde açıklamıştır. "Birbirlerine karşı şehvetle yanıyorlardı ve sevgileri için daha doğal objeler isteyen gençlerin aşk eğilimleri, bulabildiği yerde güzelliğin daha arzulu bir hayranlığına kaymıştı".[60] Homoseksüelliğin kaynağı ne ahlaki kirlenme ne de sıcak iklim değil, katı

sosyal sistemin kendisiydi. Homoseksüellik bastırılmış duyguların bir sonucuydu.

Saraydaki gençleri bu açıdan yansıtarak Rycaut, tam olarak homoerotik ilişki olarak tarif edilebilecek olguyu, Müslümanlar hakkındaki İngiliz yazınında ilk kez, farkında olmadan tasvir etmiştir. Eşcinselliğe yapılan daha önceki atıflar, esir düşmüş veya köleleştirilmiş bir gençle yaşlı bir erkek arasındaki cebri ilişkiyi ifade etmiştir. Şimdi ise sarayın ortasında duygusal ve entelektüel ilişkiler cinsel eylemlere neden olmuştu —bu da tam olarak Plato'nun *Symposium*'da öne sürdüğü yaklaşımın aynısıydı. Ancak, Rycaut Türklerin homoerotik aşklarının "Platonik" olmasına rağmen bunun Hıristiyanlığın bildiği Platonizmden gerçekten çok farklı olduğuna inanmıştı çünkü Hıristiyan Platonizminde cinsellik yoktu. Kitabının "Haremdeki içoğlanlarının birbirlerine karşı duyduğu duygusal yakınlık ve dostlukları üzerine" adlı bölümünde Rycaut, bu meseleyi daha derinlemesine incelemiş ve Türklerin "Platonik aşk doktrinine" kuvvetli bir biçimde inandığını tekrar etmiştir. Bu doktrin "yüce tanrı aşkına bir adım olan ve övgüye değer saf bir tutku" hakkındaydı. Fakat Türkler, sarayda hüküm süren bu "ruhani" aşkı bedensel tutkuya çevirdiklerine göre Plato'yu doğru anlamamışlardı. Bunu "bozuk eğilimleri" yüzünden Plato'nun öğretilerinin aksi yönde gerçekleştirmişlerdi. Rycaut, "gerçekte bu aşkları kendilerini şiddetle yakan birbirlerine karşı şehvetli bir aşktan başka bir şey değil" sonucuna varmıştır. Plato ve Hıristiyan Platoculardа olan şey tanrıya giden yoldu, Türklerde olan ise kontrol edilemez bir şehvet ve insanlık dışı bir tutkuya giden yoldu.

Rycaut'un bu gözlemleri, 17. yüzyılın ikinci yarısında çok gezmiş ve okumuş İngilizlerin aslında Platonik aşkın Neoplatonik aşktan hiç farklı olmadığına ve *Symposium*'u yanlış yorumlamanın sonucu olarak homoerotik ilişkilerin Türkler arasında oldukça yaygın olduğuna inandıklarını göstermesi bakımından önemliydi. Bundan daha önemli olan ise Rycaut'un cinsel baskılama ve eşcinsel istekler arasında bağ kurmasıdır —eğer erkekler kadınlardan yoksun bırakılırsa, birbirlerine yönelirler, özellikle bunlar edebi ve entelektüel eğitimi olan birbirlerine karşı "Platonik aşk" duymaya eğilimli kişilerse. Rycaut'un işaret ettiği-

ne göre, Hıristiyanlığın Platonik aşkı oğlancılığa indirgememiş olmasının arkasındaki neden —evli olmayan erkekler arasında aşkın görüldüğü İslam dininin tam tersine— aşkın evli erkekler arasında olduğu gerçeğidir. Her ne kadar Rycaut eşcinsellik için psikolojik ve kültürel bir bağlamın varlığını tanımış olsa da sonuçta değerlendirmesi kendi toplumunun ahlak sistemiyle beslenmiştir: nedeni ne olursa olsun, homoseksüellik şehvet sonucudur ve ahlaki açıdan bozukluktur ve de Müslüman Türk imparatorluğunu tanımlar.

Rycaut'un erkek eşcinselliğinin kökenleri üzerine dair görüşü, lezbiyen ilişkilerin de incelenmesinin önünü açmıştır —bu İngiliz popüler düşünce biçiminde erkek eşcinselliği ile nadiren ilişkilendirilen bir konuydu.[61] Rycaut, erkek eşcinselliğinin psikolojik analizini kadınlara uygulamış ve erkek eşlerden yoksun kaldıkları için Türk kadınların lezbiyen ilişkiye girdiklerini iddia etmiştir. Ona göre, cinsel baskılama, erkek ve kadın eşcinselliğinin nedeniydi. "Aynı şekilde bu arzu kadınların cemiyetinde de hüküm sürmekte, aşklarından birbirleri için ölmekteler."[62] Dikkat çekici bir biçimde, benzer bir görüş Grimeston'un çevirisini yaptığı Fransız yazınında da öne sürülmüştü: Türkiye'deki kadınlar "arzulu bir şekilde birbirlerine karşı aşk besler ve yanlış, doğal olmayan aşka kendilerini kaptırırlar." Böyle yapmalarının sebebi kontrol edemedikleri aşırı cinsel arzuları olmasıdır, aynı zamanda eşlerinin "anormal" aşkı yüzünden onlardan intikam alma duygularıdır —bu görüş Rycaut tarafından geliştirilen psikolojik açıklamayla aynı doğrultudadır. Grimeston'a göre, lezbiyen ilişki kadınları birbirlerine yaklaşmaya ve ahlakın yazmayı yasakladığı aşkın gerektirdiği diğer eylemleri yapmaya yönelten bir "bozukluktu" açıkça.[63]

Büyük olasılıkla, Rycaut eşcinsellik üzerine olan görüşlerini Grimeston'un çok revaçta olan çevirisinden edinmiştir, çünkü daha önce hiç haremde[64] bulunmadığını itiraf eder ve bu yüzden lezbiyen cinselliği hakkındaki fikirleri kişisel tecrübesine dayanmaz. Türklerin "her iki cinsiyetten, hatta halka açık hamamdaki kadınların bile nasıl doğal olmayan bir şehvete" kendilerini kaptırdıklarından bahseden Purchas'tan da lezbiyen cazibesini öğrenmiş olabilir.[65] Pory'nin Leo Africanus çevirisinde de "bir-

birlerini şehvetle kullanmanın günahına düşmüş" Moritanyalı kadınların bahsi geçer.[66] Rycaut'un hangi kaynağı kullandığına bakmaksızın, kendisinin ve Grimeston'un metinlerinin 17. yüzyıl İngiliz kaynaklarının başka hiçbir yerinde olmayan lezbiyen cinselliğin incelemesini sunması önemlidir. Onların incelemeleri, insanın cinsel davranışı çerçevesine oturtmaya çalışan İngiliz kaynaklarındaki lezbiyenliğin ilk yorumudur.

Yeni yüzyıl başlarında seyyah George Sandys, Türk kadınları arasındaki lezbiyen ilişkilerin uygulanan cezalandırmalardan dolayı olduğunu tahmin etmişti: "kadın kadına, inanılmaz bir şey, keşke önceki dönemlerde hem tespit hem de cezalandırma olmasaydı".[67] Daha önce 16. yüzyılın başlarında Nicolay, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki lezbiyen davranışın tanımını yapmıştır: Doğu Akdenizli kadınlar "bir erkeğe âşıklarmış gibi tutkulu bir biçimde birbirlerine âşıktır bazen" diye yazmıştır. Rahatlık ve kadın amaçsızlığı içinde" birbirlerini "elleyip avuçluyorlar." Ancak, Nicolay'a göre böylesi bir davranışın açıklaması dürtülerin baskılanması değil coğrafyanın özelliğinde olabilirdi: Doğu Akdenizli hem Müslüman hem de Hıristiyan kadınlar "Tribadelerin" soyundan geldikleri için bu türden yakınlık geliştirmişlerdi.[68] Lezbiyen faaliyetler Lesbos'dan* gelmişti ve ister eski Yunanlılar olsun isterse çağın Türkleri, orada yaşayanlar Sappho ile aynı coğrafyayı paylaştıkları için lezbiyen aşkın etkisi altına girmek zorunda kalmışlardır. Nicolay'a göre, Müslümanlar yaşadıkları coğrafyadan dolayı cinsel sapkınlıklar edinmeye yatkındı; kendisinden bir asır sonra gelen Rycaut'a göre, Müslümanlar sosyal ve politik yapılanmalarından dolayı yatkınlık gösteriyordu. Bu iki yazara ve ikisinin arasındaki dönemde yaşamış diğer yazarlara göre, Müslümanlar arasında görülen cinsel sapkınlık kaçınılmaz olarak görülüyordu: Müslümanları gözlemlemiş olan, ancak kendi toplumlarını gözlemlemeyen yukarıda bahsi geçen bütün yazarlar "oğlancılığın" Avrupa değil Doğu Akdeniz halkının, Hıristiyanların değil Müslümanların kategorisi olduğunu ilan etmişlerdir.

1607'de Thomas Shirley, Türkler üzerine olan incelemesinde şu ifadeye yer vermişti: "[Türkler] kendi özellerinde ve aleni

* Lesbos adası ve lezbiyenlik ilişkisi ve adanın Şair Sappho'nun yurdu olması ve Sappho'nun şiirlerinin lezbiyenliğe yol açtığına inanılması (ç.n.).

olarak en vahşi, kötü ve kaypaktırlar çünkü onların kötülüğü pagan, kâfir, Oğlancı, yalancı, ayyaş olmalarından dolayıdır. Çünkü oğlancılıklarını aleni ve hayâsızca yaparlar ve bu insanların genç oğlanlarla ilişkilerinden dolayı düzgün bir bir Hıristiyan bu insanlarla görülmekten utanç duyar."[69] İncelemesinin diğer kısmında da görebileceğimiz gibi Shirley, Türkleri sevmiyordu, ne de olsa İstanbul'da esir alınmış ve tutsak olarak tutulmuştu. Bu yüzden de şu soru aklımıza gelebilir: Diğer İngiliz ve İskoç yazarlar gibi Türkler arasında eşcinselliğin deneysel olarak doğrulanabilir kanıtlarına mı atıfta bulunuyordu yoksa atıfları teolojik ve politik yansıtma modellerinin İslam karşıtı polemiklerin atmosferi içerisinde geliştirilmekte olan ideolojik varsayımların bir ürünü müydü? Shirley'nin "oğlancılığı" ve "homoseksüel ilişkiyi" "adlandırma"daki sınır tanımazlığı ilginçtir. Farklılığı ve çarpıklığı yüzünden yabancı olan Ötekinin tanıdık hale geldiği bir senaryo mu yaratmaya çalışıyordu?

Ortaçağ Avrupa'sında eşcinsellik "öncelikle Hıristiyanlık-dışı bir günah" olarak tanımlanıyordu.[70] Britanyalılar da aynısını 17. yüzyılda yapmışlardı; oğlancılık Ötekinin içine düştüğü bir günahtı ve bu yüzden de çok bekledikleri bu tabuyu keşfetmeleri için uygun alanı onlara sağlamıştı. Jonathan Goldberg'in ileri sürdüğü gibi, eğer erken dönem modern İngiltere'sinde eşcinsellik "bilinen bir sır" olsaydı —insanların hakkında fazlaca konuşmadığı ve yazamadığı herkesin bildiği bir gerçekti[71]— bu konuyu kendi toplumlarında araştırmaya henüz cesaret edemeyen fakat "Müslümanlar" arasında inceleme yapma özgürlüğünü kendilerinde bulan yazarlar için Müslümanlar da cennetten bir hediye olarak görülmüş olmalıydı. Ayrıca, Türkler arasında oğlancılık tartışması Winthrop Jordan'ın "medeni İngilizlerin 'mükemmele' olan arzusu" olarak tanımladığı şeyi tatmin ediyordu, özellikle de Kuzey Afrika'da ve Kuzey Amerika'da tatbik edilen "kozmetik amaçlı organ kesme, çokeşlilik, bebek öldürme [ve] töre cinayeti" ile ilgili raporları okudukları zaman.[72] Oğlancılık da İngiliz okuyucuların yazarlardan hakkında yazmalarını isteyebilecekleri "mükemmel" konular listesine kolaylıkla dâhil edilebilir. Rönesans döneminde okurlar, Müslüman dünyası ile ilgili bir kitaba yöneldiklerinde okuduklarının korkunç derecede şehvet düşkü-

nü, tensel zevkler içeren ve sapkın olana dair bilgi ile içlerini gıcıklamasını isterdi hiç şüphesiz –ki kendisini ahlaki ve politik alanlarda güvende hissedebilsin.

Fakat şu soru hala cevap bulamamıştır: Müslüman oğlancılığını tanımlayan İngilizler bildikleri bir şeyi mi yoksa duyup algıladıkları bir şeyi mi tanımlıyorlardı? Yoksa Müslümanlarla olan çağrışımı onları affedilmesi imkânsız şeytan olarak gösterecek kadar oğlancılık kelimesinin kendisi kötülük, sapkınlık ve barbarlık kavramlarıyla yeterince yüklüydü müydü? 1600'de George Manwaring, Anthony Shirley ile beraber Pers sarayına gerçekleştirdiği bir seyahatini kaleme almıştı. Osmanlı topraklarında seyahat ederlerken Manwaring bir Türk tarafından saldırıya uğramıştı —bu olay elbette Türklerden nefret etmesine yol açmıştı. Bu yüzden, ne zaman Türkleri tanımlamaya kalkışsa Türklerin "insanlık dışı biçimde kadın yerine kullandıkları, Bardaş adını verdikleri" erkek gençleri tuttuklarını özellikle vurguluyordu.[73] Benzer bir gönderme de diğer İngilizlerle birlikte Kıbrıs'ta Türkler tarafından aşağılanan William Parry tarafından yapılmıştır. Türkleri "lanetlenmiş kâfirler ve oğlancı Müslümanlar" diyerek suçlamıştır.[74] Her ikisi de tek bir oğlancılık kelimesinden bahsederek dindaşları adına Müslümanlarla aralarındaki din savaşını ve İslam ile aralarındaki varoluş savaşını kazanabileceklerine inanmışlardı. Fakat tanımlamaları ne kadar doğru olabilirdi? Abel Pincon adında bir Fransız arkadaşları seyahatini kaleme aldığında oğlancılıktan hiç bahsetmemişti bile. Perslerle karşılaştıklarında İngiliz grup iyi karşılanmıştı ve bu yüzden Manwaring, "Türklerin krallığında oğlanların kullanmalarına izin verilirken burada öyle değil çünkü Persler bu günahı çok şiddetli bir biçimde cezalandırıyorlar" diye belirtmişti.[75] Bu Pers yanlısı iddia, Pers İmparatorluğu'ndaki erkek cinselliği hakkındaki diğer raporlarla çelişmektedir.[76] Ne Türkçe ne Farsça konuşamayan ve de İngiltere ile karşılaştırma yapmadan hiçbir şeyi tanımlayamayan Manwaring gibi birisi için homoseksüellik bahsinin doğrudan yapılan gözlemlerden değil dini düşmanlığa iftira etmek arzusundan kaynaklandığı açıktır. Ayrıca, Manwaring hiçbir suçlamanın oğlancılıktan daha az açıklama ve tanıtım gerektirmediğinin de farkındaydı. Bahsinin geçmesi oğlancılığı doğrulamak ve failleri suçlamak demekti. Oğancılık zaten aşikâr olan bir düşünce, Müslümanların bir aile yapısı

olmadığını, "doğal olan" cinsel yaşamlarının olmadığını ve bu yüzden de medeni dünyada yerleri olmadığını kanıtlayan bilişsel bir anahtar kelimeydi.

17. yüzyılda eşcinselliği İngiliz kültürel tarihine oturtan bir metin bulunmamaktadır, ancak öte yandan Müslüman topraklar üzerine olan bütün metinler fıkra türünde ve kısa da olsa bunu yapmıştır. Seyyah Thomas Coryat, Türklerin kullandığı atları ve horozların, tavukların ve sülünlerin piyasa değerlerini tarifinin ortasına şu sözleri de sıkıştırmıştır: "Türkler oğlancılığa kendilerini oldukça kaptırmışlar, bu yüzden akıl almaz cinsel fantezilerinde kullanmak üzere tuttukları hoş erkek çocuklara sahipler".[77] Coryat'a göre Müslümanlar arasında görülen oğlancılığı tanımlamak tavuklardan ve piyasa değerlerinden bahsetmek kadar sıradan bir şeydi, yine Coryat'a göre oğlancılık Müslüman ahlaksızlığının değil, günlük yaşamın bir parçasıydı. Müslümanlarla ilgili her bağlamda oğlancılıktan bahsederek, bu topraklarla ilgili her metinde İngiliz okurlarına Müslümanların bozulmuşluğunu hatırlatarak ve Hıristiyanlığın Türklere ve Kuzey Afrikalı Müslüman halka göre ötekiliğini ara vermeden vurgulayarak İngiliz yazarlar oğlancılığı Müslümanların karakterini, dinini ve topraklarını tanımlayan yapısal bir suça dönüştürmüşlerdi.

Amerika yerlileriyle olan çatışmada oğlancılığın gördüğü ideolojik işlev Müslümanlarla olan çatışmada da aynı işlevi görmüştür. İngilizler mantıklı ancak ispatlanamaz bir benzerlik kurmuşlardır. Yokedilen oğlancı Amerikan yerlileri arasındaki varlıkları, oğlancı Müslümanlar arasındaki varlıklarıyla aynıdır ve Müslümanlar yok edileceklerdir. Amerikan yerlileri ve Müslümanlar arasında oğlancılığın sözde yaygın olması onların ahlaki ve ardından da masum İngiliz Hıristiyanları karşısında askeri çöküşünü haber vermiştir. Kültürel tarihçi Djelal Kadir'in belirttiği gibi, Amerikan yerlileri hakkında yaratılan söylemde eylem ve dil, "eylem ve retorik altyapı" arasında bir gizli anlaşma vardı.[78] Amerikan yerlileri hakkında yaratılan söylemin retorik altyapısı onların ahlaki ve cinsel gayrimeşruluğunu gözler önüne sermiştir —bunun sonucunda hükmetme ve istila eylemini getirmiştir. Müslüman homoseksüelliği ile ilgili olarak oluşturulan İngiliz söyleminde de benzer bir gizli anlaşmanın devrede olduğu gö-

rülebilir. İngiliz söyleminde benzer bir gizli antlaşma Müslüman homoseksüelliği ile birlikte görev yapmıştır: yerlilerin şeytanlaştırılmasına benzer şekilde "Türkler" de insanlık dışı olarak gösterilmiştir. Oğlancılık, Hıristiyan/Avrupalının ahlaki üstünlüğünü meşru kılmaya hizmet etmiş ve kutsal savaşın yolunu hazırlamıştır.

V. BÖLÜM

HAÇLI SEFERLERİ VE KUTSAL TOPRAKLAR

Müslümanların ve Amerika yerlilerinin oğlancı olarak görülmeleri Hıristiyan ve Hıristiyan olmayanlar arasındaki en kuvvetli kutuplaşmalardan birini yaratmıştır. İster Amerika'da, ister Kuzey Afrika ve Levant* bölgesinde olsun iğrenç günahları işleyen bu iğrenç halka İngilizlerin tepkisi İspanyollarınkiyle benzerdi: bu tepki onları insanlık dışı olarak gösterme ve yok etme oldu. İberya'lı dindaşları gibi Britanyalılar da Hıristiyan kutsal savaş ideolojisinden dolayı bunu gerçekleştirmek için haklı gerekçelere sahipti.

Bir savaşın kutsal sayılabilmesi için üzerine savaşılan toprakların kutsal olması gerekirdi. Bu yüzden de İngilizler, Yahudi-Hıristiyan tarihinde hiç eleştirilmeyen emperyalizme (Filistin'in ele geçirilmesi ve "kutsak toprakların" yaratılması) yüzlerini dönerek oğlancıların topraklarını almakta kendilerini haklı görüyorlardı. İmhayı meşru kılmak için kutsal olana ihtiyaç vardı.

---

* Levant net olmayan coğrafi bir terim olup, tarihsel süreç içerisinde Toros Dağları'nın güneyindeki Orta Doğu'da geniş bir alanı belirtmektedir. Batı'da Akdeniz, güneyde Arabistan Çölü ve Doğu'da Mezopotamya ile sınırlanmıştır. Levant Kafkasya Dağları'nı, Arap Yarımadası'nın belirli bir parçasını ve Anadolu'yu içermez. Kilikya'yı belki içerebilmiş olmasına rağmen, Sina Yarımadası, Levant ile Mısır arasında bir karaköprüsü oluşturduğundan dışarıda tutulabilir. Zamanla Levant insanı ve kültürü Sina ve Nil Nehri arasındaki bölgeye egemen olmuş olsa da, bu bölge coğrafi Levant'i tam olarak karşılamaz.

Columbus'un Amerika'ya ayak basması arefesinde, Müslümanlara karşı yürütülen Hıristiyan Haçlı seferleri başarı elde edemiyordu. Ne de Filistin'deki Kutsal Topraklar yeniden Hıristiyanlaştırılabilmiş veya günahkâr Müslümanlar, Doğu Hıristiyanlarının yanı sıra yok edilebilmişti. Daha ziyade İslam, Osmanlı sultanlarının himayesinde Avrupa'daki en kuvvetli güç olarak hortlamış, çeyrek yüzyıldan birkaç yıl sonra Muhteşem Süleyman'ın askeri ve kültürel azameti hem saygı hem de korku yaratmıştı. Daha önceleri Portekiz'in olduğu gibi İspanya da İslam'la karşılaşmasında bu bakımdan bir istisna sayılırdı. 1492'ye gelinceye kadar, İspanyollar Granada'nın son Fas halkını alt etmeyi başarmışlar, 1571'de Papalığın verdiği destekle İnebahtı'da Türk donanmasını yenmişlerdi. İspanyollar Amerika'yı fethetmeye başladıklarında ise Müslüman karşıtı dini savaş ideolojilerini Atlantik ötesine taşıdılar ve bu ideolojilerini oradaki Amerikan yerlilerine uyguladılar. Christopher Columbus, yerlilerin esir edilmesini Kudüs'ün kurtuluşu için Müslümanlara karşı sürdürülen kutsal savaşın bir parçası olarak görmüştür. Yirmi otuz yıl sonra Richard Eden, "Yerlilerin fethi" ile "Kral Ferdinando'nun savaşları" arasındaki ilişkiyi doğrulamıştır.[1] İspanyollar, Müslüman kâfirleri bir kutuplaşma ve kutsal imha nedeni olarak görmüş ve Amerikan yerlilerini de aynı gözle değerlendirmeye başlamışlardı.[2]

Benzer biçimde İngiliz sömürgeciler ve maceraperestler de Akdeniz'deki Müslümanlar ve Amerika'daki yerliler arasında gidip geldikçe söylemlerini değiş tokuş etmişlerdi. Türklerden ve Kuzey Afrika'daki Müslüman halklardan dini ve askeri açıdan korkularından İspanyolların Müslümanlık ve Yerli karşıtı yazdıklarından dolayı İngiliz sömürgeciler, Müslümanlar için belirledikleri imgelemi yerlilere uygulamıştır. Müslümanların "canavar", "vahşi" ve "eli kanlı zalim" oldukları gibi, yerliler de "insanlığın kalıntısı sıkıntılı yaratıklar", "şeytana tapanlar" ve "uçan iblisler" idiler.[3] 17. yy İngiltere'sinde en etkili iki kıyametbilimciden biri olan Thomas Brightman'ın (1562–1607) Müslümanları suçlaması ve onları ilahi sonla tehdit etmesi önemlidir, fakat Amerika'da İngiliz sömürgeci girişiminin şekillenmesinden

daha önce yazdığı için yerlilerden hiç bahsetmemiştir. Etkili olan bir diğer kıyametbilimci Joseph Mead'in (1586–1638) yazısında ise yerliler şeytana tapanlar olarak tanımlanmış ve Müslümanlar gibi Hırisiyanlığa şeytani saldırıları başlatacak ama nihayetinde yenilgiye uğratılacak insanlar olarak gösterilmiştir. Bu yüzden, Mead'in yazılarının basıldığı yıllar olan 1630'lardan başlayarak yerliler İsa'nın düşmanı olarak Müslümanlara dâhil edilmiş ve Müslümanların yüzyıllar boyunca sınıflandırıldığı gibi "kâfir" ve "putperest" olarak sınıflandırılmıştır.[4]

Halkların bu şekilde sınıflandırılması yaşadıkları topraklarında sınıflandırılmasını beraberinde getirdi. Bu yüzden, İspanyollar, Fransızlar ve diğer Avrupalı sömürgeciler gibi İngilizler de "keşfettikleri" Amerikan topraklarını yeniden adlandırdılar. "Çorak" ve "yabani" olan topraklar "kâşiflerin" yurtlarını hatırlatan köylere ve şehirlere dönüştürüldü. Bu yeni"ye dönüştürme yalnızca sahip olma gücünü tesis etmemiş, aynı zamanda eski yerlilerin yok edilmesini de sağlamıştır. Daha önce var olanın anlamı, tarihi ve değeri yok olmuştu ve aynı zamanda, "yeni olan" Hıristiyan/Avrupalı olan eskinin bir devamı; farklı, daha iyi ve daha üst olacak olanın tekrar yaratılması ve yeniden tanımlanmasıydı: "Yeni Dünya".

Kuzey Amerika'nın fethinin başlangıcında yer alan bu yeniden adlandırma işlemi yalnızca eski yerlilerin ortadan kaldırılmasına hizmet etmemiş, aynı zamanda diğer "Hıristiyan" talepleri de ortadan kaldırmıştır. Yerlilerin yok edilmesini nihayetlendiren ve kendine has ulusal başlangıçları belirleyen bir eylem olmuştur. Avrupalılar sadece yerlilerin değil, birbirlerinin topraklarını da ele geçiriyorlardı. Bitanyalılar için yeniden adlandırma "Anglolaştırmanın" bir biçimiydi — Jamestown'a bir İngiliz ismi verme hareketiydi Hollandalıların "Iacobopolis" olarak adlandırmalarına izin vermek yerine.[5] Britanyalılar, New France, New Spain, New Holland, New Sweden isimlerini veren rakip sömürgecilerden ve tacirlerden tedirgindiler. "Şimdi kendilerinin Netherlands diye adlandırdıkları Hollandalılara ait olan topraklar, son yıllara kadar genel olarak o şekilde adlandırılmaz ve bilinmezdi, daha çok Old Virginia'nın bir parçası veya ona bağlı bir yer olarak 'New Virginia' diye bilinir ve genelde bu şekilde söylenirdi. Burada

İngiliz haklarına hürmet olduğundan Kral James'in izniyle sulak yer olarak kendi eyaletlerine sadece bir ada bahşedildiğini, böylece kendileri tarafından States Island diye adlandırıldığını doğrularım, yine de hak işgal ettiklerinden Amerika'nın kendi eski deniz haritalarında olan bölgelerinde eski İngiliz isimlerini kaldırarak yeni Felemenk isimler verip buraları Flemenkleştirdiler."[6]

Britanyalılar, Amerika yerlilerine ait olan bu yerleri fethedip yeniden adlandırırken, aynı süreci zaten var olan yer isimlerine kendilerini uyarlamak zorunda kaldıkları Müslüman Akdeniz'de tekrarlayamadılar. Amerika'da yeniden inşa eden ve tanımlayan fatihler iken, Akdeniz'de ise bilmedikleri yerlere ve bölgelere ulaşmak için diğer Avrupalıları, Kuzey Afrikalıları ve Doğu Akdeniz insanlarını izleyen tacir durumundaydılar. "13 Mayıs 1620. Londra Denizcilik Dairesi muhafızları, asistanları ve yöneticisi Akdeniz'in Fas veya Cebelitarık'ta başlayıp, Malaga, Allicant, Mallorca adası, Minyorke ve Candy, Cyprise, Scanderowne, Trypoly, Alexandria'ya kadar uzandığını ve Levant Denizi olarak adlandırıldığını, bu ülkelerin tüm denizcileri tarafından da böyle bilindiğini tasdik ederler."[7] Denizcilik işlerini denetlemek için VIII. Henry tarafından kurulan bir devlet kuruluşu olan Londra Denizcilik Dairesinin bu açıklaması, buradaki yetkililerin Akdeniz'in sınırları ve buradaki topraklarla nasıl bir ilişki kurduğunu ve diğer İngiliz ve Britanyalı denizcilerinin ve kılavuzlarının verilen bir coğrafyaya nasıl hazırladıklarını göstermektedir. Daha önceden diğer Hıristiyanlar tarafından gidilmiş veya güçlü Türk ve Fas imparatorluğu yönetimi altına girmiş adaların ve deniz rotalarının İngilizler tarafından yeniden isimlendirilmesi söz konusu değildi.

Britanyalılar, yalnızca Filistin davasında var olan isimleri değiştirme "gücü"nü kendilerinde görmüşler ve Doğu Akdeniz'de Amerika'da yaptıklarını tekrarlamışlardır. Filistin bölgesinde Müslümanlara kaptırılan İncil'de kutsal olarak belirtilen toprakları geri aldıklarına inanıyorlardı. Filistin'e yaklaşımları topografik değil, metinseldi: Amerika topraklarına ilk isimlerini verdiği zaman Colombus'un kendisini Marco Polo'nun metnindeki topraklarda olduğuna inanması gibi, Filistin'deki İngiliz ve diğer Hıristiyan gezginler de kendilerini Pentateuch'un coğrafyasında

görmekte ve İslam'ın hükmü altına girmiş yerlerin Eski Ahit ve Hıristiyan (aslında Greko-Roman) isimlerini kullanmakta ısrar ediyorlardı. "Land of Canaan"* ve "Land of Jury" gibi isimleri kullanarak İngiliz yazarlar, bu toprakların Joshua'nın fethinden beri değişmezliğini vurgulamıştır. İlginç bir şekilde, "Canaan'ın şu anki verimliliği" veya "şu an [1655] Canaan'da yaşayan" Yahudilerden bahsetmelerinde tarihsel tutarsızlık ya da alakasızlık görmemişlerdir.[8] Araplar ve Türklerin "Filistin"[9] ismini kendi dillerinin ses dizmine uydurarak kullanmaya devam etmelerine rağmen, İngiliz yazarlar ve kartograflar burayı iki bin yıl öncesinde donup kalmış gibi görmekteydi: Onlar için Filistin hâlâ Canaan'dı. Değişmeyen ve tanrısal olarak onaylanmış bir isim yaratmak için politik coğrafyanın üstüne inancı eklemişlerdi.

Elbette benzer bir inanış Amerika'nın yeniden adlandırılması politikasını da belirlemişti. Psikolojik bakımdan karmaşık ancak emperyalist açıdan anlaşılabilir olan bir işleyişle, [İngiltere'deki] Boston veya Plymouth'dan gelen ve Yeni İngiltere'de yeni Boston ve yeni Plymouth'u kuran İngilizler kendilerinin aslında Canaan veya Salem'den gelmiş gibi görüyorlar veya bu dini kavramları Amerikan kolonilerine dönüştürdüklerini sanıyorlardı. "Virginia'da Kudüs" inşa ediyorlardı.[10] Kendilerini yeni İsrail halkı olarak tanımlamakla maceraperestler göçlerini sınıflandırmışlardı. Bu, İsrail halkının yaptığı gibi "süt ve balın aktığı"[11] Amerika topraklarına yapılan bir yolculuk ve de "vaat edilmiş topraklara" Yahudiler'inki gibi bir dönüş haline gelmişti. "Batı yerleşiminin" özendiriciliği görevini gören pek çok din adamı bu imaja kendisini kaptırmıştı. Sir George Peckham, İncil'de geçen Canaan gibi Amerika da tanrının seçilmiş kulları olan İngiliz sömürgecilerine bahşedildiğini ileri sürmüştü.[12] Peckham'a göre Amerika aslında Filistin'le "benzerlik" taşımaktaydı çünkü orada da "peygamber ve havarilerle birlikte Hz. Âdem ve İbrahim'in yaşadığı ve Dünyevi ayrıcalık elde ettikleri" mutedil bir iklim hâkimdi.[13]

Amerika, Batı yarıkürenin Canaan ya da Filistin'iydi. Alfred A. Cave'in adlandırdığı gibi[14] "Canaan teması" sömürgeciler tarafından 17. yüzyılda o kadar sıklıkla konu ediliyordu ki bu

* Yakın Doğu için kullanılan bir ifade. İsrail, Filistin, Lübnan ve Suriye sınırlarının kesiştiği bölgede yer alır. Şu an Lübnan sınırına dâhildir (ç.n).

Amerika'nın ideolojik açıdan temsilini tanımlıyordu. 1609'da Robert Johnson Caleb ve Joshua'nın eski Canaan'ı fethettikleri biçimde sömürgecilerin de yeni karaya sahip olacaklarını vaat etmişti. Robert Gray'in 1609'da sömürgecilere vaaz ettiği gibi "Putperest Canaan halklarını* fethedip, oradan sürecekler ve onların yerine kendileri yerleşeceklerdi." "Hiç kimsenin kullanmadığı toprakların alınmasını artık meşru" gören "antik ataerkil" toplumlar gibiydiler, diye yazmaktaydı Robert Cushman 1621'de.[15] İngiliz sömürgecileri Amerika topraklarını, Fransız ve İspanyollardan daha fazla İsrail halkına vaat edilen kutsal topraklar olarak görmekteydiler. Bu toprakların işgalini Eski Ahitte isimleri geçen *Kenan* yöre halkının ortadan kaldırıldığı örnekle karşılaştırmışlar ve sömürgeciliği kutsal fethe dönüştürerek, yerlilerin ötekileştirilmesini ve yok edilmesini kendileri için meşru hale getirmişlerdir.

İngilizlerin yerliler ve aynı zamanda Müslümanlar hakkında geliştirdiği söylemlerine yerleşmiş olan argümanlar, İngiliz düşünürlerin hem İspanyollardan aldıkları hem de bağımsız geliştirdikleri düşüncelerden oluşmaktadır. İlk argüman yerlilerin ve Müslümanların topraklarının halklardan yoksun olduğu gerçeği üzerine kuruludur. Kuzey Amerika, Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz'e seyahat eden gezginler geçtikleri toprakların "boş" olduğunu doğrulamışlar, öyle ki onlardan sonra gelen İngiltere ve İskoçya'daki kütüphanelerden hiç çıkmamış daha sonraki yazarlar bile bu kanıya katılmışlardır. Başka gezginler, bu topraklarda yaşayan küçük nüfusun tembel ve işe yaramaz olduklarını ve toprağı işlemediklerini açıklamışlardır. Toprakların işlenmemiş, insanların ise işe yaramaz ve endüstriye ilgisiz olmalarından dolayı Avrupalı Hıristiyanlar için işe yaramaz nüfusu fethetmek ve topraklarına sahip çıkmak meşru olmuştur —Massachusetts yerlileri ve Körfez [Bay] yerleşimcileri arasındaki bir anlaşmaya göre, yerliler "işe yaramaz" olmayı kabul etmemişlerdi.[16] Ülke *yerleşim olmayan toprak* olduğu için ve yerli halk mülklerinin "etrafını çevirmedikleri" için John Cotton, 1620'den itibaren kolonileşmeyi savunan diğer pek çokları gibi "nerede boş bir toprak varsa Hz. Âdem ve Nuh oğullarının oraya yerleşme özgürlüğü

* Kutsal Kitapta adı geçen bir yer. Bugün Gazze'de bulunmaktadır (ç.n.).

vardır" sonucuna varmıştır.[17] Böyle bir mantıkla, boş toprak parçasından, tanrının kâfir yerlileri sürmeleri veya tamamen yok etmeleri görevini verdiği temsilcileri tarafından, boş bırakılmış bir kara parçasına mantıksal bir geçiş püriten yazarlar için zor olmamıştır. John Mason, 1637'de Pequot yerlilerinin katliamından sonra "bu yüzden Tanrı arka kısımlardaki düşmanlarımızı mahvetmekten ve onların topraklarını miras olarak bize vermekten hoşnuttu" diye yazmıştır.[18] Tanrı, eski *Kenan'ı* İsrail halkına nasıl verdiyse yeni *Kenan*'ı da İngilizlere bahşetmişti.

Amerikan yerlilerinin topraklarının elde edilmesini meşru kılan bu argüman Müslüman toprakları için de yinelenmiştir. Amerikan yerlilerinin tanımlanmasında görülen aynı motifler Müslümanların tanımlanmasında da görülür. Amerikan yerlileri gibi Müslümanlar da topraklarını işlememiş ve sahip çıkmamışlardı. 1601'de kimliği bilinmeyen bir yazar, Osmanlı himayesi altında olan topraklarda "her şeyin ziyan edildiğini ve çok az yerde kayda değer yerleşim olduğunu" iddia etmiştir. Amerika'daki "sefiller" için kullanılan betimlemenin aynısını kullanarak Thomas Gainsford, Türkler "köklerle, meyve, sarımsak, soğan, kabak ve bu gibi şeylerle kötü bir yaşam sürdürüyorlar" diyerek 1618'de aynı fikri paylaşmıştır.[19] Esir olduğu yıllar boyunca Kuzey Afrikalı Müslümanlarla oldukça içli dışlı olan T. S. gibi bir esir bile, Amerikan yerlileri ile Müslümanların ilkelliği üzerine yapılan bu kıyaslamayı kullanır: "Yeryüzünün kendisi tembellikten nefret eder, o yüzden küçük nüfuslu yerli halk tarafından ihmal edildiğinde ya da var olan üretimi uzun zaman kullanılmadığında Antiller'de olduğu gibi ağaçlık ve ormanlık alana dönüşür".[20] T. S. Cezayir'de sahile komşu bulunan balta girmemiş ormanları tarif ediyordu. Fakat inandığı şey Müslümanların topraklarını işlemeye istekli olmamalarıydı ve bu Amerika yerlilerinin isteksizliğini hatırlatmıştı kendisine. Kuzey Afrika ya da Kuzey Amerika'daki bu iki halk çalışkanlık zafiyeti bakımından benzerdi. Amerika yerlilerinin, kendilerini ve erken sömürgecileri besleyecek kadar üretim yapmış olmaları, Kuzey Afrika'nın —bol meyve ve sebzenin yanı sıra— İngiliz tacirlerinin çok istedikleri şeker ihtiyacını karşıladığı İngiliz yazarlar tarafından tamamen göz ardı edilmişti.

Aynı şekilde ne Amerika'daki sömürgeciler yerliler arasındaki sosyal ve siyasal düzenin karmaşıklığını "görebildiler" ne de İngiliz yazarlar Levant bölgesindeki Müslüman şehirleri "görebildiler". Bunun yerine kutsal kitapta yazılı olan tarihi şehirleri gördüler. Halep Akdeniz'i Çin'e bağlayan İpek yolu üzerindeki en yoğun ve en önemli şehirlerden biri olmasına rağmen —o kadar önemliydi ki Levant Ortaklığı* merkezini orada kurmuştu— ve Sayda ve Kudüs başarılı birer merkez olmalarına rağmen Gainsford bunun tam aksinde ısrar etmiştir: "Tekrar dönüp size Kudüs, Sayda ve Tyrus'dan bahsetmeli miyim? Ne yazık ki, bunlar sadece birer isim ve peygamberlerin önceden haber verdiği salgınlar zuhur etmiştir... Halep, burası eski Antioch [Antakya] şehri olabilir, gerçekten bazı yazarların ağzından çıktığı gibi, antik Niniuie."[21] Aynı biçimde, Purchas İstanbul'u düşününce büyük ve güçlü bir anakent değil "dipsiz cehenncmî çöküşüyle" bir "Muhammetople" görüyordu.[22] Bu sırada Fynes Moryson gibi gezginler kutsal toprakları İncil'den ifadelerle tarif ediyor, nadiren oradaki Arap ve Türklerden bahsediyorlardı. İngilizlerin kutsal kitaptan ve klasik tarih kitaplarından okuduğu Doğu ve Levant dünyası değişmişti. Ancak, bu değişim yüzeyseldi çünkü İstanbul veya Muhammetople altında tekrar ele geçirilebilir bir "Constantinople" yatmaktaydı. Müslüman himayesi altındaki yerlerde "Eski" gerçek olan, "Yeni" ise yüzeysel olandı. Amerika'da ise "Yeni" olan gerçek, "Eski" olansa vahşi, gereksiz, yok edilebilir olandı —aynı Plymouth'u yaratmak için Patuxet'in yok edilmesi gibi.

Britanyalıların Amerika topraklarına uyguladıkları "yerleşim olmayan topraklar" söylemini belirli bir biçimde kutsal topraklara da uygulamışlardır. George Sandys gibi Amerika kıtasına çıkmadan önce Levant bölgesine seyahat etmiş insanlar, bu toprakların Arap ve Müslüman "hırsızlar" dışında "gerçek" nüfustan yoksun olduğu fikrinde ısrar ederler. Kutsal Topraklarda "gerçek" bir nüfus, bu coğrafyaya gerçekten ait olan insanlar yoktu: "Bu verimli topraklar, içinde bulunduğumuz şu zamanda işe yaramaz ve çalı çırpı ile kaplı; vahşi hayvanların, hırsızların ve canilerin yuvası haline gelmiş; geniş araziler nüfustan yoksun

* The Levant Company veya Turkey Company, İngiliz Kraliyet ailesi tarafından 1581 yılında kurulan şirketin ismi (ç.n.).

veya çok az yerleşimi olan yerler; güzel şehirler ıssız kalmış."[23] Sandys'e göre bu topraklar Tanrı'ya aitti ve Kâfir [Saracen*] halkı, Hıristiyan Tanrı'sına karşı çıktığı için Hıristiyan topraklarda görünmez hale getirilmişlerdi. Gözden kayboluşları başlamıştı bile, Sandys'e göre bu topraklar zaten "insansız" hale gelmişti. (Peckham "insansız" kelimesini "Yeni Dünyayı" tanımında daha önceden kullanmıştı).[24] Topraklar boş kalmış ve orada olan Müslüman hırsızlar üşengeç ve çalışmaktan uzaktı. Püritenlerin Yeni İngiltere sömürgesinde uyguladıklarını Sandys Filistin'de uygulamıştı: "Tanrı ve şeytan arasındaki karşıtlık üzerine kurulu bir yapısal model." Püritenlere göre şeytan yerlilerde vücut bulurken, Sandys'e göre de Müslümanlarda vücut bulmuştu. Bu modellemeyle Sandys, nüfusu "uzaklaştırmaya [ve] insanlıktan çıkartmaya"[25] haklı zemin hazırlayabilmişti, böylece Müslümanlar da aynı yerliler gibi yok edilebilecekti.

Kutsal topraklarda yaşayan insanlara karşı sürdürülen bu "uzaklaştırma" tutumu Britanyalılara ve diğer Avrupalılara Haçlı Seferlerinden kalma bir mirastı. Ortaçağ savaşla-rından bu yana Levant bölgesinde yaşayan halklar Avrupalıların gözünde gayrimeşru-laştırılmıştı. Haçlılar, Mesih'in kutsal topraklar amacını yerine getirilebilmesi için Suriye ve Filistin'de yaşayan Hıristiyan ve Müslüman Arapları sürülmesi gereken işgalci olarak görüyorlardı. İsa'nın yaşadığı topraklarda Batılı Hıristiyanlara ait eskatolojik bir imparatorluk kurma ideali haçlı seferleri başarısız olduktan çok sonra bile Avrupa düşüncesinde köklü bir biçimde kalmıştı. Barış yanlısı din adamları bile Arap varlığının gayrimeşru olduğuna inanmışlardı. 15. yüzyılın sonlarında Fra Francesco Suriano, Filistin topraklarını ve "orada bulunan, orsı ile ilgili her şeyi" yüceltmiş, fakat "oraya ait olmayan Kâfir halkından bahsetmiyorum" diye eklemişti.[26] Bu tutum erken modern döneme kadar devam etmiş, bunun sonucunda hem din adamları hem de gezginler Kâfir halkın Levant bölgesinde coğrafi ya da tarihsel meşruluğunun olmadığını savunmuş, Türklerin "hırsızlık" ve kanlı kılıçları sayesinde Levant ayakta kalabildikleri konusunda mutabık olmuşlardır.[27]

* Suriye kabilelerine veya Haçlı Seferleri zamanında Müslümanlara verilen ad (ç.n.).

Kartaca ve Roma zaferleri hatırlandıkça Kuzey Afrika'daki Müslüman halkın varlığı da benzer biçimde inkâr edildi. Yalnızca bu topraklar onlara ait değil, aynı zamanda Kartaca ve Romalılar gibi topraklarda hak iddia edenler vardı: 1546'da basılan bir çalışmanın önsözündeki şiirin ve de neredeyse 150 yıl sonra 1680'de basılan bir başka şiirin işaret ettiği; Daniel Defoe'nun 1728'de Kartaca'nın kaybedilmesinden duyduğu üzüntüyü hâlâ dile getirmesi gibi.[28] Britanyalılar, İspanyollar ve diğer Avrupalılar Amerika ve başka yerleri sömürgeleştirmenin ilahi meşruluğunun tadını çıkarırken, Araplar Kuzey Afrika kıyılarında sekiz yüzyılı aşkın süredir yaşamalarına rağmen "hırsız" idiler.

İngilizlerin toprakları ele geçirmek için ikinci "kutsal" argümanı ise dini bir amaç çerçevesinde formüle edilmişti. Bu kâfirlere İsa peygamberin dinini getirmek ve "Muhammed"in dinini yok etmek ve Amerika yerlilerini şeytana tapmaktan vazgeçirmek ancak ve ancak Müslüman ve Amerikan yerlilerinin topraklarını fethetmekle mümkün olacaktı. Her ne kadar yerliler için her zaman arzu edilmese de, bu amaç mümkün gibi görünmesine rağmen Müslümanlar için uygulanabilir değildi. Virginia girişiminin savunucularından bazıları yerlilerin din değiştirmesini ümit etse de diğerleri böyle bir değişimin Müslümanlar için olası olmadığını biliyorlardı. Birçok Amerikan sömürgecinin yerliler hakkında inandıklarına benzer biçimde, Kuzey Afrika'daki, özellikle de Fas'taki Müslümanların Hıristiyan kurtuluşu beklediğine inanmayı sürdüren yazarlar vardı. Hatta John Harrison, Fas'taki Hıristiyanlığa geçmiş göçmenlerin Hıristiyan dini kitaplarına "Kalvin'in ve dinimizin diğer kitaplarına..." oldukça "düşkün" olduklarına kendini inandırmıştı.[29]

Benzer şekilde Sömürgeleştirme yoluyla Hıristiyanlaştırma Amerika hakkındaki İspanyol yazılarında oldukça yaygın olmasına rağmen, İngiliz yazılarında din değiştirmeyi siyasi ve askeri bir hedefle ilişkilendirme daha da ileri bir noktaya gider. İngilizler, yerlileri sadece onların ruhlarını kurtarmak için değil aynı zamanda Katolik mezhebin puta tapıcılığından da korumak için *Protestan* mezhebine dâhil etmek istediklerini açıkça beyan etmişlerdir.[30] Amerika'da Britanya sömürgecisinin demografik ve askeri muhalifi Amerika yerlileriydi, fakat ideolojik ve dini

muhalifler İspanya ve Fransa Katolikleriydi. Amerika'nın fethedilmesi bir taşla iki kuş vurmak olarak görülüyordu: yerlileri Hıristiyanlaştırmak ve Katolikleri sindirmek. Cotton Mather gibi Papalık karşıtları için Katolikliğin zayıflatılması yerlilerin Hıristiyanlaştırılmasından daha önemliydi. Bu nedenle, 1663 yılında John Eliot, İncil'i yerlilerin diline [Algonquian] çevirmişti. Katolikliğe karşı Protestanların silahı olduğuna inanılan şey, yerlilerin eline tutuşturulacaktı: bu nedenle, yerliler arasında İncil'in yaygınlaştırılması için 1649'da bir cemiyet kurulmuştu.[31] Aynı şekilde, Henry Roberts, Fas'taki Müslüman halkı sadece Anglikan Kilisesine kazandırmak için değil, aynı zamanda İspanyol Katolik kilisesinin otoritesi altına girmelerini engellemek için onları Hıristiyanlık dinine dâhil etmeyi ümit ediyordu. "Vahşilerin" ve Müslüman halkların ruhlarını kurtarma meselesinin kökleri emperyalist emellerde bulunmaktaydı: Portestanlaştırmak sömürgeleştirmeyi garanti altına alıyordu.

Haçlı Seferleri [Kutsal Savaş]

Fethedilip sömürgeleştirilecek topraklar kutsal olduğu için, Amerika yerlilerine veya Müslümanlara karşı verilecek savaş da kutsaldı.

Carl Erdmann, Roland Bainton, Michael Walzer, David Stannard, James Turner Johnson ve diğerleri tarafından yapılan resmi çalışmalardan itibaren "Kutsal Savaş" terimi oldukça fazla ilgi toplamıştır.[32] Bu tarihçiler, kutsal savaşı bazen haçlı seferlerine benzeterek bazen de ondan ayrı tutarak açıklamışlardır. Amerika yerlilerinin soykırıma uğratılmasının kutsal savaş ideolojisinden kaynaklanmış olduğunu David Stannard ikna edecek şekilde göstermiştir ama hiçbir tarihçi bu terimi Rönesans döneminde İngilizler ve Müslüman Ülkeler arasındaki savaş için kullanmamıştır. 17. yy İngiliz düşünce sisteminde kutsal savaş gerekçelerini incelediği *Ideology, Reason and the Limitation of War: Religious and Secular Concepts, 1200–1740* adlı eserinde James Turner Johnson bile kullanmamıştır.[33] Rönesans dönemi birçok Britanyalı, Müslümanlarla olan çatışmaları tanımlamak için "kutsal savaş", "haklı savaş" ve "haçlı seferleri" terimlerini kullanmıştır, fakat 20. yy

teorisyenleri bu terimler arasında ciddi farklar görürken Rönesans yazarları bunları birbirlerinden keskin çizgilerle ayırmamışlardır.

Hıristiyan Tanrı'sına karşı olarak görüldükleri ve Hıristiyanlığa ait olan Filistin topraklarını gasp ettikleri için Müslümanlara karşı yürütülen her savaş İngiliz yazarlara göre "Kutsal Savaş" olmuştur. Bu yüzden, Roland Bainton Haçlı Seferlerini kutsal savaş değil de tam olarak "tanrının salahiyeti altında" "tanrı adına [...] dini nedenlerle" sürdürülen bir savaş olarak nitelendirdiğinde Henry Marsh'ın 1633'deki kutsal savaş çağrısını paylaşmış oluyordu. Marsh için Tanrı adına verilen "Kutsal Savaş" ile tanrının yardımlarıyla verilen bir savaş arasında fark yoktu.[34] Carl Erdmann'ın ileri sürdüğü gibi, eğer kutsal savaş Hıristiyanların İsa sancağı altında savaşıldığı durumda,[35] Jacobean askerlerinin deniz savaşları Aziz George ve Hilal sancakları arasında olduğundan, Erdmann'ın tanımına göre kutsal savaştı. Bainton'un ifade ettiği gibi, eğer "haklı savaş" "laik ve kısıtlı" olansa, o halde David Little'ın Bainton'u eleştirisinde tam olarak belirttiği gibi ve 1622'de Francis Bacon'ın hakkında yazdığı "Kutsal Savaş" bu tanıma uyuyordu.[36] Eğer İngiliz gemi taşımacılığı endüstrisi Anglikan kilisesi mensubu Nathaniel Knott'un 1630'ların başında ileri sürdüğü şekilde Türk deniz kuvvetleriyle "Kutsal Savaş"ta savaşmalarını gerektiriyorsa, bu durumda terimi Davis Little'ın konuyu açıkladığı[37] —ulusal güvenlik için verilen dini savaş— biçimiyle kullanıyordu. Son olarak, eğer 1637'de Salee şehrine* saldırı Amalekite'lerle** olan savaşa benzerlik gösteriyorsa o halde Edmund Waller'in İngiliz donanmasının zaferini kutlayan bir şiirinde ileri sürdüğü gibi "Yahuda savaşı", ile de benzerdi (Yahuda savaşı Peter C. Craigie tarafından "Kutsal Savaş" teriminin yerini tutması için bulunan bir terimdir).[38]

17. yy İngiliz yazarlarının Müslümanlarla olan mücadeleleri ortaçağ Haçlı Seferleri'ni hatırlatan kutsal savaşın bir parçası olarak görmesine rağmen, günümüz tarihçileri Elizabeth döneminin sonlarına doğru İngiltere'nin kutsal savaş ideolojisinin artık sona

* Salé (Berber: Sla / Sala, Arapça الس kelimesinden üretilmiştir, Taş anlamına gelir. Senegal'dedir ve Fas'ın Rabat şehrine çok benzer.

** The Amalekites Kutsal Kitapta isimleri geçen bir topluluktur. Amalek'in soyundan geldikleri sanılmaktadır.

erdiğini tartışabilmişlerdir. *Piracy and the Decline of Venice, 1580–1615* adlı eserinde Alberto Tenenti, İngiltere ve Avrupa'nın geri kalanının Müslüman karşıtı haçlı seferleri idealini 17. yy başlarına gelindiğinde artık sürdürmediğini ifade etmiştir.[39] Christopher Tyerman da *England and the Crusades 1095–1588* adlı yapıtında, 17. yüzyıla girmeden İngiltere'nin haçlı idealini ve askeri gayretini kaybettiğini ileri sürmüştür. Elizabeth döneminin sonlarına gelindiğinde her ne kadar "haçlı seferlerinin hatırası akademik ve edebi çevrelerde sona ermemiş olsa da [...], yankılanması zayıflamıştır". Tyerman "İngiltere ve Haçlı Seferlerinin sonu [...] I. Elizabeth hükümdarlığı sırasında gerçekleşmiştir" sonucuna varmıştır.[40]

Johnson, kutsal savaşa olan teorik ilginin Protestan-Katolik çatışması devam ettiği sürece İngiltere'de varlığını sürdürdüğünü göstermiştir.[41] Bu sırada, İngiltere'nin Amerika'yı istilası boyunca kutsal savaşın kuramsallaştırılması (Canaan teması da dâhil) ve uygulanması yerlilerle olan mücadeleyi de desteklemiştir: "Austen buna, meşru bir saldırı savaşı olmasına, izin vermiştir".[42] Böyle bir fetih ideolojisi Amerika yerlilerinin 1622'de Virginia'daki sömürgecilere yaptığı saldırıdan sonra tekrarlanmıştı. Yerlilerin saldırısını anlatan ilk Londra papazı olan Edward Waterhouse, Tanrı'nın "adaletinin" yerlileri kesinlikle "düzelteceğini" teyit etmişti. Tacir ve maceraperestlerden oluşan dinleyicilerine "savaş hakkı ile milletler kanunu ile" şimdi "ülkeyi fethetmenin ve bizi yok etmek isteyen yerlileri yok etmenin (ki bu sayede ekili alanları elde edebileceğiz)" meşru hale geldiğinin sözünü vermiştir.[43] Waterhouse, belgelerinde dini bir dil kullanmamış olmasına rağmen, İngilizlerin yerlilere karşı yaptığı tüm eylemlerin İngilizlerin taptığı Tanrı tarafından meşru görüldüğünü teyit etmiştir.

Bu ideoloji, on beş yıl sonra 1637'de İngilizlerin Pequot yerlilerine karşı elde ettiği zaferin ardından zafere ulaşmıştı. "[Sömürgecileri] en sonunda *Kenan* bölgesine ulaştıran" Tanrı, yerlileri "kendi halkının düşmanı" olarak yarattığı için sömürgeci güçlerin başında bulunan John Mason yerlilere karşı savaş ilan etmişti.[44] William Bradford, yerlileri "kavuranın", "böylesine görkemli ve başkalarını hor gören düşmana karşı bu kadar hızlı zaferi" sömürgecilere kazandıranın Tanrı'nın kendisi olduğunu

söylemiştir.[45] Captain Underhill de "tanrının kılıcının" yerlileri yok ettiğini ve "onları ülkelerinden sürdüğünü" iddia etmiş, "kadın ve çocukların yok edilmesi gerektiğinin" İncil'de bildirildiğini doğrulamıştır.[46] Şair Michael Wigglesworth 1662'de yerlilere karşı verilen savaşı "Büyük Yahova'nın" "lanetli Amalekite'lere" karşı verdiği savaşa benzetmiştir.[47] Increase Mather 1675'te Kral Phillip'in Savaşını Yahova'da geçen kutsal savaşla kıyaslamış ve şüpheye yer bırakmaz şekilde şu tanımı yapmıştır: "Aralarında yaşadığımız ve topraklarını Yüce Tanrının meşru bir şekilde bize bahşettiği bu kâfir insanlar, bazen Güneş'in battığı taraftaki İngiliz İsrail topraklarının bu kısmına karşı fesat oyunları tertip etmişlerdir."[48] Bundan yirmi yıl sonra, Increase Mather'in oğlu Cotton Mather de yerlilerin canavar, İskit, "Myrmidon* Asker", "Barbar yamyamlar", "Kafa avcıları", "Kaplan" ve "Ejder" olduklarını tasdik etmiştir.[49] Hem baba hem de oğlu için bu din odaklı, haklı gerekçeleri olan bu imha savaşında Tanrı'nın neden İngilizlerin desteklediği açıktır.

Bu arada Atlantik ötesinden Norwich papazı Joseph Hall, , Amerika ve Karayiplerin "yerleşim olmayan" adalarını savaş bağlamı içerisinde incelediği *Resolutions and Decisions of Divers Practical Cases* adlı kitabına dâhil etmiştir. "Vahşi putperestlerin ve kâfirlerin elinde olan bir ülke bulan Hıristiyanlar için ne nedenle olursa olsun yerlileri sürmek ve topraklarını ele geçirip kullanmak" meşru mudur? diye sormaktadır Hall.[50] Sömürgeciler ve tacirler saldırıya uğramadıkça ve kendilerini savunmak zorunda kalmadıkça Hall'un cevabı olumsuzdu ("Kâfirlik, [yerlilerin] kendi topraklarına sahip olma haklarını ellerinden alamaz"). İlginç bir şekilde, Hall yerlilere karşı savaşı Papa Gregory'nin Müslümanlara karşı başlattığı Ortaçağ kutsal savaşlarına benzetmiştir: ("Bu, Hıristiyanların kâfirlere karşı yaptığı haklı ve kutsal bir savaştır, eğer boyunduruk altına alınamazlarsa dinin uygulanması için ve inananların din değiştirmesi yolunda engel teşkil etmesinler diye boyunduruk altına alındıklarında bunlara İsa'nın İncili öğretilebilir"). Hall, İsa uğruna savaş ilkesini reddetmiş, bu nedenle Gregory'nin "Peter'den çok Romulus'un halefi olma"

* Truva'da Achilles komutasında savaşan halkın bir üyesini tanımlayan bu kelime emirlere sorgusuz itaat eden asker anlamında da kullanılır (ç.n.).

amacına karşı çıkmıştır. Aynı biçimde, Papa VI. Alexander'ın 1493'de "barbar yerlilere karşı seferleri" meşru kılan saçmalığına ve ardından Amerika'nın "kutsal işgali" için İspanyol yazar Sepulveda'nın önerdiği savunmasına karşı gelmiştir. Hall'a göre ne 11. yüzyılda Müslümanlarla savaş ne de 16. ve 17. yüzyıllarda yerlilere karşı verilen mücadele kutsal olabilirdi çünkü İsa adına savaşın hiçbir meşruluğu yoktu: "Kılıçla dini yaymak Müslümanlar içindir, Hıristiyanlar için değil". "Hıristiyan fethinin gerçek yolu" (muhtemelen yerlileri fethinin) vaaz vermekte ve dostluk içinde birlikte yaşamakta yatar. Ancak, ne Ortaçağ'da ne de Rönesans boyunca Hıristiyanlar kutsal savaş ideolojisini Hıristiyan olmayan Ötekinin istilası ve sömürgeleştirilmesi için kullanmamalıydı.

Hall'un kutsal savaş tezini çürütmesine karşın, birçok İngiliz yazar özellikle Müslümanlar üzerine yazılarında bu ideolojiye kapılmışlardır. Bu Müslümanlık karşıtı kutsal savaş şovenliği, Kraliçenin Müslümanlarla barışçıl ilişki içinde olduğu Elizabeth döneminde bile İngiliz dini ve siyasi kültüründe yankılar bulmuştur. *Notable History of the Saracens* adlı kitabın çevirmeni Thomas Newton, 1575'de Müslümanlara karşı haçlı seferi çağrısında bulunmuş, diğer Hıristiyan ülkelerin "bu küstah ve palavracı zebanilere" karşı birleşmesini istemişti.[51] 1594'de Thomas Heywood, seferlere katılan, Türk ve Perslere karşı savaşan dört İngiliz'i konu alan *The Foure Prentises of London* adlı Haçlı Seferleri üzerine bir oyun yazmıştı (bu oyun 1615'te tekrar basılmıştı).[52] İngilizler ve kâfirler arasındaki kutuplaşmanın bilhassa dini olarak gösteriliyor, Müslüman olan "Sultan" Hıristiyanları dini bakımdan aşağılıyordu: "göğüslerinizde taşıdığınız ki haçlarla / Ölmek için işaretlenmişsiniz, ölümlerin en kötüsü ile." Bu sırada, dört yamaktan bir tanesi Sultanı "İsa'nın baş düşmanı / Şeytanın subayı, Şeytanın naibi" olarak tanımlıyordu. Müslümanlar "putperest", gösterişli ve zalimler.[53] Yamaklardan birinin ifade ettiğine göre, Hıristiyanlar İngiliz olduklarından "savaşçı ruhun en iyi örnekleriydiler."

> Kıyılarını okyanus yıkadığı için kar gibi beyaz
> Bu sebepten siz yabancılar ona "Albion" dersiniz:

Bir millet hem şöhretli hem heybetli, Fransa'dan
İskoçya'dan, Galler'den ve Hatta İrlanda kıyılarına kadar,
Yüce Alcides'in yetiştiği sütunların ötesinden,
İspanya'da Kadiz'den, Priyene tepelerine,
Topladık maneviyatı korku bilmez savaşçıları
Sizi kırbaçlamak için kahrolası Kâfirler.[54]

Yine 1594 yılında Haçlı Seferleri üzerine yazılmış en etkili Rönesans dönemi şiirinin ilk beş kıtasının çevirisi İngiltere'de boy göstermişti: Tasso'nun *Jerusalem Delivered* adlı eserinin Richard Carew tarafından çevirisiydi bu.[55] Altı yıl sonra ise Edward Fairfax tarafından tamamının çevirisi yapıldı: *Godfrey of Bulloigne: Or The Recouerie of Iervsalem. Done into English Heroicall verse by Edward Fairefax*. Bu şiir Kral I. James, yarım yüzyıl sonra tutsaklığı zamanında şiiri okuyan I. Charles ve birçok İngiliz yazar üzerinde oldukça etkili olmuştur.[56]

1603 yılında I. James'in tahta çıkması ile birlikte, Müslümanlara ve İslam'a karşı dini savaşa önayak olunması, gerçek savaş alanlarına değilse de, edebiyat alanından reel-politikaya kaymıştı. Kral James, selefinin Türkler'e olan dostane politikayı tersine çevirmiş, Müslümanlarla olan mücadeleyi dini bir mücadele olarak tasdik etmişti. 1585'te *Lepanto* [İnebahtı] üzerine yazılan şiirinde (ilk olarak 1591'de basılmış, daha sonra tahta çıktığı yıl yeniden basılmıştır) bu mücadeleyi "Vaftiz edilmiş Hıristiyan ırkı ile / Sünnet edilmiş Sarıklı Türkler arasında" (mısra 10–11) bir mücadele olarak tanımlamıştır. Şiirin daha ilk satırlarında dini bir kutuplaşma yaratan bu "vaftiz edilmiş" ve "sünnet edilmiş sarıklı" göndermeleri orijinal İskoç baskısında yokken sadece İngiliz yayınevleri için hazırlanan İngilizce çevirisinde bulunması önem arz etmektedir. Kral, Müslüman ve de Katoliklik karşıtı duruşunu tahta çıkmasıyla birlikte vurgulamak istemişti, zira şiir "Hıristiyanlık karşıtı mezhebe" (mısra 1025) saldırı ile son buluyordu.[57] Kralın Müslümanlık karşıtı duruşu o kadar iyi biliniyordu ki Fas'taki İngiltere temsilcisi olan Henry Roberts, fethin "ilahi ve Hıristiyanlık uğruna" olduğundan aynı yılın Nisan ayında

bu ülkeye karşı savaş açması için kralı kışkırtıyordu.[58] Roberts, İngiltere'nin ele geçirebileceği Fas'ın Orta Afrika ile olan yoğun ticaretinin farkındaydı. Eğer kral Hıristiyanlık dinini seçenlere "sahip oldukları tüm varlıklarını kullanma ve kendilerinin ve yakınlarının bundan sonra refah içinde yaşayacakları" sözünü verirse Fas ordusunun direncinin zayıflayacağına inanıyordu. Roberts bu vaadin kralın hizmetinde olan pek çokları tarafından reddedileceğinden şüphe ediyor olmasına rağmen "Tanrı'ya binlerce insan kazandırmak" için bu projeyi sürdürmesi konusunda kralı teşvik ediyordu.[59] Fas'ın fethinde refah, imparatorluk ve din vardı ve Faslılara karşı savaşmak hem kutsal hem de kazançlıydı.

James, Fas'a saldırmadı fakat 1604 yılında İspanya ile barış antlaşması imzalayıp, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı tavır alarak, Akdeniz ile ilgili politika değişikliğinin sinyallerini vermişti. Bu antlaşmaya göre Hıristiyan dünyasının ortak düşmanı olan Türkler'e karşı İspanya ve İngiltere ortak direniş göstermeyi kabul etmişti.[60] Çok geçmeden hemen aynı yıl içerisinde Türkler İskenderiye'de bazı İngiliz gemilerine saldırdı. Bunun sonucu olarak kral, misilleme tehdidinde bulunmuş[61] ve bu sayede farklı dönemlerinde İngiltere ile Kuzey Afrika arasında ve Akdeniz'de iki ayrı din medeniyeti arasında temelde karşı karşıya gelme şekli olacak olan korsancılığı, deniz savaşlarını ve aynı zamanda rehinelerin tutsak alınması ile kıyı şehirlerinin yağmalanmasını aleni duruma getirmişti.

Krallarının Müslümanlık karşıtı çabalarından etkilenen, Prester John gibi Etiyopya'da, Orta Asya'da; Macaristan'da[62] Scanderberg, Tasso'nun İtalyan savaşçıları ya da Camoes'in Portekiz denizcileri gibi İngiltere'nin Müslümanlık karşıtı bir kahraman çıkaramamasından utanan Jacobean yazarlar, İngiliz okurlarına ve gezici tiyatro izleyicilerine Müslümanlara karşı kutsal savaşta bazı yerli İngiliz kahraman modelleri sunma ihtiyacı hissetmişlerdir. Avrupa kıtası Müslümanlık karşıtı milli kahramanlar hakkında destanlar üretirken, İslam yönetimi altındaki topraklarda savaşıp, fetihler yapan gerçek savaşçılar yetiştirirken İngiltere bunları yapamamıştı. Jacobean dönemin ilk yarısında kraliyet etkinlikleri kutlamak amacıyla birkaç gösteri töreni bu Müslümanlık karşıtı boşluğu doldurmaya yaramıştı. Bu gösteri törenlerinin eğlendir-

mekten ve hazineyi boşaltmak haricindeki işlevleri de izleyenleri galeyana getirmek ve yenilmez Türkler'e ve Kuzey Afrikalı Müslümanlara karşı kazanılmış zafer yanılsaması sağlamaktı. 17. yüzyılın başlarında, İngiliz ve İskoç deniz taşımacılığına yapılan Cezayir ve Fas saldırıları artıyor ve bu da sayısız geminin batırılması ve/veya önemli sayıda geminin ele geçirilmesi, ayrıca yüzlerce (daha sonra binlerce) Britanyalının tutsak alınması ile sonuçlanıyordu. Özellikle denizcilikle uğraşan bir nüfusa sahip Londra ve Bristol'da olmak üzere İngiltere'de Hıristiyanların zaferi ile Müslümanların aşağılanmasını içeren bölümlerin yazarlar, sahne tasarımcıları, politikacılar ve tarihçiler tarafından gerçek anlamda "uydurulduğu" eserleri kabul etmek istemeyen bir seyirci topluluğu ortaya çıkmıştı. Denizlerdeki ve Cezayir'deki esir pazarlarının ve başka yerlerdeki gerçek durumunu göz ardı eden uydurukçular, Türkleri ve Afrikalı Müslümanları yenen, onları esir alan kahraman İngilizleri betimliyorlardı. Seyircinin sergilediği güvensizlik duygusuna dayanarak, oyun yönetmenleri denizdeki Britanya askeri ihtişamının sahnelendiği Britanya Hıristiyanlığı'nın Akdeniz tanrı tanımazlığı üzerine zafer kazandığı sahneler sergiliyorlardı.

Bu gösteri törenlerinin sadece saray halkıyla sınırlı olmadığını bilmek önemlidir. Bunların kraliyetten, asillerden, yabancı elçiliklerden ve Londra halkından seyircileri vardı. Bu gösteriler bir çeşit toplu eğlence, seyircinin duygu ve endişesine hitap etmeyi amaçlayan popüler kültürün bir ürünüydü. Bu nedenle bu gösteri törenleri ulusal kimliği tanımlamış ve keskinleştirmiş, yönetilen ile yöneteni ortak bir amaçta birleştirmiş ve çoğunluğunu kâfirlere karşı dini propagandanın oluşturduğu devlet propagandasının güçlü bir biçimi olarak hizmet etmişlerdir. Aynı zamanda, monarşinin kuvvetini, zenginliğini ve askeri gücünü sergileyerek İngiltere'nin müttefik ve düşmanlarına uluslararası mesaj gönderme görevini de görmüşlerdir. Bu sebepten gösterilerde kullanılan dil dini ağırlıklıdır. Türkler ve Britanyalılar arasındaki sürtüşme ticaret, gemi taşımacılığı ya da yağmacılık üzerine bir çatışmadan çok, iyi Hıristiyan tacirlerle kötü Müslümanlar arasında var olan bir çatışma olarak gösterilmiştir. İnsanlar arasındaki değil, tanrılar arasındaki bir çatışma olmuştur. Sadece Londra ve Cezayir arasındaki bir çatışma değil, tanrının toprakları olan Kutsal

Topraklar üzerine bir mücadele olmuştur. Britanyalılar bu gösterilerde Kutsal Toprakları fethetmese bile, bu toprakları fetheden Ortaçağ kutsal savaşçılarına benzer biçimde Türklerle savaşanlar olarak gösterilmiştir.

Mayıs 1610'da "Londran'nın Prens Henri'ye olan sevgisi" "Tebassının Değerli Donanması ile birlikte" Thames'te gösterilmişti. Kutlamalar Perşembe günü başlamış, bir sonraki Çarşamba günü "Türk korsanlar" ve "iki ticaret gemisi" arasındaki "deniz savaşı" ile son bulmuştu.[63] 1610'larda Türkler ve Britanyalılar arasındaki gerçek karşılaşmalar çoğunlukla İngiliz gemilerinin ve tayfalarının ele geçirilmesiyle sonuçlanırken, buradaki karşılaşma Türkleri alt eden İngiliz gemicilerinin ve tacirlerinin kahramanca cesaretini sergilemekteydi: "Sonuç olarak, uzun süren ve kanlı bir çarpışmanın ardından tacirler ve savaşçıların korsandan çok daha kuvvetli oldukları ortaya çıktı ve eşi benzeri görülmemiş, hayranlık uyandıran donanma fişekleri ile tüm bordanın işini bitirerek, korsanı perişan edip, kaleyi havaya uçurdular."[64] Erken Jacobean dönemde İngiliz donanmasının "Türk" ileri karakoluna saldırıp, yok ettiğine dair hiçbir kanıt yoktur. Ancak, yukarıda bahsedilen gösteride veya diğer gösterilerde amaç gerçek değildir, asıl amaç Müslümanlara karşı uydurma da olsa bir zafer kazanmaktır.

Kuzey Afrikalı Müslümanlarla Hıristiyanların karşı karşıya gelmesinin daha ciddi bir tasviri üç yıl sonra John Taylor'ın Kral James'in kızı Elizabeth'in Dük Frederick'le evlilik kutlamalarını betimleyen "Heaven's Blessings and Earth's Joy; or, A True Relation of the Supposed Sea-Fights and Fire-Workes" (1613) adlı eserinde ortaya çıkmıştır. Bu evlilik, Katolik Habsburg* monarşisine karşı Avrupa kıtasında Protestanların birleşmesinin kanıtı

* The Habsburg Monarchy (or Habsburg Empire) covered the territories ruled by the junior Austrian branch of the House of Habsburg (1278–1780), and then by the successor House of Habsburg-Lorraine (from 1780), between 1526 and 1867/1918. The Imperial capital was Vienna, except from 1583 to 1611,[2] when it was moved to Prague. The monarchy from 1804 to 1867 is usually referred to as the "Austrian Empire" and from 1867 to 1918 as "Austria-Hungary" (ç.n.).

olarak görülmüştür. Şair'e göre ve Kral James'in de umduğu gibi, bu evlilik aynı zamanda Osmanlı ordularına karşı Orta Avrupa'da askeri bir ittifak oluşturacaktı. Taylor, 1610'daki kutlamalardan çok daha etkileyici bir kutlamayı betimliyordu: Bu "deniz savaşında 16 gemisi, 16 kadırga ve 6 firkateyn vardı, kadırgalar güya Türklere ait ve savaş gemileri de Hıristiyanlarındı, hepsinin de yelkenleri düzenlenmiş ve rotası belirlenmişti, ağır silahlarla ve türlü savaşçılarla donatılmışlardı."[65] Bu olayda Hıristiyan gemileri Venedikli olarak tanımlanmışlardı, "Tunus, Cezayir veya bir başka Müslüman kuvvetinin Türk ya da Tunus'un Berberi Kalesine veya başka Müslüman istihkâmına ait olduğu varsayılan [...] Türk kadırgalarıyla" karşı karşıya gelecekti. Bu Akdeniz savaşı Hıristiyanlarla Müslümanlar arasındaydı. Bu yüzden, bu kutlama Müslümanlara karşı verilen en büyük deniz zaferini hatırlatıyordu –"muhteşem İnebahtı (Lepanto*) savaşı".[66]

Ancak, Akdeniz'deki çatışmanın gerçek niteliğinin ve bunun Hıristiyan deniz taşımacılığı üzerindeki yıkıcı etkilerinin farkında olan Taylor, İnebahtı zaferinin doğurduğu Hıristiyan gururuna ve İspanyol Donanmasına karşı kazanılan zaferin doğurduğu İngiliz gururuna rağmen üç saat süren ama beraberlikle son bulan bir savaş tasviri yapmıştır: "hem birbirlerine karşı düşman hem de müttefik olan, ikisi de galip, ikisi de muzaffer olan her iki tarafa da zafer ulaşmamıştı, yenilen olmamış, bu nedenle galip de olmamıştı."[67] Müslümanlar mağlup olmamış, Hıristiyanlar da galip gelememişti. Belki de bu çelişkiden dolayı Taylor anlatısının sonunda İngiliz / Britanya ulusunu "Krallık makamı ve itibarı ile kötü niyetli muhalifleri dehşetine" uyandırdığı için Kralını bir Britanyalı olarak övme fırsatı olarak değerlendirmiştir.[68] Elbette başka hiçbir şey, James'i savaşçı bir Kral olarak gösterme konusunda gerçekten bu kadar uzak olamazdı. Ancak, kutlamanın ve metnin amacı "kalabalığı heyecanlandırmak" ve "Türklere" karşı

* İnebahtı Deniz Muharebesi (İspanyolca: Batalla de Lepanto, İtalyanca: Battaglia di Lepanto), 7 Ekim 1571 tarihinde Osmanlı Devleti ile Haçlı donanmaları arasında, Korint Kıstağı'nda, İnebahtı yakınlarında yapılan deniz muharebesidir. Osmanlı kaynakları, bu muhaberenin adını "Sıngın" olarak yazar. İspanyol yazar Cervantes bu savaşta elinden yaralanmıştır (ç.n).

ulusal kutuplaşma sağlamaktı.[69] Bu sadece Londra'yı ilgilendiren bir olay değil, ulusal bir olaydı ve teması da yerel değil, uluslararasıydı: Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki savaş.

Taylor'a göre gösteriler Akdeniz gerçeği üzerinde etkili olmuştu. Sonuçta, saray nazırının mektuplarından birinde belirttiği gibi gösteri hazırlıkları "olağandışı" hal almaktaydı.[70] Üç hisar "sekiz batı mavnası üzerine, saraya bakan alanda da büyük bir kale inşa edilmişti". Aşırı bir organizasyonun varlığı, tasarımcı, yapımcı, katılımcı ve izleyenlerin kalabalık olmasının yanı sıra bu projeye aktarılan devasa harcamalar, törenlerin önemli ve belirgin bir mesele olduğunu göstermiştir. Bu tören harcamaları saray masklarından veya kraliyet kutlamalarından oldukça fazlaydı. Gene saray nazırının Sir Ralph Winwood'a bir mektubunda belirttiği gibi, "üç yüzle beş yüz arası tüfekli piyade askeri bu törenler sırasında sarayı korumak amacıyla hazır tutulurdu [...] Havai fişek ve su üzerinde savaş sahnelerinin hazırlıkları oldukça büyüktü ..."[71] Böylesi büyük hazırlıklar, saray nazırı ve yazıştığı kişide olduğu gibi seyredenlerin aklına Cezayir'le ilgili endişeleri getirmiş olabilir sadece.

Bu törenlerin başka bir anlatısı da farklı bir dizi olayları tarif etmiş, ya da aslında İngiltere'nin kudretini büyük göstermek için olayları abartılı bir biçimde anlatmıştır. Bu anlatının başlığı ise şöyleydi: "The Magnificent Marriage of the two Great Princes Frederick Count Palatine, & c. and the Lady Elizabeth... Now the second time imprinted, with many additions of the same Tyrumphes" (1613). Bu eklemeler, açıkça İngiliz gururunu yüceltmeyi ve David Bergeron'un iddia ettiğinin aksine güçlü bir "dramatik tema" yansıtmayı amaçlamaktaydı.[72] Gösteri, Venedik gemilerinin "ganimet ve ödül" olarak Argeir Kalesine getirilmesiyle başlar. Hemen ardından, bir İspanyol ticaret gemisi de alınır. İngiltere'nin Katolik düşmanlarının, güçlü Türklerle kıyas kabul etmeyeceği ortadadır. Fakat sonrasında, "cesurca havada dalgalanan kızıl haçlı flamasıyla tüm izleyenlerin beğenisini toplayan" İngiliz donanması görünür sahnede. Çok geçmeden, bir yandan İngiliz deniz kuvvetleri ile Türk/Cezayir donanması arasında, öte yandan da İngiliz güçleri ve kale arasında bir deniz savaşı başlar. Hem kalenin hem de kadırgaların, "çoğunu topa tutmuş, kaleyi

yağmalamış ve Türklerin Amiralini, paşalar ve diğer önemli Türklerle birlikte esir almış, ayrıca Venedik ve İspanyol gemilerini de kadırgalar tarafından alınmaktan kurtarmış" olan İngiliz Amiraline teslim olmasıyla son bulur. "Bu bahsedilen kahramanlıkları yaptıktan sonra, İngiliz Amirali bir kahraman edasıyla kol ağızları mavi, kırmızı ceketi içinde Türk usullerine göre paşalar ve diğer Türklerle birlikte kadırgaların Amiralini tutsak olarak " almıştır.[73]

Ne yazık ki, İngiltere'nin Müslümanlara karşı üstünlüğünün bu gösterinin ortaya koyduğundan daha az inandırıcı bir kanıtı olamazdı. Oyuncuların kör olmasına ve sakat kalmasına yol açan yapma savaş sahnesi sırasında birçok aksilik meydana gelmişti: "bir kişi iki elini kaybetmiş, bir diğeri iki gözünü, pek çokları da yanmış sakat kalmıştı."[74] Masraflara ve verilen zayiata ek olarak, bu gösteri, kralı memnun etmediği için de bir fiyaskoydu. Levant bölgesine ticaret yapanlar ve tacirler Cezayir ve Kuzey Afrika'nın diğer bölgelerinden gelecek saldırılar ve bunların finansal eylemlerine etkisi konusunda endişeliyken, kral daha ziyade Orta Avrupa'daki gelişmeler konusunda kaygılıydı. Korsanlara esir düşebilen denizciler ve askerler, Akdeniz'de güvenlik olmamasından endişe duyup, Müslümanların mağlup edildiği ve İngiltere'nin zafer kazandığı hayalini kurarlarken, kralın İngiliz donanmasına "Cezayirlilere" saldırma yetkisi vermesi sekiz yıldan fazla bir zamanını alacaktı. Resmi kayıtlar Kralın bu gösteriden memnun kaldığını belirtmesine rağmen, resmi olmayan gerçek kralın çok sıkıldığı yönündeydi. Birkaç gün sonra, gösterinin devam etmesine izin vermek yerine hisarın sökülmesini ve oyuncuların dağıtılmasını emretti.

Gösterinin kralı eğlendirmekte başarısız olmasına karşın, Müslümanlarla savaşma ideali gücünü kaybetmedi. Birkaç ay sonra Kraliçe Anne, denizcileri ve gemileri Kuzey Afrikalı saldırılara sıkça maruz kalan Bristol şehrine bir ziyarette bulundu. Kraliçeye sunulan "Royall, Magnificent, and Sumptuous Entertainment" adlı eğlencede Türkler ve "Eşsiz İngilizler" arasında geçen bir deniz savaşı sahneleniyordu. Robert Naile'nin gösteriyi tanımlayan nazım çevirisinde, İngiliz / Hıristiyan-Müslüman ilişkilerine genel bir bakışa yer verilmiştir. Deniz gücünü ellerinde tutan monarşiye hitap ettiğini bilerek ve belki de kralın korsanlara

karşı bir eylem başlatabileceği umuduyla, Naile "pek çok Hıristiyan taciri" esir almış ve onları "kadırga esirliğine mahkûm etmiş / ölecekleri güne kadar zincire vurmuş" olan Türklerin "barbar zalimliğine" vurgu yapmıştır. Ayrıca, Hıristiyan hükümdarların Türklere karşı savaşmak için güçlerini birleştirmekte başarısız olduğuna da vurgu yapmış, kâfirlere karşı yeni seferler başlatmaları için açık şekilde hükümdarları teşvik etmiştir:

> Siz Protestan kralları, bu İskit soyundan gelenleri kendinizden ve topraklarınızdan tümüyle sürmek için kalplerinizi ve ellerinizi birleştirin. Yakınında yaşamak için çok tehlikeli olan Gururlu Osmanlı'yı Avrupa'dan silmek için Hıristiyan gibi birleştirin gücünüzü.[75]

Müslümanlık karşıtı açılış sözlerinin ardından, Naile, "Kanlı Haç" dalgalanan İngiliz gemisi ile "Hilal Sancaklı" iki Türk kadırgasının mücadelesinin betimlemesine geçmiştir.[76] Sadece üstün cesaretlerinden ve kılıç kullanmadaki ustalıklarından dolayı değil, Hıristiyan tanrının da kendi taraflarında olmasından ötürü İngilizlerin Türkleri alt ettiği vahşi bir savaş arkasından gelmiştir: "Çünkü öfkeli Denizleri yatıştıran Tanrı, onların [Türklerin] arzularını da yatıştırdı / Onların düşüncelerinin arzu ettiği mağrur emellerini küle çevirdi."[77] Kraliçe, gösteri bittiğinde Saray'a döndü, ancak bu, İngiliz denizcilerin esir aldığı "Türkleri" görmek için bir an duraklamasından sonra oldu. Hıristiyan Tanrı'nın bu deniz savaşındaki zaferi, hem kraliçeye hem de ("binlerce") izleyenlere yalnızca Tanrı'nın himayesinde gerçekleşen bir savaşta Türklerin mağlup edilebileceğini ve İngilizlerin İslam'a karşı sürdürdükleri kutsal savaşta zafer elde edebileceğini göstermiştir.

Kutsal savaş imgesi ve çığırtkanlığı Jacobean Dönemi İngiltere'sinde popülerdi. Saray nazırının Sir Ralph Winwood'a raporunda, son gösteriye "30,000 kişinin" katıldığı yazılıdır.[78] Bu, Müslümanlık karşıtı haçlı seferleri duyguların oluştuğu bir zeminde —kurmaca ya da sahnede oynanan değil— gerçek anlamda kutsal savaş için en açık çağrılardan biri Jacobean döneminde yapılmıştır. Francis Bacon haçlı seferlerinin "romantik" manzarasını bes-

lediği için suçlanamaz. Kendisi Kral James'i yakından tanıyan, ona on yıldan fazla bir zaman hizmet etmiş ve 1622'de çağrıda bulunduğunda gözden düşmüş bir kişiydi. Bacon, Kuzey Afrika korsan gemilerinin İngiliz ve İskoç deniz taşımacılığı için ne kadar yıkıcı olduğunun farkındaydı. 1617'de, Cezayirli korsanlara karşı İngiliz donanmasının kullanılmasını teşvik eden bir bilgi notu düzenledi. Daha sonra, İngiltere İspanya ile evlilik görüşmelerine başlayınca İngiliz-İspanyol müttefikliğinin "insanlığın ortak düşmanı olan ve şu anda Avrupa'yı istila için elinden geleni yapan korsanları yok etme" konusunda işe yaracağını ümit ediyordu.[79]

Bu hamleyi ister Bacon tavsiye etmiş olsun —daha sonra başlatılan bir harekâtın planlanmasında kendisi yer alıyordu— veya isterse ticaret yapan kurumların baskısı sonucu olsun, Kral James 1621'de Müslüman korsanlığı bitirmek ve ülkede ihtiyaç duyulan esir düşmüş gemicileri yeniden İngiliz donanmasına kazandırmak amacıyla Cezayir'e deniz saldırısı başlattı. Cezayir'e karşı başlatılan bu harekât İngiltere'de "kutsal savaş" olarak değil, Akdeniz'de ticari faaliyetleri istikrarsızlaştıran düşmanla yüzleşme olarak görülmüştü. Kraliyet danışma meclisinin kayıtlarında hiçbir dini söylem görünmemekte, yalnızca güvenlik ihtiyaçlarından bahsetmektedir. Ancak Cezayir'e karşı bu saldırı, Müslümanlara karşı Kral I. James'in hükümdarlığı süresince yetki verdiği tek askeri harekât olmuştu ve İngiliz donanmasının Akdeniz'in Müslüman tarafına savaş niyetiyle girdiği ilk harekâttı.

Taarruz başarısız oldu ve İngiliz ticaret gemilerine korsanların misillemesiyle sonuçlandı. İngiltere'nin İstanbul büyükelçisi Thomas Roe'ye göre o yıl "zavallı tacirlerin durumu içler acısıdır ve şunu açıklıkla diyebilirim ki talihsiz ve kusurlu olan saldırımızdan bu yana bu durum daha da kötüleşmiştir. Zira bunlar [Cezayirliler] kudurmuş köpek gibiler, ulusumuza karşı kin beslemekteler [...] Sicilya'dan Kuzey Burnu'na kadar hiçbir burun, hiçbir yer bunlardan [Cezayirlilerden] kurtulmuş değildir" diye şikâyette bulunmaktaydı.[80] Özellikle pek çok İngiliz'in bu başarısızlığın gerçek nedeninin İspanyol büyükelçisi Kont Gondomar olduğu yönünde şüphe duymasından dolayı, bu harekâtın başarısız olması kral için bir utanç kaynağı olmuştur.[81] Bu nedenle, Cezayir donanmasının İngiltere'ye dönüşünün hemen ardından, harekâtın

Müslümanlarla karşı karşıya gelmelerinden dolayı hem denizcileri hem de kralı yücelten bir tasviri kimlik belirtilmeden yayımlanmıştır. Gösterilerde olduğu gibi, bu propaganda aracı tasvirde de Türklere karşı kazanılan Hıristiyan-İngiliz zaferi konusunda yalan söyleme ihtiyacı vardı. Harekâtın doğru betimlemelerinden biri denizcilerin "çıkarma yapmak yerine limanda ziyafet verip, eğlendiğinden"[82] yakınmalarıdır. Bu arada tartışmalı olan resimde yazar okuyuculardan "toplar patlarken, yüzlerce Türkün denize nasıl döküldüğünü, [İngilizlerin] Tanrının yardımıyla ve kendi elleriyle barbar Türklere ve hilekâr Müslümanlara esir düşen zavallı Hıristiyanların nasıl esaretten kurtardıklarını" hayal etmelerini istemiştir.[83] Tiyatro yapıtlarında ve gösterilerde olduğu gibi, bu betimlemede de Hıristiyanlık ile İslam, dürüst Hıristiyan tacirlerle kâfir korsanlar arasındaki çatışma, İngiltere'nin Kuzey Afrika ile olan ilişkisinin merkezinde yer almıştır. Saldırının başarısız olmasından dolayı yeterince yağmalama yapamamış olan İngiliz denizcilerin daha sonra Hıristiyan olan Fransız gemisine, oradan da Leghorn'dan Cezayir'e gitmek isteyen Hıristiyan bir Hollandalı elçiyi taşıyan bir başka gemiye geçmeleri, İngiliz okur için önemli değildi. Yani, İngiliz donanmasının dost Hıristiyanlara karşı korsanlığa yönelmiş olmasını umursamıyorlardı. Müslüman Cezayirlilere karşı yapılan bu saldırının tasviri kâfir Kuzey Afrika Müslümanlarına karşı kazanılan dini zafer söylemine şüphe ile yaklaşan okuyucu için uygun bir biçimde paketlenmişti.[84]

Cezayirlilere karşı yürütülen bu "dinsel olmayan" askeri harekâtı kutsal savaşa dönüştüren Francis Bacon olmuştur. Lordlar Kamarası'nın kendisini rüşvet aldığı için mahkûm etmesinden yaklaşık bir yıl sonra yazmaya başlayan ve Lancelot Andrewes (1599'da savaşın haklılığı ve kanuna uygun olması üzerine vaaz vermiş olan Andrewes Kralın danışmanıydı) aracılığıyla Kralın gözüne girmeyi hayal eden Bacon, "An Advertisement Touching An Holy War" adlı eseri kaleme almıştır.[85] J. Max Patrick'in belirttiği gibi, bu eserin konusu kaleme "alınacak" bir konu değildi,[86] zira Cezayirliler'e yapılan saldırı halkın ve kralın hafızasında hâlâ tazeydi. Ayrıca, İngilizler İspanya ile ilişkilerden ve İspanyol-İngiliz müttefikliğinin geleceğinden endişe duydukları bir sırada Bacon, onlara İngiltere'nin ve Hıristiyanlığın gerçek düşmanının "Türkler" olduğunu hatırlatıyordu. "Advertise-

ment" Bacon'ın "Haçlıların Hilale karşı verdiği savaşın bir hayal ürünüyle" Kral James'i kandırmak için yazdığı bir eser değil, Cezayir'e karşı yapılan başarısız saldırının intikamıydı, çünkü bu saldırı Kral James'in kâfirlere karşı verdiği kutsal savaşın bir parçasıydı. Bacon, bu seferlerin sonuçlarını değilse de, en azından varsayılan ideallerini kurtararak kendisine bir görev biçmiş olabilir. "Advertisement" terimi Bacon'a göre yalnızca bilgilendirme ve duyuru anlamlarına gelmiyor, aynı zamanda başarısız saldırının arkasındaki gerçek amacın açıklaması anlamına da geliyordu. Bacon, bu seferleri kutsal bir olay olarak açıklamak istemişti, bu da kralı Müslüman karşıtı bir lider olarak gösterecek ve halkın dikkatini İspanya ile sürdürülen müzakerelerden kâfir Türklerin neden olduğu tehlikeye çevirecekti.

Bacon yapıtını bitirmedi ve bu nedenle de "kutsal savaşın" meşru olup olmadığı üzerine bir sonuç sunamadı. Fakat "Romalı Katolik" olan Zebedaeus'un uzun konuşmasında Müslümanlara karşı sürdürülen kutsal savaşın haklılığını: "Türklere karşı verilen bir savaş hem milletler hem de doğa kanunları bakımından kanunlara uygundur." diyerek savunmuştur.[87] Zebedaeus'un kutsal savaş teorisini belli örneklerle test ederken Cezayirli korsanlara değinmesi anlamlıdır: "hali hazırdaki korsanlar Cezayir'de mesken ve kalacak yerlere sahipler."[88] Zebedaeus'a göre korsanlara karşı verilen savaş kutsaldır, çünkü korsanlar "insanlığın ortak düşmanıdır" ve "tüm insanlar arasında insanlığın ortak düşmanına karşı doğal, gizli bir konfederasyon" bulunmaktadır. Yalnızca korsanlarla komşu olarak yaşayanlar değil, "çok uzak olmayan milletler" de, tüm hükümdarlar da bunlara karşı savaşmalı diyerek Zebedaeus sözlerine devam etmiştir.[89] Bu göndermeler her ne kadar İngiltere'nin Cezayir'e son saldırısını tanımlıyor olsa da Zebedaeus bu saldırıdan açıkça bahsetmemek konusunda dikkatlidir. Bu saldırı başarısız olmuştur ve Martius'un daha önceden övgüler yağdırdığı Müslümanlar'a karşı yapılan üç kutsal savaşla karşılaştırılamazdı: İnebahtı, Sebastian'ın gerçekleştirdiği Portekiz saldırısı, "Transilvanya prensi Sigismund'un akınları."[90] Zebedaeus, her nasılsa, Cezayirli korsanlara karşı yapılan bu saldırıyı Müslümanlara karşı verilmiş olan üç savaşın bağlamına oturtmayı başarmıştır. Konuşan kişinin Katolik oluşundan dolayı okuyucuların derin hürmet göstereceği bir hareket olacaktı. Bacon,

Müslümanlar' karşı alınan bu tavrın Katoliklerin bile takdirini aldığını göstermek için korsanlara karşı İngiltere kralının başlattığı bu kutsal girişimi Protestan düşmanın ağzından anlatmıştır. Bacon'a göre, Müslümanlara karşı verilen savaş gibi dini nedenlerden dolayı yapılan savaş da haklı görülebilir ve "Kutsaldır."[91]

Bacon yapıtında Müslümanların yok edileceği ya da din değiştireceği bir kutsal savaşa yardım etmeleri için Protestanları teşvik etmiştir. Amerika kıtasında yerlilere karşı yapılan savaşları haklı göstermek için ileri sürülenlere benzer argümanları, bu "kutsal savaşı" haklı göstermek için Bacon'ın da bilinçli olarak kullanmış olabileceği olasıdır. Daha önce bahsi geçen çalışmasında, Sir George Peckham'ın yerlilerin İngilizlerle ticareti reddetmesi ya da saldırıda bulunması halinde "milletlerarası hukukta tanımlanan insanlar arasındaki mütekabil topluma ve dostluğa" aykırı davranmış olacakları için cezalandırılmaları gerektiği savını güçlü bir şekilde ortaya koymuş ve daha sonraki sömürgecilerce de bu sav tekrarlanmıştır. Bacon, insanlık suçu işledikleri için "Türkler'e" karşı verilen savaşın da kutsal olduğunu vurgularken aynı argümana bağlı kalmıştır. İngilizler ne yapıyor olurlarsa olsunlar, dünyanın herhangi bir yerinde herhangi bir saldırıya maruz kalmaları milletlerarası hukuka göre suçtur. Yeni Dünya'da olduğu gibi Akdeniz'de de Tanrı'nın İngiliz Zion [İsrail] topraklarını korumak için kutsal bir savaş veriyorlardı.

İngiltere'nin kutsal savaş şevki, Türklerin 1621'de Polonya'ya saldırmasıyla körüklendi. Avam üyelerinden birisinin belirttiği gibi, "tüm Hıristiyanlık âleminin başı dertte" olduğundan ve "pek çok kılıç [kınından] çekildiğinden" "Majesteleri'nin kılıcının kınında durması uygun olmazdı."[92] Bundan üç yıl sonra 1624'de Tasso'nun *Jerusalem* adlı yapıtının Fairfax tarafından yapılan çevirisi tekrar yayımlandı. Kitabın bu basımında Godfrey'in portresinin karşısındaki sayfanın altında şunlar yazılıdır: "İşte Godfrey, onun güçlü elleriyle / Tanrı Kutsal Toprakları Hıristiyanların düşmanlarından kurtardı". Ayrıca, John Bill'in "bir ülkeyi İsa'nın şerefine nail eden" Godfrey'i övdüğü ve Haçlı Seferleri ruhunun "önümüzdeki dönemlerde tüm Hıristiyan Prenslerinin kalplerinde yanmasını" ve "İstanbul ve Kudüs kapılarında Mars Tiyatroları kurulması umduğu şeklindeki temennilerini ifade ettiği bir de ithaf bulunmaktaydı. Bill, İnebahtı savaşını hatırlatı-

yor, İngiltere'nin bu savaşta yer alamayışından duyduğu üzüntüye rağmen I. Charles'ın babasının bu savaş için yazdığı Don Juan'ın "Godfrey'i örnek aldığı" şiirinden dolayı övüyordu.[93] Fairfax'ın ilgisini çeken bir başka şey ise Haçlı Seferleri sırasında Hıristiyan-Müslüman karşılaşmasının yalnızca tarihi değil, aynı zamanda alegorik bir anlamı olmamasıdır. "Allegorie of the Poem" adlı yazısında Hıristiyan ordularının "İnsanı" temsil ettiğini, Godfrey'in Kudüs'ten "medeni mutluluk" ve "Türklerin" bastırılamayan tutkuyu temsil ettiğini anladığını açıklamıştır. Fairfax'a göre, Haçlı Seferleri yalnızca tarihi ve askeri bir olay değildi. Aynı zamanda, rasyonel insanla barbar, medeni olanla medeni olmayan, Hıristiyan haçlılarla Müslüman kâfirler arasındaki mücadeleydi.[94]

Kutsal Savaş, İngiliz yazarların büyük bir çoğunluğu tarafından Müslümanlarla-Hıristiyanlar'ın karşılaşması olarak görülse de diğerleri için bu Protestanlarla-Katolikler arasındaki çatışma anlamına geliyordu. Fairfax'ın çevirisiyle aynı yıl içerisinde Alexander Leighton, *Speculum Belli Sacri: or the Looking glasse of the Holy War* (1624) adlı yapıtında kutsal savaşın İslam ile değil, Katolik olan İspanya ile olan bir karşılaşma olduğunu göstermiştir. Bunun iki yıl öncesinde, İspanya'ya karşı Fransız, İngiliz, Hollanda ve Türk ittifakından söz edildiği Halep'ten rapor edilmiştir.[95] Bazı Britanyalılar, özellikle aşırı Katolik karşıtı hissiyatı olanlar için, Katolik düşmana karşı bir din savaşı pekâlâ olabilirdi. Kral Charles'ın Fas temsilcisi John Harrison, 1627'de İngiliz ve İspanyol gemileri arasındaki karşılaşmayı İncil söylemiyle tanımlamıştır: Tanrı "önceden meleklerini onların kalplerini korkula doldursun diye gönderdi, aynı Yuşa a.s. zamanında olduğu gibi. Bugünlerde hiç Yuşa var mı etrafta, Yüce Tarının savaşını verecek ve kendisine kaybedecek olanın aptalca ve zayıf, kötü ve iğreti uyandıran şeyleri kendisine seçtirtecek, Kuzey Afrikalı Müslümanların kalplerini boş şeylere meylettirerek hiç olacaklarını sonlarına götürecek. İşte Tanrı'nın yapmakta olduğu şey budur."[96] Bundan üç yıl sonra, Ekim 1630'da Harrison, "Berberilerin Mamora* bölgesine karşı bir tertip" hakkında Kral Charles'a

* Mamora bugünkü Mehdia şehrine verilen isimdir. Şehir Fas'tadır. Efsanede İsa'nın heykelinin bu şehre taşındığı yazılmıştır (ç.n.).

yazarak "İspanyollar hem milletimizin hem de dinimizin azılı düşmanı" ve kralın "Faslılardan" yardım alabileceğinden dolayı Kuzey Afrika'daki İspanyol karakollarına saldırması için onu harekete geçirmek istemiştir. Harrison aynı zamanda Katoliklere karşı bir savaşı sürdürürse "İngilizleri diğer bütün halklardan fazla etkileyen" Faslılar ona yardım edecek ve "dinlerinden dönecektir." Eğer İspanyol Katoliklere karşı savaşırsa Kral Charles, Müslüman Faslıları Hıristiyanlığa kazandıracaktır.[97] Hıristiyan kardeşlerine karşı bile olsa, Müslümanların Hıristiyan olmasını sağlayan bir savaş —sahte olmasına rağmen— kutsal savaştı.

Bu Katolik karşıtı duruşa rağmen, denizden ve karadan Müslüman saldırılarına maruz kalan Britanyalıların aklında Müslümanları hedef almaya devam eden kutsal savaş düşüncesi vardı. 1628'de bir İngiliz tutsağın Cezayir'den dönmesi üzerine verdiği hutbede Vaiz Edmund Kellet Ortaçağ haçlı seferlerinin ihtişamlı günlerini anımsatmış, bu savaşların yalnızca Kuzey Afrika'da değil hâlâ Kudüs'ü "işgal altında tutan" Müslümanlara karşı sürdürülmesini umut ettiğini ifade etmiştir: "Şu sözleri ara sıra dile getiren biri vardı. Biz Türklere karşı savaşmıyoruz, ayrıca bu Hıristiyanlık için verilen bir savaş da değildir... O bir erkekti ve böyle söyledi. Aah! O zamanı görecek miyim bizim Robertlerin, Godfreylerin, Bladwinlerin ayaklarını üzengilerine taktıklarını? Ben de böyle kutsal bir seferin en heyecanlı Borazanbaşı olabilecek miyim?"[98]

Haçlı Seferleri'ne duyulan bu özlemin yanı sıra Müslümanlara karşı yeni bir kutsal savaş başlatılması yönünde somut teklifler de vardı. 1633 yılında Henry Marsh, *A New Survey of the Turkish Empire History and Government Compleated* adlı yapıtını yayımladı. Bu kitabında "Hıristiyanlık âlemindeki tüm prenslerin Türklerle olan savaşta din ve politika üzerine olan ilgilerinden" bahsediyordu.[99] Marsh, Türklerin Avrupa'yı da içine alacak "üniversal monarşi" kurma niyetinde olduklarına inanıyordu. Avrupa geleneği ve kanunları "Hıristiyan diniyle iç içe geçmiş" olduğundan Türkler kaçınılmaz olarak Hıristiyanlığa son verecekti. Bu nedenle, Marsh bir kutsal savaşın avantajlarının etrafını çiziyor, bu savaşın Hıristiyanlığa kazandıracağı "dünyevi şerefi", Hıristiyanlık âleminde yaratacağı birleşme ve yenilgiye uğramış

Müslümanların üzerinde yaratacağı Hıristiyanlığa dönme etkisine dair Bacon'un argümanlarını tekrarlıyordu. Türkler'e karşı savaş, aynı zamanda "şu anda insanlarla tıka basa dolu olan" Avrupa'daki nüfusu azaltabilirdi.

Bunun ardından, Marsh dinin savaşı haklı gösterip gösteremeyeceğini ve Hıristiyan Tanrısı'nın bir savaşın meşruluğuna nasıl karar vereceğini anlatmıştır. Bu konuda şu soruyu sormuştur: "Din için savaşmak, ikna yoluyla çözümlenebilecek bir şeyi zorlamayla yaptırmak, Hıristiyan Kurtarıcının uğruna insan kanı dökerek Hıristiyanlığı bir Puta dönüştürmek ve bizim Hıristiyan olduğumuzu dünyaya göstermeye çalışırken dünyanın geri kalanının da insan olduğunu unutmak doğru mudur?" ardından şu cevabı verir: "Biz orada dini yeşertmek için savaşmaya izin vermiyoruz, gerçi dinin yeşermesi için savaştan medet beklemeye izin veriyoruz. Barbarlar toprağı sürebilir ancak insan olan tohumu eker."[100] Savaşan "hayvanlar", Müslüman topraklarının durumunun iyileştirilmesi için Hıristiyan "insanlara" yolu açmıştır. Marsh, İspanyollar ve Britanyalılar arasında sık tekrarlanan, daha düşük politik ve sosyal kültüre sahip halklar söz konusu olduğunda, Hıristiyanların onları istila etme, değiştirme ve onları "daha iyi bir yönetime" zorlama hakları, "haklı nedenleri" vardır yönündeki argümana yönelmiştir. Bu ideolojiyi sağlam şekilde benimseyen Marsh, Osmanlı Türklerini bu kutuplaşma içinde değerlendirmiştir. Osmanlı medeniyetinin kültürel ve askeri tarihini bilmediği ya da bilmez göründüğü için "Türklerin yönetim oluşturmaktan aciz barbar olduğunu, kurumlarının sahipleri yöneten esirlerinki kadar garip olduğunu" söylemiştir. Bu nedenle, "barbarları insanlaştırmak" için Türklere karşı savaş başlatmak gerekli bir hal almıştır. Marsh'a göre kutsal savaş yalnızca dini bakımdan değil rasyonel açıdan da onaylanmalıydı. Savaş sona erip, tüm Müslümanlar olmasa da, İslam dini yıkıldığında Hıristiyanlığın "akıl prensibi" bu insanları "Hıristiyan olmaları" konusunda ikna etmek için yeterli olacaktı.[101]

Marsh, din temelli bir savaş hakkında yazmakla hayali bir tasarıyı düşünmüyordu. Ona göre "Kutsal Savaş"[102] hazırlık ve organizasyon gerektiren gerçekleşebilir bir olasılıktı. Bu yüzden, İngiltere, Fransa, İspanya, Almanya, İtalya ve "Kuzey Krallıkla-

rından" toplanabilecek askerlerin sayısını belirlemeye çalışmıştır. Savaş Ortaçağ Haçlı Seferleri'ni model alan bir Hıristiyan Avrupa savaşı olacaktı. Marsh, "tecrübeli" oldukları için Hıristiyanların kazanacağından emindi. Hıristiyanlar sadece "Barbar kümesi değil, emre amade ve yiğit"[103] askerler olmakla birlikte, aynı zamanda liderleri ve kralları yarım binyıldır ellerinde tuttukları Kutsal Topraklara saldırı stratejilerine de sahipti. Önerisinde bulunduğu bu seferle, ilk haçlı seferi arasındaki tutarlılığı okuyucularına kabul ettirebilmek için Marsh, Haçlı Seferlerinin kısa bir tarihini de veriyordu. Onlara sadece unuttuklarını hatırlatmakla kalmıyor, Godfrey'in "Vaat edilen Topraklara" ulaşmak için kullanmış olduğu yolun hâlâ kullanılabileceğinin de garantisini veriyordu.[104] Marsh, Hıristiyanlara atalarının zaferini hatırlatarak onların daha iyi ve motive olmuş savaşçılar olacağına inanıyordu.[105] Ortaçağ "Haçlı Seferleri" Müslümanlara karşı bir 17. yüzyıl savaşında yinelenebilirdi.

Marsh'ın yazısı, Müslümanlara karşı Caroline döneminde kutsal savaş için en açık ve net çağrıyı gösteriyordu. Kutsal olmayan insanlar tarafından yerleşilmiş olan Kutsal Topraklara kutsal bir savaş başlatılacaktı. Müslümanların yok edilmesi ve ya din değiştirmesiyle sonuç İsa a.s. için zafer olacaktı. Marsh'ın 1633'deki bu ideali kendinden 500 yıl önce Papa II. Urban'ın öne sürdüğü fikirden farklı değildi. Yalnızca amaç değil, Hıristiyan ordularının izleyeceği güzergâh bile aynıydı. Marsh'a göre, İslam diniyle Kutsal Topraklar üzerine olan savaş son bulmamıştı. Marsh'ın bu yapıtının, yaklaşık 1634'de, ortaya çıkmasından bir yıl sonra, Nathaniel Knott olarak bilinen Anglikan bir bakan "Türk korsanlarına karşı seferi harekâtında bulunan bir denizcinin tavsiyeleri" üzerine eser yazmış ve o da aynı biçimde savaşın son bulmadığını göstermiştir. Knott, doğuda ünü azalan İngiliz denizcilerinin kalitesinde iyileşme olduğuna inanmak istemişti. Seferi harekâta katılmaya hazırlananları "ellerinde bulundurdukları şansları göz önünde tutmaları" konusunda dolduruşa getirmişti çünkü bu, "kâfirlere karşı [...] kutsal savaşın" bir parçasıydı. İngiliz denizcilerini "uzun deniz seferlerine" dayanabilen "Hollandalı" ya da "Kâfir" denizciler gibi olmadıkları için azarlamış, "şayet Hıristiyanlardan haberdar olmayacaksanız, bari Türklerden olsun" demiştir.[106] Aynı Haçlı Seferleri sırasında yapmış oldukları gibi

Müslümanlarla dini nedenlerden dolayı savaşılmalıydı. Savaş sanatı bakımından onlardan öğrenecekleri çok şey vardı bu arada.

Müslümanlara karşı kutsal savaş konusu İngiltere'de 1630'larda da devam etti, özellikle İngiltere'nin Senegal'e 1637'deki saldırısının ardından. Bu saldırı, kraliyet danışma meclisinin tutanaklarında Müslümanlara karşı bir kutsal savaş olarak tanımlanmasa da Kral Charles'ın ihtilafına destek verdiği Fas Kralı tarafından da bu şekilde algılanmıştı. Başkonsolosu al-Jaurar bin Abdullah aracılığıyla Kral I. Charles'a yolladığı mektubunda Mulay Mohammad Esheikh, Cezayir, Tunus ve "diğer yerlere" karşı ileride kendisini desteklemesi konusunda kraldan istekte bulunmuştur. Fas kralı, Osmanlının elinde tuttuğu hükümdarlıklara karşı olacak bu Hıristiyan-Müslüman ortak seferini tanımlamak için dini bir savaş söylemi kullanmakta tereddüt yaşamamıştır. Böyle bir saldırıyı başlatmakla "dünyanın kötü ruhlarının bozulmuşluğuna son vereceğiz [ve] Tanrımızı yücelteceğiz, ayrıca güneş ve ay gibi zaferle parlayacak bir görevi de yerine getireceğiz" demiştir.[107] Mektupta özellikle dikkat edilmesi gereken Mulay'ın İngiltere'ye dair sahip olduğu görüştür. Kendisini barışa hizmet eden biri olarak görmesine karşın İngiltere'yi tamamıyla din savaşına girmiş bir ülke olarak görmekteydi. Ne de olsa, "Yüce Peygamber İsa, Yahuda soyunun aslanı ve ayrıca barışın koruyucusudur, bilirsiniz ki barışı seven ve koruyan olarak her zaman kılıcının verdiği korku olmalı ve kan denizlerini aşıp huzura varmalıdır".[108] Mulay'a göre Charles'ın askeri dehası onu peygamberi İsa'nın havarisi gibi göstermektedir. Bir diğer mektubunda Kral Charles'ı Arapçanın mümkün kıldığı en güzel dille övmesi şaşırtıcı olmasa gerek: "Nezirler ve Hıristiyan mezhepleri arasında, en yüce gücün sahibi, en saygın makam, en sağlam temel, en yılmaz tahammül, Britanya'nın, İngiltere'nin, İskoçya'nın, Fransa'nın, İrlanda'nın ve tüm bölgelerin, ordugâhların, toprakların ve şöhreti uzak ülkelere varmış ve diğer büyük sultanların üzerinde olan şöhretin sahibi Sultan Carlos."[109]

Bu övgülere karşın Kral Charles, Cezayir ve Tunuslulara karşı destek sağlaması için ordularını Fas Kralına göndermedi. Bu sırada kral Senegal'e yaptığı başarılı sefer için Londra'da övgüyle anılıyordu. Bu saldırı her ne kadar İngiltere'nin ticari çıkarları

uğruna gerçekleştirilmiş olsa da Edmund Waller, "Of Salley" adlı şiirinde bu saldırıyı tarif ederken kısmen dini terminoloji kullanmıştır. Müslümanlarla olan hiçbir mücadele İngilizlerin tanrısı ile Müslümanların tanrısı arasındaki mücadele olmaktan uzak kalamayacak gibi görünüyor. İngiliz seferini klasik dönem kahramanları Jason, Theseus ve Hero gibi kahramanların öncülük ettiği seferlerle kıyasladıktan sonra Waller Tevrat'a ve Yehova'nın düşmanlarına karşı verdiği savaşa döner:

> Peygamber acımasız Yecüc'e dedi ki,
> Acımasız kılıcının anneleri çocuksuz bıraktığı gibi,
> Kılıç[ım] senin anneni de çocuksuz bırakcak dediği anda
> K:lıcıyla adamı parçalara ayırdı:
> Bu dertli denizleri kirleten Kâfir ellerine
> Döndü adil Caharles'ın tedbiri Kafirlere.[110]

Waller'e göre Tanrı'nın çocuklarının kâfirleri alt ettiği bu savaş, Yahudi/İngiliz ve Pagan/Müslümanlar arasındaydı. Waller, politik ve ticari hedefler ve karşılıklı çıkar uğruna İngilizleri kullanmış olan —İngilizler kullanılmama niyetinde değillerdi—İngiliz donanmasının imparatorluk yanlısı Senegal halkından aldığı destek sayesinde savaşta başarı gösterebildiğini unutmuştu.[111]

Salee seferinden bir yıl sonra Bishops Savaşlarının* birincisi patlak verdi. İngiliz monarşisi ve İskoçlar arasındaki bu savaşın İngiltere'de "kutsal savaş" olarak görülmesi, en azından Başpiskopos Laud tarafından böyle görülmesi ve savaşa bu dini ismi onun vermiş olması önemlidir. Anglican piskoposlar İskoçya'dan sürülmüşlerdi. Laud, İngiliz galibiyetinin bu piskoposlara haklarını geri vereceğini ve gerçekten kutsal Anglikan Kilisesi için zafer elde edeceğini ümit ediyordu.[112] Laud, bu çatışmayı Thomas

* The Bishops' Wars (ayrıca, Bellum Episcopale), 1639-1640 yıllarında devletin kilise mi yoksa kral tarafından mı yönetileceği tartışmalarından sonra meydana gelmiştir. Savaş İrlanda, İngiltere ve İskoçya arasında da önemli sorunlara yol açmıştır.

Brightman'ın yazılarından dolayı da kutsal olarak değerlendirmiş olabilir. Brightman, İngiliz Kilisesine saldırmış ve yeni görülmeye başlayan Püritenlik azizlerinin düşmanı olarak Anglikan Tarafsız Kilisesi, deccal ve Türkleri göstermişti. Kralın İngiliz ve İskoç muhalifleri ile İngiltere dua kitabına karşı olan İngilizler ve Pakt yanlısı İskoçlar Thomas Brightman'ın yazdıklarından ilham aldı ve "Protestan [Püriten] savaşçılar" Michael Walzer'in de belirttiği gibi "haçlı sempatizanlığından uzak değillerdi."[113] Arlette Marie Zinck'in öne sürdü gibi, "psikomachy" üzerine İngiltere'de oldukça popüler olan çok sayıda çalışma, ruhun şeytana karşı olan "kutsal savaşını" harp alanlarındaki gerçek bir savaşa dönüştürmüş olması da olasıydı.[114]

Thomas Fuller 1630'ların sonlarında İngiltere'nin dini ve politik görüşü hakkında araştırma yapınca, İngiltere'de ortaya çıkmakta olan dini kutuplaşmayı ve Anglikan Kilisesi ve Presbyterian karşıtları arasında Laud'un tanımladığı "kutsal savaşın" yaklaşmakta olduğunu görebilmişti. Ayrıca güneyi de incelemiş ve İngiliz ticaretine ve gemilerine karşı "Tunus ve Cezayirli Korsanların" süre gelen saldırılarını görmüştü.[115] Osmanlı politikasını inceleyen diğer gözlemciler gibi Fuller de sultanın bu korsanları kendi çıkarı için kullandığını biliyordu. Menfaat sağladığında korsanları destekliyor ama saldırdıkları Hıristiyan müttefikleri "bu deniz soyguncularının kendilerine yaptıklarından dolayı şikâyette bulunduklarında" onları suçluyordu. Bu iki hükümdarlığın korsanları 1630'ların sonlarında oldukça aktifti. İngiltere, Fas'la barış anlaşması imzalamasına rağmen Cezayir, Tunus ve daha güçsüz olan Trablus'la savaş halindeydi. Kutsal savaş duygularıyla yüklü bir ülkede korsan saldırıları ve Müslümanların kutsal toprakları hâlâ elinde bulundurduğunu bilmek Müslümanlık karşıtı ideolojiyi canlandırmıştı. İster Müslümanlara isterse Pakt yanlısı İskoçlara ya da Laud yanlısı Anglikanlara karşı olsun, Britanyalıların aklında din savaşı vardı.

Kutsal Savaş ideolojisinin değerlendirmesini de içeren Haçlı Seferleri tarihini Fuller, 1639'da böyle bir ortam içinde yayımlamıştı. Fuller'in bu çalışması o kadar popüler oldu ki çok sayıda baskısı yapıldı. Kitabın girişinde Fuller, Kutsal Savaş ideolojisini açıkça çürütmüştür: Papalık tarafından başlatılan "Kutsal Savaş"

tanrının değil, "kişilerin görüşüdür", bu nedenle "geçersizdir" diyerek Acts 5:38'e gönderme yapmıştır. Giriş sayfasının en üstünde bulunan iki figür Hıristiyan ve Müslüman hükümdarları ve aynı zamanda kutsal savaşın Hıristiyan/Katolik ve İslami ideolojilerini temsil ediyordu. Her ikisi de resimleri çerçeveleyen yazıyla çürütülmüştü. Değer ve inancı Hz. İsa gibi acı çekme ve alçakgönüllülük olması gereken Hıristiyanlar için Fuller şu tekdiri vermiştir: "İsa'nın dikenlerle taçlandırıldığı yerde altından taç olmaz". Hiçbir Hıristiyan askeri zaferi veya dünyevi gücü İsa'nın öldüğü topraklarda aramamalıdır. Müslüman hükümdarı çevreleyen kelimeler de savaşın anlamsızlığına vurgu yapıyordu: "Doğunun fatihi hükümdar Selahattin'in mezara götüreceği tek şey bu kara kaftandır". Eğer üçüncü Halife Osman'ın meşhur siyah kaftanıyla karıştırmıyorsa, Fuller'in bu kara kaftan göndermesini nereden aldığı belli değildir. Ancak Müslüman hükümdar için de savaşta övünç duyulacak bir yan yoktur.

Fuller, giriş kısmının açıklamalarını uyaklı mısralarla vermiştir. Haçlı orduları zengin ayrılmıştı "(Ceplerimiz dolu çıktık yola") ama dönenler oldukça fakirleşmişti ("Ama boş döndük"). Krallar, piskoposlar, rahipler, savaşçılar, kadınlar, çocuklar ve "hastanelerden toplanan" maluller, hep birlikte çok büyük sayılarda yola çıkmış, fakat çok azı dönebilmişti üç Yakıcının gazabından dolayı: Melek ya da Tanrı, Osmanlı sultanı ve "anatomi" denen insan zayıflığı. Hıristiyanlar arası bağlılığın gücüne karşın kutsal askerlerin sonu acı, hüsran ve en kötüsü ulusal yoksulluk olmuştur: "fakir kesede teselli kalmamıştı". Fuller Haçlı Askerlerinin içtenliğine inanıyordu, askerler piskoposların ilahilerini söylediler:

> İnatçı Hıristiyan karşıtı Türk'ün üzerinde
> Tüm müşfik ikna çabaları sonuçsuz kalacağından,
> Onlar sonunda (Eğer bir engel çıkmazsa)
> Kılıçla ve kurşunla Kur'an'ın yalanını kanıtlayacaklar.

Hıristiyan adanmışlığının gücüne rağmen, kutsal savaşçılar acı ve kedere gark oldular. En kötüsü ulusal sefalete sürüklendi-

ler: "zavallı kese boş kaldı ümitsiz." Fuller'e göre Haçlı Seferleri asil bir amaca hizmet etmiş olmalarına rağmen, sonuç kâfirler için değil Hıristiyanlar için yıkım olmuştur.

Dini meşruiyeti bile olsa herhangi bir savaşın ekonomik ve insani yıkımına yapılan bu vurgu Fuller'in çalışmasının geri kalanını oluşturmaktaydı. Fuller, Haçlı Seferlerinin uzunca ve detaylı bir anlatısını sunmuştur, fakat onun Haçlı Seferleri Tasso'nun kahramanlık savaşları değil, eleştirel bakış açısıyla daha ziyade hem Müslümanların hem de Hıristiyanların yol açtığı vahşeti betimlemiştir. Fuller'in barışçıl hassasiyetine sahip birisi için savaş, yarattığı bu mazeretsiz vahşet yüzünden korkunçtur. Bu nedenle, çalışmasının 9. bölümünün başında yer alan "Arguments for the lawfulnesse of the Holy war" başlıklı din savaşı teorisi üzerine bir tartışma sunmuştur. "Reasons against the Holy warre" başlıklı bir sonraki bölümde, böylesi bir savaşın gayrimeşruluğu üzerine görüşlerini aktarmış ve hepsinden önemlisi, uğruna savaşılacak kutsal toprak olmadığını dile getirmiştir. Yahudilerin ülke dışına çıkarılmasından beri Filistin artık "tanrıların toprağı" değildi.[116] Türkler ve Hıristiyan dışı halklar son beş asırdır Filistin'de var oldukları için, Tanrı bunların varlığını belli ki onaylamış olmalıydı. Bu yüzden Kudüs'ü geri alacak bir kutsal savaş olamazdı: "Şunu açıkça diyebiliriz ki Kudüs'ü ve kutsal toprakları Türklerden geri alma fikri isteklerimiz arasında olmaktan daha çok hayallerimiz arasına konulmalı. Gerçekleşmesi neredeyse imkânsız: eğer feleğin çarkını terse döndüren Platonik arzu, Kutsal savaş söylentilerini tekrar geri getirmezse."[117] Fuller ayrıca Hıristiyanların hac yolculuklarına devam edebilmesi için Kutsal Topraklara ihtiyaç duyduklarına dair argümanı da Katolik kilisesine ait "batıl inanç" olarak reddetmiştir ve 11. bölümde kutsal savaşın kendince gerçek nedenleri üzerine açıklama getirmiştir: "Papanın şahsi amaçları ve çıkarları". Kâfirlere karşı savaşma prensibini reddetmemesine rağmen, Haçlı Seferlerini Tanrı'nın isteğinden çok açgözlülüğünün harekete geçirdiği bir savaş olarak görmüştür.[118]

Fuller, İngiltere ve İskoçya arasında yaklaşmakta olan savaşları göz önünde bulundurarak (bu savaşlar her iki tarafça da kutsal olarak görülüyordu) askeri teolojinin yanlışları konusunda yurttaşlarını uyarmak istedi. Ayrıca Avrupa kıtasında Katolikler ve Protes-

tanlar arasında sürmekte olan din savaşının da çok iyi farkındaydı. Bu yüzden, Katoliklerin Müslümanlara karşı olan haçlı seferleri ideolojisini, Hıristiyan ayrışmalarına karşıt olmaya ters olduğu için suçlamaktaydı. Bu açıdan Haçlı Seferleri de dâhil kutsal savaşın teorik bakımdan meşrulaştırılmasını yıkmak için uğraşmıştı, çünkü böylesi bir meşrulaştırmayı kendi ülkesinde de çürütmek istiyordu.[119] Fuller, Ortaçağ Katolikliğinin kutsal savaş ideolojisini çürütmek için yazmasına karşın, bunu tam da Britanya'nın yaklaşmakta olan kutsal savaşlarının başlangıcında yapmıştır. Fuller, hem bir din âlimi hem de bir tarihçi olarak Ortaçağ Haçlı Seferleri'ni ve kendi yurttaşlarının arasında yeniden canlanmaya başlayan kutsal savaşın teorik meşrulaştırılmasını lanetlemiştir.

Her ne kadar Fuller'in Müslümanlık karşıtı Katolik Haçlı Seferleri'ni açıkça suçlaması Müslümanlar'a karşı İngiltere'de gelecekte olabilecek kutsal savaş çağrılarını bitirmiş olması gerekse de, yazarlar bu fikri yine de çok çekici bulmuştur. 1645'de Edmund Waller, Kutsal Toprakları "koparıp almak" için Müslümanlara karşı haçlı seferi çağrısı yapmıştır. Waller, umutlarını I. Charles ve "Gallia's Dauphin"e bağlayarak onları, Türklere karşı "bu savaşları başlatması" ve Ortaçağ romanslarının haçlı seferleri kahramanları olan "Young Rinaldo ve Tancredo"yu özendirmeleri konusunda teşvik etmiştir. İngiltere'de bir iç savaş yoldayken Kral Charles'ın Müslümanlık karşıtı haçlı seferiyle ilgileneceğini Waller'in neden düşünmüş olduğu açık değildir. Fakat Waller kutsal savaş konusunda ısrarlıydı: "To His Worthy Friend, Sir Thos. Higgons" adlı bir diğer şiirinde, Hıristiyanların "Doğu üzerinde galibiyet sağlaması ve Paganların elinden / Kurtarması" için Türklere karşı "bu savaşları başlatmasını" ümit ederek daha önce atıfta bulunduğumuz şiirindeki aynı dizeleri kullanmıştır.[120] Aynı biçimde Sir Thomas'ın kutsal toprakları yeniden kazanmak için neden bu kadar istekli olduğu açık değildir. Belki de tekrar, Waller'in şair olarak yalnızca yaratıcılıktan yoksun olduğunu değil, aynı zamanda kutsal savaş çağrısında bulunmanın İngiltere'de var olan bir imge olduğu gerçeğini göstermektedir.

1645 yılında Osmanlı orduları Girit adasını kuşattığında İngiltere'de "Blasphemous Manifestation of the Grand Seignor of Constantinople, against the Christians; of his entrance into

Christendome, and the Particulars of his Great ARMIE" başlıklı bir eser yayımlandı.[121] Bu incelemede Akdeniz'deki Hıristiyan ordularının Müslümanlara karşı yaptıkları hazırlıklar anlatılmıştır. Yazar/çevirmen bir kutsal savaşa gönderme yapmasa da, İslam karşıtı tavrı Avrupa'da ve Akdeniz'de devam etmekte olan savaşın Hıristiyan ve "Türkler" arasında olduğunu İngiliz okuyucularına hatırlatmak amaçlı olduğu açıktır. Dini çatışmaya benzer bir hatırlatma, Alexander Ross'un 1649'da yaptığı *Kuran* çevirisine ilave ettiği "Caveat" adlı bölümde görülmüştür. Ross, böyle günah dolu bir kitabın çevirisine neden giriştiğini açıklarken, Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki bu savaşın köklerinin ve "nedenlerinin" yalnızca "Kuran'da" bulunabileceğini yazmıştı. "Müslümanların" amansız "haç düşmanı" olduğunu ve bu sebepten "Hıristiyan Prenslerin düşmanlara karşı direnmeye mecbur" olduklarını yalnızca *Kuran* metnini okuyarak Hıristiyanlar anlayabilirlerdi. Ross'a göre *Kuran* çevirisi Haçla Hilal arasındaki savaşın bir parçasıydı. Kuran, kendileriyle Müslümanlar arasındaki çatışmanın yalnızca dini sebeplerden olduğunu Hıristiyanlara açıkça göstermekteydi.[122]

1655 yılında Sir Richard Fanshawe, Rönesans Avrupası'nın ulusal edebiyatında Tasso'nun ardından Müslümanlık karşıtı en ateşli destanlarından biri olan *The Lusidas* adlı yapıtın kendi çevirisini yayınladı. Camoes bu eserde haçlı seferleri ideallerini sürdüremedikleri için İngilizleri acımasızca eleştirmiştir. Ateşli bir kraliyet yanlısı olan Fanshawe'nin Müslümanları Kutsal Topraklardan defetmek yerine Hıristiyanlar arasındaki kavgalara müdahil olduğu için sahte "monark" Cromwell'e saldırma fırsatını ele geçirmekten memnun olması da ihtimal dışı değildir:

> Kendine İngiliz Hükümdarı diyene bir bak hele
> Gelmiş geçmiş eski KRALLAR'ın KUTSAL ŞEHİR emelleri,
> Şimdi pis İSMAİL soyundan gelenlerin ELİNDE
> (Ne rezalet bir unvan İngiliz "TACI" için)
> Hücresinde nasıl da hareketsiz duruyor öyle,
> Eski ihtişamın boş tütsüsüyle beslenerek;

Veya onun yerine yeni Hıristiyan düşmanlar edinerek,
Bir zamanlar kendinin olanı kurtarmak yerine.[123]

Dokuz yıl sonra, uzun bir kuşatmanın ardından Girit'in Osmanlılara geçmesinden hemen sonra Müslümanların Papalıkla kıyaslandığı bir şiir Londra'da yayımlandı. Şiirin yazarı, *Rome for the Great TURKE* adlı bölümü Kralların kitabından "Juda" ve "Asurlular" arasındaki savaşın betimlendiği bir alıntı ile açmıştır. Yazar, Britanyalılar dâhil tüm Hıristiyanlara Türklere/Asurlulara karşı birleşmeleri ve İstanbul'u yeniden Hıristiyan himayesine kazandırmaları için çağrıda bulunmuştur.[124]

Müslümanlara karşı Hıristiyan savaş çağrılarına rağmen, Osmanlılara ve uydularına karşı topyekûn bir savaş 17. yy ortalarına kadar Britanyalılar için imkânsız görünüyordu. Hıristiyan dayanışması bir önceki yüzyıl kadar ilgi uyandırmıyordu: "Hıristiyanlık" yerini Avrupa ulusal sınırlara ve çıkarlarına bırakmıştı. Thomas Traherne ve Henry More gibi,[125] İngiliz şairler ve din bilimcileri (hayali de olsa) birlik ve barış içinde olan bir Hıristiyanlığın kaybedilişinden yakınırlarken politikacılar böylesi modası geçmiş bir amaçtan habersizlerdi. Aynı zamanda Robert Blake ve Sir Thomas Allin'in mektupları ve günlüklerindeki tavır imgelem farkından da anlaşılacağı gibi, dil ve savaşın meşrulaştırılması İngiltere'de değişim geçirmekteydi. Cromwell'in hizmetinde bulunmuş olan Blake, askeri strateji ve girişimlerinin önsözünde "Tanrı'nın iradesinden", izninden bahsediyor ama öte yandan II. Charles'ın hizmetinde bulunmuş olan Allin, niyazı ve tanrının iznini hiç işe karıştırmıyordu.[126] Kutsal olan savaş fikri, real-politikanın bir parçası olan savaşa yerini bırakmıştı. Bunyan, 1682 yılında *The Holy War, made by Shaddai upon Diabolus, for the regaining of the metropolis of the World* adlı eserini yayınladığında, kutsal savaşı Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasındaki çatışma olarak değil, günah ve ruh arasındaki savaş olarak betimlemiştir.[127] Kutsal savaş artık Müslümanlık karşıtı haçlı seferlerini çağrıştıran bir mecaz değildi. İnsanın iç dünyasındaki savaşını, Bunyan'ın "kutsal savaş" olarak adlandırmasının ve böylelikle Hıristiyan-Müslüman kutuplaşmasını anımsatmasının nedenini

görmek zor değildir: Fairfax'ın Tasso çevirisinin önsözünde, Hıristiyanlarla Müslümanlar arasındaki kutsal savaş insanın manevi hayatında yer alan savaş çerçevesinde tarif ediliyordu. Bunyan, Fairfax'ın bu ruh halini almış fakat Fairfax'ın üzerine yorum yaptığı şiirin arkasında yatan askeri tarihi göz ardı etmişti. Türkleri benzer biçimde sembolize eden kötülüğe karşı Fairfax'ın tarif ettiği o savaş gibi Bunyan'a göre de kutsal savaş kötülüğe karşı olan savaştı.

* * *

İlginç bir şekilde, kutsal savaş söylemi İngiltere'de düşüşteyken Yeni İngiltere'de gelişiyordu. Yazarlar, İsa'nın Hıristiyan askerlerine komutanlık edeceği ve kâfirlere karşı zafer elde edecekleri "Müslümanlara" karşı bir savaşın çığırtkanlığını yapıyorlardı. Müslümanlık karşıtı böylesi ateşli istek "Türklerin" Amerika'ya adım atmış olabileceği, Atlantik'in sömürgecileri Müslüman düşmanlarından tamamen koruyamadığı ihtimalinin yarattığı endişenin sonucu olmalıydı. 5 Ağustos 1636 tarihinde "Fransızlar ve Türklerin Yeni İngiltere'deki tüm İngilizleri şaşırttığı" rapor edilmişti.[128] "Türkler", belki de Fransız korsanlarla işbirliği yaparak, Kuzey Amerika'ya ulaşmış mıydı gerçekten? Ne yazık ki bu beyanat daha fazla açıklığa kavuşmamıştır. Bir diğer beyanat da John Josselyn'in *Two Voyages to New England* adlı eserinde görülür: 1660 yılının Haziran'ında "18 Türk savaşçısının 24 Ocak 1659/60 tarihinde Boston'a üç mil uzaklıkta Kingsword diye bilinen bir kasabaya çıktıklarını, 40 kişiyi öldürdüklerini, Mr. Sims isimli bir papazı/idareciyi mahkûm olarak aldıklarını ve kendini yaraladıklarını, karısını ve üç çocuğunu öldürdüklerini, kendisini başka 57 kişi ile birlikte yanlarına alarak, kasabayı ateşe verdiklerini, onları ise Cezayir'e götürdüklerini ve 7 ay içinde ödenmesi şartıyla 8000 pound fidye istediklerini, toplam kayıplarının 12,000 pound olduğunu yazmıştır. Thomas Mergets, Edward Calamy, William Jenkin, William Vincent, George Wild, Joseph Caryl, John Menord, William Cooper, Thomas Manton bakanları imzalı ve görüldüğü kadarıyla kral başa geçmeden önce üretilmiş ancak Haziran ayına kadar (Shoe-Lane'de Mr. Leach tarafından) basılmamış Yeni İngiltere hakkında bir sahte belgenin İngiltere'de rahatsızlık uyandırmış olması muhtemeldir."[129]

Bu belgenin Müslümanlarla ilgisi olup olmadığı kesin değildir, fakat Amerika kıtasının "Türkler" tarafından ulaşabilir olduğuna yazar ve diğer sömürgecilerin inandığını göstermesi bakımından yeterlidir. Türk korkusu, kendilerinin aştığı belli olmasa da, okyanusu aşmıştı.

Müslümanlık karşıtı İncil imgeleriyle ilişkilendirilen bu korku, kutsal savaş söylemiyle sonuçlanmıştır. 1651 yılında Edward Johnson, "Öfkesine / Karşı durabilen İsa'nın gazabı ateşlenmiş" olduğu için zamanının savaş için olgun aşamaya geldiğine dair kiliseleri temin etmiştir. Sonrasında din adamlarına çağrıda bulunarak, "Müslümanların soyundan gelenler" tarafından tutsak alınan "zavallı Hıristiyanlara hapishanelerin kapılarını açmak" için "Türkler, Persler ve Faslıların içinde olan Muhammed'in tohumlarını yok etmelerini" istemiştir.[130] Sömürgeciler ve sömürgelerin geleceği konusunda Yeni İngiltere'de endişelerin olduğu bir zamanda yazarak, Johnson okuyucularının dini duygularını ateşlemesinin bir yolu olarak onlara evrensel amaçlarını hatırlatmak olmuştur. Bir yandan dinsiz yerlilere karşı İsa'nın öncülük ettiği ve haklı oldukları savaşları sürdürürken, öte yandan kâfir Türklerle savaşmak zorundaydılar. Vaat edilen topraklar yalnızca Amerika'da değil, aynı zamanda Kutsal Topraklardaydı. Vaat edilen topraklar Tanrı'nın yeryüzündeki krallığıydı ve yerlilerden, papalık yanlılarından ve Müslümanlardan arındırılmış bir yeryüzü uhrevi ve kutsaldır. Benzer biçimde Samuel Sewall 1686 yılının Ocak ayında günlüğüne duyduğu bir vaaza göre "artık daha iyi bir zamanda yaşamaktadırlar ve Türkler tepe taklak olacaklardır."[131] Yüzyılın ilerleyen yıllarında Cotton Mather, Tanrı'nın "yerliler üzerine azabını sevk etmesini" istediği sayfalarda Türklerin de yok olması için dualar etmiştir.[132] Yeni İngiltere'de Tanrı'nın yerlilere karşı savaşı hâlâ devam ediyordu ve bu savaşın Müslümanlara karşı verilmesini de ümit ediyordu. Kutsal savaş hem "*Kenan*" hem de "*Yeni Kenan*'da" sürmekteydi.

* * *

Keşifler Çağı aynı zamanda kutsal savaş çağıydı. Amerika'da yerlilere karşı verilen kutsal savaşı bazı İngiliz yazarlar yüceltirken, diğerleri de bu fikri Müslümanlara karşı ateşlemiştir. Keşifler Çağı her ne kadar yenilikler ve buluşlar çağı, yeni dünyaları

keşfetme ve tanıma çağı olsa da, dünyadaki ana meselesi yerlilerin kutsal yok edilişini ve (Atlantik'in her iki yakasındaki İngiliz yazarların ümitle beklediği gibi) Müslümanların da yok edilişini izlemek olan muhalif tanrıdan ibaret ortaçağın ruhunu hâlâ barındırmaktadır içinde.

SONUÇ
İNGİLİZLER, MÜSLÜMANLAR VE AMERİKA YERLİLERİNİN GÖLGESİ

Joseph Pitts'in 1678 yılında Cezayirli korsanlar tarafından esir alındığında ilk korkusu onu yiyecekleri olmuştu: "Genç olduğum için düşman bana et yiyen canavar yaratıklar olarak görünmüştü, Aman Efendim! Korkarım bizi öldürecekler ve yiyecekler diye feryat etmeme neden oldu."[1] Kuzey Afrika halkı (Moors) ve yamyamlar Exeterli bu korku içindeki gencin düşüncesinde "Kuzey Afrikalılar" ve "yamyamlar" vahşilik ve şiddet bağlamında aynıydı. Müslümanlık karşıtı yazılarda Müslümanlar'ın yamyam olduğuna daha önce hiç değinilmediğinden, Pitts'in Müslüman yamyamlığına gönderme yapması tuhaftır. Yamyamlık meselesi, Müslümanların deyimiyle Hıristiyan *taffur*ların, Haçlı Seferleri sırasında Hıristiyan harici halkın cesetlerini yediklerine dair Müslümanların Hıristiyanlık karşıtı tahkirlerinde ortaya çıkmıştır daha ziyade. Yamyamlık, aynı zamanda Amerika'nın fethinin başlamasıyla birlikte yerlilerle ilişkilendirilmiştir. Pitts'e göre, yerliler hakkında okudukları ya da duyduğu hikâyeler Müslümanları da tanımlıyordu. Kuzey Afrika, Sahara altı Afrika ve Kuzey Amerika yamyam ve vahşi olan Öteki'nin topraklarıydı. 1680'lerde Fas'ta esir bulunan Thomas Phelps, Faslı hükümdar Mulay İsmal'in yaptığı vahşeti anlatmaya çalışırken şüphesiz ki Amerika yerlilerinden başka uygun bir benzetme bulamazdı: "Daha önce pek çok kez Antiller'de bulundum ve orada işlenen zalimliği ve insanlık dışı durumu duydum ve de gördüm... fakat gerçekten hepsini unuttum, çünkü Afrika'nın bu Canavarlığıyla kıyaslanınca diğerlerinin bahsi bile olmaz."[2]

17. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Müslüman "vahşi" ile Kızılderili "vahşi" İngiliz düşünce sistemi ve ideolojisinde en üst noktaya tamamen yerleşmişti. Fakat bunun sömürge söylemine dönüşmesi ancak 18. yüzyılda olmuştur. İslam karşıtı sömürgeci söylem evrimini kelimenin tam anlamıyla 18. yüzyılda tamamlamıştı. Amerika ve Sahara altı Afrikalılarının fethi, hâkimiyet altına alınması ve halklarının köleleştirilmesi ile geçen iki asrın ardından Britanyalılar, imparatorluk söylemlerinin tam olarak ifade edildiğini ve dünyanın herhangi bir köşesine tam olarak uygulanabilir olduğunu gördüler. Büyük Britanya tarafından yönetilecek yeni emperyalist dünya düzenini düşünmeye başladılar. Bu yeni düzen içerisinde Akdeniz, İngilizler'in hâkimiyeti için hazırdı.

Söylemlerin başka yerlerde uygulanabilirliği Daniel Defoe'nun eserlerinde izlenebilir. Amerika'ya büyük göçün başlamasından yüzyıl sonra 1728'de, Defoe, İngiliz ticari tarihi ve İngiliz ticaretinin gelecekteki yükselme şansı üzerine düşünmüştür. Defoe, yurttaşlarınca sömürgeleştirilen ve ticaret gemilerince hizmet götürülen geniş topraklara baktığında, Britanya ticaretinin büyüklüğünden oldukça hoşnuttu. Ancak Defoe rekabetin farkındaydı ve dünyanın pek çok bölgesindeki yerli halkı ticaret sahasına entegre ederek, İngiltere'nin pazarlarını genişleteceğini umuyordu. Çünkü Defoe, Portekizler ve İspanyollar Güney Amerika ve Afrika'nın yerli nüfusunu "yönetimin ve de ticaretin hizmetine" sokarlarken, İngiltere'nin Amerika'daki kolonilerinde bunu başaramadığını ve yerli nüfusu ticari ve politik altyapıya entegre edemediğini belirtmiştir. Britanyalılar daha ziyade yerlileri dışlayan, üretici ve tüketici olarak tamamen kendilerine dinamiklerine güvenen bir ideoloji geliştirmişlerdi. Yerlilerin hem keşif hem de sömürgeyle ödüllendireceği bir "ticaret okyanusu" sunmalarına karşın, İngiltere yerli nüfus arasında pazar oluşturmayı başaramamıştı.[3]

Bu başarısızlık dışında Defoe'nun İngiliz tarafındaki tek baş belası "Türkler, Tunuslu Müslümanlar, Trablus, Cezayir ve Senegal"lilerdi. Bu Müslümanlar, Akdeniz ve Atlantik'teki Britanya gemilerine saldırarak Defoe'nun emperyalist ticaret hayallerinin gerçekleşmesini geciktiriyor, bazen de tehdit ediyordu. Defoe için ticaret yapmak istemeyen bir halktan daha büyük bir

şer olamazdı. Ona göre dünya ticaret yapan ve yapmayan milletler olarak bölünmüştü, yani modern kapitalizmin iki "şehri". Defoe, ticaret yapmayan Kuzey Afrika devletlerini düşündüğünde, aklına büyük bir ticaret şehri olan Kartaca geliyor, bu şehrin ticaret yapmayan Vandallar ve "onların ardından birkaç asır sonra Hıristiyan harici halklar, Araplar ve Müslümanlar" Vandalların başına geçtiler.[4] Kuzey Afrika'daki Müslüman halk ticari açıdan girişimci Kartaca geleneğini değil, yağmacı Vandal [talancı] geleğini miras olarak devralmıştı. Defoe'ya göre bu, onların karakterindeki affedilemeyecek bir ayıptı: "Türkler hakkında da söylediğim gibi, bu Müslümanlar ticarete eğilimli değiller, ticari İştahları, Lezzetleri veya Kazançları yoktur. Fakat kıyı bölgesinde yaşadıkları, açgözlü, zalim, acımasız ve gaddar insanlar olduklarından, endüstriden ve uygulamalarından yoksun kaldıklarından, tüm kültür ve gelişmeyi göz ardı ettiklerinden bu, onları hırsız soyguncu yapmıştır, tıpkı aylaklığın doğal olarak dilenciliğe yol açması gibi: Tüm endüstri ve emeği küçümsemişlerdir."[5] Defoe'ya göre, Müslümanlar tembel, ticaretten uzak insanlardır ve Fransa, İngiltere, İspanya ve Hollanda için onlarla karşı karşıya gelmenin tek yolu güçlerini birleştirmek, "aynı anda birkaç yerden ve ayrı ayrı bölükler olarak üzerlerine çökmektir."[6] Aynı bir asır önce Amerika sömürgeciliğini savunan müdafilerin yerlilerin "üzerlerine çökmeyi" istedikleri gibi, Defoe da aynı ticari ve emperyalist nedenlerden Kuzey Afrikalılara saldırmayı savunuyordu.

Kuzey Afrika ile olan sürtüşmelerin bu şekilde çözümlenmesi elbette yeni değildi. Bundan yüzyıl önce Sir Francis Bacon, Sir Thomas Roe ve diğerleri de Berberi Korsanlara karşı benzer bir müttefik Avrupa cephesi ümit etmişlerdi. Ümit edilen bu ittifak hiç gerçekleşmedi. Ancak şimdi Avrupa sömürgeciliğinden yüzyıllar sonra, Defoe, Berberi devletlerle olan sürtüşmelerin nasıl yürütüleceğinden emindi. Bu, sadece düşmanın yenilgiye uğratıldığı veya teslim alındığı bir savaş ya da çatışma olmayacak, daha çok fetih ve sömürgecilik konusunda Amerika tecrübesinin yeniden sahnelenmesi olacaktı. Müslüman "yerliler" aynı Amerika yerlilerinin batıya sürüldükleri gibi güneye sürülecek, "çok sayıda [Avrupa] insanının teşvik edilip yerleşecekleri" toprakları boşaltacaklardı. Barbarlar "Cezayir, Tunus, Trablus, vb. (burada "ve benzeri" kullanımı dikkate değerdir) yerlerin şehirlerinden

çıkarılacak ve böylelikle "şehirler yeni bir milletle dolacak ve ticaret yoluyla refaha kavuşacaktı." Böylesi bir etnik temizlik elbette "Hıristiyan Şanına daha fazla onur getirecektir" sonucuna varıyordu Defoe.[7]

Hıristiyanlık'a sürekli olarak atıfta bulunmasına rağmen Defoe'nun Müslüman toprakları sömürgeleştirme çağrısı Hıristiyanlık şevkinden kaynaklanmıyordu. Metnin hiçbir yerinde Defoe, böylesi bir istila ile Müslüman halkı Hıristiyanlaştırmaktan bahsetmiyordu, bundan bahsetmek bile, diğer emperyalistlerin girişimlerde olduğu gibi, işgal için bir kamuflaj olacaktı. Bunun yerine, Defoe'nun çağrısı Tanrı'nın isteğinden çok pazar ihtiyaçlarına (dinden çok açgözlülüğe) dayalı hâkimiyet kurma ve ele geçirme yönünde çalışılmış bir öneriydi. Defoe'nun bu teklifi Hıristiyan Avrupa ile Müslüman Kuzey Afrika ve Levant bölgesi arasındaki çatışmanın dini olandan ticari olana, kutsal savaştan ticaret savaşına, harpten istilaya kayışını belirlemesi bakımından önemlidir. Ayrıca, Amerikan yerlilerinin istilası modelinin Britanyalı hayal gücüne ve ideolojisine nasıl ilham verdiğini ortaya koyar.

Amerika'nın fethedilmesi, dünyanın geri kalanının fethi için ilk adım olmuştur. İngiliz ve diğer Avrupalılar'ın, "tembel" ve "oğlancı" yerli nüfusu yerlerinden ederek ve yok ederek Amerika'yı fethettiği gibi, şimdi de ticaretten uzak, şehvet düşkünü Kuzey Afrika halkını ve Türkleri fethedeceklerdi. Girişimci Britanyalılar için Kuzey Afrika halkı, Amerika yerlileri ve diğer etnik gruplar tamamen aynı olduğundan —ya tüketici ya da yönetilmesi veya yerlerinden edilmesi gereken yerliler olarak görüldüklerinden— Amerika sürecini iki veya üç katına çıkarmanın önünde hiçbir engel yoktu. Dünya Britanya tarafından yeniden biçimlendirilmeye hazırdı.

* * *

Defoe, Amerika yerlilerine karşı kullanılan Britanya ideolojisinin Müslümanlar üzerinde nasıl tatbik edildiğini gözler önüne sermiştir. Yerlilerin "yerlerinden edildiği", topraklarına yeni milletlerin insanlarının yerleştirildiği şekilde, Kuzey Afrika'da da yeni nüfus yerleştirmesi yapılması ve "kıyı üzerinde ve komşu topraklarda pek çok, ayrı ayrı toprak tahsislerine" bölgenin pay

edilmesi gerekiyordu.[8] Defoe, bu amacı savunmakla Yerli/Müslüman Öteki ile uğraşmada, İspanyol modelinden çok Britanya modelini tercih ediyordu. 15. ve 16. yüzyıl fetihleri süresince İspanyollar, fethedilen yerleri ikna yoluyla veya cebren, geri alınan İberya'daki Müslümanları veya Amerika yerlilerini, Hıristiyanlaştırmayı ve hispanikleştir-meyi denediler ve bunda da başarılı oldular. İspanyollar dışlamak yerine entegre etmeyi istemişlerdi. Britanyalılar ise anglikanlaştırmaya girişmediler. Amerika yerlilerini Hıristiyanlaştırmaya çabalayan misyonerler olsa da, sömürgecilerin çoğunluğunun tutumu din değiştirip Hıristiyan ve Anglikan olmuş yerliler de dâhil dışlamaktı. Sömürgeci güçler için, özellikle de New England'daki yerliler yalnızca kültür bakımından değil, ırk açısından da ikinci sınıf insanlardı. Derilerinin rengi onları "kötü" Öteki olmaya mahkûm etmişti.[9] Bu, tam da erken modern dönemde İngiltere ve İskoçya'da Müslümanlara karşı oluşan tutumun aynısıydı. Britanyalılar, Hıristiyanlığı seçmiş olsalar bile "Türklere" yakın olmak istemiyordu. Kuzeydoğu Amerika'da zikir köylerine sürgün edilen yerlilerin alaya alındığı ve dışlandığı gibi Müslümanlar da dışlanacaktı.

İnsandan çok toprağa sahip olmayı hedefleyen Britanya ideolojisiyle tutarlı olarak, 18. yüzyıl sonlarında basılan bir anlatımda din değiştirmeye teşfik/zorlamadan çok bu sahiplenme ideolojisi yansıtılmıştır. Bu 1797 yılında Hıristiyanlık'a geçmiş bir Müslüman'ın otobiyografik öyküsü İngiltere'de ilk kez basılmıştı. Bu Müslüman Ishmail Bashaw adında İngiltere'ye yerleşmiş ve çetin yoksulluğa düşmüş bir Türk'tür, hayat hikâyesini basılarak kendisine para kazandırır diye kaleme almıştır: "Kendime faydası olması için basılmıştır." Bu, İngiltere'deki bir Müslüman'ın kendi ağzından —veya kendi sesine ve duygularına mümkün olan en yakın anlatımdı en azından— yaşadıklarını anlatan ilk İngilizce metin olmuştu.[10] Bashaw, 1735 yılında İstanbul'da doğmuş, evlenmiş, şehvetli ve zalim —bu tam da İngiliz okurların Müslümanların olmasını beklediği bir özelliliktir— biri iken İspanyol korsanlar tarafından ele geçirilen bir ticaret gemisinde işe girmiş, tutsak düşmüş ama daha sonra kaçarak kurtulmuş, ardından İngiltere'nin Lizbon Konsolosluğu'nda üç yıl saklanmış, bundan sonra da İngiltere'ye kaçmış biridir. Londra'dayken hala Türk tarzı giyimi ve sarığıyla "yerli halkın

kötü muamelesine maruz kalmış, bazıları bıyıklarını çekiştirmiş bazıları ise onu tartaklamıştır".[11] Saldırıya uğrayıp soyulmuş ve bu olaydan sonra Londra'yı terk ederek kasaba kasaba dolaşmaya başlamış, yollarda yaşamış, "mezbahalarda" uyumuş,[12] bazen kendisi için toplanan kilise yardımlarını kabul etmiş, bazen de tacizlere ve aşağılanmalara katlanmak zorunda kalmış. İngilizce bilmiyor, yalnızca Fransızca ve İtalyanca konuşabilenlerle iletişim kurabiliyormuş. Bunlardan bir tanesi de İskoçya'da bir dükmüş. Dük kendisine Hıristiyanlık hakkında Fransızca ve Latince vaazlar vermiş. Bunun üzerine Bashaw Hıristiyanlık'ın doğruluğuna, Müslümanlığın da yanlışlarına ikna olmuş ve vaftiz olmak istemiş. Ancak Dük bunu reddederek "sabırlı olmasını tavsiye etmiştir".[13] Dük'ün yanından ayrıldıktan sonra tekrar hırsızlarla karşılaşmış, soyulmuş ve "Türk olduğu için aşağılanmıştır".[14] İngiltere ya da İskoçya'da Türk olmanın, Hıristiyanlar'ın alayına, zorbalığına ve işkencesine malzeme olmak olduğunu anlamıştır.

Bashaw, Yorkshire'a bağlı Richmond'da Elizabeth Formes adında bir kadınla karşılaşmış, âşık olmuş —kendisiyle İspanyolca iletişim kurmuş— ve evlenmiştir. Müslüman birisinin Hıristiyanlığı kabul etmeden bir Hıristiyanla nasıl evlenebildiği konusu açıklanmıyor fakat ilginç bir biçimde sürekli olarak karşılaştığı sorunları anlatan Bashaw, bir Hıristiyanla kilisede evlenirken hiçbir problemle karşı karşıya kalmamış gibi görünmektedir. Töreni gerçekleştiren Edinburgh papazı, kadını dini ve teolojik nedenlerden değil kültürel nedenlerden dolayı böyle bir evlilikten vazgeçirmeye çalışmış. Kadınların Türkiye'de maruz kaldığı farklı tutumlara karşı kendisini uyarır. Papaz tarafından bir Müslüman erkekle Britanyalı Hıristiyan bir kadının evliliklerine karşı olan hiçbir teolojik fikir öne sürülmemesi gene ilginçtir.

Çift, evlilik sonrası bir yerden bir yere dolanıp dururlar, bazen kıtı kıtına idare ederek, bazen de insanların, özellikle de bir Protestan tarikatı üyelerinin sadaka ve ikramlarıyla hayatlarını sürdürürler. Bu arada Bashaw, vaftiz olmak için yakarmaktadır, fakat Norwich'te bir papaz kendisine şöyle mukabele eder: "Tanrı'nın duasını edemeyen bir Türk'ü vaftiz edebileceğimi mi sanıyorsun?"[15] Papaza göre Hıristiyanlık, İngilizler'in diniydi. Bashaw, daha sonra Lynn'de de benzer bir itirazla karşılaşır:

"Vaftiz olup Hıristiyanlığa geçmek için başvuru yaptım, fakat hazırlanmanın zahmetli bir şüreç olması nedeniyle reddedildim."[16] Altı hafta sonra bir başka ret yanıtı ile karşı karşıya kalır. Hiçbir Britanyalı, sarık takan, İngilizce bilmeyen bir "Türk'ü" Hıristiyanlık camiasında istemiyordu, Hıristiyanlığın dil, kültür ve milli temel şartları vardı ve Bashaw bunları karşılamıyordu.

Bashaw, Lincolnshire'da bir kasabada çaresizlik içinde dolanırken bir kiliseye girmiş. Cemaat şaşkınlık içinde kendisini seyretmiş. Kilise sıralarına oturduğunda zangoç kendisine yaklaşarak, ondan "sarığını çıkarmasını istemiş" ancak Bashaw reddetmiştir.[17] Papaz onu vaftiz etmeyi kabul edince çok geçmeden doğru yerde bulunduğunu anlamıştır. Hıristiyanlık'ın Amentüsünü ve On Emri öğrenebilmesi için Papaz kendisine "Yerliler için yönergeler içeren bir kitap" vermiştir.[18] Bir Müslümanı Hıristiyanlık'a kabul etmek bir yerliyi Hıristiyan yapmakla aynıdır. Papaz, "Türk'e" baktığında aklına gelen tek şey dinsiz yerliler olmuştur. Yerlilerin kitabı okuduktan sonra vaftiz edilmeleri gibi bu "kâfir" de vaftiz edilebilirdi. Bir Müslüman olarak Bashaw'ın tek tanrıya inanması, yerlilerin ise putperest olması gerçeği hevesli papaz için bir fark yaratmıyor gibi görünüyordu.

Bashaw'ın vaftiz edilmesi yerlilerin vaftiz edilmesinde gerekli olan aynı kültürel ve kişisel değişimleri geektiriyordu. Aynı Pocahontas'ın giyiminde, alışkanlıklarında ve görünüşünde İngiliz olmak zorunda kalması gibi, Bashaw da bir İngiliz gibi olmalıydı. Bu bıyıklarla vaftiz olamayacağı kendisine söylendi, bu yüzden vaftizi yerine getirecek rahip bir berber gibi bıyıklarını kesti. Daha sonra Bashaw'ın Türklere özgü kıyafetlerini çıkartarak yenilerini verdi. "Şimdi Ishmael, bir İngiliz'e ve Hıristiyan'a benziyorsun" dedi.[19] Bashaw'a İngiliz ismi olan James adını verdi, aynı Pocahontas'a da bir İngiliz ismi verilmiş olduğu gibi. Hıristiyan olmak görünüşüyle, ismiyle, giyimiyle ve dini inancıyla İngiliz olmak demekti. Ne var ki Bashaw'ın İngiliz olması ona güvenebileceği bir iş ya da ev sağlamamıştı, yanında karısıyla beraber bir şehirden ötekine geçtikleri yerlerde çocuklarını doğurup, öldüklerinde gömerek dolaşıp durdular. Kendisinin, eşinin ve on çocuğundan tek hayatta kalanı ile yaşamlarını sürdürebilmek için hikâyesini satmak zorunda kalmıştı. Ne din değiştirmesi ne

de Anglikan olması, İngiltere veya İskoçya Hıristiyan toplumuna entegre olabilmesini sağlamıştı. Bashaw hep Öteki'ydi, mağlup, fakir ve dışlanmış olandı. Yeni İngiltere'nin yerleşim yerlerine giren başıboş Amerika yerlileriyle aynı durumdaydı, bazen tartaklanıyorlar, bazen kendilerine insaf ediliyor, fakat her zaman yabancı olarak görülüyorlardı.[20]

* * *

Amerika'da benzer bir hikâyenin, Bashaw'ın dışlanmış Müslüman hikâyesini yayınlamasıyla aynı zamanda yayımlanması ilginç bir tesadüftür. Amerikalı yazarlar, teolojik polemikler ya da Kuzey Afrikalı korsan gemilerindeki tutsaklar bağlamı haricinde genellikle İslam ve Müslümanlar'a ilgi göstermemişlerdi.[21] Müslümanlar'ın bir şekilde farkında olsalardı, onları da beyazlardan uzak tutulması gerektiği diğer beyaz-olmayan bir ırk olarak tanırlardı. 1693 yılında Virginia'daki Burgess Meclisi, "Zencileri, Kuzey Afrika Melezleri ve Yerli köleleri" tanımamış ve 1705 yılında Kanun, hiçbir "Zenci, Zenci-Beyaz melezlerinin ve Yerlinin, Hıristiyan veya Yahudi, Cezayirli, Müslüman ya da diğer dinsizlerin aksine, hiçbir zaman Hıristiyan Hizmetçi ya da kendi ırkları hariç herhangi bir hizmetçi edinemeyeceklerini" bildirmiştir.[22] Fakat 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, Amerikalı tacirler Akdeniz'de ticaret yapmaya başlamışlardı, pek çok Amerikalı denizci de Kuzey Afrikalı korsanlar tarafından fidye için tutsak edilmişlerdi. Gerçekten de 1775'ten sonra yüzlerce denizci ve tacir tutsak edilmiş Cezayir'de köleleştirilmiştir.[23]

İslam medeniyetinden tamamen bihaber olan halk ve politikacılar, Kuzey Afrika köleliğinin sosyolojik ve antropolojik durumu hakkında bilgiye acilen ihtiyaç duyduklarının farkına vardılar. Gelecekte daha fazla Amerikalı'nın esir düşeceğinden korkuyorlardı. Kongre özellikle sorumluluk hissediyordu, bu yüzden John Foss yaklaşık 1796 yıllarında tutsaklık hikâyesini alelacele yayımladığında, Kuzey Afrika'daki dini ve kültürel çevre üzerinde duran ve bir önceki baskısındaki yanlışlar düzeltilmiş olarak eserin ikinci baskısını hazırlaması konusunda kendisini uyarmıştı. Foss 1798 yılında derlemeri yaparak *Journal of the captivity and sufferings of John Foss; several years a prisoner at Algiers; together with some account of the treatment of Christian slaves*

when sick: and observations on the manners and customs of the Algerians. 2nd ed. Pub. according to act of Congress başlıklı eserini yayınladı. Bu, Müslümanlar arasında esarete dair Amerika'da yayımlanan ilk detaylı anlatıydı.[24] İngiliz tutsaklık öykülerinde olduğu gibi, bu anlatının da Müslümanlar ve onların garip yeni dünyası (en azından Amerikalılar için yeniydi) hakkında bilgi sağlaması amaçlanıyordu.

Kongrenin isteklerine uygun olarak Foss, kendi yazısının Amerikalıların "yararına" olduğu üzerinde duruyordu: "herhangi bir gelecek zaman diliminde, görülmeyen sebeplerden ötürü daha fazla Amerikalı incitici prangaları giymek zorunda kalırsa... o bölgenin davranışı, tutumu ve gelenekleri hakkında bilgi yararsız olamazdı" (Önsöz). Metni yararlı kılmak için Amerikalı okuyucularının bildiği bir toplum yapısı içine metni oturtması gerektiğinin farkına varmıştı. Bu, geride kalan iki asır boyunca tutsaklık hikâyelerinde bolca betimlenmiş olan Amerika yerlilerinkinden başka bir toplum olamazdı. Vahşi yerli imgesi Müslüman imgesini tanımlayacak ve meşrulaştıracaktı. Foss'a göre, okuyucuların aşina olduğu yerli tutsaklık anlatı türünün kıstaslarını kullanmazsa, anlatısı "yararlı" olamazdı. Defoe'nun sömürgecilik modelini dayatması gibi, Foss da tutsaklık modelini dayatmıştı. Her iki durumda da tek bir model iki ayrı halkı tanımlıyordu.

Böylesi bir benzetme, kültürel karışıklıkla sorun yaşamamış olan Beyaz Adam tarafından kontrol edildiği için mümkün olmuştu, "yerlilere" ait olan ne varsa basitleştirile-bilir ve değiştirilebilirdi. Foss, Müslüman halkı Amerika yerlileriyle eşleştiren İngiltere ve Avrupa'nın, Amerika hakkında erken dönem yazılarından haberdar olsaydı kendi benzetmesinde de haklı olduğunu anlayabilirdi. Foss, Müslümanları Amerika'dakilerin aşina olduğu yerli bağlamına oturtarak anlamaya çalıştı.[25] Kaçınılmaz olarak, dünyanın öteki ucundan, Cezayir'den, gelen bir edebi türde yerlilerin temsiline dayalı biçimde Müslümanlar'ın betimlenmeye çalışılması, Foss'un yerlilerle Müslüman dünyası arasındaki farkı karıştırmasına sebep oldu. İki dünya arasındaki esaret farkını karıştırarak, Amerika yerlilerinin tasvir edildiği 18. yüzyıl sonu anlatılarındaki gibi Müslümanları da aynı düşmanca ve küçümseyen tutum içinde yansıtan *Bülten*ini oluşturdu.

Foss kendi anlatısını oluşturuncaya kadar, bir tür olarak gelişimi çerçevesinde pek çok farklı evreden çoktan geçmiş olan yerlilere dair esaret anlatıları, geç 17. yüzyıl ve erken 18. yüzyıllardaki gibi dini amaçlara artık hizmet edemiyordu; daha çok, Roy Harvey Pearce'nin de gösterdiği gibi, bu anlatılar "yerli nefretini" yansıtıyorlardı.[26] Bu anlatı türü, tutsakların "vahşiliğini" göstermek ve yazarlar için acıma uyandırmak amacıyla yerli korkusu ve fiziksel zorbalık üzerinde duruyordu, pek çok yazar bu acıma duygusunu yaratabilmek için duygusal olarak aşırıya kaçan ve belagat içeren tarz kullanıyordu. Bu anlatılar, yerlilerin barınmasına karşı olan, "çorak bölgelerin temizlenmesi" yönündeki o günkü Amerika'nın dünya görüşünü yansıtıyordu. Böylelikle, geç 18. yüzyıl Amerika'sında yeşermekte olan milliyetçiliği güçlendirmek için etkili araçlar olmuşlardır.

Foss, bu kıstası içtenlikle uygulamış, geç 18. yüzyıl yerli esareti anlatılarında olduğu gibi *Bülten*inde teolojik alıntılara yer vermemiştir, tüm anlatı içerisinde Yeni Ahit'e ya da İsa'ya tek bir gönderme yoktur. Foss'a göre üç yıllık tutsaklık sınavının dini bir yönü olmamıştır. Fakat dine karşı olan bu kayıtsızlık, Foss'un güçlü bir Müslümanlık karşıtı söylem geliştirmesini engellemiştir. Amerika yerlilerinin tutsaklık anlatılarının yerli karşıtı nefret uyandırmasına hizmet ettiği gibi, Foss da kendi anlatısını Müslümanlık karşıtı duygu üretmesi için kullanmıştır. Foss benzerliği kolay anlaşılır bir biçimde kurmuştur: Kuzey Afrikalı Müslüman halk (Moors) deri rengi ve endamları bakımından Kuzey Amerikalı yerlilere benziyordu. Fakat Amerikalılar, "iri cüsseli kuvvetli ve görünümleri bakımından Amerikalılardan farklı olmayan insanlar olan" Türklere benziyorlardı.[27] Bu benzetmenin nedeni Türkler'in Kuzey Afrika'nın yöneticileri durumunda olmalarındandı, onlar yerli Sahil kesimi halkın fatihleriydiler. Fakat Foss, sonrasında Türklerin giyimlerinin onları "insandan daha çok canavar gibi" gösterdiğini de eklemektedir. Müslümanlar arasında insan yoktu, ya canavar benzeri Türkler vardı, ya da Amerika yerlileri gibi Kuzey Afrikalılar.

Foss, "barbarlar" —bu terim, bundan sonra Amerikalılar'ın Müslümanlar tarafından tutsak edilme anlatılarında sıklıkla kullanılacaktır— imgesini doğrulamak amacıyla[28] Müslümanların

esirlere karşı işledikleri zulmü detaylarıyla tarif etmiş, Kuzey Afrika'da görülen cezalandırmanın değişik türleri üzerinde durmuştur. Yerlilerin zulüm ve işkencelerini[29] tarif eden pek çok anlatıda olduğu gibi, Foss da "doğu" korkusunun tanımında detaylara dikkat etmişti. "Falakayı" tarif etmiş ve uygulamadaki pek çok yöntem arasındaki farklar üzerine "Cezayirliler'in" zalimliğini yansıtmak için sayfalar harcamıştır: "Fakat Muhammed'e inanan birisinin katli için [fail] şehrin duvarlarından, duvarın yarı yüksekliğine sabitlenmiş demir kancalar üzerine atılmıştı. Bu kancalar, denk gediği herhangi bir yerinden vücudu yakalıyordu ve [fail] bazen acılar içinde günlerce bu biçimde askıda kalıyordu."[30] Müslüman zalimliğinin ve insanlık dışı olmasının bir diğer kanıtları da atılan kayalar altında ezilen köleleri betimleyen bölümlerden elde ediliyordu. Foss, ayrıca tam olarak iyileşmeden sahibi kendisini hastaneden çıkardığı için hastaneden ayrıldığı gün ölen "New York'lu bir kara adamın" hikâyesini de anlatmıştı.[31] Müslümanlar acımasızdı.

Son olarak Foss, Müslümanlar'ın Kuzey Afrika'da tarihsel miras hakları olmadığını göstermeye çalışmıştır. Bu argüman, kutsal savaşı meşru kılmak için 17. yüzyıldan beri kullanılana benzer bir fikirdir. Aynı şekilde, geç 18. yüzyıl ve 19. yüzyıl boyunca Amerikalı diğer yazarlar, Amerikan ütopyası üzerindeki haklarını ayakta tutan açık bir yazgının varlığını iddia etmişlerdi ve bu hak yerli "gaspçıların" yok edilmesini gerektirmekteydi. Her ne kadar Cezayir üzerinde İncil'de vaat edilen topraklar modelini uygulamamış olsa da, Foss, Kuzey Afrika'nın her zaman büyük Kartaca ve Roma medeniyetlerinin toprakları olmuştur diyerek benzer bir argüman kullanmıştır. Bu medeniyetlerin yönetimi altındaki topraklar "pek çok kalabalık şehirlere sahipti ve burada ikamet ediyor olmak en büyük lüks olarak değerlendirilirdi."[32] Müslümanlar, acımasız bir biçimde Kartacalıların ve Romalıların yerini almıştı (Foss'a göre bunlar Kuzey Afrika'nın Hıristiyanları olmuşlardı) ve bu toprakları gasp ve talan etmişlerdi. Bir zamanlar Araplar arasında görülen "bilim" ve "bilgelik" artık yok olmuştu. Foss, Kartaca ve Roma'nın "nefeslerinin yüce, büyük ve güzel olan her şeyi kurutan acımasız barbarlara" kaybedilmesinden üzüntü duyuyordu.[33] Nasıl ki Amerika yerlilerinin barbarlığı fetihleri haklı kıldıysa, Kuzey Afrikalılar'ın barbarlığı

da onların fethedilmesini ve yok edilmesini meşru kılıyordu. Ancak bu topraklardan sürülmesinin ardından, eski ihtişam yeniden inşa edilebilirdi. Ancak onların yok edilmesinin ardından klasik dünyanın Avrupa-Amerika medeniyeti meşru topraklarını yeniden elde edebilirdi.

Foss'un bu argümanı Amerikalılar'ın yerlilere karşı kullandıkları argümana benzerdi. Sefil şimdiki zaman ve parlak geçmiş (Zion ya da Roma) arasındaki zıtlık, şimdiki zamanın (yerlilerin ya da Müslümanlar'ın) gayrimeşrulaştırılmasıyla ve parlak bir geleceğe doğru seçilmişler ve Amerikalılar için olan bir özlemle sonuçlanmıştı. Her iki durumda da içinde bulunulan zaman meşru olmaktan uzaktı, zira bu ya geçmişin gaspı ya da gelecek için bir engeldi. Burada Foss, geçmişte Kuzey Afrika'nın "Muhammed'e inananların" kendi zamanındaki zalim ve garip dünyasından ve Amerikalılar'ın dünyasından da daha farklı olduğunu vurguluyordu. Bu nedenle, betimlemelerinde Müslümanlar'ın geçmişte neye sahip olduğunu değil, nelerden yoksun olduklarını göstermiştir. Çünkü yoksun kaldıkları şey(ler) tam olarak da Amerikalılar'ın sahip olduğu ve onları medeniyetin ölçüsü yapan şey(ler)di. Müslümanlar'ın dünyası Amerikalılar'ın dünyasından aynı yerlilerin, yabancıların, istenme-yenlerin ve nihayetinde yok edilebileceklerin dünyasından farklı olduğu gibi çok farlıydı.

Yerliler hakkında Amerikan yazınındaki yegâne edebi bir tür, Müslümanları tanımlamıştı. Geleceğin Amerikalıları'nın Kuzey Afrika İslam'ını anlamalarına hizmet edecek olan Foss'un bu *Bülten*'i, tasvir etmeyi amaçladığı çevreye tamamıyla yabancı bir edebi anlatıdan beslenen bir İslam yorumunu pekiştiriyordu. Ayrıca, tıpkı geçmişte tehlikeli olan yerlilerin "vahşi" ve ilkel olmaları dolayısıyla Öteki oldukları gibi, içinde bulunulan zamanda ve gelecekte tehlike olan Müslümanlar'ın da vahşet ve dinleri yüzünden Öteki olduğunu doğruluyordu. Müslüman tutsaklığına dair Amerikan yazınındaki bu ilk belge, yerlilerden nefret eden Amerikan bakış açısıyla Müslümanları tarif ediyordu.

* * *

Üçgen artık tamamlanmıştı. John Smith yerlileri, Müslüman/Türk nefretiyle görmüş olduğu gibi, John Foss da Müslümanları

yerli nefretiyle görüyordu. Ve tıpkı Kuzey Amerika Yerlileri'nin toprakları Fransızlar, İngilizler ve İspanyollar arasında "pay edilmiş" olduğu gibi, Müslüman toprakları da Defoe'nun ümit ettiği gibi "yeni [Avrupa] milletleri" arasında pay edilecekti.

1830'da *A Plan of the English Commerce*'nin basılmasından tam yüzyıl sonra Fransa, Cezayir'i işgal etti, nüfussuzlaştırdı ve kontrolü altına aldı. Cezayir'i ticaret ve güç imparator-luğunun bir uydusu haline getirdi. Defoe'nun imparatorluk kehaneti yerine getirilmişti; Orta Doğu'nun fethi başlamıştı.

NOTLAR

GİRİŞ

1. Bakınız: James Shapiro'nun Shakepeare and the Jews, adlı eserine Stephen Greenblatt, tarafından yazılan tanıtım yazısı, The NewYork Times Book Review,Ağustos 1996, sayfalar: 12—13.

2. İngiltere'de Jakoben Dönemi Yahudi nüfusu için bakınız: E. R. Samuel, "Portuguese Jews in Jacobean London," Jewish Historical Society of England—Transactions, 18(1953): 171—187. Ayrıca Theodore K. Rabb'ın , "The Stirrings of the 1903 and the Return of the Jews to England," adlı eserin (1974—1978): 26—33 sayfaları. Lewis S. Feuer'ın , "Francis Bacon and the Jews: Who was the Jew in the New Atlantis'!" adlı çalışmaya da bakılabilir; 29 (1982—1986): David S. Katz'ın Philo-Semitism and the Admission of the Jews to England, 1603—1642 konulu çalışma.

3. Bakınız, James Rosier, A Trve Relation of the most prosperous voyage made this presentyeere 1605, by Captains George Waymouth.

4. İngiltere'ye gelen yerliler için bakınız: Carl Bridenbaugh Jamestown 1544—1699, chapter 3; Carolyn Thomas Foreman, Indians Abroad 1493—1938, chapter i; Lee, "The American Indian in Elizabethan England," in Elizabethan and Other Essays, Boas, ed., pp. 263—302; Cawley, TheVoyagers, pp. 3-7 ff. For Indians in English drama, ibid, pp. 319 ff. and Loren E. Pennington, "The Amerindian in English pro¬ motional literature 1575—1621," in TheWestward Enterprise, K. R. Andrews et al., eds., pp.I71-I94.

5. Ahmad Gunny Asya ve Kıta ülkelerine yaptığı seyahatlardan Images of Islam in Eighteenth-Century Writings, eserinde bahsetmiştir. Sir Denis Wright'ın , The English amongst the Persians, ve benim eserim Islam in Britain'da bu konudan behsedilmektedir.

6. Parker'ın Books to Build an Empire, ve Sir Robert Cecil'in Navigations (1599), adlı eserinin ikinci cildine bakınız.

7. Bknz. Suraiya Faroqhi, Pilgrims and Suhans: The Hajj under the Ottomans.

8. Bknz. G. K. Hunter, "Elizabethans and Foreigners,". Bknz. Hall, Things of Darkness, (sub-Saharan Africans) in late Elizabethan England, "Guess Who's Coming to Dinner? Colonization and Miscegenation in The Merchant of Venice," Renaissance Drama, n. s. (1992): 87—111. Bknz. Kwame Anthony Appiah'ın Shakespeare's England, the Moors " eseri üzerine Critical Terms Jor Literary Study yayınlanan makale.

9. Bknz. Harris, "A Portrait of a Moor," pp. 89—97; ve Eldred Jones, Othello's Countrymen: pp. 12. Bknz. Jack D'Amico, The Moor in English Renaissance Drama ve Emily C. Bartels'ın "Imperialist Beginnings: Ric-

hard Hakluyt and the Construction of Africa," adlı makalesi.

10. Bknz. Hall'ın Things of Darkness. Jack D. Forbes'un Africans and Native Americans, çalışması da Kuzey Afrika ve Sahra Çölünü farklı bölgeler olarak tanımlamıştır; s 44—56. Tokson'un The Popular Image of the Black Man, bu ayırımı yapmamıştır.

11. Purchas'ın Pilgrimage (1617 ed.), s. 276'ya ve John Brereton'un Briefe and true Relation of theDiscouerie of the North part of Virginia, s. 23'e bakınız..

12. Bu kavramların açıklamaları için , Barthelemy'nin, Black Face, Maligned Race and in D'Amico adlı eserinin giriş bölümüne, The Moor in English Renaissance Drama adlı esere bakınız.

13. Bknz. Jonathan Haynes'in The Humanist as Traveler, s. 119—121; Emily C. Bartels'in Spectaclesof Strangeness: Imperialism, Alienation and Marlowe, s. 59 ve "Making More of the Moor: Aaron, Othello, and Renaissance Refashionings of Race" Shakespeare Quarterly, 41 (1990): 433—434; Relihan'ın "Suppressing Islam: The Geography of Sidney's Arcadian Landscape," a paper read at the MLA Conference, Chicago, December 199?; Virginia Mason Vaughan's Othello:.•[Contextual Historv, s. 14; Lean E. Howard'ın "An English Lass amid the Moors: Gender, race, sexuality, and national identity in Heywood's 'The Fair Maid of the West'", Women, Race, and Writing in the Early Modern Period, Margo Hendricks and Patricia Parker, editörler. s. 101 — 117, bilhassa son sayfa; Karen Newman'ın "'And wash the Ethiop white': Femininity and the Monstrous in Othello", Shakespeare Reproduced, editörler Jean E. Howard ve Marion O'Connor, Jack D'Amico çalışmasında Faslının edebi temsili üzerine yoğunlaşmış olmasınsa rağmen, İngiltere'nin "gelişen sömürgeciliğine" ve "yayılan sömürge imparatorluğununa" da gönderme yapar. The Moor in English Renaissance Drama, s. 61—62. 14. E. S. Bates'in, Touring in 1600, s. 189. Islam in Britain adlı eserimin , 11 — 14 sayfalarına da bakınız.

14. Meredith Anne Skura'nın "Discourse and the Individual: The Case of Colonialism in The Tempest," Shakespeare Quarterly, 40 (1989): 42—69 Sözde İngiliz yayılmacığına karşı (The Tempest adlı eseri açıkça işaret ederek) tartışma; Leo Salingar'ın "The New World in The Tempest," Travel and Drama in Shakespeare's Time; Jean-Pierre Maquerlot and Michele Willems editörler s. 209—223.

15. Mary C. Fuller and Jeffrey Knapp'ın eserleri de bu bağlamda önemlidir. The CompleteWorks of St. Thomas More adlı eserdeki , A Dialogue of Comfort, editörler Martz and Manley "Üçüncü cilt s. 188 ve devamı.

16. R. Carr'ın , The Mahumetane orTurkish Historic, . s. v.

17. Islam in Britain adlı eserimin, s. 40 ve devamına bakınız.

18. Dahiru Yahya'nın Morocco in the Sixteenth Century, s. 187. Bölüm 8,

İngiltere-Fas ilişkileri bağlamında çok bilgilendirici.

19. De Castries'in Les Sources inedites de l'histoire du Maroc ...d'Angleterre adlı eserinin 2:208'e bakınız. Ayrıca Bovill'in The Battle of Alcazar, bölüm 17'ye bakınız.

20.De Castries'in Les Sources inedites de l'histoire du Maroc . . . d'Angleterre adlı eserinin 2:222'ye bakınız.

21. A.g.e. 3:129.

22. A.g.e. 3:165.

23. A. N. Porter, editör, Atlas of British Overseas Expansion, sf. r—22. Bu dönemde İngiltere Barbados, Bermuda ve St. Kitts'in yarısını ele geçirmiş, Nova Scotia'yı işgalde biraz zaafiyet göstermiş (Bkz. Innes'in The Maritime, and Colonial Expansion s. 123) New Providence'ı yalnızca kısa bir sure için sömürgeleştirmiştir.

24. Eburne'ün, A Plain Pathway to Plantations adlı eseri, s. 66

25. The Letters and the Life of Francis Bacon, Editörler: Spedding ve diğerleri 13:176—181. Berberi Korsanlarının etkilerini en iyi inceleyen eser olan Hebb'in, Piracy and the English Government adlı eserine bakınız. Bu eseren önce yazılmış bazı eserler R. L. Playfair'in The Scourge of Christendom; Samuel C. Chew'in The Crescent and the Rose, ünite I ve II; G. N. Clark'ın "Barbary Corsairs in the Seventeenth Century," Cambridge Historical Journal, 8 1945- 1946): 22—35; Sir Godfrey Fisher'in Barbary Legend; Peter Earle'ün Corsairs of Malta and Barbary, bölüm 1—4; Stephen Clissold'un The Barbary Slaves adlı eserleri içermektedir.

26. Bknz., By the Protector. A Proclamation Giving Encouragement to such as shall transplant themselves to Jamaica (October).

27. David B. Quinn'in "New Geographical Horizons: Literature," adlı makalesi Explorers and Colonies adlı eserin özellikle 86—89 sayfaları arası. Patricia Seed'in İngiliz (ve diğer Avrupalılar)ın sömürge sahiplik törenleri, Ceremonies of Possesion in Europe's Conquest of the New World adlı eserinde.

28. David B. Quinn'in "sömürgecilik/colonization" kavramı üzerine incelemesi Explorers and Colonies adlı kitapta s. 97—118arasanıdaki "Renaissance Influences in English Colonization" adlı makalede.

29. Richard Beacon'un, Solon his Follie, s. 140.

30. Felsenstein'ın Anti-Semitic Stereotypes adlı eserinde "basmakalıp/stereotype" teriminin analizine bakınız.

31. Black Face, Maligned Race adlı eserinin 4. Bölümüne veya tiyatro eserlerinde "ırkçılıkğı/racism" teriminin analizine bakınız.

32. Bkz. Daniel Vitkus'un Othello adlı incelemesi , "Turning Turk in Ot-

hello : The Conversion and Damnation of die Moor," Shakespeare Quarterly , 48 (1997): 145—177.

33. Tokson'un The Popular Image of the Black Man, s. x.

34. a.g.e., s. 138.

35. Islam in Britain adlı eserimin 5. bölümüne bakınız.

36. Hodgen'in Early Anthropology in the Sixteenth and Seventeenth Centuries, s. 28.

37. W. R. Jones'un , "The Image of the Barbarian in Medieval Europe," Comparative Studiesin Society and History, 13 (1971): 376—407. Pagden'in The fall of natural man adlı eserin ayrıca 2. bölümüne bakınız.

38. Lotfi Ben Rejeb'in egemenlik ve Berberiler hakkında çok değerli bilgiler sunduğu, "Barbary's 'Character' in European Letters, 1514—1830: An Ideological Prelude to Colonization," Dialectical Anthropology, 6 (1982): 345—355 bakınız.

39. Jeffrey Knapp'ın, An Empire Nowhere:England, America, and Literature from Utopia to The Tempest adlı eserindeki "üstünlük/superioriy" tartışmasına and the critique in Fuller'in Voyages in Print adlı eserinin 3. bölümündeki tatışmaya bakınız.

40. Chantal de la Veronne'un Tanger sous Voccupation anglaise d'apres une description anonyme de 1674, s. 27. İngilizlerin Tanca'yı bir « sömürge » ileri karakolu olrak görmüş olmaları önemlidir. Burası elemanlarını eşleri ve çocuklarıyla gönderbildikleri tek yerdi, oralara kendi ülkelerinde sevdikleri Cambridge, Whitehall, York, and Charles Fortgibi yerlerin isimlerini verdiler.

41. Al-Wufrani'nin Nuzhat al-Hadi, s. 309: Mulay İsmail "ordularını gönderdi ve orduları tüm Hıristiyanlar gemilerine binip kaçıncaya ve şehri boş bırakıncaya kadar Tanca şehrini kuşattılar."

I. BÖLÜM

İNGİLTERE'DE TÜRKLER VE MAĞRİPLİLER

1. Bknz. İngiliz tüccarların Kraliçe Elizabeth'e Türklerle ticaret yapmanın sağlayacağı çıkardan bahsettikleri ve faydalarını ispat ettikleri eser olan, The Early History of the Levant Company, M. Epstein'ın Appendix VIII ,

2. Hakluyt'un, Navigations adlı eseri Cilt 5:170-189. Bu, bir yıl sonra "İngilizlere verilen imtiyazlar sözleşmesiyle ve Büyük Türk'ün desteğiyle" onaylanmıştır.

3.A.g.e., s. 5:177.

4.Mart 1579'da II. Rudolf'a gönderilen rapordan Susan Skilliter'in William Harborne adlı eserinde alıntıladığı gibi, s. 63.

5.Calendar of Scottish Papers, 1589—1593, 10:404. Calendar of Scottish Papers, 1597—1603,

6.The Portable Hakluyt's Voyages, Editör: Blacker, s. 516.

7.Editörlüğünü Klarwill'in yapmış olduğu The Fugger News-Letter, Second Series, adlı esere bakınız. Eylül 1588: "Bir İspanyol kalyonunda kürek başında olan Yüz Türk ve Faslı Geçtiğimiz günlerde buralradaydılar. Kralımız tarafından bir Calaisli bir okçu ile masraflarını kendileri ödemek şartıyla bura gelmeleri emredildi ve buradandeniz yoluyla Marsilya'ya. Ondan sonraki kısım Kralımızın kesesinden İstanbul'a gittiler." s.176

8.Sör Francis Drake'in 1587'deki notları aşağıdaki ödemeyi içermektedir: "For a charge of die Turk, lighterage, and other charges paid by Alderman Martyn by the Commissioners' warrant," Papers Relating to the Navy, ed. Corbett, p. 95. In February 1589, "News that Gondy's Moor, who was [brought to] England by Drake, attacked d'fOmal] in Paris because he took away Gondy's horse, which the Moor had in his charge. 'D'Omal was armed, and so had no great harm. . . . The poor Moor is drawn with four horse.'" C. S. P., Foreign Series, Elizabeth, January—July 1589, 23:90.

9.Editör: Matdiews, News and Rumor in Renaissance Europe (The Fugger Newsletters), s.220—221.

10.Meredith Hanmer'in, The Baptizing of a Turks adlı eserine bakınız. Chinano incelemesi içinse Islam in Britain adlı eserimin 4. bölümüne ve Quinn'in Explorers and Colonies adlı eserde bulunan "Turks, Moors, Blacks"başlıklı makalesine ayrıca The Anatomy of Melancholy, kısım 3, bölüm 4, s. 330'a bakınız.

11.Acts of the Privy Council, 1597—1598, 28:408: "son bir kaç yıllarını Tüklerle geçrimiş olan, huzurdaki bu fakir dalgıç denizciler buraya İspanya'dan gelmişler, buların bazıları kalyonlarda çalışmış, diğerleri vahşice işkenceye tabi tutulmuş, büyük çoğunluğu sefalet yaşamıştır. Biz bu insanların kötü durumlarından dolayı çok müteessir hissetik ve siziden [Londra Belediye Başkanı] vaaz sırasında bir miktar para toplanabileceğini ve bu garibanlara dağıtılarak ülkelerine gönderilerek ihtiyaçlarının giderilebileceğini haber verelim istedik." De Castries'nin Les Sources . . . d'Angleterre, 2:22o.

12.John Manningham'ın, The Diary of John Manningham ofthe Middle Temple, 1602—1603, adlı eserine bakınız p. 150.

13.Lettersn from George Lord Carew,s. 125.

14.Acts ofthe Privy Council,July 1621—May 1623, s. 329, 467.

15.A.g.e., June 1630-June 1631, s. 257

16.Mercurius Fumigosus, June 28—July 5.

17.John Evelyn, The Diary De Beer, ed., 3: 197. Ayrıca aşağıdaki alıntı için John Cotgrave'in Wits Interpreter (1655, 2. ed., 1662) s.322-325 ve tüm şiir için ayrıca b.k.z., / A mortal of great fame; / He looks like a man, for he is not a beast, / Yet he has never a Christian name: / Some say he's a Turk, some call him a Jew, / For ten that believe him, / scarce one tells true, / Let him be what he will, 'tis all one to you; / But yet he shall be a Turk."

18.Thomas Warmstry'nin, The Baptized Türk, or a Narrative of the Happy Conversion of SigniorRigep Dandulo, s. 18—19.

19.Bknz. Domestic Commonwealth, 1656—1657, 10:289.

20.CSP Domestic, Charles I, 1676, 10:289.

21.Bknz. 18/182/ f. 193.

22.Bknz. 18/182/f. 194.

23.Bknz. Domestic, Charles II, 1669, 9:163 .

24."Harriett Clavecho and Braham MacKaden, Majestelerinin Sale'de görevli Komisyonerleridir"

25.The Acts of the Privy Council of England, 1628 July—1629 April, başlıklı eserin s. 311. 2r.

26.Bknz.. Domestic, Charles I, 1635, 8:533.

27. De Castries'in Les Sources . . . d'Angleterre, 3:176.

28.A.g.e. 3:332.

29.Bknz.. Domestic, Commonwealth, 1655, 8:36^.

30.Bknz. Domestic, Commonwealth, 1657—58, 11:309. Bunun gibi maddler onsekizinci yüzyıla kadar

anlaşmalarda görünmeye devam etmiştir. John Windus'un alıntı yaptığı 1721 tarihli sözleşmenin XII. Maddesi şnu emreder: "Fez ve Fas Kralının tebaası Büyük Britanya Krallığı dışına, Fez ve Fas Krallığına ait herhangi bir yere her ne türde olursa olsun bir malı taşımalarının bedeli ağır olacaktır." John Windus'un A Journey to Mequinez, eserinde s. 246.

30.Hakluyt'un , Navigations, $: 279.

31.Bkz. Domestic, William III, 1 January—31 December 1697, pp. 2, 24.

32.A.g.e. s. 63, 98.

33.Bknz.. and Manuscripts . . .Venice, 1619—1621, 16:486; John Rawlins'in The Famous and Wonderful Recovery of a Ship ofBristol, adlı

eserin Firth tarafından edisyonu An English Garner, s. 274, 272.

34. De Castries'in Les Sources . . . d'Angleterre, 2:^26.

35. Bknz. 14/183/1?. r i and ji I. Paragraftaki müteakip tüm alıntılar bu belgedendir.

36.Acts of the Privy Council of England, 1625—1626, s. 31.

37.Bkz. 16 / 30 / f. 37. Paragraftaki müteakip tüm alıntılar bu belgedendir.

37.The Negotiations of Sir Thomas Roe in his Embassy to the Ottoman Porte, s. 346.

38.A.g.e. s. 376.

39.De Castries, Les Sources . . . d'Angleterre, 3:7—8.

40.Bknz. 16/31/f. 164.

42. Acts of the Privy Council of England June—December 1626, s. r2o.

43.Bknz. Domestic, Charles I, 1626, 1 :418; De Castries'in Les Sources . . . d'Angleterre, 3:8.

44.Bnkz. Domestic, Charles I, 1625—1626, i: 113 .

45. Bknz.Castries, Les Sources . . . d'Angleterre, 3:94.

45.Fisher'in Barbary Legend, adlı eserinin s. 141. Things of Darkness, adlı eserde Hall birçok "Faslı ve "zenci" köle resmetmiştir. İngiliz gemilerindeki Müslümanlar için The Lives and Deaths of the Two English Pyrats Purser, and Clinton, başlıklı eserdeki referanslar kısmına bakınız.

46.B.3r. Lawdon Vaidon'un Tangier:A DifferentWay, s. 24.

47.Thomas Phelps'in A True Account of the Captivity of Thomas Phelps, s. 2.

48.Comte Henry De Castries'in Moulay Ismail et Jacques II, s. 48—49; ve yazarı bilinmeyen "Le Raiss Abdallah Ben Aicha Corsaire de Sale et Amiral de la Flotte Cherifrenne," adlı makalenin bulunduğu La Revue Maritime, New Series, no. 140 (August 1931) bakınız: 194—200. Ayrıca Sör Dudley North'un mülkiyetindeki Müslüman köleler için The Lives, 3:64—65 bakınız.

49.Bknz. Domestic, Charles I, 1636, 10:173. 11.

50.Bknz. 16/408/f. 119. ^2. C. S. P. Domestic, Charles I, 1636, 10:532.

51.Acts of the Privy Council cf England, June—December 1626, s. 297. Paragraftaki müteakip tüm alıntılar bu belgedendir.

51. A.g.e. s. 402—403.

52.De Castries'in Les Sources . . . d'Angleterre, 3:12. in Eylül 1627tarihli ,

53.A.g.e. 3:35deki Harrison'un notlarına da bakınız.

54.A.g.e.?

55. The Manuscripts of the Earl Cowper, K. G., 1:311.

56.1. Suçlama için , Domestic, Charles I, 1625—1626'ya bakınız.

57.A.g.e., 1:^29; S. P. 71/12. f. 126.

58. Acts of the Privy Council of England, January—August, 1627, s. 48. rg.S.P. 71/1/f. 74-

59.Discovery of 2$ Sects, here in London (1641), s. 4.

60.Yungblut'un Strangers Settled Here, bölüm 4'e ve C. W Chitty, "Aliens in England in the Sixteenth Century" adlı makalenin bulunduğu Race S (1966) bakınız, s. 129—14_f.

61.Bknz. 16/332/f. 30 vi.

62.Bknz. 16/332/f. 30 i.

63.Bknz. 16/322/f. r2.

64. Bknz.i6/332/f. 30 vi.

65.Bknz. Domestic, Charles I, 1636—1637, 10:146; a.g.e.., 1637, 11:294.

66.Ele geçirilen diğer gemiler için C. S. P. Domestic, Charles I, 1626, 1: 217 ve Downs'a getirilen "insanların memuniyetle karşıladığı" Cezayirli savaşçı için bakınız C. S. P. Domestic, Charles II, January—November 1671, sayı: 170.

67.Bknz. 16/332/1". 30 and i6/37o/f. 12.

68.Acts of the Privy Council of England, January—August 1627, s. 191.

69.C. S. P. Domestic, Charles I, 1636—37, 10:177.

70.C. S. P. Domestic, Charles I, 1637, '1:742.

71.C. S. P. Domestic, Charles II, 1669, 9:234,

72.Acts of the Privy Council of England, Colonial Series, l65O, entry 1338.

73.Hakluyt'un , Navigations, 6:137 adlı eseri.

74.Calendar of Letters and State Papers, relating to English affairs preserved principally in the Archives of Simancas, Elizabeth 1568—1579, 2:699.

75.Skilliter, William Harborne, s. 50—51.

76.A.g.e. s. 77.

77.Harris'in "A Portrait of a Moor," adlı makalesi s. 96.

78.De Castries'in Les Source . . . d'Angleterre, adlı eseri i:ji2.

79.Fugger News-Letters, Second Series, Klarwill, ed., (17 February iJ9j): İngiliz gemileri " Korsan Amurad'ı karşılayacak ve birleşik kuvvetler Hint

donanmasını bekler vaziyette bu bahar İngilizlere katılacaktı," s. 263

80.De Castries'in , Les Sources . . . d'Angleterre, adlı eseri 2: ij8; John Nichols'un, The Progresses of Elizabeth, adlı eseri 2:9—10.

81.Harris'in alıntı yaptığı , "A Portrait of a Moor," adlı makalenin s. 9 2. Ayrıca De Castries'in , Les Sources . . . d'Angleterre, adlı eserinin 2: 164—67 bölümlerine bakınız.

82.De Castries'in , Les Sources . . . d'Angleterre,adlı eseri 2:203.

83. A.g.e.

84. Nichols'un The Progresses . . . of Elizabeth, adlı eseri 2: i o. Ziyaretinden yıllar sonra bile Londralılar sefirin pintiliğini hatırlıyorlardı. Editörler Giuseppi and Lockie'nin Calendar of the Manuscripts of. . . Salisbury, bölüm 19: 287'ye bakınız.

85. Editör McClure'un The Chamberlain Letters, adlı eserin 1:108 bakınız.

86.H. B. Rosedale'in , Queen Elizabeth and the Levant Company, s. 16'ya; Editör S. M. Stern'in Documents from Islamic Chanceries adlı eserde bulunan S. A. Skilliter'in"Three Letters from the Ottoman 'Sultana' Safiye to Queen Elizabeth I, başlıklı makalesinin s. 143, ve benim kendi makelem "Renaissance England and the Turban," PP- 4-1-43-

87. Editör Nichols'un The Progresses, Processions, and Magnificent Festivities, of King James the First, Nichols, 2: 157 n.

88.A.g.e. s. 118.

89.Editörler Percy ve Simpson'un TheWorks of Benjonson adlı eserlerinde bulunan Ben Jonson'un The Alchemist, adlı eserinin 10:61 bölümünde belittiği gibi. "Bunların her birine günlük 30 £ Kral tarafından veriliyordu," Calendar of the Manuscripts of. . . Salisbury, 21:316.

90.John Finet'in, Finetti Philoxenis (1616), s. 58. Benzer şekilde, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hıristiyanların "mübarek bir şahsiyetleri vardı, Türk olmasına rağmen çocuklarının üzerine okuması için," North'un TheLives, 3:^6 bakınız.

91.C. S. P. Domestic, Charles 1, 1625—1626, 1:12 ve113.

92.C. S. P., Colonial Series, East Indies, China and Persia, 1625—1629, s. 84.

93.De Castries'in , Les Sources . . . d'Angleterre, 3:25 n.

94. John Finet'in Loomie editörlüğünde, Ceremonies of Charles I, The Note Books of John Finet 1628-1641, s. 231.

95. The Arrival and Intertainements of the Embassador,AlkaidJaurar

Ben Abdella, s. 9. Sefirin adı farklı şekillerde yazılmıştır..Bkz. C. S. P. Domestic, Charles I, 1637—1638, adlı eserin 12:476 bölümünde "Alcayde Taudar Ben Abdala" şeklindedir.

96.Editörlüğünü Loomie'nin yaptığı, John Finet'in , Ceremonies adlı eserinin s. 231; Arrivall adlı eserinin s. 12.

97.Müteakip betimleme John Finet'in Ceremonies adlı eserinden toparlanmıştır, s.233-234.

98.Arrivall, s. 4.

99.Mulay al-Mansur'un Kraliçe Elizabeth'e gönderdiği mektupta bahsi geçen Hollandalı esirler için De Castries'nin Les Sources . . . d'Angleterre, adlı eserinin 2:149— 151s I. bölümüne bakınız..

100.Bölüm 2'ye bakınız, aşağıda bulunan İngilizlerin Kuzey Afrika'daki korsan saldırıları hakkındaki "Korsanlar"a bakınız.

101.De Castries'in , Les Sources . . . d'Angleterre, 3:524 bakınız.

102.Loomie editörülüğündeki Finet'in, Ceremonies, adlı eserinin s. 293—295 bakınız.

103.C. S. P. and Manuscripts . .Venice, 16-7—1659, 3:534.

104.Abbot'un editörlüğünü yaptığı TheWritings and Speeches of Oliver Cromwell, adlı eserin 4:515", 568 bakınız.

105.John Evelyn'in eseri, The History of the Three latejdmous Imposters adlı eserde bulunan Cigala'nın hikayesine özellikle s. 33—34 bakınız.

106.Bu ziyaretin Evelyn açısından anlatılan bölüm için De Beer'in editörlüğünü yaptığı Diary, adlı eserin 4:265—266'ya bakınız. Ayrıca E.M. G. Routh'un , Tangier: England's Lost Atlantic Outpost, 1661—1684, adlı eserin 12. bölümüne, daha fazla detay için Wilfrid Blunt'un Black Sunrise: The Life and Times of Mulai Ismail,Emperor of Morocco 1646—1727, adlı eserin 16. ve devamındaki bölümlere bakınız.

107. Yungblut'un , Strangers Settled Here,adlı eserinin s. 30.

108. Tanca'nın Britanya kuvvetleri tarafından 1661-1684 yılları arasındaki işgali sırasında, Faslılar bu ileri karakolları ziyaret etmişler ve oradaki askerler tarafından ağırlanmışlardır: Sör hugh Chomeley, Madrid'deki sefarete "Her gün eğleniyoruz, bHıristiyanlar ve Türkler bizi görmeye geliyorlar" diye yazmıştır 1666, tarihinde. Calendar of the Manuscripts of the Marquis of Bath, 2: 150.

109.C. S. P., Colonial Series, East Indies, China and Japan, 1513—1616,

s. 335 ve 347.

110. no. S. P. je/311/f. 9

lll.T.S., The Adventures of(Mr. T. S.), pp. 2or ff.

112.A.g.e. s. 56, 57.

113.Fisher'in Barbary Legend, p. i o i. Bu kadının anlatıldığı bölüm için Francis Brooks'un Barbarian Cruelty adlı eserinin s. 27—34'e bakınız.

114.Routh'un Tangier: England's Lost Atlantic Outpost, adlı eserinin s. 22.

115.Brian Vickers'ın editörlüğünü yaptığı Thomas Rymer'ın Shakespeare: The Critical Heritage, adlı eserinin 2:29 bölümüne bakınız. İngiliz kadınlarının Müslüman kraliyet mensuplarını baştan çıkarmak veya onlarla evlenme arzuları modern döneme kadar devam etmiştir.Kasım 1809'dan Haziran 1810'a kadar İran'ın Londra sefiri Abul Hassan Khan, Londra'da ikamet etmiştir. Günlüğünde "utanmaz kadınlar aşklarını ilan eden ve kendisiyle İran'a gelmek için yalvaran mektuplar yazan namussuz" kadınların musallat olduklarından şikayet eder. s. 245. Ve tüm kalışı boyunca Galler Prensi onu izlemiş ve İngiliz kadınlarla ilişkisi olduğundan şüphe etmiştir. Editör ve çevirmen Margaret Morris Cloake'in A Persian at the Court of King Georg başlıklı eserinden.

116."Britons, Muslims, and American Indians: Gender and Power," başlıklı 2—4 Nisan 1998'da the South Central Renaissance Conference, Waco, Texas'ta sunduğum bildirime bakınız.

117.Yabancılara karşı ayaklanmalar için Yungblut'un Strangers Settled Here, s. 40—41.

118.Mohammad Shaheen'in editörlüğünde A Festschrift for Hussam Al Khateeb başlıklı kitapta basılacak olan "Eurocentrism or Islamocentrism? The Anglo-Spanish Conflict in Islamic Documents," adlı makaleme bakınız.

II. BÖLÜM
ASKERLER, KORSANLAR, TÜCCARLAR VE ESİRLER: MÜSLÜMAN ÜLKELERDEKİ BRİTANYALILAR

1.Henry Robinson'un Libertas, or Reliefe to the English Captives in Algier, Bu figür Hıristiyan hafizasına işlemiştir.Bir buçuk yüzyıl sonra Royall Tyler The Algerine Captive, başlıklı eserinde hala hatırlamaktaydı. s. 951.

2.Sha'ban, "The Mohammedan World in English Literature, c. 1580—1642: Illustrated by a text of the Travailes of the Three English Brothers," s. 226.

3.Ferguson'un, The Indian Summer of English Chivalry, adlı eseri s. 226.

4.Ide'nin, Possessed with Greatness, s. 4.

5.Paul A. Jorgensen'in alıntı yaptığı, "Theoretical Views ofWar in Elizabethan England,"/. H.l., 12 (1952): 476.

6.Barret'in, The Theorike and Practike of ModerneWarres, s. 7.

7.Shepherd'in alıntı yaptığı Marlowe and the Politics of Elizabethan Theatre, s. 143.

8.Yeni teknolojilere karşı olan yazarlar aşağıdakileri içermekteydi: Sör John Smythe, Discourses Concerning Weapons (1^90): ve Sir Henry Knyvett, Briefe Discourse of Wane(1596). Destekçi olanlar ise: Sir Roger Williams, Briefe Discourse (1590) ve RobertBarret. Bu itilafın incelemesi için Draper'in The Othello of Shakespeare's Audience adlı eserinin VIII. bölümüne bakınız.

9. C. S. P. Domestic, Edward, Mary, Elizabeth I, 1:1506.

10. Vella'nın , An Elizabethan-Ottoman Conspiracy, s. 8.

11. C. S. P. Foreign Series, Elizabeth, 1578—79, 13'-4-7i>', C- S. P. Foreign Series, Elizabeth,1553-54, 18:309.

12.Tüm referanslar JohnYoklavich'in editörlüğünde baskısı yapılan The DramaticWorks of GeorgePeele başlıklı eseredir. Stukley'in ismi değişik şekillerde yazılmıştır. Ben Peele'in yazmını kullanacağım. Oyunun arka planını incelemek için Thorleif Larsen'in "The Historical and Legendary Background ol Peele's Battle of Alcazar" Transactions of the Royal Society ofCanada, 2 (1939): 185—197'ye ve ayrıca Joseph Candido'nun "CaptainThomas Stukeley: The Man,the Theatrical Record, and the Origins ofTudor 'Biographical' Drama, Anglia, lor (1987): bakınız. 50-68.

13.De Castries'in Les Sources . . . d'Angleterre, 1 :282 bakınız.

14. The Fugger News-Letter, Second Series, Klarwill, ed., s. 188.

15. A.g.e. s.290-291.

16. Hakluyt'un , Navigations, adlı eseri 12:102'ye bakınız.

17. Petruccio Ubaldini, S. P. 9/102: "To Lord Burleigh from Petruccio Ubaldini, citizen of Florence, a veracious account of the Enterprise which Pope Gregory XIII made in Ireland against the Queen of England" (1580).

18. Z. N. Brooke'un , "The Expedition of Thomas Stukeley in 1578," English Historical Review, 28 (1913): sayfa 330—337'de anlattıklarına bakınız.

19.Stukley hakkında yazılmış bir balatın doğruladığı ve The Famous History of the Life and Death of Captain Thomas Stukeley adlı eserde alıntılandığı gibi, Simpson'un The School of Shakespeare, bölüm: sayfa I:147.

20.Izon'un alıntı yaptığı gibi, Sir Thomas Stucley, s. 222.

21.Tiyatro oyunu The Famous History, Simpson'un , The School of Shakespeare, cilt. I'de tekrar ele alınmıştır.

22. Hakluyt'un Navigations adlı eseri 6:294.

23.Ancak Fuller betimlemesine " Stukey'in boş bir baloncuk ve bir gösteriş meteoru olduğunu söyleyerek," bitirir. The History of the Worthies of England, 1:415-

24.Purchas his Pilgrimes: 6:70.

25.Ag.e. 6:91.

27.Quoted in a letter by R. Cocks'un Penz'in eserinde bulunan Thomas Wilson'a gönderdiği bir mektupta alıntılanmış Les Captifs Francois, s.5. Ayrıca 1607 Mart ayında "[Fas'daki] savaşlarda hizmet etmek üzere ... iyi paralar karşılığı" alınan İngiliz ve Fransızlara gönderme yapan De Castries'in Les Sources . . . d'Angleterre, 2: 308'e bakınız.

29 R C . A True Historicall discourse of Muley Hamets rising to the three Kingdomes of Moruecos, Fes and Sus, Gir.

30.A.g.e. Giv.

31.Penz'in Les Captifs Francois, adlı eseri s. 5.

32.Hasleton'un , The Miserable Captivity, adlıeserinin ilşgili bölüm/sayfa 2:174, İngiliz topçular İspanyollar tarafından ödüllendrimiştir. Coxere'in Adventures by Sea, s. 64' bakınız.

33.Hasleton'un The Miserable Captivity, 2:174 bakınız.

34.Purchas his Pilgrimes, 8:312.

33.Letters from the great Turke lately sent vnto the holy Father the Pope and to Rodulphus naming himselfe King of Hungarie, and to all the Kinges and Princes of Christendoms, Kuzey Afrika ordularında mürtetlerin sayıları çoktu. Editör de la Veronne'un verdiği referanslara bakınız,

Les Sources Inedites de L'histoire du Maroc, Archives et Bibliotheqves d'Espagne, 3 : 2-9. Abdül-MAlik'in ordusu 12,000 askerden oluşuyordu ve bunlardan 2,000'i mürtetti. 1677'ye kadar, ordusu "yaklaşık 30,000 süvari olmuştu ve hepsi mürtetlerin olduğu yerlerdendi", a.g.e. s. 352. Ancak ne yazık ki bunlardan kaç tanesinin Britanyalı olduğu bilinmememektedir.

34. Shirley'in Discows of the Turkes, s. 4; De Castries'in , Les Sources . . . d'Angleterre, 2:290. 35. Coryat'ın Master Coryats in Purchas His'Pilgrimes, 10:422---423; Roe, The Negotiations of Sir Thomas Roe, s. 205".

36. Firth'in edisyonu, Rawlins'in The Famous and Wonderful Recovery in An English Garner, s. 205. Ayrıca bakınız; McClure'ün edisyonu The Chamberlain Letters, 2:507.

37. Blount'un A Voyage adlı eseri s. 112.

38. 1691 kadar geç bir dönemde, "Türk tarafına geçen kaçakların sayısı inanılmazdı" diye not almıştır Sieur du Mont. "Birkaç tam tekmil Fransız alay Osmanlı ordusunda" bunuyordu, bunun sebebi ise "oraya vardıklarında kendilerine insanca davranılmış" olmasındandı. New Voyage, s. 180—181.

39. Coxere'in Adventures by Sea adlı eserinde s. 82.

40. Alıntı bir lanetlemeyle devam eder "gittikçe artan sayıda Fransız ve diğer milletlerden mürtetler ve gönüllüler Türklere hizmet etmekle kendilerini barbarlardan daha barbar yapmaktadırlar." C. S. P. and Manuscripts . . . Venice, 33:276.

41. Brooks'un Barbarian Cruelty, s. 81.

42. Baker'ın Piracy and Diplomacy, Pennell edisyonu s. 126.

43. Fellow'un The Adventures of Thomas Pellow.

44. Pitts'in A True and Faithful Account, s. 143.

45 Harris'in "A Portrait of a Moor," s. 90.

46. De Castries'in Les Sources . . . d'Angleterre, 3:56.

47. Blount'un A Voyage, s. 11.

48. Carteret'in The Barbary Voyage of 1638, s. 10. Sale'ye yapılan İngiliz saldırısının detayı için Kenneth R. Andrews'ün Ships, Money and Politics: Seafaring and Naval Enterprise in the Reign of Charles 1, eserinin 7. bölümüne bakınız.

49. The Arrivall and Intertainements of the Embassador, Alkaid Jaurar Ben Abdella, s. 23, 31.

50. Jorgensen'in Shakespeare's Military World, bölüm 4.

51. Ralston'un , Importing the European Army adlı eserinin s. 43 ve devamına bakınız.

52. Braudel'in The Mediterranean and the Mediterranean World (Reynolds, çevirmen) cilt. 2; Tenenti'nin , Piracy and the Decline of Venice, bölüm 4; Senior'un A Nation of Pirates.

53. H. Timberlake'in A True and strange discourse of the trauailes of two English Pilgrimes (1603), s. 7.

54. Davis'in A True Relation, B4v.

55. Middleton'un, An Account of the Captivity, s. 263.

56. 1577 Father Luis de Sandoval warned the Moroccan ruler against sending ships to ransom his captives in Spain for fear of English, along with other Protestant "Lutheran" pirates. De Castries'nin Les Sources . . . d'Espagne, 3:286.

57. De Castries'nin Les Sources . . . d'Angleterre, 1:462.

58. Acts oj'the Privy Council, J599—1600, 30:744.

59. De Castries'nin Les Sources . . . de France, 3:321, 363.

60.Roe'nun Negotiations, s. 605".

61.Tenenti'nin Piracy and the Decline ofVenice, s. 61.

62.Heb-nry ve Renee Kahane ve Andreas Tietze'nin, The Lingua Franca in the Levant, adlı eseri.

63.Roe'nun, Negotiations, s. 140. Aslında 1617 yılında Cezayir'e karşı bir sefer düşünülürken, Sir William Morgan tüm elegeçrirlmiş olan "Türk ve Faslıları"ın köle olarak satılmasını önermiştir, Morgan'ın, History of Algiers, adlı eseri s. 633.

64. C. S. P. D., James I, 1623—25 with Addenda, n :430.

65. De Castries'nin , Les Sources . . . d'Angleterre, 3:160; C. S. P. D., Charles 1, 1639, 14:315.

66. Thurloe'nun A Collection of State Papers, Birch edisyonu 7: 567.

67. The Journals of Thomas Allin, 1:178, 2:240—242. Cezayir hükümeti ve Allin arasında yapılan sözleşmeye de bakınız : " İngiliz gemisinde gittikçe artan Türk veya Türk ve Faslı başka yerde köle olarak satılmak üzere nakliyatiliyordu, biz de bunlardan iyi para kazanyorduk," 2:227.

68.Christopher Hill'in Liberty Against the Law adlı eserindeki "Korsanlar/ Pirates" başlıklı bölüme bakınız s. 114—122. Britanyalı diğer korsanlar için Williams'ın Captains Outrageous: Seven Centuries of Piracy, Bölüm 4; Kenneth R. Andrews'un Elizabethan Privateering; Lloyd'un English-Corsairs on the Barbary Coast eserlerine bakınız.

69.Ferdinando Gorges and His Province of Maine, Baxter edisyonu s. 174. Aynı bilgi De Castries'nin Les Sources . . . d'Angleterre, eserinde de görülmektedir 2:463.

70.Smith'in The Description of New England (1616), in Travels and Works, Arber edisyonu 1:217.

7 1. Morgan'n History of Algiers, s. 634.

72. Senior'un, A Nation of Pirates, s. 37.

73 . Drake'in The World Encompassed (1628), s. 4—5.

74. Vella'nın alıntı yaptığı An Elizabethan-Ottoman Conspiracy, s. 45"

75. De Castries'nin Les Sources . . . d'Angleterre, 2:309.

76.Tenenti'nin Piracy and the Decline of Venice, s. 70.

77. Penz'in Les Captifs Francais, s. 6.

7 8. Tenenti'nin Piracy and the Decline of Venice, s. 81.

79.Manwaring edisyonu The Life and Works of Sir Henry Mainwaring, 2:1 r.

80.A.g.e., 2:25.

81.A.g.e., 2:25 n.

82.A.g.e., 2:26; Coindreau, Les Corsairs de Sale, s. 48.

83.The Chamberlain Letters, McClure edisyonu 2:433.

84.Nevvesfrom Sea, Of two notorious Pyrats Ward the Englishman and Danseker the Dutchman, 63v.

85. Daborne'nun A Christian turn'd Turke, Swaen edisyonu, satır 1916.

86. Senior'un alıntı yaptığı A Nation of Pirates, s. 90.

87. A.g.e., s. 96.

88 .A.g.e., s.. 90—91.

89. A.g.e., s. 93.

90.Hebb'in Piracy and the English Government, s.14, n. 1.

91.Ibn Abi Dinar'ın Kitab al-Munis, s. 19 2. Kendi tercümem.

92.Williams'ın Captains Outrageous, s. 100.

93.A.g.e., s. 92.

94.Pringle'ın Jolly Roger,s. 49.

95. Senior'un A Nation of Pirates, s. 98.

96.Morgan'ın History of Algiers, s. 634.

97.Rawlins'in The Famous andWonderful Recovery of a Ship of Bristol, Firth edisyonu s. 274.

98.A Fight at Sea, B2v.

99.De Castries'nin Les Sources . . . d'Angleterre, 2:569, 588.

100.Byam'ın A Retvrnefrom Argier, s. 33—35.

101. De Castries'nin Les Sources . . . d'Angleterre, 3:114.

102.The Manuscripts of the Earl Cowper, 2:117.

103.De Castries'nin Les Sources . . . d'Angleterre, 1:438.

104.Hakluyt'un 'Navigations, 6:433.

105.De Castries'nin Les Sources ... d'Angleterre,adlı eserin 1:44£ devamındaki sayfalara "Berberi Şirketi"ne giriş için bakınız.

106.A.g.e. 1: 101, 1: 107.

107.Tudor Economic Documents, 2:48—49.

108.A.g.e., 2:6j. See also pp. 58—61.

109.De Castries'nin Les Sources . . . d'Angleterre, 1:431.

110. A.g.e. 1 :711, 2: 56—57, 2:237.

111. Hakluyt'un , Navigations, c:289.

112. De Castries'nin Les Sources . . . d'Angleterre, 1:362.

113.TheTravellsandAdventuresinTravelsandWorks,Arberedisyonu,2:871.

114.C. 5. P. and Manuscripts . . . Venice, 1617—1619, 15: 196.

115. Hebb, Piracy and the English Government, s. 92, n. 2.

116.C. S. P. Domestic, James I, 1623—1625, withAddenda, 11:27.

117. Acts of the Privy Council of England, 16 10 June—1631 June, s. 264.

118.Cartaret'in The Barbary Voyage, s. 24.

119. Coindreau'nun Les Corsairs de Sale, s. 49.

120. Skilliter'in William Harhorne, s.10.

121. A.g.e., s. 33.

122. Hakluyt'un, Navigations, s.187. Cf. Skilliter's translation of Murad's incorporation: "Those people from England and the lands which are dependent upon it who have Settled down in our well-protected dominions, whether they be married or bachelors, shall pursue their professions," William Harborne, s. 88.

123. C. 5. P. Domestic, Elizabeth 1, 1598-1601, 5:249.

124. Robinson'un , Liberty of Conscience: or the sole means to obtaine Peace and Truth, "Epistle to the Reader"; C. S. P. Domestic, 1652-53, s. 238.

I25. See the detailed study in Daniel Goffman'ın Britons in the Ottoman Empire 1642—1660 adlı incelemesindeki detaylara bakınız.

126. Milton'un The Life Records of John Milton, 1655—1669, French ed., 4:173—174.

127.De Castries'nin Les Sources ... d'Angleterre, i: 112. Kendi tercümem.

i28.Willan'ın Studies in Elizabethan Foreign Trade, s. 108 ve devamı ile "Sugar and the Elizabethans" hakkındaki bölüm.

129.De Castries'nin , Les Sources . . . d'Angleterre, 2:i2o.eserine bakınız.

130.A.g.e., 3:108.

131.A.g.e., s. 112.

132.Shirley'in Discours of the Turkes, s. 11 .

133.De Castries'nin Les Sources . . . d'Angleterre, 3:175.

134.Endüstriyel casusluk, Avrupa ve İslam arasında Rönesans'ın ilk günlerinden beri devam etmekteydi. Jardine'in , Worldly Goods, bölüm i, "Con-

ditions for Change: Goods in Profusion."a bakınız.

I35. Tudor Economic Documents, 2:218 belgelerindeki aldatmaca şikayetine bakınız.

136.Tudor Economic Documents, 2:50.

137.A.g.e., 2:5-1-5-3.

138.Hakluyt'un Navigations, ^230.

139.A.g.e., s. 234 Yarım yüzyıldan az bir zaman sonra, yaklaşık 1621, İngiliz tüccarlar uluslar arası piyasada reakbet edemiyorlardı çünkü "kumaşları eskiden olduğu gibi iyi değildi veya iyi boyanmamıştıSeventeenth-Century Economic Documents,s. 12; ayrıca s. 29 ve devamına bakınız.

140.Hakluyt'un , Navigations, 5^234—23 7. Braudel'in iddia ettiği gibi araçların ve bilginin geçişibu sebepten yalnızca Hıristiyanlardan Müslümanlara değildi. The Mediterranean, çeviren Reynolds, 2:799—800.

141.NewAmericanWorld, Quinn edisyonu., 3:122.

142.Skilliter'in , William Harborne, s. 78.

143.First Images of America, Chaippelli edisyonunda, 2:833, bulunan Charles H. Talbot'un "America and the European Drug Trade," başlıklı makalesi. "Orta Çağ üniversitelerinde üzerine çalışılan ve yorum yapılan anahtar metinler Rhazes, Avicenna and Averroes'unkilerdi ve bu okullarda eğitim gören tüm tıp öğrencileri Arap fikir ve materyalleriyle aşılanmışlardı.Sonuç olarak, Avruplalıların Akdeniz baharat ve ilaç yapımında kullanılan bitkilere olan bağımlılığı en az 400 yıl kadar daha sürmüştür."

144.De Castries'nin Les Sources . . . d'Angleterre, 2:169

145. Al-Wufrani'nin Nuzhet al-Hadi, s. 51

146.Purchas His Pilgrimes, 6:5-7.

147.Acts of 'the Privy Council, 1600—1601, 31 :)6f.. Bu iki İngiliz dktorun göreve atanması Mulay'ın Fransız tabibinin, 1598'den beri Fas'ta bulunan Etienne Hubert ayrılışından hemen sonradır. Elizbeth'in bu değişikliği istemesi hassas bir durumdur.

148. S. P., 16/373/f. 135.

149. De Castries'nin Les Sources ... d'Angleterre, 2:559.

150. Heywood'un The Dramatic Works of Thomas Heywood, 5:23—24.

151. Gascoigne'nun, 7"/ie Posies, Cunliffe edisyonu, s. 75—85; The Plays and Poems of Philip Massinger, 4:277, 5.3, 17—36; A Brave and Memorable and Dangerovs Sea-Fight, (1636), s. 10.

152. Jones, Designs by Inigo Jones for Masques &^Plays at Court, s. 102. 15-3. Bu temanın tanımlanması ve analizi için Donald P. McCrory editor ve çevirmenliği yaptığı The Captive's Tale adlı esere özellikle appendix I'e bakınız.

153.The Works of Beaumont and Fletcher, 5:135. British Library MS. Add 5489, 29, Cezayirli esirin (üç kadın dahil) 1645 yılında fidye bedeli olarak 2107 sterlin 18 şiling nasıl borçlu olduklarını göstermektedir.

154.Müslümanlar arasında esir İngilizlerin yazdıkları hakkında müstakil bir çalışma alanı hala oluşmamıştır.

155. Daniel Viktus ve ben 1577'den 1704'e kadar olan dönemin seçkin bir edisyonunu hazırlamaktayız.

156. Hebb'in kaynakçasında gösterilmiş olan Piracy and the English Government, s. 117, sayı. 2.

157. Örneğin bakınız S. P. 16/5, f. 24; S. P. 16/329, f. 29; S. P. 16/332, fols. 30 and 30 V.

158. S. P. 16/316, f. S2

159. S. P. 16/316, f. 52 I.

160.Hakluyt'un Navigations, c: 153-—165. The Admirable Deliverance of 266. Christians by John Reynard Englishman from the captiuitie of the Tuikes (1608) eserin genişletilmiş baskısına bakınız.

161. Webbe'in His Trauailes, 1590, p. 25.

162. A.g.e., s 21.

163. Hasleton'un The Miserable Captivity, 2:151 — 185.

164. T. S., The Adventures of(Mr.T. S.), s. 67.

165. A.g.e., s. 43, 93..

166. A.g.e., s pp. 31—33.

167.A.g.e., s 161—162.

168. Elliott'un A Modest Vindication of Titus Dates, s. 11 — 12.

169. Pitts'in A True and Faithful Account, s. 162.

170. Coryats Crudities, pp. 64—66; Henry Marsh, A New Survey of the Turkish Empire, s. 69—72 ; John Covel'in Extracts from the Diaries, Bent edisyonu s. 270—271.

171. TheWorks of homas Kyd, Boas edisyonu.

172. The Travailes of The Three English Brothers, Sha'ban edisyonu s. 240. İngiliz dinsel hoşgörüsü hakkında daha fazlası için yakında çıkacak olan makeleme "The Toleration of Muslims in Renaissance England." Bakınız.

173. Spratt'ın Travels and Researches in Crete, 1:386

III. BÖLÜM
RÖNESANS ÜÇGENİ: BRİTANYALILAR, MÜSLÜMANLAR VE AMERİKALI YERLİLER

1.Bknz. Geoffrey W. Symcox,"The Battle of the Atlantic, 1500— lyoo," First Image of America,Chiapelli, ed., 1:269,

2.Bknz. The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II, Reynolds, trans., vol. 2; David Beers Quinn, England and the Discovery of America, 1.481—1620, Prolog ve II. Bölüm;. Marvin Arthur Breslow da Müslüman Dünyasını görmezden geldiler, her ne kadar Berberi Sahillerini English Puritan Views of Foreign Nations, 1618—1640 adlı eserlerindeki haritada göstermiş olasalar da. Benzer şekilde K. R. Andrews ve diğerleri de The Westward Enterprise adlı eserde Doğu'yu görmezden geldiler. A. D. Innes Maritime and Colonial Expansion of England adlı eserinde Uzak Doğu'dan bahsetmiş ama Akdeniz'e değinmemiştir.

3. Bknz. Helen Wallis, "The Cartography of Drake's Voyage," in Sir Francis Drake and the Famous Voyage, 1577—1580, Norman J. W. Thrower, ed., pp. 121—164. Bknz., White, The New World, Stefan Lorant, ed., s. 169 ve C. M. Senior, A Nation of Pirates, s. 65.

4.Bknz.,Fuller,VoyagesinPrint:EnglishTraveltoAmerica,1576—1624,s.12.

5. Bknz., Purchas; Pilgrimes in Five Bookes, 1675.

6.. Bknz., William Harrison, The Description of England, Georges Edelen, ed., s. 18 2. "Sir Robert Cecil and Mediterranean plunder," The English Historical Review, 87 (1972), s. 519.

7.Robert Johnson, Nova Britannia, E^r.

8.A.g.e., B2v-B3r. David Cressy, Coming Over, chapter 3; David B. Quinn, "Why They Came," in Explorers and Colonies, pp. 151 — 179; Carl Bridenbaugh, Vexed and Troubled Englishmen, 11,90—1642. Ayrıca, Bknz., Kenneth R. Andrews, "Elizabethan Privateering," konusu içi Raleigh in Exeter adlı esere JoyceYouings, ed., sf. 1—20, eözellikle, s. 10.

9.Bknz. Cressy, Comma Over, pp. 6—7. Bknz.,Francis Jennings, The Invasion of America, s. 32. Ayrıca, bknz., Elizabethan period, K. R. Andrews, "The Enplish in the Caribbean, 166o- 1620," in TheWestward Enterprise, K. R. Andrews et al., eds., s. 115.

10.Bknz., "The Discourse of the Old Company, 1627-,"in Lyon Gardiner Tyler, ed., Narratives of Early Virginia, s. 434. Ayrıca, bknz. Karen Ordahl Kupperman, Settling with the Indians, s. 10 ve Cressy, Coming Over, sf.37-38

11.Stuart Royal Proclamations, 1: 108—109.

12.A.g.e., s. 571.

13.A.g.e., sf. 98, 206. Johnson, The New Life, Force, ed., 1:21.

14.A.g.e., sf. 1,1, 378.

15.Bknz., Thomas Mun, 17. Yüzyıl tarihçisi. İsmi Wood'un A History of the Levant Company, s. 42'de geçmektedir.

16.Bknz. Stuart Royal Proclamations, 1: 146 n.

17.Bknz. Peter N. Carroll, Puritanism and the Wilderness, Bölüm 2. Daha fazla bilgi için bknz.,Cressy, Coming over, Bölüm 6, "The vast and furious ocean."

18.Bknz.EdwardJohnson,Johnson'sWonderWorkingProvidence,J.Franklin Jameson,ed.Ayrıca,ThomasTillam,"UponthefirstsightofNewEnglandJune 29, 1638" in Messerole, ed., Seventeenth-Century.American Poetry, s. 397.

19.Bknz. SirThomas Gates, "A true repertory of the wracke" (1609), Purchas his Pilgrimes, s. 19:08.

20.Bknz. An Account of the Captivity of Sir Henry Middleton, Jean de Laroque'un A Voyage to Arabia Foelix through the Eastern Ocean and the streights of the Red-Sea eseri, s. 268.

21.Bknz. Eburne, A Plain Pathway to Plantations, s. 44.

22.Bknz. Jennings, The Invasion of America, chapters 3 ff.; David Stannard, American Holocaust, chapter 1.

23.Bknz. The Letters of John Chamberlain, McClure, ed., 1:367.

24.Bknz. Bridenbaugh, Jamestown, p. 45; David Ransom, "Wives for Virginia, 1621," The William and Mary Quarterly, 3rd series, 48 (1991): 3—18; Kuperman, Settling with the Indians, s. 19.

25.Bknz. Olumsuz propaganda çalışmaları için; Cressy, Coming Over, sf. 13—16.Ayrıca, The NewWorld, Stefan Lorant, ed., sf. 169 ff; Smith and Levett see Sailors' Narratives of Voyages along the New England Coast, 1524—1624,George Parker Winship, ed., sf. 242—247, 290—291. Howard Mumford Jones'un çalışması için bknz.," Proceedings of the American Philosophical Society, 90 (1946): 131—161. bu dönemden önceki tasvirler için bknz., Bernard W. Sheehan, Savagism and Civility, chapter 1 ve Robert Ralston Cawley, The Voyagers and Elizabethan Drama, sf. 290 ff.

26.Bknz. Sir Sidney Lee, Elizabethans and Other Essays, Boas, ed., s. 322.

27.Bknz. William L. Sachse, "The Migration of New Englanders to England, 1640—1660," American Historical Review, 53 (1948): 251—278. Ayrıca, bknz., Johnson's Wonder-Working Providence,s. v; Andrew Delbanco, "Looking Homeward, Going Home: The Lure of England for the

Founders of New England," New England Quarterly, 59 (1986): 34-8—386; Cressy, Coming Over, chapter 8.

28. Bknz. Okeley, Eben-Ezer, sf. 46—47. Bu konuda bknz., Eburne'un "Epistle to Readers" A Plain Pathway, sf. 11 —12.

29.Bknz. George Alsop, A Character of the Province of Maryland (1666), Newton D. Mereness, ed., s. 106.

29.Bknz. Hebb, Piracy and the English Government, pp. 18, 89, 139, 138, 139-140.

30.Bknz. Knight, A Relation, A3v; The Statutes of the Realm, 5: 134.

31.Bknz. List and Analysis of State Papers, Wernham, ed., s. 1:440.

32.Bknz. Hebb, Piracy and the English Government, s. 163.

33.Bknz. Christopher Hill'in "Impressment and Empire," adlı başlığa Liberty Against the Law, adlı eseri s. 164. Ayrıca bknz., James D. Butler, "British Convicts shipped to American Colonies ' American Historical Review, 1 (1896): 12—34, ve Abbot Emerson Smith, Colonists in Bondage: White Servitude and Convict Labor in America, 1607—1776,Bölüm 1.

34.Bknz. "Of Plantations,"; Essays in Selected Writings of Francis Bacon, Hugh G. Dick, ed., s. 90.

35.Bknz. Hill, "Impressment and Empire"in Liberty against the Law, s. 169.

36.Bknz. C. S. P., Colonial, 1574-1660, s. 268.

37.Bknz. Edmund S. Morgan, "The First American Boom: Virginia 16 18 to 1630," The William and Mary Quarterly, 3rd series, 28 (1971); 197.

38.Bknz. The Records oftheVirginia Company of London, Kingsbury, ed., 1 :334—334".

39.Bknz. Richard S. Dunn, "Experiments holy and unholy, 1630—1631," . Ayrıca bknz., K. R. Andrews et al.,eds., The Westward Enterprise, s. 272, 1616. Bknz., David D. Smits, " 'Abominable Mixture': Toward die Repudiation of Anglo- Indian Intermarriage in Seventeenth-Century Virginia," TheVirginia Magazine of History and Biography, 95" (1987): 157—193. Ayrıca bknz., "The First American Boom," s. 170.

40.Bknz. C. S. P. Domestic, Charles 1, 1625—1626, 11343; AldenT. Vaughan and Daniel K. Richter, "Crossing the Cultural Divide: Indians and New Englanders, 1605—1763" Proceedings of the American Antiquarian Society, 90 (1980), pp. 27, 46. Bknz., Nicholas Canny, "The permissive frontier: social control in English Settlements in Ireland and Virginia, 1550—1650. K. R. Andrews et. al., eds., TheWestward Enterprise, sf. 30- 32.

41.Bknz. David B. Quinn, "Wales and the West," in Explorers and Colonies, sf. 397-415-

42.Bknz. Richard Slotkin, Regeneration through Violence, s. 37.

43.Bknz. White's list in Quinn, Set Fair for Roanoke, sf. 55, ff. Bknz.,

John Camden Hotten, ed., The Original Lists of Persons of Quality . . .Who wentfrom Great Britain to the American Plantations, l6oo—l7OO, sf. 169—196, 201 — 265, 266—274; W. S., The Proceedings of the English Colonie in Virginia since their Jirst beginning from England in the yeare ofour Lord 1606, till this present 1612. Harbour, ed., The Jamestown Voyages, 2:382—383, 397—400, 418—422; Bölüm 2; Cressy,Coming Over. 1637 yılında kıtaya gelen göçmenlerin durumu içi bknz., T. H. Breen and Stephen Foster, "Moving to the New World," William and Mary Quarterly, 3rd. series, 30 (1973): 189—222.

44.Bknz. Waterhouse, A Declaration of the State of the Colony in Virginia, sf. 35—43.

45.J Bknz. Ossiah Child, A New Discourse of Trade (1694), s. 183; David Souden, " 'Rogues, Whores and Vagabonds'?: Indentured Servant Emigrants to North America and the Case of Mid-Seventeenth Century Bristol," Social History, 3 (1978): 23-41.

46.Bknz. Alexander Young, ed., Chronicles of the Pilgrim Fathers of the Colony of Plymouth, 1602—1625, 2:257-

47.Bknz. Paul Baepler, "The Barbary Captivity Narrative in Early America," Early American Literature, 30 (1995), s. 96.

48.Bknz. Smith, Travels andWorks, Arber, ed., 1:240; Bradford's History of Plymouth Plantation,Davis, ed., s. 206.

49.Bknz. Voyage to Maryland, Lawtasch-Boomgaarden, trans, and ed., s. 27; C. S. P., Colonial Series, 1574—1660, p. 309; C. S. P. and Manuscripts . . .Venice, 1640—1642, 25: 18.

50.Bknz. Winthrop'sJournal, "Flistory of New England, 1630—1649," Hosmer, ed., 2:126—27.

51.Bknz. Joshua Gee; Narrative of Joshua Gee of Boston, Mass.; Diary of Cotton Mather, l681—1709), 1:260. Ayrıca, bknz., Abraham Browne hakkında bilgi için Stephen T. Riley, "Abraham Browne's Captivity by the Barbary Pirates, 1655; Seafaring in Colonial Massachusetts, (Boston: Colonial Society of Massachusetts, (1980) sf. 31-42.

52.Bknz. Mather, The Goodness of God Celebrated (1700), Önsöz. Yeni Kıta'ya seyahat ederken Kuzey Afrikalıların eline esir düşen Britanyalılar 17. yüzyıl metinlerinde sıklıkla anılmaktadır. 1676 yılında Kral II. Charles, bir ferman yayınlayarak Virginia'ya gidenlerin korsan saldırılarından korunmasını istemiştir. Bknnz., C. S.P., Colonial Series, America and West Indies, 1675—1676, also Addenda, 1574—1674, s.516.

53.Bu dönemde tutsak olanlar için ayrıca bakınız;C. S. P., Colonial Series, America andWest Indies, l677- 1680,ss. 326, 530, 532. 1681 senesinde The Impartial 'Protestant adlı eserde Kralın elçisi olarak Yeni Kıta'ya seyahat

eden Mr. Seth Southel'in Türk korsanlar tarafından tutsak edildiği kayıtlara geçmiştir. Bknz., The Impartial Protestant, no. 41, September 9—13, 1681.

54.Bknz. Edmund S. Morgan, "The First American Boom," s. 196. Ayrıca bknz., Sheehan, Savagism and Civility, sf. 112—114; J. ve Norman Heard, White into Red,s. 13; John Canup, Out of the Wilderness, s. 125.

55.Müslüman olan Britanyalılar için Islam in Britain adlı eserimin 1 Bölümüne bakınız.

56.Bknz., Stephen Greenblatt, Renaissance Self-Fashioning, s. 9.

57.Bknz. Strachey, Historie, s. 44"; Rawlins, The Famous and Wonderful Recovery of a Ship of Bristol, Firth, ed., s. 274.

58.Renegade or runnugate [Mürted] İrlandalılar arasına karışan ve onlar gibi yaşayan İngilizler için de kullanılmıştır. Yerliler için bu sıfatın kullanılmasına örnek olarak Captain Edward Maria Wingfield'un 1608 yılında yazdığı esere bakın; Jamestown Voyages, s. 216. Ayrıca, Joshua Tift'ın bu terimi nasıl kullandığına bakın; "Renegadoe", N. S., A Continuation of the State of' New-England (1676) in Narratives of the Indian Wars, 1675—1699, Lincoln, ed., s. 67.

59.Bknz., Puritans among the Indians, Alden T. Vaughan and Edward W Clark, eds., s. 15. 1622'den sonrası için bakınıuz; Vaughan, " 'Expulsion of the Salvages': English Policy and the Virginia Massacre of 1622," The William and Mary Quarterly, 3rd. Series 35 (1978): 57—84. Ayrıca bakınız; Vaughan and Richter, "Crossing the Cultural Divide," s. 48-

60.Bknz., Vaughan and Richter, "Crossing the Cultural Divide," s. 63, figure 5; Vaughan and Clark, Puritans among the Indians, sf. 15—16. Ayrıca bakınız; John Demos, The Unredeemed Captive: A Family Story from Early America. Ayrıca bakınız; John Tanner'ın The Falcon: A Narrative of the Captivity &t_Adventures of John Tanner During ThirtyYears Residence among the Indians in the Interior of North America adlı çalışması. James Axtell kolonileşme süreci sonunda yerlilerin arasına katılan birçok Avrupalı olduğunu yazmıştır; " The Invasion Within, bölüm 13, sf. 302—305.

61.Bknz., Penrose, Travel and Discovery in the Renaissance, sf. 237—238.

62.Bknz., Tory'nin William S. Powell tarafından hazırlanan biyografisi:, John Tory, 1572—1636; Brenner, Merchants and Revolution, p. 150.

63.Bknz., D'Amico, The Moor, s. 220. Ayrıca bakınız; Kim F. Hall, Things of Darkness, s. 2o.

64.Bknz., Morison, Builders of the Bay Colony, s.10; Smidi, A Description of New England (1616), in Sailors' Narratives, s. 243.

65.Bknz., A Brief Narration . . . New-England, in Sir Ferdinando Gorges and his Province of Maine, Baxter, ed., s. 163 n.

65.Bknz., The Roanoke Voyages, Quinn, ed., 11464; Records of the Virginia Company of London, Kingsbury, ed., 4:43; Marvell, The Complete Poems, Donno, ed., s. 116.

66.Bknz., Patricia Seed: Ceremonies of Possession in Europe's Conquest of the New World, chapter 3.

67.Bknz., Sheehan'ın Savagism and Civility adlı eserinin 52 sayfasından alınmıştır.David B. Quinn, ed., New American World, 1: 362. özellikle eserin 416. sayfasına bakınız.ayrıca bakınız; Kevin Terraciano "Discourses of Tolerance and Intolerance of Native Culture and History in Early Spanish American Writings," paper given at the "Seminar on Toleration," U. C. L. A., 24— 25 April 1997.

68.Değişen söylemler için bakınız; John Parry, "A Secular Sense of Responsibility," in First Images of America, Chiappelli, ed., 1:303.

69.Bknz., Hakluyt, Navigations, 5:62—63.

70.Bknz., Parker, Books to Build an Empire, pp. 39—40.

71.Bknz., Richard Eden, The first Three English books on America [circa 151 l]—1555 A.D., Edward Arber, ed., pp. xxviii, 23, 25, 27, 374. Ayrıca bakınız: Eden, The History of Trauayle in the West and East Indies, and other countreys lying eyther way . . . Persia, Arabia, Syria, AEgypte, Ethiopia . . . Newly set in order, augmented, andjinished by Richarde Willes (1577).

72.Bknz., 2. ve 3. bölümler; E. G. R.Taylor, LateTudor and Early Stuart Geography. Bknz., Parker, Books to Build an Empire, s. 174. Hakluyt ile ilgili olarak bakınız; D. B. Quinn, ed., The Hakluyt Handbook sf. 176-196 ve Alfred A. Cave, "Richard Hakluyt's Savages: The Influence of 16th Century Travel Narratives on English Indian Policy in North America," International Social Science Review, 60 (1985): 3—24.

73.In die 1613 edition of Purchas his Pilgrimage, the "Third Book" was about the Muslims (along with parts of die fifth too, which includes descriptions of Egypt and Barbary), and the eighth book was about America. The 1614 edition of Purchas further expanded the material. The 1617 edition expanded die "Third Booke," which is about the "Arabians, Saracens,Turkes," from the no pages in die 1614 edition (pp. 227—337) to 130 pages (pp. 2-384-).

74.Bknz., Madier, The Life of the Renowned John Eliot, s. 84.

75.Bknz., Further English Voyages to Spanish America, 1583—1594, Irene A. Wright, ed. and trans., sf. 54, 212, 173. Ayrıca, bakınız; Peter Boyd-Bowman, "Spanish Emigrants to the Indies, 159—98: A Profils," in First Images of America, Chiappelli, ed., 2:738, 75-6.

76.Bknz., Purchas His Pilgrimage (1617 ed.), p. 276. Ayrıca bakınız; Fat-

her Escobedo, Pirates, Indians, and Spaniards, Covington, ed., pp. 76 ff; Louis Cardillac, "Qadiyyat al-Moriskiyyeen bi America" (The Case of the Moriscos in America) in Al-Muriskiyyoon al-Andalusiyyoon wal Maseehiyyoon, al-Tamimi, trans., sf.. 145—166. Ayrıca bakınız; N. Brent Kennedy, The Melungeons, özellikle sf. 108—126.

77.Bknz., D'Avenant, The Dramatic Works, 4:54— 55". D'Avenant, Barthelemy, Black Face, Maligned Race, sf. 171 ff.

78.Bknz., Puritans, Indians, and Manifest Destiny, Segal and Stineback, eds., s. 143; John White, The Planters Plea (1630): "[SJome conceive the Inhabitants of New-England to be Chams posterity," s. 5-4; daha öncesi için bakınız; Strachey, Historie, sf. 54 ff. Ayrıca bakınız; William Mckee Evans, "From die Land of Canaan to the Land of Guinea: The Strange Odyssey of the 'Sons of Ham,'" American Historical Review, 85 (1980): 15—43 .

79.Bknz., Strachey, Historie, sf. 81, 84, 60, 61, 87, 116.

80.Bknz., Travels and Works, Arber, ed., 2:811—813.

81.Bknz., John Smith, A Map of Virginia. 1612. reproduced in Travels and Works, Arber, ed., 1: 182.

82.A.g.e., s. 280.

83.Bknz., Arber, ed., Travels and Works, 2:817-18.

84.Bknz., Arber, ed., Travels andWorks, 2:972. For other Muslim-Indian allusions, see William Wood, New Englands Prospect (1634), where the Indians are described as "lolling on theTurkish fashion, "s. 68. "The Mahometans have, 100 monks in a monastery; the like sixth century of Americans"Burton, Anatomy of Melanchoy.

85.Bknz., Hulme, Colonial Encounters, sf. 35, 97.

85.A.g.e., s. 108.

86.Bknz., Cawley, The Voyagers and Elizabethan Drama, sf. 178—18 1.

87. Bknz., Waterhouse, A Declaration,sp. 13.

88.J. Frederick Fausz, "Middlemen in Peace and War: Virginia's Earliest Indian Interpreters, 1608-1632," The Virginia Magazine of History and Biography ,s. 9 5 (1987): 41-—64.

89.Bknz., Wood, New Englands Prospect, s.111 . Ayrıca bakınız; Greenblatt, "Learning to Curse: Aspects of Linguistic Colonialism in the Sixteenth Century," in Learning to Curse, sf. 16—39.

90.Bknz., De Castries, Les Sources . . . d'Angleterre, 1:353-

91.Bknz., Toomer, Eastern Wisedome and Learning: The Study of Arabic in Seventeenth-Century England.

92.Bknz., Thurloe, A Collection of the State Papers, Birch, ed., 1:745.

93.Bknz., Calendar of the Clarendon State Papers, Routledge, ed., 5:235.

94.Bknz., C. S. P. and Manuscripts . . . Venice, 1655—1656, 30:311, "Relation of England by Giovanni Sagredo."

95.Bknz., Gainsford, The Glory of England, pp. 191—92, ve 7. bölümün tamamı.

96.Bknz., Lord Carew, Letters from George Lord Carew to Sir Thomas Roe, Ambassador to the Court of the Great Mogul, 1615—1617, s. 83. Ayrıca s. 78; 1653, Sir Thomas Fiendish "Thurloe, A Collection ofthe State Papers, Birch, ed., 2:138—39. 1655 senesinde William Clarke, raporu için bakınız; The Clarke Papers. Selections from the Papers of William Clarke, Firth, ed., 3 :45. Ayrıca bakınız; "Thurloe, A Collection of the State Tapers, Birch, ed., 5:403, 438.

97.Bknz., Anthony Pagden, European Encounters with the NewWorld, Bölümler; 2, 9 S.

98. Bknz., Anonymous, New Englands First Fruits, s. 2.

99.Bknz., Anonymous, New England, First Fruits, s. 2.

100.Bknz., Kingsbury, Records, 1:220."Charter of Harvard College, May 31, 1650, American Colonial Documents to 1JJ6, Merrill Jensen, ed., s. 558.

101. Bknz., Breitwieser, American Puritanism and the Defense of Mourning, s. 94.

102. Bknz., Alfred A. Cave, The Pequot War, s. 17.

103.Bknz.,Henderson and McManus, Half Humankind, s. 269. Bknz., James Muldoon, "The Indian as Irishman," Essex Institute Historical Collections, 3 (1975): 267-289; Nicholas P. Canny, "The Ideology of English Colonization from Ireland to America," William and Mary Quarterly, 30 (1973): 575-598. Bknz., See Gainsford, The Glory of England, s. 23; Adam Elliott, A Modest Vindication of Titus Dates the Salamanca-Doctor: s. 6.

IV. BÖLÜM
İSTİLA VE EŞCİNSELLİK

1. Bknz., Trexler, Sex and Conquest, s. 60.

2. Bknz., Islamic Homosexualities, Murray and Roscoe, eds., s. 24. Charles Callendar and Lee M. Kochems, "The North America Berdache," Current Anthropology, 24 (1983): 443---470.

3.Bknz., Historia, in New Iberian World, Parry and Keith, eds., 1:13.

4. A.g.e.

5. Bknz., Todorov, The Conquest of America, s. 177. Las Casas denied the sodomy accusation in History of the Indies, Andree Collard, ed. and trans.,

xiv and 48.

6.Bknz., Canup, Out of the Wilderness, chapter 2, "The Disafforestation of the Mind." Bknz., R. F. Oaks, "Things Fearful to Name: Sodomy and Buggery in Seventeenth-Century New England," in Journal of Social History 12 (1978—1979): 268—281.

7.Bknz., Bradford's History of Plymouth Plantation, Morison, ed., sf. 404—413.

8.Bknz., Segal and Stineback, eds., Puritans, Indians, and Manifest Destiny, s. 90.

9.A.g.e., s. 154.

10. Bknz., Bruce R. Smith, Homosexual Desire in Shakespeare's England, s. 45.

11. Bknz., Winthrop Papers, 2:91, Segal and Stineback, eds., Puritans, Indians, and Manifest Destiny, s. 50.

12. Bknz., Nowell, Abraham in Arms, sf. 1—9.

13. Bknz., The History and Description of Africa, Pory, trans. 2:2, 294.

14. Bknz., Jordan, White over Black, s. 40.

15. Bknz., Tokson, The Popular Image of the Black Man, s. 11.

16. Bknz., Davis, Trve Relation cfthe Trauailes and most miserable Captiuitie, B2v.

17. Bknz., Boswell, Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality ,sf. 194—9 8; Bullough, Sexual Variance in Society and History, sf. 229 ff.; Homoeroticism in Classical Arabic Literature, Wright and Rowson, eds. These sources, however, rely on literary texts only and not on historical or sociological surveys. Islamic Homosexualities, Murray and Roscoe, eds., conflates literary models from medieval Islam with twentieth-century practices.

18. Bknz., Burg, Sodomy and the Pirate Tradition, s. xvi; Craigie, ed., The Basilicon Doron of King James VI, 1 :65.

19.Bknz., Smith, Homosexual Desire

20. Bknz., Bray, Homosexuality in Renaissance England; Hill, "Male Homosexuality in 17th Century England," in The Collected Essays of Christopher Hill, 3 :226-234;; Bullough, "The Sin Against Nature and Homosexuality," in Sexual Practices and the Medieval Church, Bullough and Brundae, eds., sf. 55—72; Burg, Sodomy and the Pirate Tradition.

21. Bknz., Caroline Binham, "Seventeenth-Century Attitudes toward Deviant Sex," Journal of Interdisciplinary History,1.(1971): 447-468.

22. Bknz., Nicolay, The Nauigations, peregrinations and voyages, T. Washington, trans., s. 85.

23. Bknz., Hanmer, The Baptizing of a Turke, 4v.

23. Bknz., Lithgow, The Rare Adventures, Phelps, ed., s. 99.

24.2c. Bknz., Knolles, General Historie oftheTurkes, 2nd ed. (1610), s. 962.

25.Bknz., "Relations of the Christianitie of Africa" in Purchas His Pilgrimes, 9:28 2; Cameron McFarlane, The Sodomite in Fiction and Satire, 1660-—1750, sf. 38-—40.

26.Bknz., Hanmer, The Baptizing of a Turke, 4v.

27.Bknz., Grimeston, The History of the Serrail, sf. 163—64.

28.Bknz., Calvert, The blessed Jew of Morocco, s. 219.

29.Purchas, Pilgrimage, (1613 edition), s. 246.

30.Bknz., Al-Wufrani, Nuzhat al-Hadi, sf. 77, 179; Ahmad bin Qasim, Nasir al-Deen, sf. 50-—52. See appendix C for a translation.

31. Bknz., Quoted in Hebb, Piracy and the English Government, s. 150.

32. Bknz., The Case of many Hundreds of Poor English Captives, in Algier, s. 1.; Fox, To The Great Turk and the King at Argiers, s. 4.

27.Bknz.. Carroll, "Quaker Slaves in Algiers, 1679—1688," in The Journal of the Friends'

28."Some Notes on George Fox and Islam," adlı makaleme de bakınız; The Journal of the Friends'Historical Society, 55 (1989), 271 — 276.

29.Bknz., Berckman, Victims of Piracy, sf. 77, 179; Burg, Sodomy and the Pirate Tradition, bölüm 2 ve 3 özellikle.

30.Bknz., Rowse, Homosexuals in History, chapter 4.

31.Bknz., Trexler, Sex and Conquest, s. 91.

32.Bknz., Grimeston, The History of the Serrail, s. 62.

33.Bknz., Purchas His Pilgrimes, 9:281. In 16 14, during a debate in the House of Commons, it was noted that because certain English merchants were poor and traded in unprotected ships, their goods were seized by the "Algerines" and "their Children buggered and made slaves." Commons Debate, Notestein et. al., eds., 7:637.

34.Rycaut, The Present State, s. 33.

35.St. Serfe, Tarugo'sWiles: or the Coffee-House (1668), Park, ed., p. 233.

36.Grimeston, The History of the Serrail, s. 163.

37.Rycaut, The Present State, s. 33.

38.Sanderson, A Discourse of the most notable things of the famous Citie Constantinople, in Purchas His Pilgrimes, 9:483.

39.Bknz., Bölüm 3 ve 4, Smith, Homosexual Desire.

40.Bknz., Lithgow, The Rare Adventures, Phelps, ed., sf. 209—210.

41.Baker, Piracy and Diplomacy in Seventeenth-Century North Africa,

Pennell, ed., s. 161.

42.Bknz., Elliott, A Modest Vindication of Titus Dates, s. 13.

43.Bknz., Hammond, "Titus Gates and 'Sodomy,'" in Culture and Society in Britain, 1600-1800,Black, ed., s. 98.

44.Bknz., Bray, Homosexuality, s. 28.

45. Bknz., Boswell, Christianity, s. 279, n. 32.

46.Osborne, Political Reflections upon the Government of the Turks, s. 8 I.

47.Bknz., T. S., The Adventures of (Mr. T. S.), s. 28.

48.Gainsford, The Glory of England, 25r.

49. Bray, Homosexuality, s. 62.

50.Boswell, Christianity, s. 159.

51. Rowse, Homosexuals in History, s. 17.

52.Rycaut, The Present State, s. 31.

53.Bknz., Bruce R. Smith; Homosexual Desire, Bölüm 2.

54.Rycaut, The Present State, s. 31.

55.Bray, Homosexuality, s. 17.

56.Rycaut, The Present State, s. 34.

57.Grimeston, The History of the Serrail, s. 166.

58.Rycaut, The History of the Turkish Empire, s. 69.

59.Bknz., Purchas, Pilgrimage (1613 ed.), s. 246.

60.Patricia Parker'ın "Fantasies of 'Race' and 'Gender' adlı çılaşmasından alınmıştır. Ayrıca bakınız; Women, Race and Writing in the Early Modern Period, Hendricks and Parker, eds., s. 84

61.Sandys, A Relation of a Journey begun An. Dom. 1610, s. 69.

62.Nicolay, The Nauigations, peregrinations and voyages, T. Washington, trans., s. 60r. 69. Shirley, Discours of the Turkes, s. 2.

63.Goodich, The UnmentionableVice, s. 20.

64.Bknz., Jonathan Goldberg, "Colin to Hobbinol: Spenser's Familiar Letters," South AtlanticQuarterly, 88 (1989), s. 115.

65.Jordan, White over Black, s. 25.

66.Bknz., Sir Anthony Sherley and His Persian Adventure, Ross, ed., s. 187.

67.A.g.e, s. 107.

68.A.g.e., s. 217.

69.Bknz., Grimeston'un çevirisi; Persians by Pierre d'Avity. Edward Gri-

meston, The Estates, Empires and Principallities, s. 793. Ayrıca bakınız; The Second Volume of the Post-boy, s. 81.

70.Bknz., Coryat, Master Coryats Constantinopolitan Observations abridged in Purchas His Pilgrimes,10:425.

71.Bknz., Kadir, Columbus and the Ends of the Earth, s. 70

V. BÖLÜM
HAÇLI SEFERLERİ VE KUTSAL TOPRAKLAR

1.Bknz. Kadir, Columbus and the Ends of the Earth, pp. 30—31 esp.; Eden, The Decades (1555), pp. aiiiir—v. Aynı zamanda Roger B. Merriman'ın The Rise of the Spanish Empire in the Old World and the New, vol. 3: chapter 25; Charles Verlinden,Yvonne Freccero, çevirisi; The Beginnings of Modern Colonization, chapter i; and "The Muslim Frontier," in New Iberian World, Parry and Keith, eds., 1: 189—234.

2.Bknz. American Holocaust eserde David Stannard İspanyolların Haçlı Seferlerinde kullanılan ideolojiyi Amerikan yerlilerine nasıl uyarladıklarını anlatır. (Unit III).

3.Bknz. Segal ve Stineback tarafından hazırlanan esere; Puritans, Indians, and Manifest Destiny, p. 49, quoting Cotton Mather. Bknz. Gary B. Nash, "The Image of the Indian in the Southern Colonial Mind," TheWilliam and Mary Quarterly, 3rd series, 29 (1972): 197—230; Canup, Out of the Wilderness, p. 142; Roy Harvey Pearce, "The 'Ruines of Mankind": The Indian and the Puritan Mmd,"J. H. I., 13 (195-2): 200—217.

4.Bknz. William Hubbard, A General History of New England, s. 26.

5.Bknz. The Jamestown Voyages, Barbour, ed., 1:114.

6.Bknz. The State Papers of John Thurloe, Birch, ed., 5:82-83.

7.Bknz. Eighth Report of the Royal Commission on Historical Manuscripts, part i, s. 239.

8.Bknz. Samuel Lee, Israel Redux (1677), chapter 13; Ross, A view of all Religions, p. 37.

9.Bknz. Turkish Printer, Ibraheem Mutteferrika, "Iqleem Misr," adlı bölümde bu harita yer almaktadır. Professor E. Birnbaum'u bu belgeyi kullanmama izin verdiği için müteşekkirim.

10.Bknz. The Jamestown Voyages, Barbour, ed., 1:234.

11.A.g.e., s. 1:79.

12.Bknz. Purchas his Pilgrimes, 19:219.

13.A.g.e., s. 243.

14.Bknz. Cave, "Richard Hakluyt's Savages: The Influence of 16th Century Travel Narratives on English Indian Policy in North America," International Social Science Review, 60 (1985), s. 9. Wright, Religion and Empire, chapter 4, and Miller, Errand Into the Wilderness, chapter 4. Thomas Morton New English Canaan or New Canaan adlı eserde Amerika'yı New Canaan olarak tanımlamıştır.

15.Bknz. Robert Johnson, Nova Britannia, 63 v; Robert Gray, A Good Speed to Virginia, D2r; Cushman, "Reasons and Considerations, "Young, ed., Chronicles. sf. 243—244.

16.Bknz. Segal ve Stineback, eds., Puritans, s. 91.

17.A.g.e., s. 31. Vaughan, New England Frontier, Puritans and Indians 1620— 7675 s. Int. xiii. Chester E. Eisinger, "The Puritans' Justification for Taking the Land,"£jse,x Institute Historical Collections, 84 (1948): 131-143.

18.Bknz.Mason, A Brief History of the PequotWar, reprinted in History of the PequotWar, Orr, ed.,s. 44.

19.Bknz. TheWorlde, or An historical! description of the mostjamous kingdomes and common-weales therein . , . Translated into English, and inlarged (1601), pp. 5-4—55-; Gainsford, The Glory of England, s. 37V.

20.Bknz. T. S., The Adventures off Mr.T. S.), s. 114.

21.Bknz. Gainsford, The Glory of England, s. 30 v.

22.Bknz. Purchas his Pilgrimage (1617), s. 361.

23.Bknz. George Sandys, A Relation, "To a Prince."." The Humanist as Traveller, adlı eserin 16. sayfasına da bakabilirsiniz.

24.Bknz. Purchas his Pilgrimes, 19:235.

25.Bknz.William S. Simmons, "Cultural Bias in New England Puritans' Perception ofThe Indians," William and Mary Quarterly, 38 (1981): s. 7 1.

26.Bknz. Suriano, Treatise on the Holy Land, s. 29.

27.Bknz. Thomas Brightman; A Revelation of the Revelation that is the Revelation of St. John, s. 292.

28.Bknz. Ashton, A shone treatise upon the Turkes Chronicles; John Ross'un giriş şiiri. "A Poem/' (1680), p. 35. Foss, A Journal of the Captivity and Sufferings of John foss, sf- 47, 69.

29.Bknz. De Castries, Les Sources . . . d'Angleterre, 2: 578.

30.Bknz. Mather, Decennium, in Narratives of the Indian Wars ve The Life

of the Renowned John Eliot, s. 124.

31.Bknz. Kellaway, The New England Company 1649—ljj6, chapters 2 and c.

32.Bknz. Erdmann, The Origin of the Idea of Crusade; John Kelsay and James Turner Johnson, Just War and Jihad; Stannard, American Holocaust; Bainton, Christian Attitudes Toward War and Peace; Michael Walzer, The Revolution of the Saints; J. H. Parry, The Age of Reconnaissance, s. 390.

33.Bknz. Turner, Ideology, Reason and the Limitation of War, chapter 2.

34.Bknz. Bainton, Christian Attitudes, sf. 44—45.

35.Bknz. Erdmann, The Origin, sf. 41—56.

36.Bknz. David Little, " 'Holy War' Appeals and Western Christianity: A Reconsideration of Bainton's Approach," in Just War, Kelsay and Johnson, eds., s. 127.

37.A.g.e., s. 129.

38.Bknz. Craigie, The Problem of War in the Old Testament, sf. 49— co. Bu görüş Richard Bernard'a aittir [16 29]. The Bible-Battells or The Sacred Art Military (1629), adlı eserinde İsrailoğulları ve Tanrı'nın düşmanları arasındaki kutsal savaşa değinir.

39.Bknz. Tenenti, Piracy and the Decline of Venice, 1580-1610, chapters 2 and 4.

40.Bknz. Tyerman, England and the Crusades 1095—1588, sf. 369—370. Bknz. Schwoebel, The Shadow of the Crescent, sf. 135 ff.

41.Bknz. Johnson, Ideology, p. 8 2. Braudel'in The Mediterranean, 2:844 adlı çalışmasında bu konuya değinir.

42.Bknz. A Trve Declaration, Force, ed. 3:7. See Alfred A. Cave, "Canaanites in a Promised Land: the American Indian and the Providential Theory of Empire," American IndianQuarterly, 12 (1988): 277—297.

43.Bknz. Waterhouse, A Declaration of the State of the Colony in Virginia (16 22), pp. 17, 23.

44. Bknz. A Relation or hurnall cf the beginning and proceedings of the English Plantation setled at Plimoth in NEW ENGLAND (1622), sf. 65-72.

45.Bknz.Mason, A Brief History of the Pequot War, veya History of the Pequot War, s. 19.

46.Bknz.Segal ve Stineback'in Puritans, s. 81.

47.Bknz. Underbill, in Orr, ed., History of the PequotWar, pp. 80-81.

48.Bknz.Wigglesworth, The Poems of Michael Wigglesworth, Bosco, ed., s. 91. ayrıca bknz. Canup, Out of the Wilderness.

49.Bknz. Increase Mather, A Brief History of the Warr with the Indians in 'News-England, Slotkin and Folson, eds., s. 86. bknz. King Philip"in ile ilgili War as a just" and "holy" Jill Lepore'in çalışmasına; The Name of War, sf. 107—113.

50.Bknz.Cotton Mather, Decennium Luctuosum (1699), in Narratives of the Indian Wars, 1675—1699, Lincoln, ed.,sf. 201, 203, 208, 210, 227, 230, 231.

51.Bknz. The Works of the Right Reverend Joseph Hall, D. D., 7:349—34-4. 51.

52.Bknz. Newton, A Notable History of the Saracens, ILFT-—C15.

53.Heywood bu oyunu Hırvatistan'ın Osmanlı akınlarını durdurmada başarılı olmasından sonar yazmıştır. The Warres betweene the Christians and the Turke and The Estate cf Christians, liuing vnder the subjection of the Turke adlı başka bir eserde yazılmıştır..

54.Bknz. The Fours Premises of London. With the Conquest of lerusalem; The DramaticWorks of Thomas Heywood, 2: 221.

55.A.g.e., s. 243.

56.Bknz. Carew, Godfrey of Bvlloigne or The Recotierie of Hierusalem An Heroicall Poeme written in Italian by Seig. Torquato Tasso, and translated into English by R. C. Esquire (15-94).

57.Bknz. "Tasso and Shakespeare's England," 169—184 in Elizabethans and Other Essays.James I, The Poems ofJamesVI of Scotland, Craigie, ed., 1: 197—257.

58.Bknz. De Castries, Les Sources . . . d'Angleterre, 2:223.

59.A.g.e., sf. 225", 227.

60.Watson and Thomson'un History of Philip III, 2: eserinin sonnotla bölümünden alınmıştır.

61.Bknz. The Fugger News-Letters, Second Series, Klarwill, ed., s. 346.

62.Bknz. de Lavardin, The Historic of George Castriot adlı eserdeki" scourgeof the Turks" bölümü.

63.Bknz., "London's Love to the Royall Prince Henrie, meeting him on the River of Thames (at his returne from Richmonde) with a worthie Fleete of her Citizens, on Thursday the last of May 1610," in The Progresses, Processions, and Magnificent Festivities, of King James the First, Nichols, ed., 2:315 ft.

64.Bknz. Nichols, ed., Progresses . . .James the First, s.323.

65.Bknz. Nichols.

66.ADE. s. 528.

67.A.g.e.,

68.A.g.e., s. 128.

69.A.g.e.

70.Bknz., The Letters of John Chamberlain, McClure, ed., 1:416.

71.A.g.e., s. 418. He repeated the same words to Sir Dudley Carleton, s. 421.

72.Bknz.Bergeron, English Civic Pageantry 1558—1642, s. 96.

73.Nichols, ed., Progresses . . . of King James, 2:541.

74.Akrigg, Jacobean Pageant, The Court of King James 1, s. 146.

75.Nichols, eds., Progresses . . . of King James, 2:659—660.

76.A.g.e., s. 662.

77.A.g.e., s. 664.

78.Nichols, Progresses . . . of King James, 2:647. Ayrıca bakınız; Bergeron, English Civic Pageantry, sf. 98—99.

79.Bknz., The Letters and the Life of Francis Bacon, Spedding et al. eds., 13:175—181.

80.Bknz., The Negotiations of Sir Thomas Roe, s. 4.

81.Fisher, Barbary Legend, s. 186.

82.Anderson, An Historical and Chronological Deduction of the Origin of Commerce, 2:291.

83.Bknz., Algiers Voyage in a Journall or Briefe Repertory of all occurents hapning, A.3.V.

84.Bknz., 5. ve6. Bölümler; Hebb, Piracy and the English Government.

85.Bknz., Bacon, Letters and the Life, Spedding et al., eds., 7:17—36, 1629.

86.Bknz., J. Max Patrick, "Hawk versus Dove: Francis Bacon's Advocacy of a Holy War by James I against the Turks," Studies in the Literary Imagination, 4 (197 1), s. 161.

87.Bknz., Bacon, Letters and the Life, Spedding et al., eds., 7:28.

88.A.g.e., s. 32.

89.A.g.e.

90.A.g.e.,s. 19.

91."The ill-managed Enterprise upon Algiers"; SirWilliam Monson's Naval Tracts, 3:94.

92.Bknz., Commons Debate 1621, Notestein et al., eds., 4:14.

93.Bknz., Godfrey cfBulloigne:A critical edition of Edward Farifax's translation cf Tasso's Gerusalemme Liberata, together with Farifax's Original Poems, Lea and Gang, eds., sf. 590—91.

94.A.g.e., sf. 88—93.

95.Bknz., C. S. P. and Manuscripts . . .Venice, 1621 — 1623, 27:483—4-84. Ayrıca bakınız; George Marcelliue, The French Herald Summoning all True Christian Princes to a generall Croisade,for a holy warr against the great Enemy of Christendome, and all his slaves. Upon the Occasion cfthe most execrable murther of Henry the great (1611).

96.Bknz., De Castries, Les Sources . . . d'Angleterre, 3:49.

97.A.g.e., sf. 125-127.

98.Kellet, A Retvrnefrom Argier, s. 66.

99.Marsh, A New Survey of the Turkish Empire, sf. 59 ff.

100.A.g.e., sf. 64—65.

101.A.g.e., sf. 65 —66.

102.A.g.e., sf.. 75.

103.A.g.e., sf. 76.

104.A.g.e., sf. 85.

105.A.g.e., sf. 84.

106.A.ge.

107.S. P. 16/279 fols. 601—v.

108. Bknz., A Letter from the King of Morocco, To his Majesty the King of England Charles I (London, 1680, and republished in 1682). De Castries, Les Sources . . . d'Angleterre,3:317.

109.A.g.e. s., 3:431. kendi çevirim.

110.Waller, Poems (1645), "Of Salley."

111.Bknz., See Hebb, Piracy and the English Government, chapter 11.

112.Bknz., Trevor-Roper, Archbishop Laud, 1573—1645, s. 369.

113.Bknz., Walzer, The Revolution, s. 290.

114. Bknz., Zinck, "Of Arms and the Heroic Reader: The Concept of Psychomachy in Spenser, Milton and Bunyan," sf. 59—60.

115.Bknz., Fuller, The Historie of the Holy Warre, s. 283.

116.A.g.e., s. 15.

117.A.g.e., s. 278.

118.A.g.e., s. 16.

119.Bknz., 17. yüzyıl yazarlarının Haçlı seferlerine karşı çıktığı fikri doğru değildir. (Ideology, s. 97 n).

120.Bknz., Poems of Edmund Waller,Thorn Drury, ed., sf. 35 and 156.

121. Bknz., Newesfrom the Great Turke, title page.

122.Bknz., Ross, The Alcoran of Mahomet, Ff r-v.

123. Bknz., Camoes, The Lusiads, or Portugals Historical Poem, VII, 5.

124.Bknz., Rome for the Great TURKE, Or Else, The Great Turke for little Rome . . . With an humble perswasion to all Christian Princes to joyne couragiously [against] Rabshakeh (1664), frontispiece.

125.Benim çalışmama bakınız; "The Individual and the Unity of Man in the Writings of Thomas Traherne," sf. 240—249.

126.Bknz., The Letters of Robert Blake, Powell, ed., and The Journals of Sir Thomas Allin, Anderson, ed.

127.Bknz., Professor Robert G. Collmer'a müteşekkirim [The Pilgrim's Progress'in ilk Arapça çevirisini benimle paylaştı].

128.Bknz., C. S. P. Domestic, Charles 1, 1636—37, 10:87.

129.Bknz., John Josselyn, Colonial Traveler, Lindholdt, ed., s. 190.

130. Bknz., Johnson'sWonder-Working Providence, 1628—1651, Jameson, ed., sf. 272—273.

131.Bknz., The Diary of Samuel Sewall, 1674—1729), 1:161,.

132. Bknz., Diary of Cotton Mather, 1:242—243.

SONUÇ

1.Bknz., Joseph Pitts, A True and Faithful Account of the Religion and Manners of the Mohammetans,s. 3; Royall Tyler, The Algerinc Captive, s. 201.

2.Bknz., Phelps, A True Account of the Captivity of Thomas Phelps, sf. 8—9.

3.Bknz., A Plan of the English Commerce Being a Compleat Prospect of the Trade of this Nation, as well the Home Trade as the Foreign, sf. xiii—xiv.

4. A.g.e., sf.. 234 and 238.

5. A.g.e., sf. 239.

6. A.g.e., sf.. s. 241.

7. A.g.e., sf. s. 243—45. For the imperialism of Defoe see J. A. Downie, "Defoe, Imperialism, and the Travel Books Reconsidered," in Critical Essays on Daniel Defoe, Roger D. Lund, ed, sf.. 78—96.

8. A Plan of the English Commerce, s. 243.

9. Bknz., Ronald Takaki ,"The Tempest in the Wilderness: The Racialization of Savagery," The Journal of American History, 79 (1992), s. 912.

10.Bknz., TheTurkish Refugee: Being a Narrative of the Life, Sufferings, Deliverances, and Conversion, of Ishmael Bashaw, a Mahometan Merchant,from Constantinople, who was taken Prisoner by the Spaniards, and Made a Wonderful Escape to England. Where, having become a Convert to the Christian Faith, He was Publicly Baptized, with the Approbation of the Right Reverend the Lord Bishop of Lincoln (1797).

11.A.g.e., sf. 16.

12.A.g.e., sf. p. 17.

13.A.g.e., sf. p. 20.

14.A.g.e., sf. p. 21.

15.A.g.e.

16.A.g.e.

17.A.g.e.

18.A.g.e., sf.. 29.

19.A.g.e., sf.. 30.

20.Bknz., It Bashaw'; The Conversion of a Mahometan to the Christian Religion Described in a Letter from Gaifer, in England, to Alf-Ben-Hayton, His Friend in Turkey,

21.Bknz., Sha'ban, Islam and Arabs in Early American Thought: Bölümr 3,

22.Bknz., Journals of the House of Burgcsses of Virginia, Mcllwaine, ed., p. 476; quoted by Alden T. Vaughan, "From White Man to Redskin: Changing Anglo-American Perceptions of the American Indian," The American Historical Review, 87 (1982), p. 935".

23.Bknz., 5. Bölüme de bakın; Allison, The Crescent Obscured.

24.Bknz., Sha'ban, Islam and Arabs, s. 76.

25.Bknz., Tyler's novel, The Algerine Captive, a similar superimposition was made. s. 36 n.

26.Roy Harvey Pearce, "The Significances of the Captivity Narrative," American Literature, by (1947): 1—20. Marius Barbeau, "Indian Captivities," Proceedings of the American Philosophical Society, s. 94 (1950): 522—548; Richard VanDerBeets, " 'AThirst for Empire": The Indian Captivity Narrative as Propaganda," Research Studies, 40 (1972): 207—215; Slotkin, Regeneration throughViolence, chapter r; Vaughan and Clark, Puritans among the Indians, introduction.

27.Bknz., Foss, A Journal, s. 74.

28.Bknz., Maria Martin ve Thomas Nicholson; An Affecting Narrative of the Captivity &_Sufferings of Thomas Nicholson, [A Native of New. Jersey.].

29.Bknz., Nathaniel Knowles, "The Torture of Captives by the Indians of Eastern North America," Proceedings cf the American Philosophical Society, 82 (1940): 151 — 225".

30.Bknz., Foss, A Journal, sf. 32—33.

31.A.g.e., sf. 52—53. Ayrıca bakınız; An Historical and Geographical Account of Algiers, s. 243 .

32.Bknz., Foss, A Journal, s. 47.

33.A.g.e., s. 69.